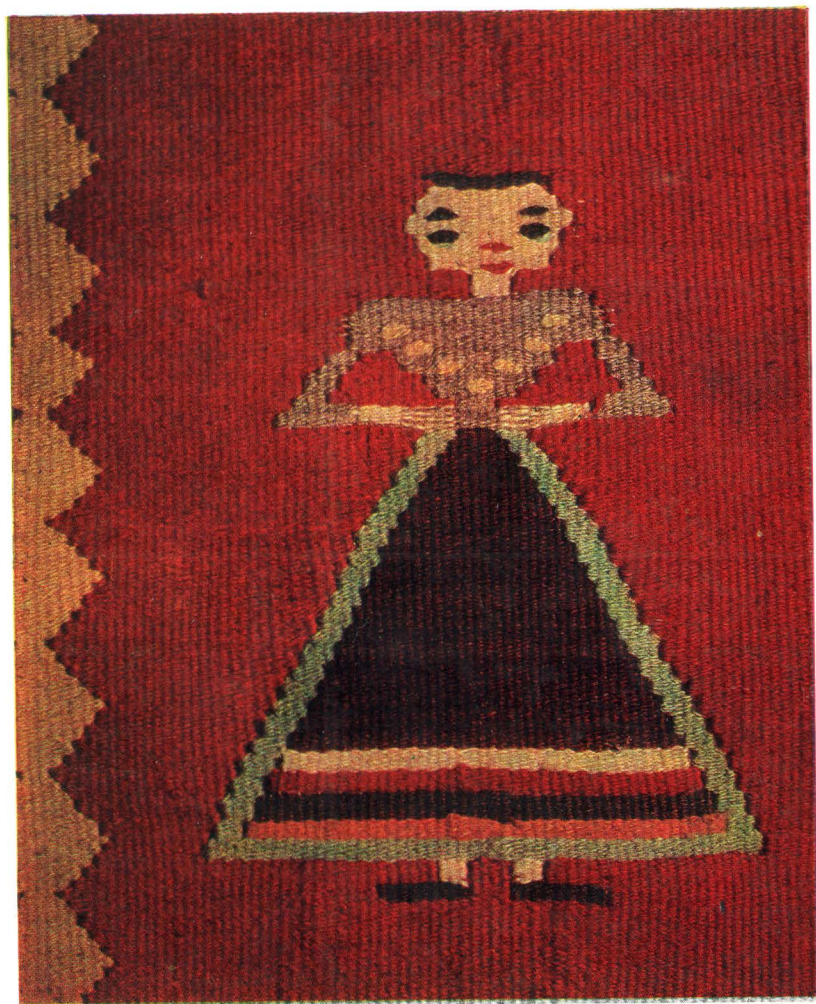

Secolul 20

**PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU**

C o p e r t a

**DETALIU DE PE
SCOARȚĂ MUNTENEASCĂ
DIN SECOLUL XIX**

Foto: SORIN RADU

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

8

1 9 6 8

SUMAR

SCRIITORI STRĂINI DESPRE ROMÂNIA

Emmanuel Roblés, Albert Ayguesparse, Valentin Kataev, Robert Merle,
Julius Dolanski, Galina Serebrenkova, V. P. Rosleakov, Alain
Bosquet, Iovan Cirilov. • 3

•

PIER PAOLO PASOLINI: «Teorema», fragmente, în românește, cu
un interviu, de Dragoș Vrânceanu • 9

•

MILAN KUNDERA: *Nimeni nu va râde*, nuvelă, în românește de Jean
Grosu • 21

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVA UNIVERSALĂ

Tineri poeți: ION ALEXANDRU: *Job*; CEZAR BALTAG: *Le temps*;
ANA BLANDIANA: *Les parents*; GRIGORE HAGIU: *Temps
concentré*; MARIN SORESCU: *Shakespeare*; NICHITA STĂNESCU:
Le fantôme du temps perdu — Adaptation par Romulus Vulpescu
GEO DUMITRESCU: *Întâmpinarea poetului tânăr* • 43

EDWARD ALBEE

Gingașa balanță, piesă în trei acte, în românește de R. Căplescu și
Z. Florea. • 57

•

Întâlnire la New York: Ionel Perlea, Aaron Copland, de Valeriu Râ-
peanu

ROMANUL SECOLULUI XX

ITALO SVEVO SENILITATE

roman (III), în românește de Florian Potra și Ștefan Delureanu • 109

NINA FAÇON: *Italo Svevo în tradiția realismului european* • 171

•

Gallimard la București, interviu de Gabriela Dolgu • 179

•

Acad. G. OPRESCU: *Valori românești în arta bizantină* • 185

MUZICĂ ȘI POEZIE

SIMONA DRĂGHICI: *The Rolling Stones* • 189

Scriitori străini despre ROMÂNIA

EMMANUEL ROBLÉS

Pentru francezi, românii sînt verii noştri primari, ai francezilor ! În România, un francez se simte de îndată ca acasă, niciodată nu se simte străin: limba îi pare cunoscută, aspectul ţării de asemenea. Sîntem fără îndoială, apropiaţi unii de ceilalţi.

ALBERT AYGUESPARSE

România se întoarce la sursele ei şi se deschide spre lume. Creatorii români de azi resping inerţia şi urmăresc sondarea valorilor permanente într-o quadruplă confruntare: cu natura, cu alţii, cu conştiinţa şi cu limba lor... Măreţia literaturii române se găseşte în această dinamică internă a ei, în această dialectică deschisă...

VALENTIN KATAEV

Invitaţia de a vizita în luna iunie a acestui an România a venit să împlinească o veche năzuinţă a mea. De mult visam să revăd ţara de care erau legate amintirile tinereţii. Într-adevăr în timpul primului război mondial am fost de două ori în România şi am participat la luptele care s-au dat pe teritoriul ei. Prima din aceste «vizite» a avut loc în 1916, în regiunea Dobrogei, a doua în 1917 pe frontul din Moldova. Doream cu adevărată ardoare să revăd pămîntul pe care luptasem şi fusesem rănit.

Luna petrecută în România mi-a oferit prilejul să revăd locurile cunoscute altădată. N-aş putea exprima întru totul emoţia de care m-am simţit cuprins,

revăzînd peisajul cunoscut și păstrat undeva într-o amintire îndepărtată, auzind denumiri de localități care veneau și ele din ani de altădată: Medgidia, Babadag, Tecuci, Galați etc. Cu cîtă bucurie am străbătut drumul de la Bacău la Ploiești în regiunea dealurilor sub-carpătice și am revăzut valea unde în ziua de 11 iulie 1917 am pornit la luptă într-un iureș năvalnic și unde am și fost apoi rănit. Dar toate acestea sînt digresiuni lirice, amintiri. . . Trebuie să mărturisesc că întîlnirea cu România de astăzi și impresiile culese în timpul îndelungii călătorii întreprinse în toată țara au fost nu mai puțin puternice decît amintirile. În fața ochilor noștri și-a desfășurat bogăția și frumusețea un stat socialist în plină dezvoltare și creștere. Un peisaj industrial impresionant, rivalizînd cu frumusețile firești ale pitoreștii naturi atît de variate și de încîntătoare. În acest proces furtunos de creștere și dezvoltare am simțit roadele ideilor leniniste care și-au găsit împlinirea concretă în munca creatoare a oamenilor, am văzut încă o afirmare a luminoaselor idealuri afirmate de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Mărețul plan național de electrificare pe care România îl pune în aplicare cu atîta succes, mi-a amintit de binecunoscutul plan leninist de electrificare GOELRO. Am văzut minunate hidrocentrale, baraje construite în munte, creații uimitoare ale minții și mîinilor poporului român. Am străbătut șosele excelente, am văzut cîmpii irigate, ogoare arate de tractoare, am văzut uzine de fire sintetice, sonde din cele mai moderne. Am străbătut Delta Dunării și am admirat toată splendoarea peisajului românesc scîldat de soare.

Aș vrea să transmit pe această cale cele mai sincere sentimente de simpatie și prețuire scriitorilor și oamenilor de artă români pe care i-am cunoscut: Zaharia Stancu, Pop Simion, Ioanichie Olteanu, Ion Horea, Marcela Cordescu, Vladimir Colin, tuturor prietenilor noi din România.

ROBERT MERLE

În România am fost o singură dată, acum cincisprezece ani, cînd s-a publicat acolo traducerea cărții mele «La mort est mon métier». Și ce am admirat în clipa aceea, au fost două lucruri care m-au izbit puternic: mai întîi arhitectura care mi-a părut să fie una din cele mai originale din sfera noilor căutări arhitecturale, mai ales în răsăritul Europei. Apoi teatrul. Păstrez o amintire deosebită a unor spectacole românești pe care le-am vizionat, și în special, a unei reprezentații cu «Nunta lui Figaro», realizată cu o înflăcărare și o tinerețe de neuitat.

Se împlinesc aproape douăzeci de ani cînd în toamna anului 1948 am avut fericirea să cunosc pentru prima oară România. Am mai revăzut-o de atunci în vreo două trei rînduri și de fiecare dată cu aceeași bucurie. De aceea consider România ca una dintre cele mai îndrăgite țări, pe care o simt totdeauna foarte aproape de inima mea. Cu îndreptățită bucurie răsfoiesc paginile amintirilor. Cîteva dintre ele au început să pălească și s-au contopit cu șuvoiul neconținut al altor impresii. Memoria trădătoare nu reușește să rețină totdeauna cu precizie locurile și prietenii. Dar sentimentul fundamental care mă leagă de România rămîne același: România — o țară minunată !

În îndepărtata mea tinerețe, auzisem de Ovidiu nefericit în exilul lui la Tomis. Dacă poetul Metamorfozelor ar fi revenit astăzi în România, după două mii de ani, sînt convins că n-ar mai fi scris Tristiile. Versurile lui ar fi cîntat în acorduri luminoase secolul de aur, dar nu cel rămas în urma noastră, ci cel din fața noastră, în pragul noii epoci a socialismului victorios. În fața ochilor noștri în România are loc o metamorfoză măreață a istoriei.

Pentru mine România este o țară nouă ca de basm, o țară a muncii, un uriaș furnicar omenesc, ce strălucește de ordine, de elan vital și temperament optimist. Îi invidiez pe locuitorii ei care au știut să se elibereze repede de cătușele trecutului, să pășească hotărît și măreț pe o nouă cale cu mult mai bine și mai energic decît am știut s-o facem noi.

Poporul român păstrează o părțică din temperamentul vechilor daci. Limba are un fundament latin. Șuvoiul rapid al limbii vorbite ne amintește prin moli-ciunea sunetelor ceva din limpezimea și dulceața italienei. Ici-colo, fulgeră printre cuvinte și cîte o rădăcină slavă, dovadă că între oameni și popoare nu sînt granițe de netrecut. Europa noastră este prea mică ca să ridicăm ziduri chinezești de netrecut. Toți sîntem un tot, toți ne-am dezvoltat și ne dezvoltăm în mijlocul acelorași greutăți și toți năzuim spre o viață nouă mai bună. Republica Socialistă România și-a găsit un fundament pentru această nouă viață în muncă. Din muncă izvoresc miracolele ei. Cea mai concludentă mărturie este capitala ei. Despre București se spunea mai de mult că este un Paris al Orientului. Cîndva acest lucru era adevărat numai în ceea ce privește principalele străzi, în timp ce restul reprezenta o imagine balcanică. Astăzi Bucureștiul aparține celor mai frumoase și mai armonioase orașe din sud-estul Europei. Bulevarde largi, piețe spațioase, parcuri întinse, străzi animate, cartiere aerate, peisaje liniștite cu mici bisericuțe, cartiere muncitorești, toate acestea nu s-au construit peste noapte. Cu proprii mei ochi m-am convins cum știe să construiască noua Românie. Ori de cîte ori am revenit după ani la București, m-a uluit aspectul nou și inedit al orașului.

Am vizitat și calea ferată construită de către tineret în ținutul Alpilor transilvăneni pe traseul Bumbești-Livezeni, cea mai dificilă și cea mai grea porțiune a căii ferate Simeria-București. Ceea ce nu a știut să ridice regimul regal în aproape treizeci de ani, au realizat brigăzile tineretului român într-un singur an. O linie ferată printre văi sălbatice. Peste treizeci de tuneluri în masivul muntos, viaducte înalte peste prăpăstii. Coșurile semețe ale fabricilor de ciment. În fața barăcilor din lemn de-a lungul întregului traseu, pretutindeni, ne întâmpinau fețele entuziaste ale tinerilor muncitori, mândri, pe drept cuvânt, de munca lor. Pretutindeni se muncește, se construiește. Întrega țară românească, pământul rodnic și bogat în zăcămintele naturale de cărbune, petrol, sare, metale, înflorește sub bagheta fermecată a muncii poporului său.

Întotdeauna mi-au răsunat în urechi strunele fermecate ale cîntecelor populare românești. M-a vrăjit muzica românească așa cum m-a vrăjit literatura și teatrul. Niciodată nu voi uita strîngerea prietenească de mînă a muncitorilor care ne-au întâmpinat în uzine, precum și a muncitorilor cu condeiul și cartea din școli și din universități, din București, Cluj și instituțiile științifice ale Academiei Române. Sînt fericit că patria lor este și pentru noi cei din Cehoslovacia una dintre cele mai frumoase pe drumul comun, pe drumul socialismului.

GALINA SEREBREAKOVA

Mi-e dragă România ! Mi-e dragă această țară în care se îmbină într-un chip armonios peisajul variat cu temperamentul energic, activ, cu sufletul visător și complicat al oamenilor ce locuiesc pământul României.

Poporul român este însetat de cărți și de muzică, e plin de vitalitate și energie, are mintea ascuțită și pătrunzătoare. În aceste calități văd eu cheazășia înfloririi țării, a progresului ei continuu.

Dar mai mult decît orice m-a fermecat în timpul călătoriei mele întîlnirea cu literatura română, cu scriitorii români. Literatura română m-a cucerit prin străduința ei continuă de-a căuta, de-a pătrunde cît mai adînc viața, de-a găsi o expresie cît mai originală.

Am cunoscut numeroși scriitori români și păstrez vie amintirea întîlnirilor mele cu Nina Cassian, Sînziana Pop, Laurențiu Fulga, Ioanichie Olteanu și cu atîți alți reprezentanți ai generației tinere, vîrstnice sau mijlocii. Totuși aș vrea să spun, în deosebi, cîteva cuvinte despre personalitatea lui Zaharia Stancu al cărui talent de o mare originalitate m-a cucerit de mult, după cum a cucerit numeroși admiratori în Uniunea Sovietică.

Pentru mine Zaharia Stancu este însă nu numai prozatorul pe care-l cunoaștem noi în Uniunea Sovietică datorită romanului său Desculț. El este și un mare poet (să nu uităm de altfel că este unul dintre cei mai iscusiți traducători și, în România, primul, al lui Serghei Esenin).

Într-o discuție pe care am avut-o, Maxim Gorki mi-a spus cu mulți ani în urmă, că după părerea lui prozatorii se afirmă pe deplin de abia după patruzeci de ani. Am impresia că biografia de scriitor a lui Zaharia Stancu confirmă pe deplin această opinie. După 1944 s-a afirmat el deplin, în toată puterea talentului său original, realizând în Desculț o uriașă frescă umană profund veridică și grăitoare pentru satul românesc de la începutul secolului nostru. Pentru mine romanul Desculț este o măreață simfonie de idei și sentimente în care omul și viața apar în continuă luptă cu sine însuși și cu evenimentele istorice.

V. P. ROSLEAKOV

În toamna anului 1967 am vizitat România. Întrucât era prima întâlnire, o așteptam cu nerăbdare și așteptările nu mi-au fost înșelate. Ce țară minunată și ce oameni minunați! Am fost împreună cu colegii mei, oaspeții Uniunii Scriitorilor din România. Din păcate cunoștințele mele despre literatura română erau la sosirea în România destul de reduse. Am avut bucuria să le completez făcând cunoștință cu o serie întreagă din colegii mei români, vizitând redacțiile revistelor literare din capitală și din provincie, inițiindu-ne fie și sumar asupra mișcării și vieții literare. O impresie profundă a produs asupra mea Zaharia Stancu. Îi cunoșteam dinainte unele opere, mai ales romanul Desculț care a fost tradus de mult în limba rusă și de altfel cred că nu exagerez dacă spun că a făcut ocolul lumii întregi. Întîlnirile, discuțiile purtate cu Zaharia Stancu au fost deosebit de interesante și de instructive. În zilele noastre se vorbește foarte mult despre căutările literaturii contemporane, despre tendința ei de-a lărgi granițele realismului. Mulți dintre noi cunosc zîmbetul sceptic, bunăvoința puțin ironică cu care unii scriitori tineri privesc opera confracților lor mai vîrstnici.

Zaharia Stancu aparține generației vîrstnice de scriitori, dar cînd citești Desculț sau cînd discuți cu el probleme de măiestrie, uiți de zîmbetul sceptic și de bunăvoință ironică a tineretului și îți zici că generația vîrstnică nu și-a epuizat încă toate posibilitățile sale de afirmare. Dimpotrivă ajungi la concluzia că în mijlocul zbaterilor, a căutărilor și soluțiilor fericite sau

ale pierderilor amare ale tinerei literaturi, în toată această lume de frământări și zbucium e o plăcere să asculți glasul unui scriitor cu mare experiență, să te cufunzi în lectura operelor sale.

În ce constă forța unor meșteri ai cuvîntului scris ca Zaharia Stancu? În primul rînd în cunoașterea profundă a vieții poporului, ceea ce lipsește uneori tinerei literaturi. Dar trebuie să adaug că nu cunosc scriitor care să vorbească cu atîta dragoste, înțelegere și interes ca Zaharia Stancu despre destinele tinerei literaturi. E o adevărată plăcere și bucurie să-l asculți caracterizînd unele sau altele dintre tinerele talente ale literaturii române, apreciind succesele lor, străduințele lor de-a înnoi și îmbogății literatura.

Pentru noi scriitorii sovietici a fost o plăcere să-l auzim pe Zaharia Stancu, exprimîndu-și prețuirea față de literatura rusă și sovietică. Știam și înainte de-a veni în România că în această țară poezia lui Serghei Esenin s-a bucurat de o largă și timpurie răspîndire, de o adevărată dragoste din partea cititorilor. Dar de abia după ce am venit în România am aflat că primul care a transpus în limba română versurile atît de dragi nouă ale lui Serghei Esenin a fost cu trei decenii în urmă, la data aceea, tînărul scriitor Zaharia Stancu.

ALAIN BOSQUET

Primii poeți din care am citit un număr destul de mare de poeme — Arghezi, Beniuc, Stancu, Jebeleanu și alții dintre contemporani — mi-au lăsat mai ales impresia unui temperament continuu agitat și de un tumult interior contrariu oarecum tradiției greco-latine. Tocmai această latură diferită, plină de zbucium și sfîșiere m-a frapat mai întîi, și într-o măsură mult mai mare decît poemele de echilibru pe care le-am descoperit mai tîrziu.

IOVAN CIRIOLOV

Englezii arată ce îi datorează Henri Moore lui Constantin Brîncuși, unul dintre inițiatorii culturii contemporane. Brîncuși este, se pare, cel mai cunoscut nume din glorioasa familie a românilor care s-au afirmat pe plan european ca, de exemplu, în proză, Panait Istrati, în poezie, Mihai Eminescu și Tudor Arghezi, în muzică, Enescu . . .

Corpul sacru al oaspetelui stăpînilor

(TEOREMA, 7).

E o după amiază de primăvară tîrzie (sau, față de natura ambiguă a acestei povestiri, de început al toamnei), o după amiază tăcută. Zgomotul orașului — prea departe — abia se aude.

Un soare pieziș luminează grădina. Casa pare ciudată, din cauza tăcerii. Poate că toți au ieșit. A rămas în grădină numai tînărul oaspete. E întins pe un scaun sau pe un fotoliu de rafie. Citește — cu capul în umbră și corpul la soare.

Așa cum vom vedea mai bine peste o clipă — cînd, urmărind privirile ațintite asupra lui, vom fi mai aproape de amănuntele corpului bătut de soare — citește fascicule ale unui curs de medicină sau de inginerie.

Tăcerea grădinii în pacea adîncă a aceluia soare neutru și mîngîietor, cu primul geranium ce răsare (sau cu întîile frunze de rodie care cad) este întreruptă de un zgomot enervant, monoton și excesiv: o secerătoare mecanică ce scîrțîie, mișcîndu-se în sus și în jos prin iarbă și reîncepînd de la capăt, în mod egal, fără pauze, rumoarea ei nedefinită.

Împinge secerătoarea, în acel chip, înainte și înapoi, Emilia.

Partea întia a volumului « Teorema » apare ca un « scenariu » propriu zis: prezentări rapide — între cotidian și fabulos, între burghez și biblic — de personaje, de interioare și de exterioare, alternează cu poeme ce desvăluie nu atît intimitatea eroilor, cît un înțeles sociologic — metafizic al lor.

A doua parte este alcătuită din « corolare ». Se trec din nou prin reflector personajele, văzute în situații ce nu intră în eventualul film, ci le luminează din afară, din viața lor următoare.

Un tînăr « sub-proletar », frumos la chip, sosește ca oaspete de cîteva zile în casa unui mare industriaș din Milano. Șederea lui scurtă în mijlocul acestei familii stîrnește o unanimă tulburare erotică. Aceasta e schema cărții.

Traducem după capitolul « Corpul sacru al oaspetelui stăpînilor » « corolarul » intitulat « *Ined despre urzici* », privind pocăința Emiliei, fostă fată în casă a industriașului din Milano; apoi poemul de la sfîrșitul « *Picioarele mele goale* ».

Ea se află într-un colț al grădinii, în fundul unui mic câmp neted și plat, de un verde închis, aproape orbitor, în timp ce tînărul e în celălalt colț, lîngă casă, sub o boltă de iederă.

Uneori zgomotul obsedant al secerătoarei se curmă. Emilia pentru o clipă își îndreaptă corpul, se oprește. Aruncă stăruitor către tînăr o stranie privire, ca a cuiva ce nu îndrăznește să privească și totodată este destul de înconștient ca să nu se rușineze de propria-i insistență. Dimpotrivă, privirea i se întunecă, de pare că ofensa acelei insistențe-ar suferi-o ea însăși.

Cîtă vreme Emilia continuă să se miște cu secerătoarea în sus și în jos, să se oprească și să se uite, pentru a-și relua mersul, iarăși în sus și în jos, încovoiată și transpirată?

Și cîtă vreme, fără să o observe, și nici măcar nedîndu-și seama că o ignoră, tînărul continuă să-și citească cursurile? Pe mult timp — poate pe tot timpul dimineții — sau al acelei scurte dimineți a zilei din casele bogaților, unde orele zece sînt un moment antelucan. Soarele se înalță mereu pe cerul curățit de nori, pînă cînd devine aprins — într-o aridă pace de vară.

Emilia continuă să împingă, nebunește, cu stîngăcie, secerătoarea (la urma urmei nici n-ar trebui să fie treaba ei, ci a grădinarului. Și-a luat această sarcină dintr-un fel de rivalitate cu grădinarul, ca fiică de țărani care vine de-a dreptul din sat).

Tînărul nu-și dă seama că e privit, pe deplin și aproape inocent cufundat în lectură — ceea ce în ochii Emiliei e un privilegiu aproape sacru. În așa măsură, că de data aceasta, în locul cursurilor — poate spre a se odihni puțin — el citește un mic volum într-o ediție economică a versurilor lui Rimbaud. Această lectură îl atrage mai mult decît cea precedentă.

Mai întîi privirea fetei, care se oprește să se uite la el, e o căutătură rapidă, fugară, ce nu poate cuprinde, prin urmare, decît figura întregă a oaspetelui, cu corpul în soare și capul la umbră.

Apoi ochiul se ascute însă și se oprește și mai mult pe acel obiect depărtat și fără reacție: în timp ce el își trece antebrațul pe frunte spre a-și șterge sudoarea, ea cercetează pieziș detaliile corpului, care i se oferă ochiului întreg și înconștient.

Încetul cu încetul, gesturile ei — care par obsesive numai printr-o mecanicitate simplă a lor — devin obsesive în mod explicit și aproape fățiș.

Adică, acel mers în sus și în jos, cu umila treabă de a tăia iarba, își pierde naturaleța și caracterul său de trudă de fiecare zi și se schimbă aproape în forma externă a unei obscure intenții.

Privirea neîntreruptă asupra oaspetelui începe, în adevăr, să aibă ceva suspect și nebun. Întru atît, că pînă la sfîrșit — ca și cum n-ar mai putea rezista (dar tînărul încă nu observă nimic, cufundat în lectură — și pe

de altă parte, social, spiritual, așa de departe de ea). Emilia — teatral — lasă secerătoarea în mijlocul ierbii și intră aproape alergînd în casă.

Trece prin living-room, bucătărie și intră în odaia ei, ca o chilie, cu luxul pe care i l-au acordat stăpînii și cu bietele ei mici lucruri colorate. Aici începe să facă gesturi, care ar părea normale, dar care, prin frenezia și nesăbuița cu care sînt săvîrșite, apar absurde. Se piaptănă. Își scoate cerceii, se roagă (o scurtă rugăciune între bigot și extatic). Apoi se scutură, după ce a sărutat și din nou a sărutat o iconiță; și iese. Se întoarce, din nou teatral, la secerătoarea din grădină.

Și iată că reîncepe acel ceremonial obsesiv, cu secerătoarea, în sus și în jos prin iarbă, mereu cu acel ochi tulbure și inocent care explorează corpul tînărului.

Treptat, contemplarea aceluia corp devine de nesuștinut. Ea se revoltă feroce împotriva propriei sale tentații.

Fuge din nou, de data aceasta cu mai mult zgomot, adică plîngînd și aproape urlînd, ca în prada unui atac de isterie.

Calcă iarba, intră în bucătărie și cu un gest violent, dar puțin buimac și idiot, deschide tubul de gaz, ca și cum ar voi să se sinucidă.

Acum tînărul, prin forța lucrurilor, trebuie să o observe și să se intereseze de ea. E cu neputință să nu fi auzit acel plîns și acele sughițuri demente, să nu fi întrevăzut fuga femeii, care pretindea, clar, să fie observată și luată în seamă de el. Deci o urmează aproape alergînd, ca și ea, și o ajunge în bucătărie. Aci o găsește tocmai făcînd acele gesturi exaltate de protestare nebună. O ajută. Îi smulge tubul de gaz din mîini, caută să o însuflețească, să-i dea curaj, să găsească calea de a curma acel șuvoi de necugetată durere, care nu mai recunoaște nimic.

O tîrăște în camera ei și o întinde pe pat: Emilia începe să se agite și să suspine, cu o mai puțin nebunească suferință, arătîndu-și dorința de a fi calmată și consolată.

În tot acest timp — prin felul cum o ridică, cum îi vorbește, cum o întinde pe acel trist culcuș — tînărul oaspete are un aer ciudat de ocrotitor, aproape matern; este ca o mamă care își dă seama de capriciile copilului și le prevede, drăgăstos.

Există și un fir de subtilă ironie în purtarea lui, în acea răbdare fără a se mira. Este ca și cum nebunia femeii, slăbiciunea ei, brusca prăbușire a oricărei rezistențe și demnități — prăbușirea întregii lumi a îndatoririlor — ar fi trezit în el nimic mai mult decît un fel de compătimire amoroasă — tocmai: un fel de atenție maternă.

Această atitudine și această expresie a ochilor care par a spune: « Nu e nimic grav ! », se accentuează și mai mult, cînd Emilia (măgulită de dușoșia și de mîngîierile lui — și ascultînd orbește de instinct fără nici o re-

ținere) aproape mecanic, cu un fel de inspirație mai curînd mistică decît isterică, își trage rochia deasupra genunchilor.

Este singurul ei mod, lipsită de conștiință, de vorbe și acum și de pudoare, de a face o declarație; de a oferi ceva, implorator, tînărului. Și tocmai fiindcă prezintă ceva enorm, toate aceste lucruri au o puritate și o umilință de animal.

Atunci tînărul — mereu cu aerul lui matern ocrotitor și blînd ironic — îi trage puțin rochia în jos, ca spre a-i apăra pudoarea pe care o uitase, dar care pentru ea era totul. Apoi o mîngîie ușor pe față.

Emilia plînge de rușine: deși nu e vorba de acel fel special de plîns de ușurare infantilă, care potolește o criză.

El îi șterge lacrimile cu degetele.

Ea îi sărută acele degete — care o mîngîie — cu respectul și umilința unui cîine sau a unei fiice care sărută mîna tatălui.

Nimic nu se mai opune dragostei: și tînărul se întinde peste corpul femeii, cedînd dorinței sale de a fi posedată de el.

Încă despre urzici

(TEOREMA, 8)

Cei doi copii ai casei (sînt numai doi, în vreme ce bătrînii se ridică la o duzină și singurul bărbat încă tînăr este uriașul lor tată) se găsesc pe cîmp, atenți la o îndeletnicire ce pare făcută mai mult ca niciodată pentru copiii din basme.

Culeg urzici.

Împachetați în veșmintele lor de țărani cu stare, aproape asemănători burghezilor, culeg urzici în tăcere, cu sînguință. Numai fetița se vaietă adesea de pișcături.

Cratița o ține în mînă băiatul. E aproape plină. Stau aplecați peste iarbă — atît de spălată de ploile recente încît pare iarba din cărțile cu basme. În jurul lor, ameteitoare din cauza verdelei, se întind cîmpurile mărginite de liniile regulate ale plopilor, străvezii una peste alta.

În mijlocul acestui verde — aprins ca în Sud, sau ca în mijlocul Africei — ori palid, de o puritate desăvârșită, strălucește și mai vie culoarea casei de țară, cu formele ei ciudate, extraordinare, devenite extravagante din cauza unei funcționalități rigide — ca o cazarmă cu gheretele și observațiile ei, cu bastioanele părăsite și cu turnurile rămase doar de podoabă.

După ce au umplut crăticioara, comici și înțelepți, cei doi copii se întorc pe marea poartă rotundă în curtea casei.

Iată acum în fund, lipită de un vechi perete scorjit, ros și bătînd în stacojiu, în flanelul ei negru, pe Emilia ce stă nemișcată pe o bancă.

Spre ea se îndreaptă cei doi copii. La o anumită depărtare se opresc și cu mișcări stabilite — pentru că, vădit, de multă vreme fac această treabă — pun jos cratița de pămînt plină de urzici și încep să aprindă focul pe o mică vatră din cîteva cărămizi scoase din moloz, plină de cenușă.

Izbucnesc flăcările unui foc dulce și familiar și urzicile încep să fiarbă în crăticioară. Puțin după aceea aburesc gata pregătite.

Cîteva din bătrînele casei vin din obicei — dar cu dezamăgire și tristețe — să fie de față la masă, cu un aer evlavios și la oarecare distanță.

Un alt grup de țărani bătrîni sosesc pe poartă, murmurînd rugăciuni. Cu aceste șoapte fac o coroană în colțul pe care sfînta l-a ales ca loc de singurătate.

Cei doi copii, sbîrliți de sfială (au în mîini o lingură de lemn scoasă brusc de fetiță din buzunarul hainei) aduc Emiliei supa verde.

Emilia îi privește pieziș, pierdută în ale sfîințeniei. Este în ea însă ceva straniu, neobișnuit: nu e nici o îndoială că fenomenul ține de miraculos. Cît se potrivește unei sfinte (dacă Emilia e o sfîntă) este greu de spus.

Hrana neconținută doar cu urzici a făcut ca toate firele de păr, genele, sprîncenele și părul însuși să devină verzi. Chiar pielea e ușor verzue, mai ales în jurul ochilor.

Impresionează îndeosebi capul: coafura, acum răvășită, căzută pe frunte, adunată în cioturi abundente, umflate și arse în dosul urechilor, de loburile cărora lucesc cele două puncte de aur ale cerceilor de la prima comuniune.

Culoarea verde de urzică a coafurei « permanente » a slujnicei nu pare deloc făcută să dea un aer de demnitate acelei singurătăți ofensate a sfintei. Bătrînele casei o privesc cu grijă, oftînd. Sînt unite într-un fel de complicitate, de acea nenorocire sau mai bine zis de acea fatalitate, față de care rămîn neputincioase.

Dar Emilia absorbită de altceva, cu ochii întunecați care nu privesc nicăieri, duce încet la gură, cu lingura, acea supă verde a unei pocăințe de scandal.

În românește de DRAGOȘ VRÂNCEANU

ținere) aproape mecanic, cu un fel de inspirație mai curînd mistică decît isterică, își trage rochia deasupra genunchilor.

Este singurul ei mod, lipsită de conștiință, de vorbe și acum și de pudoare, de a face o declarație; de a oferi ceva, implorator, tînărului. Și tocmai fiindcă prezintă ceva enorm, toate aceste lucruri au o puritate și o umilință de animal.

Atunci tînărul — mereu cu aerul lui matern ocrotitor și blînd ironic — îi trage puțin rochia în jos, ca spre a-i apăra pudoarea pe care o uitase, dar care pentru ea era totul. Apoi o mîngîie ușor pe față.

Emilia plînge de rușine: deși nu e vorba de acel fel special de plîns de ușurare infantilă, care potolește o criză.

El îi șterge lacrimile cu degetele.

Ea îi sărută acele degete — care o mîngîie — cu respectul și umilința unui cîine sau a unei fiice care sărută mîna tatălui.

Nimic nu se mai opune dragostei: și tînărul se întinde peste corpul femeii, cedînd dorinței sale de a fi posedată de el.

Încă despre urzici

(TEOREMA, 8)

Cei doi copii ai casei (sînt numai doi, în vreme ce bătrînii se ridică la o duzină și singurul bărbat încă tînăr este uriașul lor tată) se găsesc pe cîmp, atenți la o îndeletnicire ce pare făcută mai mult ca niciodată pentru copiii din basme.

Culeg urzici.

Împachetați în veșmintele lor de țărani cu stare, aproape asemănători burghezilor, culeg urzici în tăcere, cu sînguință. Numai fetița se vaietă adesea de pișcături.

Cratița o ține în mînă băiatul. E aproape plină. Stau aplecați peste iarbă — atît de spălată de ploile recente încît pare iarba din cărțile cu basme. În jurul lor, ameteitoare din cauza verdelui, se întind cîmpurile mărginite de liniile regulate ale plopilor, străvezii una peste alta.

În mijlocul acestui verde — aprins ca în Sud, sau ca în mijlocul Africei — ori palid, de o puritate desăvârșită, strălucește și mai vie culoarea casei de țară, cu formele ei ciudate, extraordinare, devenite extravagante din cauza unei funcționalități rigide — ca o cazarmă cu gheretele și observațiile ei, cu bastioanele părăsite și cu turnurile rămase doar de podoabă.

După ce au umplut crăticioara, comici și înțelepți, cei doi copii se întorc pe marea poartă rotundă în curtea casei.

Iată acum în fund, lipită de un vechi perete scorjit, ros și bătînd în stacojiu, în flanelul ei negru, pe Emilia ce stă nemișcată pe o bancă.

Spre ea se îndreaptă cei doi copii. La o anumită depărtare se opresc și cu mișcări stabilite — pentru că, vădit, de multă vreme fac această treabă — pun jos cratița de pămînt plină de urzici și încep să aprindă focul pe o mică vatră din cîteva cărămizi scoase din moloz, plină de cenușă.

Izbucnesc flăcările unui foc dulce și familiar și urzicile încep să fiarbă în crăticioară. Puțin după aceea aburesc gata pregătite.

Cîteva din bătrînele casei vin din obicei — dar cu dezamăgire și tristețe — să fie de față la masă, cu un aer evlavios și la oarecare distanță.

Un alt grup de țărani bătrîni sosesc pe poartă, murmurînd rugăciuni. Cu aceste șoapte fac o coroană în colțul pe care sfînta l-a ales ca loc de singurătate.

Cei doi copii, sbîrliți de sfială (au în mîini o lingură de lemn scoasă brusc de fetiță din buzunarul hainei) aduc Emiliei supa verde.

Emilia îi privește pieziș, pierdută în ale sfîințeniei. Este în ea însă ceva straniu, neobișnuit: nu e nici o îndoială că fenomenul ține de miraculos. Cît se potrivește unei sfinte (dacă Emilia e o sfîntă) este greu de spus.

Hrana neconținută doar cu urzici a făcut ca toate firele de păr, genele, sprîncenele și părul însuși să devină verzi. Chiar pielea e ușor verzue, mai ales în jurul ochilor.

Impresionează îndeosebi capul: coafura, acum răvășită, căzută pe frunte, adunată în cioturi abundente, umflate și arse în dosul urechilor, de loburile cărora lucesc cele două puncte de aur ale cerceilor de la prima comuniune.

Culoarea verde de urzică a coafurei « permanente » a slujnicei nu pare deloc făcută să dea un aer de demnitate acelei singurătăți ofensate a sfintei. Bătrînele casei o privesc cu grijă, oftînd. Sînt unite într-un fel de complicitate, de acea nenorocire sau mai bine zis de acea fatalitate, față de care rămîn neputincioase.

Dar Emilia absorbită de altceva, cu ochii întunecați care nu privesc nicăieri, duce încet la gură, cu lingura, acea supă verde a unei pocăințe de scandal.

În românește de DRAGOȘ VRÂNCEANU

Picioarele mele goale

(TEOREMA, 19)

Ah, picioare goale, care mergeți
pe nisipul deșertului !
Picioarele mele goale, ce mă duceți
unde e o unică prezență
și nimic să mă ferească de vreo privire.
Picioare goale, care ați luat un drum
urmat ca într-o viziune
avută de părinții mei construind
în 1920 Milanul și de tinerii arhitecți
ce l-au completat în 1960.
Ca și pentru poporul Israelului sau apostolul Pavel,
deșertul mi se înfățișează drept ceea ce
în realitate este unicul lucru indispensabil.
Ori mai bine, drept realitatea
goală de toate, dar nu de esența ei
cum și-o reprezintă cel ce trăiește, ori
o gîndește, fără a fi un filosof.
Nimic în adevăr nu există împrejur
dincolo de ce este necesar:
pămîntul, cerul și corpul omului.
Oricît de nebunesc, abisal sau eteric
ar fi orizontul întunecat, linia lui este una:
și fiecare punct al lui e egal altuia.

Deșertul obscur ce pare că scînteie,
atît de mare e duritatea lui de zahăr
și cavitatea cerului de nevindecat albastră
se schimbă, rămînînd mereu aceleași.
Bine. Dar ce să spun de mine ?
de mine care sînt unde eram, ori eram unde sînt,
automat al unei persoane reale
trimes în deșert să pășesc pentru ea ?
Sînt plin de o întrebare căreia nu pot să-l răspund.
Trist rezultat, dacă acest deșert l-am ales eu,
ca loc adevărat și real al vieții mele.
Cel care căuta pe străzile Milanului
e același căutînd acum pe căile deșertului ?
Este adevărat: simbolul realității
posedă ceva ce realitatea nu are:
el îi reprezintă orice înțeles
sau îi adaogă — prin însăși natura sa
reprezentativă — un înțeles nou.
Dar — nu desigur ca pentru poporul Israelului
ori apostolul Pavel —
acest înțeles nou îmi rămîne nedescifrabil.
În adîncă tăcere a evocării sacre
mă întreb atunci dacă, pentru a merge în deșert,
nu trebuie să fi avut o vlață
predestinată deșertului: și dacă,
trăind zilele istoriei — mai puțin
pură și esențială decît reprezentarea ei —
nu era necesar să fi știut să răspunzi
infinitelor și inutilelor ei întrebări,
pentru a putea da răspunsul, acum,
aceleia a deșertului, unică și absolută.
Mizeră, prozaică încheiere
— laică prin constrîngerea unei culturi de oameni oprimați
a unor întîmplări începute pentru a duce la Dumnezeu !
Dar ce va atîrna mai greu ? Aviditatea mondană
a rațiunii sau religiei, vrednică de dispreț,
rodnicie a celui lăsat în urmă de istorie ?
Chipul meu e dulce și resemnat
cînd pășesc încet —
obosit și gilglind de sudoare,
cînd alerg —

plin de o spaimă sfântă,
cînd privesc în jur această unicitate nesfîrșită —
copilărește îngrijat,
cînd observ, sub picioarele mele goale,
nisipul pe care alunec și mă cațăr.
Ca și în viață, ca și la Milano.
De ce dar de-odată mă opresc ?
De ce privesc fix în fața mea, ca și cum văd ceva ?
De îndată ce nu e nimic dincolo de orizontul obscur,
ce se desenează înfinit de divers și egal
pe cerul albastru al acestui loc
imaginat de biata mea cultură ?
De ce, dincolo de voința mea,
fața mi se strînge, vinele
gîtului mi se umflă,
ochii mi se umplu de o lumină înfocată ?
De ce urletul care, după o clipă,
îmi iese furios din gură,
nu adaogă nimic la ambiguitatea care pînă-acum
a stăpînit acest mers prin deșert ?
Este cu neputință de spus ce fel de urlat
să fie acesta al meu: e atît de grozav
— pînă la a-mi schimonosi trăsăturile,
făcîndu-le asemenea gîtlejului unei bestii —
dar este de asemenea aproape vesel,
încît mă face copil.
E un urlat care cere atenția cuiva
ori ajutorul lui: dar, poate, făcut să-l blesteme.
E un urlat care vrea să aducă la cunoștință
în acest loc nelocuit că eu exist
sau că nu numai exist,
dar că știu. E un urlat
în care la fundul neliniștii
se simte vreun laș accent de speranță;
sau un urlat de certitudine, cu totul absurd,
în care răsună, pură, deznădejdea.
În orice caz, aceasta e sigur: că ori și ce
sens ar avea acest urlat al meu,
el e sortit să dureze dincolo de orice posibil sfîrșit.

În românește de DRAGOȘ VRÂNCEANU

CU

PIER PAOLO PASOLINI

despre

« T E O R E M A »

Multiplu în intenții și realizări, Pier Paolo Pasolini trebuia să ajungă la această ultimă carte, pe care a intitulat-o « Teorema » (Garzanti, Milano, 1968), stîrînd în jurul ei un roi de discuții, ce pot să-l ducă la unul din marile premii ale anului.

El însuși nu-i poate găsi o definiție. În cuvîntul introductiv « Cum trebuie citită această carte », spune în treacăt : « De fapt « Teorema » a luat naștere ca o piesă în versuri, acum trei ani; apoi s-a schimbat în film și totodată într-o povestire, din care a fost tras filmul, care, la rîndul lui, a corectat această povestire. » Aspectul ei « mai mult decît de mesaj, este unul de codice ». Ar fi vorba așadar de un « codice » (definit însă și « parabolă »), care totuși nu este decît un « simplu studiu asupra crizei comportării » . . .

Problema rămînînd în picioare, mă grăbesc — în întîlnirea pe care o am cu Pasolini, între două cafele, la locuința sa din uriașul cartier nou al Romei EUR — să-i mai pun cîteva întrebări inițiale asupra noii sale cărți. Ca răspuns, el denuște pe neașteptate « Teorema » drept una din cele șase « tragedii moderne » pe care este în în curs de a le da la iveală (dintre care una se petrece în Spania, alta în Germania, o a treia în Cehoslovacia. . .)

— Am trecut la tragedie — îmi spune — ca un rezultat al experienței stilistice făcută în ultimul volum de versuri intitulat « Poezia în formă de roză ».

Rămîn surprins, și Pasolini se grăbește să adauge că « acest mic manual laic » cuprinde fragmente din opt poeme. Răsfoind cartea pe loc, întîlnesc în adevăr, la pagina 51, un lung poem intitulat : « Cei dinții care se iubesc », cu acest început : « Cei dinții care se iubesc/sînt poezii și pictorii generației precedente/sau de la începutul secolului :/ei iau în spiritul nostru locul părinților, rămînînd totuși tineri/ ca în fotografiile lor îngălbenite ». Apoi găsesc alte versuri, unele tipărite în litere cursive.

— Încercăm să ieșim din ariditate cum putem — continuă Pasolini, făcînd un salt în idei. Avangărzile recente ne-au secătuit prin false rebeliuni și false probleme. Trebuie să ne întoarcem să vorbim sincer. Se naște o dezbatere pasionată, profundă, rațională și o altă formă de angajare : nu mai va fi o angajare programatică ci una problematică.

Pier Paolo Pasolini completează neașteptata sa filipică împotriva avangardismului (pentru susținerea căruia a cheltuit multe idei), în modul următor :

— S-a spus că există șapte tipuri de ambiguitate. Eu cred că există șapte tipuri de obscuritate. Putem continua să fim obscuri, dar să comunicăm tainic o obscuritate

enigmatică, vitală. Obscuritatea avangardismului nostru se datorează aridității.

Obiectez că și « angajarea problematică » trebuie să devină, pînă la un punct, o « angajare programatică ».

— Nu ne interesează această urmare, îmi răspunde — Anagrafic eu sînt un burghez, care urăște însă burghezia. Nu am nici un program. Din sînul burgheziei nasc cu duimul forțe antagoniste. Îmi e suficient spectacolul mișcării profunde pe care burghezia o îndreaptă împotriva ei însăși. Timpul protestelor a trecut și trebuie să facem o literatură practică.

Amalgam de tendințe pe care le exprimă « Teorema » dezvăluie, în adevăr, o pornire de sinteză cu totul semnificativă în pulverizarea actuală a literaturii. O acuzație curentă care i se aduce totuși lui Pasolini este aceea a lipsei unei amprente stilistice proprii, a covîrșirii inteligenței asupra structurii scrisului. Una este poezia din « *Cenușa lui Gramsci* » și alta este proza din « *O viață violentă* », diverse sînt studiile din « *Pasiune și ideologie* » și cu totul eterogenă este tehnica sa de scenarist și regizor din « *Evanghelia după Matei* » și « *Uccellacci e uccellini* ». Ce unește toată această activitate vulcanică? Este greu de spus. Pasolini apare ca o piramidă răsturnată, sprijinindu-se pe vîrfurile unor resurse intelectuale, care, în adevăr, sînt de excepție.

Scriitorul încearcă în « Teorema » o ieșire disperată. Cartea este un deocot al pornirilor sale irefrenabile cele mai tipice: aceea a moralistului (sau mai bine zis a imoralistului) cu tehnicianul, a evazionistului cu ideologul, a mînuitorului de fapte cu artistul morbid și lucid al nuanțelor de cuvinte.

Multora le-a plăcut acest roman, poem, scenariu, codice, parabolă, jurnal, eseu, viziune de scandal (« Am ajuns — spune scriitorul — la un ușor simț al umorismului, la o distanțare și la o măsură, care mă fac, spre marea mea furie, mai puțin scandalos decît ar fi cerut-o tema însăși »).

Dar tema cărții este suficient de scandaloasă. Lucrurile se petrec la Milano, în casa unui mare industriaș, ce trăiește, ca un păianjen acaparator, susținut pe « golul convențiilor ». Există o serie de tîneri și există el, Industriașul, la naștere un joc obscur, care se revarsă într-o mistică a posesiunii metafizico-carnale. O viziune biblică și o viziune tehnologică a « deșertului » umple această carte: « Cum s-a întîmplat pentru poporul lui Israel sau cu apostolul Pavel — spune un personaj, în versuri — deșertul mi se înfățișează drept tot ce se poate reține mai indispensabil din realitate ». Mototoul cărții este luat din Exodul, versetul 13,18: « Dumnezeu a înfrînt cerbicia poporului numai pe calea deșertului ». Cu titlul de explicații pentru interpreții de film, intervin în cîteva locuri considerațiuni sociologice ca acestea: « Burghezia, identificîndu-se pe sine cu întreaga umanitate, nu mai are pe nimeni din afară căruia să-i treacă greutatea propriei sale condamnări, pe care n-a știut sau n-a putut niciodată să o pronunțe. Ambiguitatea ei a devenit în sfîrșit tragică ».

Întreb pe Pasolini dacă eroii acestei cărți păstrează ceva din « veselia funciară a mulțimii » care-l pasiona mai înainte, în « *Băieții de viață* ».

— Unii, da, îmi răspunde. Dar — adaogă el — ceea ce mai înainte se concentra în jurul unei figuri, a devenit acum atmosferă difuză în toată cartea. În rest, disprețuiesc burghezia în așa măsură, încît n-aș fi capabil să o zugrăvesc. Gădesc că unii din tinerii de aici posedă noblețe de gesturi, o distincție fizică, pe care burghezia nu are de unde să o scoată. Ea este totdeauna vulgară.

Terminînd de citit « Teorema », îmi dau seama că Pasolini « a pus prea multă carne la foc », cum spune un proverb italian. Rapiditatea cinematică a cărții nu o face încă să ajungă la o amprentă stilistică palpabilă. Cel mult « unghiul vizual extremist » creează acestui volum un accent « fără alternative ».

DRAGOȘ VRÂNCEANU

KARLSBAD 1966 *Sam Brown*

La paginile 19, 20 și 29 desene de DAN CIOCA

N i m e n i n u v a r î d e

Mai toarnă-mi un păhărel de sliboviță, îmi spuse Klara, și eu nu avui nimic împotriva. Găsiserăm, pentru a deschide sticla, un pretext cu totul obișnuit, dar care se ținea în picioare: încasasem în ziua aceea o sumă destul de frumușică pentru un articol apărut într-o revistă de estetică și istoria artei.

Am avut destule de tras pînă să-l văd publicat, căci tot studiul nu era decît ghimpe și polemică. Așa se și explică de ce revista *Vytvarná Myslenka*, cu a sa redacție cenușie și circumspectă îmi reproșase sistematic textul pe care, în cele din urmă, avem să-l încredințez concurenței, o revistă ce-i drept mai puțin faimoasă, dar cu o redacție compusă din oameni mai tineri și mai îndrăzneți. Postașul îmi adusese mandatul la facultate și o dată cu banii îmi înmînase și o scrisoare. O misivă lipsită pentru mine de orice interes și pe care, dimineața, o parcursesem în grabă sub impresia încă proaspătă a noului meu triumf. Dar, o dată ajuns acasă, în timp ce ne apropiam de miezul nopții și, în sticlă nivelul scădea treptat, am ridicat de pe masă scrisoarea cu pricina, și, ca pe un divertisment i-am citit-o Klarei: «Dragă tovarășe, și, dacă-mi este îngăduită folosirea termenului, dragă și stimată coleg — vă rog să-l scuzați pe un om căruia nici o dată nu i-ați vorbit nimic despre viața dumneavoastră, pentru faptul de a-și fi permis să vă scrie. Mă adresez dumneavoastră cu rugămintea de a binevoi să citiți articolul alăturat. Nu vă cunosc personal, dar vă prețuiesc, căci în ochii mei dumneavoastră sînteți omul ale cărui opinii, raționamente și concluzii mi s-au părut a veni să sprijine întotdeauna și într-un mod atît de surprinzător, rezultatele propriilor mele cercetări, încît de fiecare dată rămîneam de-a dreptul consternat. Totodată, recunoscînd valoarea părerilor și analizelor dumneavoastră comparative, țin totuși să vă atrag atenția cu insistență că încă înainte de a fi citit studiul dumneavoastră mi-am exprimat părerea privind strînsa legătură dintre artă și poporul ceh. E un fapt pe care eu l-aș putea demonstra fără dificultate, aducînd chiar și mărturii grăitoare pentru a-l atesta. Dar aceasta nu-i decît o observație făcută în treacăt căci studiile dumneavoastră...» După care urma o sumedenie de alte elogii la adresa meritelor mele și, bineînțeles, o petiție prin care-mi solicita amabilitatea de a întocmi

un referat despre articolul său, cu alte cuvinte o notă de lectură pentru revista Vytvarná Myslenka, care de șase luni refuza publicarea textului, considerându-l lipsit de orice valoare. I se mai spusese celui interesat, că părerea mea ar fi hotărâtoare, astfel că eu rămăseseam unica speranță a autorului, unica licărire de lumină, pentru el, în această amarnică beznă a deznădejdei.

Klara și cu mine debitam tot felul de glume pe seama acestui domn Zaturecky, al cărui nume pompos, ne dăduse gata. Glumele, despuiate bineînțeles de orice urmă de răutate, curgeau de la sine după atâtea elogii care au darul să te gâdile la inimă și, mai cu seamă, atunci când te afli cu o sticlă de excelență sliboviță chiar sub nasul tău. În clipele acelea de neuitat iubeam toată lumea și, mai presus de toate pe Klara, bineînțeles, și asta în primul rînd pentru faptul că ea se afla aici lîngă mine, în timp ce restul lumii se ascundea privirilor noastre dincolo de zidurile mansardei mele din cartierul Vrsovice. . . Ori, neputînd face daruri întregii lumi, i le făceam Klarei, daruri care, deocamdată, se rezumau la niște simple promisiuni.

La cei douăzeci și cinci de ani ai săi, Klara era, cum se zice, o fată de familie bună. Dar ce tot spun bună ! Excelentă ! De familie excelentă ! Tatăl ei, fost director de bancă și prin urmare, reprezentant al marei burghezii, fusese evacuat din Praga prin anul 1950, și se instalase în orașelul Celakovice, aflat la o distanță apreciabilă de capitală. În ceea ce mă privește, sînt un om fără idei preconcepute și nu cred că averea părintelui ar putea exercita vreo influență oarecare asupra seminței din care se trag urmașii săi. De altfel, mă întreb care sînt astăzi plebeii, și care patricienii ? Ați putea oare să-mi spuneți ? Atîtea răsturnări și atîtea schimbări s-au petrecut în viața oamenilor încît uneori e nespus de greu să te descurci în anumite concepte de ordin sociologic. Pe scurt, în preajma Klarei eu unul n-am avut niciodată sentimentul că mă aflu în fața dușmanului de clasă. Mă aflu în fața unei frumoase croitorese și încurajam slăbiciunea ei pentru mine, șoptindu-i despre avantajele slujbei pe care făgăduiam să i-o obțin cu ajutorul prietenilor mei. Socoteam că era inadmisibil ca o fată fermecătoare ca ea, să-și irosească frumusețea aplicată asupra mașinii de cusut, și hotărîsem că trebuie neapărat să devină manechin. Klara nu mă contrazicea și în felul acesta petrecurăm toată noaptea într-o cordială înțelegere.

●

Străbătem prezentul cu ochii legați; putem, mai mult sau mai puțin, să pre-simțim și să ghicim ce ne așteaptă în clipa următoare. Dar mai tirziu, cînd ne deslegăm ochii și examinăm trecutul, ne dăm seama de ceea ce am trăit și începem să-i deslușim tîlcul.

Mă vedeam, în seara aceea, bînd pentru reușita mea, și pentru nimic în lume nu mi-ar fi trecut prin gînd că această seară ar fi putut însemna începutul solemn al sfîrșitului meu. Și, cum n-aveam nici un fel de îndoieli, în dimineața următoare m-am trezit bine dispus și în timp ce Klara își mai dormea somnul ei dulce și fericit, am luat articolul anexat la scrisoarea domnului Zaturecky și m-am apucat să-l citesc cu o amuzată indiferență.

Articolul, intitulat : « Mikolas Ales, un maestru al desenului ceh », nu merita nici măcar atenția acelei jumătăți de ore pe care i-am acordat-o. Era un talmeș balmeș de formulări adunate de pretutindeni fără nici un pic de logică și fără ca autorul să manifeste cea mai mică ambiție de a da, în vreun fel, acestor banalități, dimensiunea unei idei originale.

Era, fără nici un dubiu, o ineptie. Fapt, de altfel, confirmat în aceeași zi la telefon de domnul dr. Kolousek, redactorul șef al revistei Vytvarná Myslenka. (Personaj, între noi fie spus, dintre cele mai antipatice cu putință).

M-a chemat la facultate și mi-a spus:

— Ai primit, cumva, dizertația lui Zaturecky?

— ...

— Fă-mi, te rog, acest serviciu și scrie referatul; pînă acum cinci lectori i-au făcut praf articolul, dar el continuă să insiste, convins că tu ești singura autoritate în materie. Scrie și tu cîteva rînduri, în care să arăți că povestea n-are nici cap, nici coadă; ești cel mai nimerit pentru așa ceva, te pricepi să fii necruțător și în felul ăsta scăpăm și noi de o belea.

Ceva însă se stropși în mine. În definitiv, de ce să fiu tocmai eu călăul lui Zaturecky? Oare eu sînt acela care primește pentru o asemenea treabă salariul de redactor șef? Și, apoi, de ce să uit că aceeași *Vytvarna Myslenka* socotise înțelept să refuze publicarea propriului meu studiu; în afară de asta, numele domnului Zaturecky era puternic legat, pentru mine, de amintirea Klarei, de sticla de sliboviță, și de o seară cît se poate de agreabilă. Și, în sfîrșit, — de ce-aș tăgădui, e un lucru omenesc — aș putea să-i număr pe degete, eventual chiar pe un singur deget, pe toți acei care mă consideră o adevărată autoritate în acest domeniu. De ce să-mi fac deci un dușman din unicul meu admirator?

Am încheiat convorbirea cu Kalaousek, prin cîteva cuvinte spirituale și vagi, pe care fiecare dintre noi le putea interpreta cum îi convenea, el ca pe o promisiune, eu ca pe o portiță de scăpare; am lăsat receptorul în furcă, ferm hotărît de a nu scrie nici o dată vreun referat asupra lucrării lui Zaturecky. Așa stînd lucrurile am scos repede din sertar o bucată de hîrtie și i-am scris domnului Zaturecky o scrisoare în care am evitat, cu cea mai mare grijă, să formulez vreo apreciere asupra studiului său, prevalîndu-mă, în concluzie, de faptul că ideile mele privind pictura cehă din secolul XIX sînt considerate, în general, eronate, confuze și excentrice, și aceasta, mai cu seamă, în redacția revistei *Vytvarna Myslenka*, astfel că o intervenție de-a mea risca să-i aducă mai curînd necazuri decît foloase; în același timp, îl comleșeam pe domnul Zaturecky cu o elocvență amicală în care nu putea să nu sesizeze o notă de simpatie în ceea ce-l privea. O dată cu introducerea în cutia postală a acestei scrisori am și uitat de domnul Zaturecky; în schimb nu m-a uitat el pe mine.

Într-o bună zi, cînd tocmai îmi terminam cursul (țin un curs de istoria picturii), secretara, doamna Maria, o persoană mai în vîrstă și extrem de amabilă, care prepară cafelele și răspunde că nu sînt acolo, ori de cîte ori se fac auzite la telefon niște voci feminine indezirabile, bătut la ușa sălii de cursuri și, strecurînd ușor capul înăuntru îmi spuse că sînt așteptat afară de un domn.

De bărbați nu mi-e teamă niciodată. M-am despărțit de studenții mei și, cu inima ușoară, am ieșit pe coridor unde, un domn măruntel, îmbrăcat într-un costum negru ponosit, și cu o cămașă albă, mă salută politicos. Își prezentă foarte respectuos scuzele de rigoare după care mă anunță că numele său era Zaturecky.

Mi-am poftit oaspetele într-o încăpere liberă, i-am oferit un fotoliu și am început să discut cu el, pe un ton jovial, despre toate și despre nimic, despre cumplita vară care ne năpăstuiuse, și despre expozițiile pragheze. Domnul Zaturecky consimțea politicos la toate reflecțiile mele, încercînd însă, de fiecare dată, să aducă vorba despre articolul său, care pe neașteptate se interpușe între noi, cu invizibili-i substanță, ca un magnet irezistibil.

— Aș scrie, cu plăcere, o notă despre lucrarea dumneavoastră, i-am spus în cele din urmă, dar, așa cum v-am explicat în scrisoarea mea, nimeni nu mă ia drept un specialist în pictura cehă din secolul al XIX-lea, și, în plus, nici nu sînt în relații prea bune cu revista *Vytvarna Myslenka*, ai cărei redactori văd în mine

un modernist inveterat, astfel că o apreciere, chiar favorabilă, din partea mea, n-ar putea decît să vă dezavantajeze.

— Vai ! cît sînteți de modest, exclamă domnul Zaturecky. Cum poate fi un specialist ca dumneavoastră atît de pesimist în privința poziției sale ? ! La *Vytaarna Myslenka* mi s-a spus că totul depinde de acum încolo de părerea dumneavoastră. Dacă avizul dumneavoastră va fi favorabil, articolul va fi publicat. Sînteți singura mea salvare. Lucrarea aceasta reprezintă trei ani de studiu, trei ani de cercetări neobosite. Acum totul e în mîinile dumneavoastră.

Cu cîtă nepăsare și din ce metal prost ne făurim noi pretextele ! În clipa aceea nu mai știam ce să-i răspund domnul Zaturecky ! Ridicîndu-mi mașinal ochii pentru a-l privi în față, am zărit niște ochelari mici, inocenți și demodați, dar și o cută adîncă și energică brăzdîndu-i fruntea, vertical.

Într-o scurtă clipă de luciditate, am simțit un fior rece pe șira spinării. Această cută, atentă și îndîrjită, nu reflecta numai martiriul intelectual al posesorului ei, apelat cu sîrg asupra desenelor lui Mikolaș Aleș, ci și o putere de voință puțin obișnuită. Pierzîndu-mi întreaga prezență de spirit, nu mai eram în stare să găsesc scuze suficiente de abile. Știam prea bine că nu voi scrie niciodată acest referat, dar tot atît de bine știam că nu voi avea tăria să spun asta în fața omulețului pe al cărui chip nu se citea altceva decît rugăminte. Așa stînd lucrurile am schițat un zîmbet și i-am făcut niște vagi promisiuni. Domnul Zaturecky mi-a mulțumit menționînd că va reveni curînd să se mai intereseze; iar eu l-am părăsit cu fața numai zîmbet. Într-adevăr, la numai cîteva zile după aceea, domnul Zaturecky reveni; am izbutit să-l evit, cu dibăcie, dar, în ziua următoare mi s-a adus la cunoștință că m-a căutat din nou la facultate. Mi-am dat seama atunci că lucrurile începeau să ia o întorsătură neplăcută. M-am dus numaidecît la doamna Maria, pentru a lua, împreună cu ea, măsurile ce se impuneau.

— Am o rugămintă, doamnă Maria, dacă acest domn mai vine vreodată, să întrebe de mine, spuneți-i că sînt plecat într-o călătorie de studii în Germania, și că nu mă întorc mai devreme de o lună. A doua chestiune: după cum știți eu țin toate cursurile marțea și miercurea. Începînd de azi, le voi ține joia și vinerea. Numai studenții mei vor fi informați de această schimbare; nu mai spuneți asta, vă rog, nimănui și nici nu operați modificarea în programul de cursuri. Mă văd silit să trec în ilegalitate.

Am izbucnit în hohote de rîs, și doamna Maria îmi ținea isonul; știa foarte bine cît eram de năzdrăvan și că niciodată nu pregetam prea mult să trec de la un gînd zănatec la o faptă nesăbuită.

Puțin timp după aceea, domnul Zaturecky își făcu din nou apariția la facultate și se arătă de-a dreptul disperat în clipa în care secretara îi comunică vestea neașteptatei mele plecări în Germania.

— Dar bine, asta nu e cu puțință ! Domnul Klima trebuia să scrie o notă despre un articol de-al meu ! Cum de-a putut să plece așa ? . . .

— Ce știu eu, îi replică doamna Maria; tot ce pot să vă spun e că va fi înapoi peste o lună.

— Încă o lună. . . se lamentă domnul Zaturecky. Nu-i cunoașteți, cumva, adresa în Germania ?

— Nu, n-o cunosc, îi răspunse, prompt, secretara.

Și timp de o lună am fost lăsat în plata Domnului.

Dar luna a trecut mai repede decît mi-am închipuit și iată-l din nou pe domnul Zaturecky în biroul doamnei Maria.

— Nu, încă nu s-a întors, îi comunică ea, și când mă văzu îmi spuse pe un ton tânguitor:

— Acest Zaturecky al dumneavoastră, a fost iar pe aici, ce doriți să-i mai spun?

— Știți ce, spuneți-i că m-am îmbolnăvit de icter în Germania și că mă aflu internat într-un spital din Jena. E bine, scumpă doamnă Maria?

— În spital? Dar bine, asta-i cu neputință! Domnul Klima trebuia să scrie un referat despre articolul meu! izbucni furios domnul Zaturecky, la câteva zile după acea, când secretara îi anunță această ultimă noutate.

— Domnule Zaturecky, îi spuse secretara pe un ton de reproș, domnul Klima e grav bolnav în străinătate și dumneavoastră nici nu vă pasă, vă gândiți numai și numai la articolul dumneavoastră!

Domnul Zaturecky își lăsă capul între umeri și părăsi biroul dezolat, dar peste cincisprezece zile își făcu din nou apariția.

— Am trimis o scrisoare recomandată la Jena. Jena e un oraș mic și, fără îndoială, nu poate avea decât un singur spital. Iată, însă, că scrisoarea mi-a venit înapoi!

— O să ajung la balamuc, cu omul dumneavoastră, îmi spuse doamna Maria a doua zi. Nu vă supărați, dar ce vreți să-i mai spun? I-am spus că v-ați întors, de-acum încolo descurcați-vă singur, cum puteți, cu acest pisălog!

Nu i-am luat enervarea în nume de rău, doamna Maria făcea pentru mine tot ce putea, și-apoi, eram departe de a mă socoti învins. În primul rînd eram de negăsit. Nu mai trăiam decât într-o adîncă clandestinitate, îmi țineam cursurile clandestin, joia și vinerea, și tot clandestin veneam în fiecare marți și miercuri să mă tupiez în spatele porții mari a unui imobil de peste drum de facultate, pentru a mă amuza copios de spectacolul oferit de domnul Zaturecky, care stătea la pîndă așteptîndu-mă să ies. Aș fi avut un chef nebun să-mi pun o perucă și o barbă falsă. Mă vedeam în chip de Sherlock Holmes, de Om invizibil, străbătînd orașul nestingherit, ca un strengar.

Iată însă că într-o bună zi, domnul Zaturecky, obosit, renunță să mai facă pe copoiul și-i dădu o lovitură de grație doamnei Maria:

— Spuneți-mi, vă rog, în definitiv, când își ține cursurile domnul Klima?

— Consultați programul, îi replică secretara arătîndu-i pe perete un tabel mare, liniat în pătrățele și pe care orariul cursurilor era trecut cu o claritate exemplară.

— Știu, spuse domnul Zaturecky, care nu se mai lăsa dus de nas, dar, cum văd, tovarășul Klima nu vine niciodată la cursuri marțea și miercurea. E cumva în concediu fără plată?

— Nu, îi răspunse doamna Maria, încurcată.

Și omulețul începu s-o ucidă cu reproșurile: de ce n-a pus la zi programul cursurilor. Apoi, cu ironie, o întrebă cum se face că o secretară nu știe când își țin profesorii cursurile. În cele din urmă, îi aduse la cunoștință, vociferînd, că se va duce să se plîngă de ea și de tovarășul asistent Klima care nu-și ține cursurile. Întrebă de rector.

Din nefericire, rectorul era prezent.

Domnul Zaturecky bătu la ușa lui și intră. Nu trecură nici zece minute și se afla din nou în biroul doamnei Maria, căreia îi ceru pe un ton sec, adresa mea de acasă.

— Skalnikova 20, Litomysl, îi răspunse tot atît de sec, doamna Maria.

— Cum adică, Litomysl?

— Domnul Klima nu-i decât cu un picior în Praga, și nu dorește să comunice nimănui adresa...

— Cer cu insistență să-mi dați adresa, din Praga, a domnului Klima, strigă omulețul, cu o voce tremurătoare.

Doamna Maria își pierduse curajul de-a-binele. Îi divulgă adresa mansardei mele, a amărîtului meu adăpost, a fericitului meu birlog, unde trebuia să fiu încolțit.

Da, într-adevăr, domiciliul meu permanent este la Litomysl. Acolo o am pe mama, acolo prietenii și tot acolo amintirile despre tata ; ori de cîte ori mi se ivește prilejul, părăsesc Praga pentru a mă duce să scriu și să lucrez acasă, în locuința modestă a mamei. De aceea am și păstrat adresa mamei ca adresă permanentă. La Praga n-am fost în stare să-mi găsesc nici măcar o garsonieră convenabilă, așa cum ar fi fost necesar și normal, astfel că locuiam ca subchiriaș în cartierul Vrsovice, într-o mică mansardă, cu totul izolată, a cărei existență o ascundeam pe cît era cu putință, și despre care nu vorbeam nimănui niciodată, pentru a evita o întîlnire inutilă cu diverși oaspeți nedoriți, cu numeroasele mele companii efemere, ale căror vizite, mărturisesc, puteau să pară uneori a se succeda pe cît de repede, pe atît de răzleț. De aceea n-aș putea pretinde că m-aș bucura în imobil de o reputație din cele mai bune. Pe de altă parte în timpul șederii mele la Litomysl, împrumutasem de mai multe ori mansarda unor amici care nu făcuseră acolo altceva decît să se distreze în lege ; în asemenea măsură chiar, încît nimeni din imobil să nu poată închide ochii pînă dimineața. Firește, toate acestea au avut darul să stîrnească indignarea anumitor locatari care duceau cu mine o bătălie surdă ce se manifesta din cînd în cînd prin cîte o notă adresată comitetului de stradă sau chiar prin depunerea unor plîngeri împotriva mea la serviciul spațiului locativ.

În perioada de care vă vorbesc, pe Klara începuse s-o sîcîie veșnica navetă dintre Praga—Celakovice și retur. Luase astfel hotărîrea să doarmă uneori la mine ; la început cu sfială și numai în cazuri excepționale, apoi își lăsase la mine o rochie, pe urmă mai multe rochii, pentru ca, după un timp, cele două costume ale mele să fie strivite în fundul șifonierului, iar mansarda mea să fie transformată într-un salon de modă.

Țineam mult la Klara ; era frumoasă, și-mi plăcea grozav că oamenii își întorceau privirile după noi cînd ieșeam împreună ; era cu cel puțin treisprezece ani mai tînră decît mine, și faptul acesta nu putea face decît să-mi crească prestigiul în ochii studenților mei ; într-un cuvînt, aveam o mie și unul de motive ca să țin la ea. Totodată, însă, nu voiam să se știe că locuia la mine. Mi-era teamă de trîncăneli și de ce se va spune. Și mai mi-era teamă ca pînă la urmă să nu se lege cineva de bunul și bătrînul meu proprietar, care mai tot timpul anului și-l petrecea departe de Praga, și avea față de mine o atitudine discretă și binevoitoare ; tremuram de frică să nu mă trezesc într-o bună zi cu el aici, și să mă roage, cu inima lui largă, să-mi expediez prietena, pentru a-i salvarea buna reputație. De aceea Klara primea instrucțiuni foarte precise și severe, care îi impuneau să nu deschidă ușa absolut nimănui.

În ziua aceea se afla singură acasă. Era o zi frumoasă, însorită, și în mansardă o zăpușeală de-a dreptul sufocantă. Se întinsese, așadar, goală pușcă pe divanul meu și se cufundase într-o adîncă contemplație a plafonului.

Deodată însă auzi un ciocănit în ușă. N-avea de ce să se neliniștească, deoarece la ușa mansardei nu exista nici o sonerie. Așa stînd lucrurile, Klara nu se lăsă deloc tulburată de acest zgomot și nici nu se gîndea să-și întrerupă contemplarea plafonului. Dar iată că loviturile în ușă nu mai conțineau ; dimpotrivă, continuau cu o perseverență calmă și de neînțeles. În cele din urmă, Klara începu să-și iasă din fire. Își imagina în spatele ușii un bărbat care, încet și cu convingere, își întoarce reverul hainei, pentru ca în clipa următoare s-o întrebă cu brutalitate de ce n-a deschis, ce avea de ascuns și dacă era declarată pe această adresă la biroul de evidență a

populației. Se lăsa pradă unui sentiment de vinovăție, lăsa în jos ochii cu care fixase pînă atunci plafonul și căută dintr-o privire locul unde își așezase îmbrăcămintea. Dar loviturile în ușă erau atît de îndrîjite, încît, de zăpăceală, nu izbuti să găsească decît impermeabilul meu atîrnat lîngă intrare. Îl trase repede pe ea și deschise. În prag, spre marea ei surprindere, în loc să vadă o mutră fioroasă și indiscretă, zări un tip mărunțel care o salută respectuos.

— Domnul Klima e acasă?

— Nu, a ieșit !

— Păcat, spuse omulețul scuzîndu-se, politicoș, de deranj. Știți, domnul Klima trebuie să scrie un referat despre un articol de-al meu. Mi-a promis acest lucru și chestiunea a devenit acum foarte urgentă. Dacă mi-ați permite i-aș lăsa cîteva rînduri.

Klara îi dădu hîrtie și creion, și, în aceeași seară, mi-a fost dat să citesc că soarta articolului despre Mikolaș Aleș era în mîinile mele și că domnul Zaturecky aștepta cu respect să scriu referatul făgăduit. În ziua următoare, doamna Maria îmi povesti că domnul Zaturecky o amenințase, făcuse scandal, și fusese la rector să se plîngă ; biata de ea, îi tremura vocea și era gata-gata s-o podidească lacrimile ; de data aceasta am început să-mi ies din sărîte. Înțelegeam prea bine că doamna Maria, care pînă nu de mult se amuzase copios de acest joc de-a v-ați ascunselea (mai curînd din simpatie pentru mine decît dintr-o veselie sinceră — de chestia asta pun mîna în foc), se simțea acum jignită și, firește, vedea în mine singura cauză a necazurilor ei. Și dacă la aceste plîngeri se mai adaugă faptul că doamna Marie fusese silită să divulge adresa mîsardei mele, că mi se ciocănisese la ușă timp de zece minute, plus spaima trasă de Klara, furia mea era îndreptățită să se transforme în turbare.

Așadar, mă aflam aici, bătînd în lung și-n lat biroul doamnei Maria, mușcîndu-mi buzele, clocotind de mînie, frămîntîndu-mi mîntea să găsesc o răzbunare, cînd iată că ușa se deschise și în prag își făcu apariția cine credeți ? — domnul Zaturecky.

De cum mă zări, chipul lui se luminează de fericire. Făcu o plecăciune și-mi dădu bun ziua.

Venise prea devreme, înainte de a fi apucat să pun la cale răzbunarea.

Mă întrebă dacă mi s-a înmînat mesajul lui din ziua precedentă.

Am tăcut.

Repetă întrebarea.

— Da, i-am răspuns în cele din urmă.

— Și-o să scrieți referatul, nu-i așa ?

Îl vedeam în fața mea firav, încăpățînat, umil și rugător, vedeam brazda verticală care desena pe fruntea lui trăsătura unicei sale pasiuni ; vedeam această trăsătură rectilinie și-mi dădeam seama că era o linie dreaptă, determinată de două puncte : referatul meu și articolul lui, și înțelegeam că în afară de păcatul acestei linii manice, nimic nu mai exista pentru el în viață decît o asceză demnă, într-adevăr, de un adevărat sfînt. Și m-am lăsat biruit de o rea credință salvatoare.

— Sper, am început eu, că după cele întîmplate ieri, noi doi nu mai avem nimic să ne spunem.

— Nu vă înțeleg.

— Lăsați, nu e cazul să jucați teatru. Prietena mea mi-a spus totul. E inutil să mai tăgăduiți.

— Nu vă înțeleg, repetă pentru a doua oară omulețul, de data aceasta însă pe un ton mai energic.

Am adoptat un ton jovial, aproape prietenos.

— Uitați-vă ce este, domnule Zaturecky, nu vreau să vă fac nici un fel de reproș. Înt și eu un afemeiat, așa că vă înțeleg foarte bine. Și eu, în locul dumneavoastră, aș face cu plăcere propuneri unei fete frumoase dacă m-aș afla cu ea singur într-un

apartament și unde mai pui, dacă ar mai fi și goală, înfășurată într-un simplu impermeabil.

Omulețul păli.

— Asta-i o insultă !

— Nu, asta-i adevărul, domnule Zaturecky.

— Așa v-a spus doamna aceea?

— Da, n-are nici un secret față de mine.

— Tovarășe asistent, asta-i o insultă, sînt un om căsătorit ! Am o soție. Am și copii !

Omulețul făcu un pas înainte obligîndu-mă să bat puțin în retragere.

— Asta-i o circumstanță agravantă, domnule Zaturecky.

— Ce vreți să spuneți ?

— Vreau să spun că faptul de a fi căsătorit constituie o circumstanță agravantă pentru un afemeiat.

— Vă cer să retrageți aceste cuvinte ! spuse domnul Zaturecky, pe un ton amenințător.

— De acord ! i-am răspuns împăciuitor. Căsătoria nu-i neapărat o circumstanță agravantă pentru un afemeiat. Dimpotrivă uneori ea poate chiar să scuze o mulțime de lucruri. Dar asta n-are nici o importanță. V-am mai spus doar că nu vă iau nimic în nume de rău, și că, vă înțeleg perfect. Un singur lucru însă mă uimește și mă depășește : cum puteți să pretindeți cuiva să scrie un referat despre articolul dumneavoastră, după ce înainte ați încercat să obțineți favorurile prietenei sale.

— Tovarășe asistent ! explodează Zaturecky ; doctorul Kalousek, redactorul șef al revistei Vytvarná Myslenka, publicație periodică a Academiei de științe, este acela care vă solicită acest referat și dumneavoastră sînteți obligat să-l scrieți !

— Ca să fie clar, ce anume vă interesează, referatul sau amanta ? Și una și alta nu-mi puteți cere.

— Cum vă permiteți ? ! strigă domnul Zaturecky, pradă unei furii deznădăjduite.

Ciudad, nu știu cum, dar deodată am avut sentimentul că, într-adevăr, domnul Zaturecky avea intenția s-o seducă pe Klara. Am izbucnit și eu la rîndul meu :

— Dumneavoastră îndrăzniți să-mi faceți mie morală ? Dumneavoastră care ar trebui să-i cereți scuze secretarei noastre ?

I-am întors spatele și, descumpănit, domnul Zaturecky părăsi încăperea clătîindu-se pe picioare.

— În sfîrșit, slavă Domnului ! am spus eu, răsufînd ușurat, la capătul unei bătălii atît de grele, dar victorioase, după care am adăugat adresîndu-mă doamnei Maria : Cred că de data asta s-a lecuit și-o să mă lase în pace cu referatul lui !

Doamna Maria zîmbi, apoi întrebă cu sfială.

— Dar, în definitiv, de ce nu vreți să-i faceți acest referat, domnule Klima ?

— Pentru că articolul lui, scumpa mea Marie, e o țesătură de idioțenii.

— Și mă rog, de ce nu arătați acest lucru în referat ?

— De ce să fac asta tocmai eu ? Ce interes aș avea să-mi fac încă un dușman ?

Dar nici n-am pronunțat bine aceste cuvinte și mi-am dat seama că domnul Zaturecky îmi devenise oricum dușman și că lupta pe care o duceam pentru a nu scrie acest referat era o luptă absurdă și inutilă, dar, din păcate, nu mai puteam nici să mă opresc, nici să retractez.

Doamna Maria mă privea cu acel surîs indulgent pe care femeile îl au întotdeauna față de pozele unui copil năzdrăvan, cînd iată că deodată ușa se deschise din nou și domnul Zaturecky își făcu apariția cu brațul întins înaintea.

— Vom vedea noi cine și cui îi va prezenta scuze.

Rosti aceste cuvinte guițînd cu o voce tremurătoare și se făcu nevăzut.

KARLSBAD 1966

Nu-mi amintesc prea bine dacă în aceeași zi sau într-una din zilele următoare, am găsit în cutia de scrisori un plic fără adresă. Plicul conținea o scrisoare în care se puteau citi următoarele cuvinte scrise stângaci, cu literă mare:

« Doamnă ! veniți la mine duminică să discutăm despre jignirea adusă soțului meu ! Voi fi acasă toată ziua. Dacă nu veți veni, mă voi vedea obligată să acționez.

Anna Zatureckă, Praha III, Dalimolova 14 »

Klara se sperie și începu să-mi spună că eu eram vinovat de întreaga poveste. I-am risipit temerile cu un gest al mîinii declarînd că tot hazul vieții este tocmai să-ți bați joc de viață, că viața e leneșă și e de datoria noastră să-i dăm ghes cu cîte un ghiont ușor. Omul trebuie să pună mereu șaua pe aventuri, armăsarii focosi — fără de care el s-ar tîrî în țărîna ca un infanterist istovit. Cînd Klara mi-a răspuns că n-are deloc intenția să se angajeze într-o aventură de dragul aventurii, i-am dat garanții solemne asigurînd-o că ea n-avea să-l întîlnească niciodată pe domnul Zaturecky, nici pe soția acestuia, și că eu n-aveam nevoie de ajutorul nimănui pentru a ieși cu bine dintr-o aventură pe care eu însumi o încălecasem de bună voie.

Dimineata, în clipa în care ne pregăteam să ieșim, ne opri intendentul imobilului. Intendentul nu mi-e dușman. Mai de mult avusesem înțeleapta inspirație de-ai strecura în mîna o hîrtie de cincizeci de coroane și, de atunci, trăiesc cu agreabila convingere că el a înțeles să nu mă ia în seamă, să mă ignoreze și să nu toarne gaz peste focul întreținut împotriva-mi de dușmanii mei din imobil.

— V-au căutat ieri două persoane, îmi spuse el.

— Cine anume ?

— Un domn mărunț și o doamnă.

— Și doamna cum arăta ?

— Era cu două capete mai înaltă decît el. Părea o femeie foarte energică. O femeie aspră. A cerut tot felul de informații. Apoi adresîndu-se Klarei : în special despre dumneavoastră. Voia să știe cine sînteți și cum vă numiți.

— Dumnezeule ! Și ce i-ați spus ? izbucni Klara.

— Ce să-i fi spus ? Ce știu eu cine vine la domnul Klima ? I-am spus că are în fiecare seară altă femeie.

— Perfect, am încuviințat eu scoțînd din buzunar o hîrtie de zece coroane. Așa să spuneți mereu.

— Nu te speria, am liniștit-o apoi pe Klara ; duminică nu te vei duce nicăieri și te asigur că nimeni nu se va atinge de tine.

Veni duminica, veni și luna, și marțea și miercurea, fără să se întîmple nimic.

— Ai văzut ? i-am spus Klarei, triumfător.

Dar iată că veni și Joia.

Tocmai le explicam studenților — bineînțeles la un curs, ca de obicei, clandestin — cum anume tinerii « fauvești », cu o fervoare și un spirit de prietenie dezinteresat, eliberează culoarea de impresionismul descriptiv, cînd doamna Maria deschise ușa sălii de curs ca să mă anunțe cu jumătate de glas :

— Soția lui Zaturecky !

— Știți doar că nu sînt aici, arătați-i orariul.

Secretara însă clătină din cap :

— I-am spus că nu sînteți aici, dar ea a tras cu ochiul în biroul dumneavoastră și-a zărit impermeabilul agățat de cuier. Domnul Zeleny care tocmai trecea pe acolo i-a confirmat că-i al dumneavoastră. Acum stă și vă așteaptă pe culoar.

Dacă destinul m-ar persecuta nițel mai sistematic, aș izbui, poate, să realizez ceva. Dar impasul este, pare-se, pentru mine prilejul celor mai frumoase inspirații. M-am adresat studentului meu preferat :

— Vrei să-mi faci un mic serviciu? Du-te, te rog, pînă în biroul meu, îmbracă impermeabilul și ieși așa din facultate. O doamna va încerca să-ți demonstreze că dumneata ești asistentul Klima: misiunea dumitale este tocmai de a nega acest lucru cu îndărătnicie.

Studentul plecă și se înapoie după un sfert de oră comunicîndu-mi că misiunea a fost îndeplinită, calea e liberă, iar doamna cu pricina dispărută fără urmă.

De data aceasta, am cîștigat.

Dar veni și ziua de vineri, și întorcîndu-se seara de la lucru, Klara tremura toată ca varga.

În ziua aceea, domnul amabil, care primește clientele în frumosul salon al casei de mode, deschisese pe neașteptate ușa din fundul atelierului în care Klara mea, împreună cu alte cincisprezece muncitoare, lucrează aplecate asupra mașinilor de cusut, și strigase:

— E cineva dintre dumneavoastră care locuiește în strada Pușkin numărul 5?

Klara înțelesese numaidecît că era vorba de ea, căci strada Pușkin nr. 5 e doar adresa mea. Dar, întărită cu prudența inoculată atît de grijuliu de către mine, ea rămăsese neclintită, știind foarte bine că locuia la mine clandestin, și că acest lucru nu privește absolut pe nimeni. « I-am spus eu » ținuse să se explice curtenitorul domn, văzînd că lucrătoarele tăceau milc. Și ieșise. Klara aflate mai tîrziu, că o voce severă de femeie îl obligase, în urma unei îndelungate convorbiri telefonice, să cerceteze adresele tuturor salariatelor, străduindu-se timp de aproape o jumătate de oră să-l convingă că una dintre ele trebuie să locuiască în strada Pușkin, nr. 5.

Așadar, umbra domnului Zaturecky plana deasupra idilicei noastre mansarde.

— Cum de-au aflat unde lucrezi? Aici, în bloc, nimeni nu știe de existența ta! am spus cu voce ridicată.

Da, eram într-adevăr încredințat că nimeni nu știa nimic despre viața noastră. Trăiam ca acei oameni ciudați care-și închipuie că scapă privirilor indiscrete, cui-băriți la adăpostul unor ziduri înalte, uitînd însă să țină seama de un mic detaliu: că aceste ziduri sînt din sticlă transparentă.

Îl mituiam pe intendent ca să n-o divulge pe Klara, o convingeam pe Klara să adopte cea mai strîctă discreție și să accepte cea mai riguroasă clandestinitate și, cu toate acestea, întregul imobil era informat de faptele și gesturile ei. A fost de-a-jus să se angajaze o dată într-o discuție imprudentă cu niște locatari de la etajul doi, ca să se afle numaidecît unde lucra.

Fără nici o îndoială, fuseserăm de multă vreme descoperiți. Un singur lucru mai rămăsese necunoscut persecutorilor noștri, numele Klarei și încă un mic amănunt: că ea locuia la mine fără a fi declarată; aceste două secrete rămăseseră unicul și ultimul nostru refugiu unde mai puteam scăpa de urmărirea doamnei Zaturecká, care se angajase în luptă cu o precizie și cu o încăpăținare atît de înverșunată, de ți se făcea părul măciucă.

Am înțeles dintr-o dată că situația devenea serioasă; că, de data aceasta, calul aventurii mele era bine strunit.

Așadar, asta se petrecuse vineri. Sîmbătă, cînd se înapoie de la lucru, Klara tremura iar din tot corpul. Iată ce se întîmplase: doamna Zaturecká, însoțită de soțul ei, venise la întreprinderea de confecții, unde telefonase în ajun și-i ceruse directorului permisiunea de a vizita împreună cu soțul ei, atelierul, pentru a cerceta lucrurile la fața locului.

Desigur o cerere atît de categorică îl surprinse pe tovarășul director, dar în fața atitudinii ferme a doamnei Zaturecky era cu neputință să procedeze altfel. Această

aruncase în joc cuvinte neliniștitoare în care punea cheștiunea calomniei, a vieții distruse și a unui proces. Domnul Zaturecky stătea lângă ea, nu scoatea o vorbă, și își încrunta tot timpul sprâncenele.

În fine au fost introduși în atelier. Lucrătoarele își întoarseră capul cu indiferență și în clipa aceea Klara îl recunoscu pe omul acela mărunțel, pâli și își văzu mai departe de munca ei cu o discreție bătătoare la ochi.

— Poftim, se adresă directorul, cu o ironică politețe, celor doi vizitatori care rămăseră pe loc ca împietriți. Doamna Zaturecka înțelese că trebuia să preia inițiativa:

— Ei, caută! spuse ea încurajându-și soțul. Domnul Zaturecky își ridică ochii și începu să-și plimbe privirea lui sumbră de la un capăt la celălalt al atelierului.

— E aici? îl întrebă doamna Zaturecká, cu voce scăzută.

Chiar și cu ochelarii pe nas, domnul Zaturecky n-avea o privire atât de pătrunzătoare pentru a cuprinde dintr-o singură aruncătură de ochi această imensă sală în dezordine, ticsită cu zdrențe și cu o sumedenie de confecții agățate pe niște bare lungi, orizontale; ca să nu mai vorbim de lucrătoarele gălăgioase și turbulente, care n-aveau timp să stea cu fața spre ușă, ci, dimpotrivă, le întorceau spatele, se mișcau neastîmpărate pe scaunele lor, se ridicau în picioare sau își îndreptau privirea în altă parte. Domnul Zaturecky se văzu, în cele din urmă, silit să înainteze în atelier pentru a le examina pe fiecare în parte.

Văzîndu-se fixate cu atîta insistență de un personaj atît de bocciu și atît de puțin dezirabil, femeile încercară un sentiment confuz de rușine și își exprimară indignarea prin murmure și glume deșuchiate la adresa nefericitului vizitator. Una dintre ele, foarte tînăra, strigă chiar cu impertinență:

— Dumnealui caută prin tot orașul tîrfa pe care a lăsat-o borțoașă!

Un rîs brutal și sonor se abătă peste cei doi soți, care înfruntă această batjocură sfioși și dîrji, cu o demnitate de-a dreptul ciudată.

— Mămico, îi strigă tînăra impertinentă doamnei Zaturecka, nu prea știi să-ți păzești pușorul! Să am eu un fecior atît de frumos, o clipă nu l-aș lăsa să-și scoată nasul din casă!

— Caută, îi șopti soția soțului, și bietul omuleț, cu un aer timid și sumbru, făcea încă un pas și încă un pas prin vastul atelier, ca și cînd ar fi înaintat între două garduri vîi de lovituri și insulte, dar înainta mereu, cu pas ferm, cercetînd neobosit, unul cîte unul, chipurile femeilor.

— Spuneți-mi, în definitiv, cum arăta femeia pe care o căutați?

Domnul Zaturecky se întoarse spre director și spuse încet și grav:

— Era frumoasă... tare frumoasă...

În acest timp, într-un colț al încăperii, Klara se făcuse mică de tot, cu capul plecat, contrastînd vizibil cu femeile acelea deslănțuite, prin nervozitatea și activitatea ei febrilă. Ah, ce prost își juca ea rolul de jună copilă, ștearsă și lipsită de importanță. Acum domnul Zaturecky era la numai doi pași de mașina ei; dintr-o clipă în alta avea s-o descopere!

— Dumneavoastră vă amintiți că era frumoasă, asta însă nu înseamnă nimic, ținu să observe, foarte curtenitor, tovarășul director. Femei frumoase sînt multe!... Era înaltă sau scundă?

— Înaltă, spuse domnul Zaturecky.

— Brună sau blondă?

— Blondă, răspunse domnul Zaturecky, după un moment de ezitare.

Această parte a povestirii mele ar putea servi drept o parabolă despre puterea frumuseții; cînd o văzuse pentru întia oară pe Klara, la mine acasă, domnul Zaturecky rămăsese atît de uluit, încît de fapt nici n-o văzuse. Frumusețea îi pusese în fața

ochilor un fel de diafragmă opacă. O diafragmă de lumină care pe semne o învăluisese pe Klara ca un voal. Căci Klara nu era nici înaltă, nici blondă. Numai măreția lăuntrică a frumuseții îi putuse împrumuta, în ochii domnului Zaturecky, aparență măreției fizice. Iar lumina care emana din frumusețe, împrumutase părului ei amprenta aurului.

Cînd în sfîrșit, ajunsese în colțul în care Klara, în salopetă maro, lucra convulsivă la încheierea unei fuste, omulețul nostru n-o recunoscuse. Și n-o recunoscuse, pentru simplul motiv că n-o văzuse niciodată.

•

După ce Klara își termină povestirea ei destul de neclară și dezlinată, i-am spus :

— Vezi, avem noroc !

Dar ea îmi răspunse printre sughituri de plîns :

— Ce noroc ? ! Nu m-au găsit azi, o să mă găsească mîine. . .

— Aș vrea să știu și eu, cum ?

— Vor veni să mă caute aici, la tine.

— Nu deschid nimănui.

— Și dacă trimit poliția ? Dacă insistă și te fac să mărturisești cine sînt ? Doamna Zaturecká vorbea de o plîngere scrisă împotriva mea, mă acuză că i-am calomniat soțul.

— Fii serioasă ! O să-i fac de rîs. Totul n-a fost decît o glumă, o farsă.

— Astăzi nu-s vremuri de glumit, acum totul se ia în serios; vor spune că am vrut, cu bună știință, să-i știrbesc reputația. E destul numai să se uite la el, ca să-și dea seama că nu-i în stare să fie incorect cu o femeie.

— Ai dreptate, Klara, vei fi probabil arestată. Dar gîndește-te și tu puțin : Karel Havlíček Borovský, a stat în închisoare și vezi bine unde a ajuns : la școală ai fost obligată să-i înveți versurile pe dinafară.

— Vorbești prostii, răspund Klara. Știi foarte bine că eu trebuie să mă țin deoparte. Citarea mea în fața unei instanțe penale, chiar și pentru o simplă anchetă, ar însemna o nouă referință proastă la dosarul meu, și pe urmă, adio, nu mai ies din atelierul de confecții în vecii vecilor. Apropo, aș vrea să știu ce se aude cu locul acela de manechin pe care mi-l tot promiți. Asta în primul rînd. Și-n al doilea rînd, nu mai vreau să rămîn noaptea la tine; mi-e teamă să nu fiu căutată. Aș vrea să mă întorc la Čelakovice.

Aceasta a fost prima discuție a zilei.

Dar a mai urmat una, în după amiaza aceleiași zile, la facultate, îndată după terminarea ședinței de catedră.

Șeful catedrei de istoria artei, un bărbat cărunt și înțelept, mă invită în cabinetul său :

— Studiul pe care l-ai publicat recent nu servește deloc reputației dumitale, sper că știi acest lucru, începu el.

— Da, știu, i-am răspuns.

— Aici, la facultate, mai mulți profesori se simt direct vizați, iar rectorul apăsător că articolul e un atac îndreptat împotriva propriilor sale concepții.

— Și ce s-ar putea face ?

— Nimic, îmi replică profesorul. Știi, însă, că asistenții specializați sînt numiți pe trei ani. În ceea ce te privește, termenul de expirare se apropie și, pe cîte știu postul dumitale va fi scos în concurs. Evident, se obișnuiește ca postul să fie atribuit de către comisie unui candidat care a mai activat în facultate, dar ești dumneata sigur că în cazul dumitale uzanțele vor fi respectate ? În sfîrșit, vom vedea, dar nu numai despre asta voiam să-ți vorbesc. . . Hm. . . Pînă acum a existat întotdeauna

un argument în favoarea dumitale, îți țineai cursurile cu conștiinciozitate, erai iubit și stimat de studenții, care aveau de învățat câte ceva de la dumneata. Dar acum dumneata nu te mai poți bizui pe acest fapt. Cu câteva clipe înainte, rectorul m-a anunțat că dumneata nu mai ții cursuri de mai bine de trei luni și asta fără nici un fel de scuză. Iată un motiv pentru care ai putea fi concediat imediat.

I-am explicat profesorului că nu mi-am neglijat deloc cursurile, că totul n-a fost decât o glumă, și i-am povestit pe larg întreaga istorie cu domnul Zaturecky și Klara.

— Foarte bine, în ceea ce mă privește, te cred, îmi spuse profesorul binevoitor, dar faptul că eu te cred nu schimbă cu nimic starea lucrurilor. În clipa de față în toată facultatea se vorbește că dumneata nu-ți ții cursurile și nu muncești. Chestiunea a și fost pusă în discuția comitetului de instituție, iar ieri în consiliul profesoral al facultății.

— Și de ce nu s-a stat de vorbă cu mine înainte de discuție?

— Ce-ai fi vrut să ți se spună? Se pare că totul e limpede. Acum se analizează retroactiv întreaga dumitale atitudine și se caută o legătură între trecutul și atitudinea dumitale actuală.

— Ce cusur s-ar putea găsi trecutului meu? Dumneavoastră știți mai bine ca oricare altul cât de mult îmi iubesc munca mea. Niciodată n-am tras chiulul. În privința asta am cugetat curat.

— Viața omului poate da loc la interpretări multiple. După modul în care e prezentat, trecutul oricăruia dintre noi poate deveni la fel de bine biografia unui șef de stat foarte iubit, ca și a unui criminal de rănd. Uite, gîndește-te, de pildă, cu atenție, la propriul dumitale caz. Nimeni nu-ți reproșează că nu-ți iubești munca. Să presupunem însă că această muncă n-a fost pentru dumneata decât un mijloc de evadare? La ședințe nu prea erai văzut și chiar atunci cînd veneai, aproape că nu scoteai o vorbă. Nimeni nu putea ști ce anume gîndeai în realitate. Personal îmi aduc aminte că de câteva ori ai glumit în timp ce se discutau chestiuni grave și importante, și pot să spun că glumele dumitale au stîrnit întotdeauna anumite îndoieli. Pe moment aceste îndoieli erau uitate, dar acum, cînd sînt cercetate în lumina trecutului, ele capătă deodată o semnificație precisă. Sau, adu-ți aminte de toate femeile care veneau să te caute la facultate, și cărora dumneata puneai să li se răspundă că nu ești aici! Sau, să luăm ultimul dumitale articol despre care, oricine — totul e numai să vrea — poate să afirme că e scris de pe o poziție suspectă. Desigur, toate astea nu sînt decât fapte izolate, dar e de ajuns să fie analizate în lumina ultimului dumitale delict pentru ca ele să formeze un tot încheiat, un ansamblu coerent, care să ilustreze în mod grăitor mentalitatea și atitudinea dumitale.

— Dar, în fond, despre ce delict e vorba? Toată povestea, poate fi explicată în câteva cuvinte. Faptele sînt cît se poate de simple și de clare.

— Faptele înseamnă prea puțin față de o anumită stare de spirit. Combaterea zvonurilor sau a unei stări de spirit e tot atît de zadarnică și de inutilă ca și încercarea de a risipi în ochii unui credincios dogma despre imaculata concepțiune. Oricum, continuă profesorul, noi comitem o grosolană eroare imaginîndu-ne că putem lipsi viața omenească de credință. Credința este o necesitate care trebuie satisfăcută întocmai ca orice necesitate afectivă sau potolită ca setea. Poate că ar fi de preferat ca această necesitate umană să fie satisfăcută în biserici, prin rugăciune, cu excluderea, firește, a tuturor mijloacelor improprie, dar, în momentul de față, precum bine știi, noi căutăm această satisfacție în mai toate domeniile și, oriunde o găsim, ea provine din universul rațional. Într-un cuvînt — și aici am vrut să ajung — dumneata ești o victimă a credinței, tovarășe asistent.

— Există, desigur, o fărîmă de adevăr în raționamentul dumneavoastră, i-am răspuns eu atunci, dar, știți, n-am obiceiul să capitulez fără luptă. De vreme ce dum-

neavoastră considerați drept un act de credință starea de spirit care domnește împotriva mea, nu văd de ce n-aș lupta împotriva credinței cu armele rațiunii. Voi explica public lucrurile, așa cum s-au petrecut; dacă ființele umane sînt ființe umane, ele nu vor găsi în povestea asta nimic mai bun, decît să rîdă.

— Cum dorești. Îți vei da seama însă, că ființele umane nu sînt ființe umane sau dumneata n-ai știut pînă acum ce sînt ființele umane. Nimeni nu va rîde, te asigur. Dacă vei explica lucrurile așa cum s-au petrecut, se va constata, în afara faptului că dumneata nu te-ai achitat de sarcini așa cum e prevăzut în program, cu alte cuvinte, că n-ai făcut ceea ce ar fi trebuit să faci, dar că, pe lângă asta, ți-ai ținut curajurile clandestin, cu alte cuvinte, ai făcut ceea ce n-ar fi trebuit să faci. Se va constata de asemenea că ai jignit un om care ți-a cerut să-l ajuți în muncă. Și se va mai constata că duci o viață descompusă, că în apartamentul dumitale locuiește o tînără fără să fie declarată legal, ceea ce, desigur, va produce o impresie din cele mai nefavorabile în ochii tovarășului președinte al comitetului de instituție. Povestea va fi, fără îndoială, divulgată, și numai Dumnezeu știe ce zvonuri se vor mai naște și răspîndi, spre marea bucurie a celor indignați de teoriile dumitale, dar care nu îndrăznesc să te înfrunte în această privință.

Știam bine că profesorul nu căuta nici să mă sperie, nici să mă inducă în eroare, dar eu îl consideram un om ciudat și, în nici un caz, nu intenționeam să cedez scepticismului său. Afacerea Zaturecky începea să ia o întorsătură foarte neplăcută, dar eu nu mă recunoșteam de loc învins. Încălecasem de bună voie calul acestei aventuri și nu-mi puteam permite luxul de-a scăpa frîul din mînă, lăsînd calul să mă ducă unde vrea, după bunul lui plac. Eram gata de luptă.

Și calul nu refuză această luptă. Întorcîndu-mă acasă, am găsit în cutia de scrisori o convocare la ședința proxima a comitetului de stradă. Știam perfect despre ce era vorba.

Și nu m-am înșelat. Cum m-au zărit, membrii comitetului de stradă, adunați în jurul unei mese lungi dintr-o fostă prăvălie devenită acum locuință, adoptară pe loc un aer grav, morocănos. Un bărbat, numai sare și piper, cu ochelari pe nas și cu bărbia teșită și strîmțată, îmi arată un scaun. Am mulțumit și, după ce m-am așezat, același bărbat, sare și piper, luă cuvîntul pentru a-mi aduce la cunoștință faptul că de mai multă vreme comitetul de stradă era cu ochii pe mine, că-mi cunoștea foarte bine viața descompusă pe care o duceam, lăsînd o impresie urîtă celor din jurul meu; că locatarii imobilului în care locuiesc s-au mai plîns de cîteva ori de mine pentru motivul de a nu fi putut închide un ochi toată noaptea din pricina scandalului care se auzea din apartamentul meu; că toate aceste date sînt suficiente pentru a se forma o părere exactă asupra persoanei mele; și, pentru a se pune capatul, doamna Zatureckă, soția unui onest cercetător științific venise să ceară sprijinul comitetului de stradă; de mai bine de șase luni trebuia să scriu un referat despre o lucrare științifică a soțului ei, și nu l-am scris, cu toate că știam perfect de bine că soarta acestei lucrări era în mîinile mele.

— E greu să califici această lucrare drept o lucrare științifică; e o compilație de idei culese de peste tot, am ținut să subliniez, întrerupîndu-l pe bărbatul cu bărbia mică.

— Curios, tovarășe, interveni deodată o blondă de vreo treizeci de ani, îmbrăcată ca o femeie de lume; și continuă cu un zîmbet radios, lipit parcă pe chipul ei: Îngăduiți-mi să vă pun o întrebare: care-i specialitatea dumneavoastră?

— Istoria artei și estetica.

— Și a domnului Zaturecky?

— De unde să știu. Poate că încearcă și el să lucreze în același domeniu.

— Vedeți? izbucni blonda, adresându-se cu însuflețire celorlalți membri ai comitetului; pentru tovarășul Klima, un lucrător științific din specialitatea sa, nu reprezintă un tovarăș de muncă, ci un concurent.

— Mai departe, reluă bărbatul cu bărbia mică, tovarășa Zaturecka ne-a declarat că soțul ei a fost să vă caute acasă și a dat acolo de o femeie. Se pare că această femeie l-a calomniat apoi în fața dumneavoastră, pretinzând că tovarășul Zaturecky ar fi încercat să profite de ea din punct de vedere sexual. Bineînțeles, tovarășa Zaturecká poate aduce oricând probe incontestabile din care să reiasă că soțul ei este incapabil de o asemenea faptă; vrea să cunoască numele calomniatoarei soțului ei și intenționează să înainteze o plângere împotriva dumneavoastră comisiei penale de pe lângă Comitetul național, întrucât această calomnie poate aduce prejudicii grave reputației soțului ei, și riscul de a-l priva de mijloacele sale de existență.

Am încercat, pentru orice eventualitate, încă o dată, să desprind această afacere grotescă de poanta ei hipertrofiată:

— Uitați-vă, tovarășă, am început pe un ton degajat; toată povestea e o copilărie și n-are nici un rost să ne pierdem vremea cu ea. Lucrarea amintită e atât de slabă încât nu văd cine ar accepta s-o recomande spre publicare; eu unul, n-am de gând s-o fac. Cît privește neînțelegerea dintre femeia aceea și domnul Zaturecky, dacă într-adevăr ea s-a produs — nu văd în asta nici un motiv pentru convocarea unei ședințe.

— Din fericire, tovarășe, nu-i în căderea dumneavoastră de a hotărî oportunitatea ședințelor noastre, îmi răspunse bărbatul cu bărbia mică. Și dacă acum pretindeți că lucrarea tovarășului Zaturecky e lipsită de orice valoare, noi ne vedem obligați a vedea în această atitudine un act de răzbunare. Tovarășa Zaturecká ne-a citit o scrisoare pe care i-ați adresat-o soțului ei, după ce ați luat cunoștință de lucrarea sa.

— Da, dar în această scrisoare nu pomeneam nici un cuvânt despre calitatea lucrării.

— Exact. În schimb îl asigurați pe tovarășul Zaturecky de sprijinul dumneavoastră. Din lectura scrisorii reieșea limpede că aveți o părere bună despre lucrarea domnului Zaturecky, iar acum susțineți că e vorba de o compilație. De ce nu i-ați comunicat acest lucru imediat? De ce nu i-ați spus această părere în mod sincer, deschis?

— Tovarășul Klima e un om cu două fețe, spuse blonda.

În clipa aceea interveni în discuție o femeie mai în vârstă, cu ondulație permanentă (și cu expresia omului dispus oricând să se amestece cu abnegație, în viața altora). Intră direct în miezul problemei:

— Am vrea să ne spui, tovarășe, cine era femeia pe care domnul Zaturecky a întâlnit-o la tine.

Am înțeles că nu era în puterea mea să smulg acestei afaceri gravitatea ei absurdă și că nu-mi mai rămânea decât o singură ieșire: să șterg urmele, să încurc یتele, să-i îndepărtiez pe toți acești oameni de Klara, întocmai ca potirnichea care, abătînd cîinele de vinătoare de la cuibul ei, se oferă pradă urmăritorului pentru a-și salva puii.

— E penibil, într-adevăr, penibil, dar nu-mi mai aduc aminte de numele acestei femei.

— Cum? Nu ții minte numele femeii cu care trăiești? Întrebă indignată femeia cu permanent.

— Altă dată le notam pe toate, pe urmă, însă, mi-am dat seama că asta nu ajută la nimic și am renunțat. Și, precum vedeți, e greu să te încrezi în memoria ta.

— Cum văd, aveți o comportare exemplară față de femei, tovarășe Klima, ținut să sublinieze blonda.

— Aș putea eventual să-mi aduc aminte, dar ar trebui să mă gândesc puțin. Tu știi în ce zi a fost domnul Zaturecky să mă caute?

— Era... un moment, vă rog, spuse omul cu bărbia mică, uitându-se prin hîrtoale sale. Da, era în paisprezece, deci miercuri după amiază.

Miercuri paisprezece... Stați... Mi-am lăsat capul în palme și-am început să mă gândesc. Da, de data asta îmi amintesc. Era Helena. l-am surprins pe toți cu ochii agățați de buzele mele.

— Așadar, Helena... Bine, Helena și mai acum?

— Din păcate nu știu. N-am vrut să-i pun întrebări. La drept vorbind, nici nu sunt sigur dacă o chema Helena. Îi spuneam Helena, deoarece mi s-a părut că soțul ei era roșcovan ca Menelau. În orice caz, îi plăcea foarte mult să-i spun Helena. Am cunoscut-o marți seara într-un local de noapte și am reușit să schimb cu ea câteva cuvinte în timp ce Menelau al ei se duse să bea un coniac la bar. În ziua următoare a venit să mă vadă, și apoi a rămas toată după amiază la mine. Seara, cînd m-am întors acasă, mi-a spus scîrbită că, între timp, un domn oarecare venise să-i facă propuneri rușinoase. Era convinsă că între mine și acel domn exista o înțelegere și din clipa aceea n-a vrut să mai știe de mine. Vă dați seama, deci, că n-am avut cînd să-i aflu măcar nici pronumele adevărat.

— Tovarășe Klima, spuse blonda, indiferent dacă ceea ce spuneți e adevărat sau nu, un lucru însă mi se pare mie cu totul de neînțeles: cum e cu putință ca un om ca dumneavoastră să se ocupe de educația tineretului? Cum se face că viața din țara noastră, nu vă oferă alt îndemn decît să beți și să seduceți femeile? Puteți fi sigur că, în privința aceasta, vom face cunoscut punctul nostru de vedere forurilor în drept.

— Intendentul nu ne-a vorbit de nici o Helena, interveni la rîndul ei femeia cu permanent; în schimb ne-a spus că de mai bine de o lună locuiește la tine, fără nicio declarație, o tînră care lucrează la un atelier de confecții. Nu uita, tovarășe, că tu însuși locuiești ca subchiriaș! Îți închipui că ai voie să găzduiești pe oricine? Sau că poți transforma casa ta într-un bordel?

Imaginea hîrtiei de zece coroane, pe care i-o dădusem intententului trecu pe dinaintea ochilor mei ca o fantomă și în clipa aceea am înțeles că încercuirea era totală. Și femeia din comitetul de stradă continuă:

— Dacă tu nu vrei să ne dai numele ei, o să știe ea poliția să-l afle și singură...
•

Pămîntul îmi fugea de sub picioare, și încă cum! Începusem eu însumi să simt acea atmosferă de ostilitate despre care îmi vorbise profesorul. E drept, nimeni nu mă convocase încă, dar azeuam ici colo cîte o aluzie, iar doamna Maria, — în al cărei birou profesorii veneau să-și bea cafeaua și nu-și puneau de loc frîu gurii — îmi divulgă, plină de compasiune, anumite lucruri. Juriul care trebuia să se întrunească peste cîteva zile, primea de pretutindeni tot felul de aprecieri și referințe; mi-i imaginam pe membrii juriului citind raportul comitetului de stradă, acel faimos document despre care nu știam decît un singur lucru: că era secret și n-aveam cum să formulez nici o observație în privința lui.

Există în viață momente cînd trebuie să adopți o tactică defensivă: ori să bați în retragere, ori să părăsești niște poziții mai puțin importante pentru a salva altele vitale și, dacă nu se poate altfel, să păstrezi una singură, ultima și cea mai vitală, pentru că într-un fel trebuie să te oprești pe o anumită linie, dacă nu vrei să reîncepi viața de la zero, cu minile goale și cu sentimentul de a fi un ratat.

Ori, singura poziție vitală pentru mine mi se păru a fi dragostea mea. Da, în aceste zile agitate, am început să-mi dau seama că mi-era dragă gingașa, plîpînda

și nefericita mea croitoreasă, deopotrivă năpăstuită și răsfățată de soartă. O iubeam și eram fericit că o iubeam.

În fond, nu iubisem pînă atunci nici o femeie; mă simțeam puternic și independent; chiar dacă, uneori, în forul meu interior, aveam sentimentul că această independență mă frustra de un anumit lucru.

În ziua aceea mă înțelesesem cu Klara să ne întîlnim la Muzeu. Nu acasă, asta în nici un caz. Căci mai era oare casă casa mea? O cameră cu pereții de sticlă mai poate fi socotită casă? O cameră pe care niște observatori nevăzuți o urmăreau cu binocul? O cameră în care ești silit să-ți ascunzi femeia pe care o iubești, ca pe o marfă de contrabandă?

Așadar, la noi nu mai eram la noi acasă. Ne simțeam acolo ca niște intruși care s-au strecurat ilegal pe un teritoriu străin, riscînd în orice moment să fie luați cu asalt; ne pierdeam sîngele rece cum auzeam un ecou de pași pe coridor; ne așteptam ca, din clipă în clipă, cineva să bată în ușă, cu insistență. Klara se reîntoarse la Celakovice și nici unul dintre noi nu mai avea dorința să ne reîntîlnim, fie și pentru cîteva clipe, în această casă a noastră care ne devenise străină. Iată de ce îi cerusem în ziua aceea unui prieten pictor să-mi încredințeze, pentru înția oară, cheia atelierului său.

Ne revedeam, așadar, sub acoperișul unei clădiri din cartierul Vinohrady, într-o încăpere imensă cu un singur divan, mic, și cu o fereastră mare, înclinată, de unde se deschidea perspectiva Pragăi cufundată în clarobscurul înserării; în mijlocul cantității enorme de tablouri, sprijinite de-a lungul pereților, în mizeria și dezordinea neglijentă a artistului, mi-am regăsit dintr-odată vechile impresii de dulce libertate. M-am tolănit pe divan, am înfipt tirbușonul în dopul sticlei și am deschis-o. Flecăream în voia mea și mă bucuram de seara plăcută pe care urma s-o petrecem împreună.

Din păcate, însă, teama care se lăsase de pe umerii mei o apăsa acum pe Klara, cu toată greutatea.

Am mai spus, la început, Klara se instalase la mine fără nici un scrupul, și chiar în modul cel mai firesc cu putință. Acum, însă, cînd ne reîntîlneam pentru cîteva clipe într-un atelier străin, ea nu se mai simțea deloc în apele ei.

— E umilitor, îmi spuse ea.

— Ce anume? am întrebat-o.

— Faptul că am fost siliți să împrumutăm o locuință.

— Și de ce te socotești umilită de faptul că ni s-a împrumutat o locuință?

— Pentru că e un lucru umilitor.

— N-am avut încotro, ce puteam face altceva?

— Știu, îmi răspunse, știu, dar în acest apartament împrumutat, mă simt ca o tîrfă.

— Dumnezeule, de ce să te simți ca o tîrfă, într-un apartament care ne-a fost împrumutat? Tîrfele își exercită, în general, activitatea la domiciliu și nu într-o locuință împrumutată.

Era zadarnic să ataci, pe cale rațională, bariera puternică a prejudecăților iraționale din care e plămădit, după cum se știe, sufletul femeii. De la bun început, discuția noastră se angajă pe fîgașul unor prevestiri sumbre.

Așa stînd lucrurile, i-am povestit tot ce mi-a spus profesorul, cum s-a desfășurat ședința comitetului de stradă, încercînd s-o conving că, în cele din urmă, vom izbuti să trecem peste toate obstacolele dacă ne vom iubi și vom rămîne împreună.

Klara păstră cîteva clipe de tăcere după care îmi spuse că eu eram vinovat de toate.

— Vei putea, măcar să mă scoți din acest atelier de confecții?

I-am răspuns că, pentru moment, va trebui să aibă puțină răbdare.

— Vezi, izbucni Klara, toate n-au fost decât promisiuni deșarte, ca pînă la urmă să nu faci nimic. Acum nu mai scap eu de atelierul ăsta, chiar dacă ar vrea să mă mai ajute cineva, pentru că greșala ta va fi trecută la dosarul meu.

I-am dat cuvîntul de onoare că nu va avea nimic de pătimit de pe urma încurcăturilor mele cu domnul Zaturecky.

— Oricum, îmi spuse în cele din urmă Klara, nu-s în stare să pricep de ce refuzi să scrii acest referat. Dacă l-ai scrie am scăpa numaidecît de toate necazurile și am fi liniștiți.

— Ori ce-aș face, Klara, e prea târziu, i-am răspuns eu. Dacă scriu acum referatul vor pretinde că-i anulez lucrarea din răzbunare și se vor deslănțui și mai tare.

— Și de ce trebuie neapărat s-o anulezi? Dă-i un avis favorabil.

— Asta nu pot să fac, Klara. Articolul lui e ceva imposibil.

— Ei și? O să-ți prindă bine să-i joci puțin pe apărătorii adevărului! Oare nu era o minciună cînd i-ai scris acestui omuleț că părerile tale n-au nici o greutate la Vytvarna Myslenka? Oare n-ai mințit cînd i-ai spus că s-a purtat incorect față de mine? Oare n-ai mințit cînd le-ai vorbit despre acea Helenă? În definitiv, după atîtea minciuni, nu vād ce te-ar mai deranja o minciună în plus, dînd un avis favorabil unui articol lipsit de valoare? E singurul mijloc de a lichida întreaga poveste.

— Cum să-ți spun, Klara, am început eu; te înșeli închipuindu-ți că o minciună îndreptățește altă minciună. Firește, în aparență ai dreptate, dar în realitate greșești. Eu pot scorni orice, să iau oamenii peste picior, să recurg chiar la unele mistificări. Făcînd tot soiul de farse, nu mi se pare că sînt un mincinos; cel puțin așa cred, și am sentimentul că mi-e cugetul curat; minciunile de care pomeneai, dacă vrei neapărat să le numești astfel, țin de firea mea, mă întruchiează pe mine, așa cum sînt; cu minciunile acestea eu nu ascund nimic; în realitate, cu aceste minciuni, eu spun adevărul. Dar, există lucruri despre care nu pot să mint. Există lucruri pe care socot că le cunosc și că le-am înțeles sensul profund, lucruri pe care le iubesc și le iau în serios. Și cu aceste lucruri eu nu glumesc. Să mint în această privință ar însemna să cobor în ochii mei și asta nu pot; nu-mi cere așa ceva, Klara, pentru că nu voi face.

Nu ne mai înțelegeam deloc.

Dar eu o iubeam pe Klara cu adevărat, și eram hotărît să fac totul ca să nu aibă nimic a-mi reproșa. În dimineața următoare, i-am scris doamnei Zaturecká o scrisoare în care îi comunicam că a doua zi la orele zece, o voi aștepta în biroul meu.

Fidelă preciziei sale înspăimîntătoare, doamna Zaturecká bătu la ușa biroului meu exact la ora indicată. I-am deschis și am poftit-o să intre.

În sfîrșit, o vedeam la față. Era o femeie înaltă, foarte înaltă, și ochii albaștri se detașau de chipul ei uscățiv și prelung.

— Faceți-vă comodă, i-am spus, și ea își scoase, cu mișcări stîngace, un pardesiul lung, de culoare maro, strîns pe talie, și cu o croială ciudată, care mă făcu să mă gîndesc, Dumnezeu știe de ce, la o veche manta militară.

Nu intenționeam să atac eu primul; voiam ca adversarul să deschidă focul. Deîndată ce doamna Zaturecká a luat loc, am îndemnat-o, prin cîteva cuvinte, să înceapă discuția.

— Domnule Klima, îmi spuse ea, cu o voce gravă, și fără nici o nuanță de agresivitate — știți de ce v-am căutat atîta timp. Soțul meu v-a stimat întotdeauna, foarte mult, atît ca om cît și ca savant. Totul depinde de avizul dumneavoastră și dumneavoastră ați refuzat să scrieți referatul care v-a fost cerut. Soțul meu și-a consacrat acestei lucrări trei ani fără întrerupere. A avut o viață mai grea decît ați avut dumneavoastră. A fost învățător și zilnic trebuia să bată șaizeci de kilometri

pînă la locul de muncă. Eu însumi l-am făcut să se lase păgubaș și să se ocupe numai de știință.

— Cum? Domnul Zaturecky nu-i încadrat?

— Nu. . .

— Și din ce trăiți?

— Pentru moment trebuie să mă descurc singură. Știința asta, domnule Klima, e pasiunea soțului meu. Dacă ați ști cîte lucrări a studiat. Dacă ați ști cită hirtie a consumat. El spune că un adevărat om de știință trebuie să scrie trei sute de pagini ca să păstreze doar o treime. . . Pe urmă a intervenit femeia aceea. . . Vă rog să mă credeți, domnule Klima, îl cunosc doar și știu sigur că nu-i în stare de ceea ce îl acuză această femeie. Să mai spună asta o dată de față cu noi. Cunosc femeile, s-ar putea să vă iubească și dumneavoastră să n-o iubiți. Cine știe, o fi vrut să vă stîrnească gelozia. Dar vă rog să aveți încredere în mine, soțul meu n-ar îndrăzni una ca asta, niciodată.

O ascultam pe doamna Zaturecká și deodată s-a întîmplat cu mine ceva ciudat: uitasem că din cauza acestei femei eram obligat să părăsesc facultatea, că din cauza acestei femei, o umbră de neîncredere se furișase între mine și Klara, că din cauza acestei femei pierdusem atîtea zile în beleli și amărăciuni. Legătura dintre ea și povestea în care amîndoi jucam acum un fel de rol trist, mi se părea deodată confuză, inconsistentă, întîmplătoare și nevinovată. Am înțeles, deodată, că în ceea ce mă privește nu era decît o iluzie să-mi închipui că noi doi am putea încăleca și conduce împreună calul aventurilor noastre; că aceste aventuri poate nici nu sînt ale noastre și că, într-un fel, ne sînt impuse de undeva din afară, că ele nici măcar nu ne caracterizează, cîtuși de puțin; că nu sîntem de loc responsabili de cursul lor neobișnuit; că ele ne atrag și ne antrenează, fiind ele singure dirijate nu se știe de unde și de ce forțe străine de noi. Nu, nu vreau să vorbesc de forțele supranaturale ale cerului, ci de forțele aruncate în joc de înseși ființele umane, căci adeseori din clipa în care anumite ființe umane formează o colectivitate, ele devin, unele pentru altele, niște ceruri străine.

De altfel, cînd mă uitam în ochii doamnei Zaturecká, aveam sentimentul că acești ochi nici nu erau în stare să pătrundă în adîncul faptelor mele, că acești ochi nici măcar nu vedeau; căci ei nu făceau altceva decît să plutească pe suprafața chipului meu și, cel mult, să mă fixeze.

— S-ar putea să aveți dreptate, doamnă Zaturecká, i-am spus pe un ton împăciuitoare. E posibil ca, într-adevăr, prietena mea să fi mințit. Dar dumneavoastră știți ce înseamnă un bărbat gelos; am crezut-o și nervii m-au părăsit. Asta se poate întîmpla oricui.

— Da, bineînțeles, că da, răspunse doamna Zaturecky și se vedea că i se luase o piatră de pe inimă. Dacă dumneavoastră singur recunoașteți acest lucru, atunci e bine. Nouă ne era teamă că o credeți pe această femeie, care, nu-i așa, ar fi putut să-i distrugă viața soțului meu. Ca să nu mai vorbesc de umbra pe care această poveste o aruncă asupra lui, din punct de vedere moral. În fine, asta s-ar mai fi putut suporta, dar soțul meu așteaptă referatul dumneavoastră, de care, așa cum i s-a spus la redacție, depinde soarta articolului său. Căci soțul meu e convins că dacă acest articol va fi publicat, el va fi, în sfîrșit, angajat ca cercetător științific. Ați putea scrie acum, foarte repede, acest referat, pentru ca întreaga chestiune să fie clarificată?

Sosise momentul să mă răzbun și să-mi potolest mînia; numai că acum nu mai încercam nici un sentiment de mînie, și ceea ce i-am spus doamnei Zaturecká, i-am spus pentru că nu puteam altfel:

— În privința acestui referat există o dificultate. O să vă explic totul deschis. Sînt un om care detestă să spună în față lucruri neplăcute. E o slăbiciune a mea. Am făcut tot ce mi-a stat în putință pentru a nu da ochii cu domnul Zaturecky și credeam că, în cele din urmă, el își va da seama de ce-l evit. Adevărul e, că studiul dumisale e slab. N-are nici o valoare științifică. Mă credeți?

- Sincer vorbind, mi-e greu să cred așa ceva. Nu, nu vă cred, spuse apăsător doamna Zaturecká.

- În primul rând lucrarea nu-i de loc originală. Mă înțelegeți? Un om de știință trebuie să vină întotdeauna cu ceva nou; un om de știință n-are voie să copieze lucruri cunoscute, pe care alții le-au scris înaintea lui.

- Sînt sigură că soțul meu n-a copiat acest articol.

- Doamnă Zaturecká, nu mă îndoiesc că l-ați citit și dumneavoastră și că... Am vrut să continui dar doamna Zaturecká m-a întrerupt.

- Nu, eu nu l-am citit.

Am rămas surprins.

- În cazul ăsta, citiți-l.

- Am vederea proastă, îmi răspunse ea; nu disting decît lumina de umbră, mi-s ochii bolnavi, de cinci ani n-am mai citit un rînd, dar n-am nevoie să citesc pentru a ști dacă soțul meu este sau nu un om cinstit. Sînt lucruri care se simt altfel decît prin citit. Îmi cunosc soțul așa cum își cunoaște o mamă copilul, știu totul despre el. Și știu că în tot ceea ce face, e cinstit.

Nu mai aveam încotro, trebuia să trec peste orice. l-am citit cîteva aliniate din articolul soțului ei și, în paralel, aliniatele corespunzătoare din studiile lui Matejcek, Pecirka și Micek, din care domnul Zaturecky preluase ideile și formulările sale. Desigur, nu era vorba de un plagiat premeditat, ci mai curînd de tributul involuntar plătit unor autorități în materie, față de care domnul Zaturecky nutrea un sentiment de sincer și neîțarmurit respect. Dar în același timp era evident pentru oricine ar fi făcut o comparație între pasajele incriminate că lucrarea domnului Zaturecky nu putea fi publicată de nici o revistă științifică serioasă.

Nu știu în ce măsură doamna Zaturecká era concentrată asupra expunerii mele, nu știu în ce măsură o urmărea și o înțelegea, știu doar atît că stătea în fotoliu umilă și supusă, ca un soldat care își dă perfect de bine seama că n-are voie să plece din post. O jumătate de oră m-a mai costat pînă să ne lămurim. După care, doamna Zaturecká s-a ridicat din fotoliu, m-a fixat cu ochii ei translucizi și cu o voce ștearsă, mi-a cerut iertare; eu însă am înțeles că ea nu și-a pierdut de loc încrederea în soțul ei, și că n-avea nimănui nimic de reproșat decît sieși pentru faptul de a nu fi fost în stare să țină piept argumentelor mele care i se păreau obscure și incompreensibile. Și-a tras pe ea mantaua ei militară și, în clipa aceea, mi-am dat seama că femeia aceasta e într-adevăr soldat trup și suflet, un soldat trist și credincios, un soldat obosit de marșuri lungi, un soldat incapabil să priceapă semnificația ordinelor, pe care însă le va îndeplini întotdeauna fără să crîcnească, un soldat care acum părăsește cîmpul de bătălie învins, dar fără de prihană.

A rămas în urma ei ceva din oboseala, din fidelitatea, din întristarea ei. Și deodată am uitat și de mine și de tristețile mele. Tristețea care mă cuprindea și mă copleșea în această clipă era mai curată și mai bună, pentru că nu mai izvoră din mine ci venea, ca un fluid, de undeva din afară, de undeva de departe.

- Ei, acum n-are de ce să-ți mai fie teamă, i-am spus Klarei, în fața unui pahar de vin, în bodega Dalmațiana, după ce i-am povestit cu lux de amănunte întreaga discuție avută cu doamna Zaturecká.

- La drept vorbind, eu nici n-am avut de ce să mă tem, mi-a răspuns Klara cu o siguranță de sine care m-a uimit.

- Cum adică? Dacă nu era vorba de tine, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut să mă întâlnesc cu doamna Zaturecká.

— Ba e foarte bine că te-ai întâlnit cu ea, pentru că, între noi fie vorba, ceea ce le-ai făcut acestor oameni a fost de-a-dreptul penibil. Doctorul Kalousek mi-a spus că un om inteligent cu greu ar putea înțelege o asemenea atitudine.

— Când l-ai văzut pe Kalousek?

— L-am văzut.

— Și i-ai spus totul?

— Și ce dacă i-am spus? E cumva un secret? Acum știu foarte bine cine ești.

— Hm.

— Vre-i să-ți spun ce ești?

— Mă rog.

— Ești un cinic stereotip.

— Astea-s cuvintele lui Kalousek.

— De ce neapărat ale lui Kalousek? Crezi că nu-s în stare să le găsesc și singură?...

De altfel, în general, mă socotești o proastă, incapabilă să-ți citească intențiile. Ei, află atunci că te cunosc. Ți place să duci oamenii de nas. Domnului Zaturecky i-ai promis un referat.

— Nu i-am promis nici un referat!

— N-are importanță... Iar mie, dacă nu mă înșel, mi-ai promis un post. De mine te-ai folosit împotriva domnului Zaturecky și, invers, de domnul Zaturecky împotriva mea. Ei bine, dacă vrei să știi, postul acela îl voi căpăta.

— Datorită lui Kalousek? m-am străduit să fiu caustic.

— În orice caz, nu datorită ție! Poziția ta e șubredă peste tot, nici nu știi cât e de șubredă.

— Și tu știi?

— Da, știu. Concursul acela n-ai să-l câștigi și ai să fii fericit dacă o să fii primit undeva la o galerie de pictură, ca simplu funcționar. Trebuie însă, să-ți între în cap un lucru: singur ți-ai făcut-o. Dacă îmi permiți, ți-aș da un sfat: pe viitor să fii cinstit și să nu mai minți niciodată, căci femeilor nu le plac bărbații mincinoși.

Am ascultat pînă la capăt predica plină de învățăminte a Klarei și mi-am zis în sinea mea că în conștiința ei origina socială lăsase amprente puternice și, de aceea, dorința ei primordială a fost întotdeauna un soi de *mimetism* pe care nu l-a putut găsi decît în sfera *mentală*, în timp ce înfățișarea ei *fizică* rămîne, în mod inevitabil, strălucitoare și ispititoare. M-am uitat la ea și mi-am dat seama, încă o dată (de data aceasta cu oarecare regret) cît e de frumoasă și că, fără îndoială, se simte obligată față de frumusețea ei; că pentru această frumusețe are datoria să găsească, în mijlocul oamenilor printre care trăiește, un *spațiu al siguranței*, și apoi, în funcție de acesta, să simtă, să gîndească, să vorbească, să acționeze. Am înțeles deodată că faptul de a se fi legat de viața mea dezordonată, a însemnat pentru ea o nedreptate; că a trebuit să se simtă josnic înșelată în clipa în care, pe neașteptate, a priceput că eu nu-i voi putea oferi niciodată ceea ce, în adîncul sufletului ei, era convinsă că i se cuvine de *drept*; și că, părăsindu-mă acum, pentru a obține favorul acestui nesuferit de doctor Kalousek, e profund convinsă, că, în sfîrșit, va da cîștig de cauză acestei justiții ofensate.

Aș fi vrut să-i împărtășesc într-un fel aceste reflexii greu de formulat, dar înainte de a apuca să mi le rînduiesc în minte, ea s-a ridicat, mi-a întins mîna (evident pentru ultima oară), mi-a întors spatele și a plecat.

Abia peste cîteva clipe mi-a venit în minte că (în ciuda tăcerii înflorătoare care mă înconjurase) împlinirea mea nu era din genul împlîmirilor tragice, ci mai curînd din al celor comice.

Și asta mi-a adus o oarecare mîngîiere.

În românește de JEAN GROSU

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

Tineri poeți

Jeunes poètes

ION ALEXANDRU

Job

*Quand Job perdit son dernier fils,
il commença à se convaincre
que, dès cet instant-là, seule la mort
lui sera compagne à jamais.
Et il s'approcha d'elle tant et tant
et peu à peu lui fit ses confidences
que pour Job commença une autre vie:
sans risques, sans conseils, sans espoirs,
sans le désir le plus élémentaire,
sans remords, sans reproches.
La foi n'était plus la cité
que par ferveur on conquiert.
Le sens de l'action il le perdit,
et la raison de la tentation de même.
Il y avait déjà un temps
que sa chair s'était prise à le quitter.
Ses yeux tournaient leur regard vers eux-mêmes.*

*Et ses mains s'étaient arrêtées.
Job passait sans regret dans l'autre monde,
et sans savoir,
comme naquirent les morts, et moururent,
avant la naissance de Dieu.*

L'Enfer discutable (Infernul discutabil)

CEZAR BALTAG

Le temps

*Moi je sais: la main dans le frais sombre,
Se tarit la source de mes veines,
Vers le crépuscule — étend son ombre
Et me couvre avec — la terre-reine.*

*Mes élans — à peine nés — s'effritent,
Mon bras perd son aviron trop tôt,
L'invisible temps, glissant trop vite,
Fauche mon corps souple de sa faux.*

La Monade (Monada)

ANA BLANDIANA

Les parents

*Les parents font pour nous toujours tout:
Nous engendrent et nous font devenir plus grands qu'eux,
Puis s'effacent par discrétion
Et ne nous dérangent que peu.*

*Ils éprouvent la honte d'être vieux, trop malades,
Trop modestes pour nous, et trop simples parents,
Et fautifs pour le long temps perdu,
Nous regardent muets, sagement.*

*Lorsque, adultes, la chute nous fait de nouveau
Tourner nos yeux vides vers eux, père et mère,
Les parents, ils ne tardent pas même un instant
— Pour nous être soutien — de s'étendre sous terre.*

Le Talon vulnérable (Călcâiul vulnerabil)

GRIGORE HAGIU

Temps concentré

*Une faux rôde autour du garni
où
j'écris:
l'herbe drue s'abat
foudroyée d'un coup
de haut en bas;
mes instants à leur tour, aussitôt
s'abattent foudroyés
de bas en haut,
jusqu'à ce que près
de l'austère pré
reste après, seulement
tendre un front pensant.*

La Sphère pensante (Sfera gânditoare)

Shakespeare

Shakespeare créa le monde en sept jours.

Le premier il fit le ciel, les montagnes et les abîmes de l'âme.

Le deuxième il fit les fleuves, les mers, les océans

Et les autres sentiments —

Dont Hamlet, Jules César, Antoine, Cléopâtre, Ophélie,

Othello et bien d'autres

Héritèrent — eux et leurs descendants,

Jusqu'à la fin des temps.

Le troisième jour il ramassa tous les hommes

Et leur apprit les goûts:

Le goût du bonheur, celui de l'amour, le goût du désespoir,

Le goût de la jalousie, celui de la gloire et ainsi de suite,

Jusqu'à ce que tous les goûts prissent fin.

Lors arrivèrent

Quelques retardataires.

Le Créateur leur caressa la tête compatissant,

Leur disant

Qu'ils n'avaient qu'à se faire

Critiques littéraires

Contempteurs de son œuvre.

Le quatrième et le cinquième

Les consacra au rire blême:

Il permit aux clowns

De faire des cabrioles,

Et laissa les rois, les empereurs

Et d'autres malheureux s'amuser.

Le sixième il résolut quelques problèmes administratifs:

Il combina un orage

Et apprit au roi Lear

Comment il devait porter la couronne de paille.

Il lui restaient quelques déchets depuis la genèse

Et il créa Richard III.

Le septième jour
Il regarda à l'entour
S'il y avait encor quelque chose à faire:
Les directeurs de théâtre avaient déjà
Placardé des affiches sur toute la terre,
Et Shakespeare pensa
Qu'après tant de peine
Il mériterait bien lui aussi d'assister à un spectacle.
Mais d'abord, parce qu'il était fatigué outre mesure,
Il s'en alla mourir un peu.

Poèmes (Poeme)

NICHITA STĂNESCU

Le fantôme du temps perdu

Moi donc je remuais brillamment mes épaules,
mais davantage encor le faisait le fantôme.
Puis, moi je m'inclinai: lors, lui plus amplement
s'inclinait à son tour de Carthage vers Rome.

Moi donc je remuais mon beau genou-soleil,
mais davantage encor le faisait le fantôme.
Et si je passais moi, lors, lui plus amplement
passait de la pluie vers l'hiver monotone.

Si mon cœur résonnait dans les pierres,
plus fort, beaucoup plus fort, vibrait donc le fantôme.
Les volets claquaient haut dans toutes les maisons,
dans les sapins se déchirait l'arôme.

Moi donc je remuais tout mon passé,
pour pouvoir dans le vide écouter ses assauts.
Mais par-devers lui s'avérait le fantôme
beaucoup plus triste et de beaucoup plus haut.

Le Droit au temps (Dreptul la timp)

Adaptation par ROMULUS VULPESCU

Întîmpinarea poetului tînăr

Vino, prietene. Ești așteptat. M-au trimis să te chem. Vino. Ți se va lua măsură pentru hlamidă, pentru raft, pentru căciula care te face invizibil. Vei primi, firește, și un rînd de puncte cardinale. Ai grijă: vezi să fie cel puțin patru (uneori, se dă lipsă l) și să nu fie toate de-un fel (cîțiva poeți au primit doar cîte unul, și le vine foarte greu). Unii o să-ți spună, cum e obiceiul, « să fii cuminte » și-o să-ți ia singe pentru « valoarea globulară », « viteza de sedimentare » și altele, și-o să-ți măsoare cantitatea de precipitații metaforice pe centimetrul pătrat, și așa mai departe. Ce vei face cu aceste daruri, probe și sfaturi — te privește. Sfaturile sînt, de altfel, mai întotdeauna, induioșător de stupide și fără rost. Cei slabi, săraci cu duhul, nu știu ce să facă cu ele, deși ar vrea să le urmeze; cei tari le înfruntă și le resping, chiar dacă, mai tîrziu, s-ar putea să ajungă ei înșiși, prin efort sau experiență proprie, la aceleași concluzii (după cum s-ar putea foarte bine — s-au văzut cazuri l — să ajungă la altele). Și poate tocmai aici, în acest neconformism, în acest refuz al prefabricatelor înțelepte și practice, se află condiția esențială, specifică, a poetului. Un poet adevărat nu poate trăi din contemplație, chietudine și docilitate și el nu poate fi, cu atît mai puțin, subalternul prejudecăților și al inerției. El trebuie să scuture toate lucrurile din jur, să înlăture praful, ori falsul luciu, pentru a le găsi adevărata culoare și consistență. El trebuie să sgîlție toate lucrurile din jur, pentru a afla de unde pornește înălțimea lor, cît sînt de trainice și de adinci în rădăcini. El trebuie să-și aprindă paie-n cap cu toată lumea, să pună sub semnul întrebării toate lucrurile din jur, spre a primi răspunsul hotărîtor asupra identității lor reale, spre a obține integrarea lor organică într-un univers cert, armonios, în care nu mai bîntuie « cumplita îndoială despre lucruri ». El trebuie, la urma urmei, să descopere și să creeze lumea din nou, pentru sine, sub specia înțelesurilor poetice, ca să o poată revela, în adevăruri și frumuseți autentice, oamenilor.

Pentru el, viața nu e un cal de dar și el nu și-o poate petrece, cu mîinile sub cap, la umbra arborelui generos cu fructe mălăiețe. Și el neconținut o speră și o crede un adevărat ban de aur, pe care încercîndu-l în dinți spre încredințare, e gata în fiecare clipă, mai ușor decît se știe îndeobște, să-l lepede cu silă și dezolare, dacă strălucitoarea nomismă se dovedește a fi falsă, de plumb, ori de tinichea. E lesne de înțeles, așadar, cît de puțin sens are să i se spună poetului « fii cuminte », să i se spună, ca lui Rotschild, « stai în banca ta » (fiindu-i, oricum, mult mai ușor și mai plăcut aceluia să se supună sfatului), cînd el are de săvîrșit, în răstimpul unei treceri fulgerătoare și cîtuși de puțin senine, ceea ce Dumnezeu a creat, mult mai ușor și mai simplu, în imensitatea netulburată a săptămîinii lui fără început și fără sfîrșit, mînuind stihii și materii virgine, neîntinate și nepervertite, și nefiind nici o clipă nevoit să dregă, să curețe și să aleagă. În zadar se reped, așadar, oamenii de bine, asupra poetului, apucîndu-l de aripi și încercînd să-l ferească de foc și de apă — nu se poate crea nimic fără elementele primordiale, fără condițiile primordiale, reconsti-

tuite în uriașe, nelimitate iluzii, în care ard concentrat energii de miliarde de ori mai mari decât cele cheltuite de Dumnezeu la facerea lumii. Aceste energii sînt ale poetului, ele sînt sîngele, conștiința, viața lui. (Nu este de loc nemotivat să se vorbească despre aceste lucruri în cuvinte enorme, căci soarta poetului e, prin ea însăși din atîtea pricini, grea, neîmpăcată, astfel că ivirea lui pe lume ar putea fi salutată mai degrabă, așa cum făceau Dacii cu noii născuți, cu înstrinare și lacrimi). Aceste energii adună în focarul inimii lui (și numai astfel sînt ale lui) neistovitele alezări, năzuințe și ardori omenești spre frumusețe și adevăr, către alungarea spaimii și înstrăinării, către adîncă, esențială reintegrare în înțelepciunea naturii, prin incorporarea acesteia în armoniile cutezătoare ale creației umane. Și ele ard acolo, se mistuie, spre a da lumină. Dar nu pentru a scălda lumea în lumină, nu pentru a o plevi din afară, ci spre a aprinde în lucruri, în oameni, în fenomene, dinăuntrul lor, adevărata lor lumină, spre a creea din nou lumea, într-o nouă revelație.

Dacă însemnările de pînă aici sînt cumva în preajma adevărului, atunci, deschizînd paginile care urmează, vom băga de seamă cu ușurință că autorii lor (care nu mai sînt de multă vreme niște începători) se află destul de departe, în această cumplită osteneală a genezei. Se zăresc prin file chipuri, umbre și urme de oameni (ceea ce nu e cu totul obișnuit în paginile de poezie), lucru ce pare să însemne că poezii respectivi s-ar găsi în ziua a șasea a creației, ori în pregătirile ei. Dar, eludînd niște norme și uzanțe, nu mă gîndesc la stăruie, direct, asupra acestor pagini, în pragul cărora mi s-a încredințat măgulitoarea sarcină și încercîndu-mă de a mă iscăli în chip de semafor literar. Mi-ajunge să rețin această semnificativă apariție, printre rînduri și deasupra lor, a omului — analizele de laborator, acordarea de adevăruri, brevete și grade, le-au făcut și le vor face, cum spuneam, cei ce sînt în drept sau se consideră a fi. (Dacă e vorba însă de grade, trebuie să observăm din vreme că, pentru cine dorește să avanseze în mod sigur și ritmic, după regulamente și norme precise, e mai bine să lase dracului poezia și să se facă ofițer. . .) În drumul spre oameni al poetului, interesează însă mai puțin aceste lucruri. Iar pentru semnificațiile majore ale năzuinței de a descoperi și explica omul, sînt tot atît de puțin importante și canoanele și formalitățile literare, vrafurile de legi și reguli deduse de judecători și de arhivari din setea și arderea inexorabilă cu care poezii s-au îndreptat, de-a lungul vremurilor, la niște fluturi spre lampă, către oameni. Doar acest drum contează. Să vii spre oameni, să te-appropii de ei, să pătrunzi în ei, pînă la nucleele lor vii, veșnice. Și această cale n-o poate găsi decît fiecare pentru sine, indiferent de felul cum o va eticheta judecata (întotdeauna șovăitoare) a aparatelor de laborator literar: e poem ?, e discurs ?, e cîntec ?, e romantic ?, e realist ?, e vers alb ?, e vers clasic ?, etc., etc. În această expediție crucială către esențe, toate mijloacele, toate uneltele, toate sunetele și culorile sînt la voia exploratorului, în cea mai deplină libertate. Căci poetul nu este, firește, o fabrică de literatură, și nu există, pentru poezie, o tehnologie unică, riguroasă, infaibilă, determinantă în chip fatal, ca, bunăoară electroliza sării pentru extragerea clorului, ori amestecul mării și calcarului pentru prepararea cimentului (și aici fiind de altfel, nelimitat posibile, după cum se știe, variantele, ameliorările, inovațiile, descoperirile).

Desigur, aceste însemnări în legătură cu chemarea poetului, cu datoriile și drepturile lui, au în vedere un profil care se află la capătul de sus al aspirațiilor noastre. Orice asemănare a personajului din aceste rînduri cu persoane reale, în carne și oase, este, care va să zică, întîmplătoare, dar nu mai puțin binevenită.

Vino, așadar, prietene. Ești așteptat. Și iată că nici cu asta n-am spus o noutate. Căci, bineînțeles (uitasem să adaug, spre a întregi o efigie), adevăratul poet știe întotdeauna că e așteptat și știe foarte clar și de cine și de ce (după cum o și mărturisește undeva, fără ocol, unul dintre ei):

... Oameni m-așteaptă
Asemeni pădurii, ferindu-mă
De vîntul pustului.

întîlnire la New York

IONEL PERLEA

Urcam pe vestita Fifth Avenue, spre strada numărul șaptezeci și cinci. Era într-o luni către cinci după-amiază cînd, pierdut în fluviul de oameni și automobile care se revarsă atunci pe străzile centrale ale New Yorkului, am uitat cîteva clipe unde mă aflu. Mă gîndeam numai că peste o jumătate de ceas îl voi întîlni pe Ionel Perlea. Acum, cînd rememorez clipele care mi s-au întipărit atît de adînc în amintire, încît nici un amănunt nu s-a pierdut — totul mi se pare firesc. Atunci însă emoția se transformase într-o stare de adevărată inhibiție. Explicabilă, gîndindu-mă că nu peste multă vreme voi întîlni un mare dirijor, unul din cei ce au marcat arta interpretativă contemporană cu numeroase pagini antologice, sub bagheta căruia Scala din Milano, Opera din Roma, Metropolitanul din New York — numind astfel trei din cele mai prestigioase instituții artistice ale lumii — au obținut performanțe artistice ce nu se uită. « Amintiți-vă — spune un ziar american în aprilie 1967 — că Perlea a fost unul din marii dirijori wagnerieni de la Metropolitan în primii ani ai celui de-al șaselea deceniu ».

Dar după amiază aveam să întîlnesc nu numai un mare dirijor: Ionel Perlea reprezenta pentru mine mai mult decît atît: era unul din numele de artiști pe care-l auzeam cu insistență încă din copilărie. Nume pe care le descifram aruncîndu-mi ochii pe o revistă sau un ziar . . . Nu mai țineam minte dacă îi văzusem vreodată fotografia. Dar ceea ce nu uit este speranța că o dată aveam să-l văd la pupitru. Și cîți dintre noi n-am gîndit astfel? Pe el, ca și pe George Georgescu, Constantin Silvestri, Theodor Rogalski, Alfred Alessandrescu, Constantin Bobescu. Și rînd pe rînd i-am văzut. Și acum mi-l amintesc pe George Georgescu dirijînd solemn prima simfonie de Brahms sau pe Silvestri în interpretarea ce a rămas, pentru noi, nemuritoare, a Boleroului care, prin 1950, făcea atîta vilvă

și atâtea săli pline, sau pe Rogalski în seara cînd ni l-a readus pe Wagner în sala Ateneului, sau pe Alfred Alessandrescu pe care îl bisam frenetic după Ucenicul vrăjitor, sau pe Constantin Bobescu dirijînd Vltava a cărei melodie o fredonam apoi . . .

Dar Ionel Perlea continua să rămînă ceea ce fusese în anii copilăriei: un nume auzit la posturile de radio și văzut mai apoi pe discuri. Adică o abstracțiune. De aceea de fiecare dată cînd la posturile noastre de radio se spunea: « dirijează Ionel Perlea », retrăsam zilele copilăriei cînd speram că o dată voi fi mare și îl voi vedea totuși . . . Și iată-mă acum, prin mulțimea grăbită și agitată, în drum spre strada 75, la numărul 330, unde la etajul doi locuiește Ionel Perlea.

Sîntem primiți cu căldură de reputatul dirijor și de soția sa. Se bucură auzind vorbă românească. Maestrul are șazece și șapte de ani și, în ciuda bolii care l-a lovit în urmă cu cîțiva ani, astăzi se află din nou pe podiumul de concert. Cu cîteva zile înainte de vizita noastră, apăruse la Carnegie Hall. Reintrarea sa în viața de concert după anii de suferință a avut la New York, așa cum se exprima un critic american, o semnificație cu totul ieșită din comun. Faptul că Perlea dirijează, se afirma în World Journal Tribune, « reprezintă o fantastică mărturie a biruinței spiritului uman ». Dacă ar fi să cităm numai din cronicile scrise cînd în fruntea orchestrei « American Society Opera », avînd ca soliști pe Elisabeth Schwartzkopf și Dieter Fiescher-Dieskau, a raportat un succes triumfal cu Orfeu și Euridice de Glück, și încă am avea o imagine a ceea ce reprezintă astăzi marele nostru compatriot. « Perlea este unul la un milion », « Perlea izbutește să facă mai mult cu un deget decît altul cu zece ». Dar litera ziarului nu mi-ar fi spus totul, dacă în cele trei ore cît l-am privit și l-am auzit vorbind nu mi-aș fi explicat misterul: dragostea pentru muzică reprezintă pentru Ionel Perlea totul. Omul acesta mic de stat, cu o sfială și o modestie care îl fac să vorbească greu despre sine și cînd i se aduce un elogiu să taie aerul cu mîna și să spună încurcat « lasă » . . . , a trăit numai pentru muzică, i s-a dăruit cu toată ființa. De aceea biruința sa asupra bolii nu este numai un fenomen biologic, ci și unul moral. Triumful artei asupra a ceea ce este trecător în ființa umană. Cînd ne vorbește despre compozitorii săi preferați — Mozart, Wagner, Verdi — un licăr ciudat i se aprinde în ochi; vocea nu mai are inflexiunile obișnuite și mîna stîngă începe parcă să desemneze contururile unei opere preferate . . . și în acele clipe nu mi s-ar fi părut deloc straniu ca de undeva din tăcerea camerei să izvorască muzica.

Acum privim un album cu istoricul « Scalei » din Milano. O fotografie a maestrului Perlea într-un grup de dirijori și interpreți. Purta barbă, avea o figură slăbită, aproape ascetică. Ne vede uimiți: barba era urmarea zilelor de lagăr . . . 23 August 1944 îi găsise pe Ionel Perlea și soția sa în străinătate, unde avea contractat un concert. La Viena, autoritățile naziste îl internează în lagăr. După cîteva săptămîni conducerea lagărului îi oferă niște avantaje și eliberarea în schimbul unei declarații de repudiare a patriei sale. Iar maestrul Perlea refuză o asemenea abjecție. Detențiunea în lagăr se prelungește zece luni, pînă la terminarea războiului, cînd renumele lui Ionel Perlea fiind bine cunoscut în străinătate, dirijorul începe seria marilor sale succese internaționale.

Țara nu și-a uitat-o niciodată. Și cînd cu degetele tremurînde de emoție răsfoiește albumul « Brîncuși », de Dan Hăulică și Dan Er. Grigorescu, adus de noi, fiecare pagină însoțită de o exclamație admirativă face să sporească emoția. Și cînd privește « Poarta sărutului », ochii i se umezesc. Spune încet, parcă pentru sine: « Ei . . . România ! » Îi vorbesc despre viața noastră teatrală, vrea să știe ce se joacă la București. Amintirile îi sînt proaspete, judecățile asupra oamenilor și operelor cunoscute în anii dintre cele două războaie precise, limpezi, pătrunzătoare. Ne vorbește de colegii săi dirijori și compozitori, Mihai Jora, Alfred Alessandrescu, George Georgescu, Silvestri, Constantin Bobescu, își aduce aminte de mulți scriitori dintre cele două războaie. Îl apreciază îndeosebi pe Paul Constantinescu, socotindu-l un adevărat pisc al compoziției românești. Îi vorbesc

despre primirea de care s-a bucurat în toamnă « Oratoriul de Crăciun » al marelui și prea de timpuriu dispărutului maestru al compoziției noastre. Se bucură aflînd că opera lui Paul Constantinescu s-a aflat și se află la cuvenitul loc de cinste în patrimoniul muzicii românești.

Dar a sta de vorbă cu Ionel Perlea nu înseamnă numai a depăna amintiri, ci a cunoaște concepția despre artă a unuia din șefii de orchestră cei mai renumiți din vremea noastră. Faptul că nu se apropie ca dirijor de muzica modernă corespunde unei concepții intime bazate pe o profundă cunoaștere istorică. Admiră fără îndoială primele compoziții ale lui Stravinski (« Petrușka », « Pasărea de foc », « Ritualul primăverii » etc.), cele de după 1930 i se par mai seci, mai reci, mai lipsite de vibrație. Crede că muzica modernă abuzează prea mult de zgomote și uneori se identifică din multe puncte de vedere cu ele.

Și, atunci, care este pentru Ionel Perlea compozitorul ideal? Mozart — ne spune. Îl numește compozitorul complet, mare în fiecare pagină pe care a scris-o, și consideră interpretarea operei lui drept suprema verificare a talentului unui dirijor. De altfel, repertoriul lui Ionel Perlea nu este expresia ecletismului; el corespunde unei riguroase judecăți asupra compozitorilor și valorii operei lor. Între douăzeci-treizeci de ani îi disprețuia pe Verdi și Puccini. După aceea, însă, a descoperit, datorită lui Falstaff, valorile muzicale și umane ale operei lor și a început cu o adevărată fervoare aducerea lor în atenția contemporanilor. Ne mărturisește apoi că, așa cum compozitorul ideal este pentru el Mozart, dirijorul perfect este întruchipat de Arturo Toscanini. Prinși de vraja conversației cu omul căruia îi displace să vorbească despre sine, cu omul care a păstrat intactă modestia proprie marilor și adevăraților artiști, n-am băgat de seamă cînd au trecut aproape trei ceasuri . . .

Cînd am plecat era noapte. Uitasem că mă aflu la New York, unde regăsisem nu numai graiul țării, ci și nostalgia ce încearcă pe toți cei ce au văzut aici lumina zilei. Nostalgia ce nu se pierde niciodată și care în limba atît de plină de sevă a poporului nostru se numește dor.

AARON COPLAND

— Dacă-l vedeți pe Copland, transmiteți-i cele mai calde salutări din partea mea. Au fost cuvintele lui Ionel Perlea, atunci cînd i-am mărturisit că sper să-l întîlnesc pe autorul baletelor Rodeo și Billy Copilul. Cu aceste cuvinte am început convorbirea cu Aaron Copland la Clubul din New York al Universității Harvard. A fost mișcat de gîndul confratelui său, față de care nutrește sentimente de aleasă prețuire. Ne evocă apoi întîlnirea cu George Enescu, în casa Nadiei Boulanger, la Paris. O amintire veche, din tinerețe — era în anii imediat următori primului război mondial dar care i s-a întipărit în toate detaliile ei.

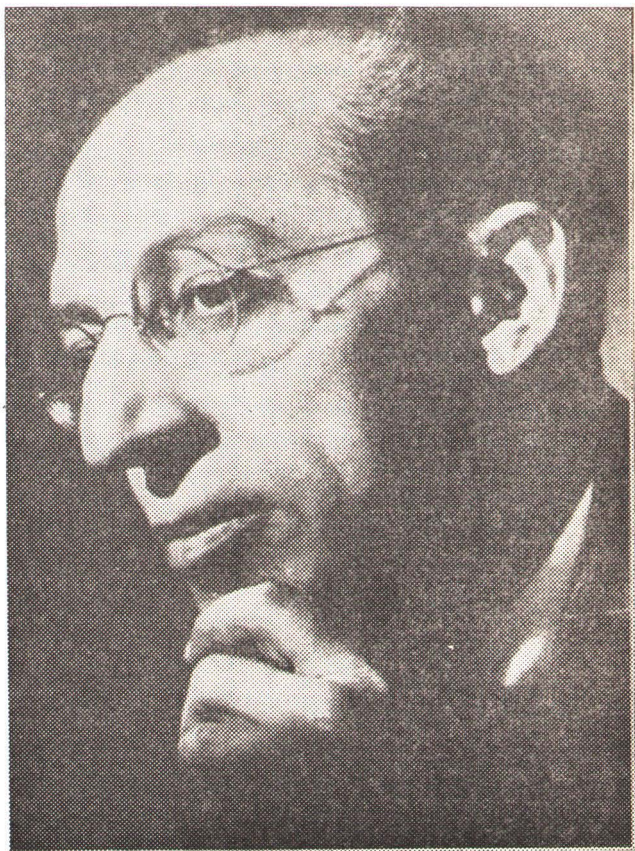
— Ceea ce te impresiona la George Enescu, spune Aaron Copland, erau trăsăturile de o înaltă și profundă umanitate ale personalității lui, care te izbeau de la primul schimb de cuvinte și chiar de la cea dintâi privire ce-o îndrepta asupra interlocutorului. Te cucerea din primul moment, prin modul său firesc de a se comporta, prin modestie . . .

Pe Aaron Copland îl surprinsese la început faptul că un critic de teatru dintr-o țară atât de îndepărtată dorește să întâlnească un compozitor. Era curios să știe ce anume mă făcea să solicit această întrevvedere. Îi spun că dorința mea își are o origină ceva mai veche și o primă explicație se află în revelația pe care și eu, ca și atîția iubitori de muzică și balet din București, o avusesem cu opt ani în urmă: întâlnirea pe scena Sălii Palatului, în neuitata interpretare a baletelor din New York, cu Rodeo, această partitură extrasă din inima vieții populare, din folclorul, din ceea ce are mai autentic existența oamenilor cîmpiei nesfîrșite. A fost, într-adevăr, o seară memorabilă, cînd printre clasicele lucrări ale genului, Silfidele sau Lebăda neagră, servite de o distribuție scînteietoare de stele internaționale, Rodeo a izbucnit viguros, straniu, molipsindu-ne cu vitalitatea-i neobișnuită, entuziasmîndu-ne și cucerindu-ne fără reținere, asemenea unui poem de Carl Sandburg.

Atunci mă întîlnisem cu arta lui Copland, compozitorul reprezentativ al Americii contemporane, autor fecund de muzică simfonică, de cameră, cunoscut dirijor și pedagog. Dar cum în țara noastră numele său se leagă mai ales de Rodeo și Billy Copilul, prima întrebare care s-a născut din discuția noastră a fost despre trăsăturile naționale ale muzicii. Generația anilor 1920, ne spune Copland, a vrut să creeze o muzică esențial americană, pe teme folclorice. Și aceasta, pentru că înaintașii noștri făcuseră o muzică prea puțin americană și prea mult europeană. E drept, tinerii compozitori de astăzi nu mai întreprind în acest moment căutări în această direcție. Cred, spune Copland, că nu e cazul să ne alarmăm și nici să facem obstrucții într-un sens sau în altul. Aria muzicii și a artei în general este foarte vastă și, practic, infinită. De aceea, nici în ceea ce privește accesibilitatea, Copland nu are o perspectivă rigidă. Am scris, ne mărturisește compozitorul, lucrări foarte accesibile, ce s-au adresat și au cucerit instantaneu un public larg și care figurează și astăzi în repertoriul marilor orchestre. Altele, în paginile cărora mi-am pus întrebări de conținut și de expresie, au avut ecou mai ales în rîndurile specialiștilor. Nu cred că fiecare lucrare a noastră poate cîștiga toate categoriile de auditori, deși — trebuie să fim sinceri — nu există creator care să nu spere aceasta.

— Acum, de pildă, în acest moment, este mai dificil să oferi o imagine asupra muzicii contemporane, deoarece — spre deosebire de literatură, unde chiar direcțiile cele mai contradictorii sînt totuși fixate pe anumite făgașuri — pe tărîmul acesta trăim o fază pe care aș numi-o de fluiditate. Așa, de pildă, acum se caută aplicare inovațiilor electronice în arta compoziției. În America, unele conservatoare au secții de muzică electronică. Apelul la procedeele muzicii electronice — la televiziune, pentru a reda muzica sferelor se folosesc chiar calculatoare electronice — este, de sigur, pentru unii compozitori un fenomen prea fascinant deocamdată pentru a-l respinge a priori. Fără îndoială, emoția nu va fi în nici un caz aceeași cu emoția pe care ne-o produce muzica executată la instrumentele clasice.

— Cred însă, adaugă Aaron Copland, că acesta este numai unul din aspectele muzicii contemporane, mai mult chiar, unul din aspectele ei de șoc, care pune sub semnul întrebării fundamentul însuși al acestei arte. Și, ca să încheiem primul punct al discuției noastre, aș vrea să subliniez că izvoarele naționale ale muzicii continuă să existe și în America și în alte țări. La noi, subliniază compozitorul, folclorul negru are o mare vitalitate, nu au fost puse încă în valoare așa cum se cuvine muzica populară de după războiul civil și muzica religioasă adusă din Anglia. Și nu mă îndoiesc că, după consumarea acestor

experiențe de șoc, generația viitoare se va îndrepta spre acest tezaur folcloric. Pentru că inspirația din formele naționale nu e o carte definitiv închisă. Dimpotrivă, interesul pentru muzica populară va reveni.

Discuția noastră a ajuns, firește, la raporturile publicului cu muzica în Statele Unite ale Americii.

— Sala de concert, ne spune Copland, tinde să devină o sală de muzeu. Repertoriul orchestrelor este restrâns, pentru că se cîntă mereu aceleași și aceleași lucruri. Se vorbește despre rezistența publicului ca factor determinant în această configurație stereotipă a repertoriului. Dar publicul trebuie educat pentru ca în aria lui de percepție să pătrundă stiluri și genuri cît mai deosebite ale muzicii. Aaron Copland, ca și alți muzicieni și oameni de teatru din America, își pune mari speranțe în suflul nou pe care-l va aduce prezența tineretului în sala de concert. Am avut și eu prilejul să mă conving de acest adevăr. De sigur, spune Copland, tinerii cresc și-și fac educația cu muzica pe care-o aud la radio. Dar în același timp sînt foarte interesați de ceea ce este nou. Vor să cunoască mai mult din creația contemporană. Și ca o mărturie a faptului că aceasta nu e numai o simplă speranță, Copland ne spune că astăzi aproape 70% din muzica de bună calitate se prezintă în America în universități. De fapt, oricine vizitează marile universități americane poate vedea că aici se organizează adevărate stagii muzicale, cu participarea marilor orchestre — Philadelphia, Cleveland, Boston, Minneapolis etc. — cu cei mai buni dirijori, cu soliști de reputație mondială, cu formații de cameră de prestigiu internațional.

Continuîndu-și ideea, Copland ne arată că statisticile recente dovedesc că tînăra generație, este, în America, o constantă cumpărătoare de discuri. Mi se pare foarte semnificativ faptul că muzicienii americani sînt preocupați de relația creator-public, singura aptă să dea talentului și muncii artistice ratificarea și consacrarea supremă.

Ajunși la acest punct al discuției noastre, Aaron Copland se interesează de viața muzicală românească, bucurîndu-se că multe din lucrările sale sînt cunoscute publicului nostru, exprimîndu-și totodată dorința de a dirija cît mai curînd în țara noastră. O scrisoare primită zilele acestea de la ilustrul muzician ne îndreptățește să sperăm că nu peste multă vreme melomanii din România îl vor avea drept oaspete.

EDWARD ALBEE

Gingaşa balanţă

Piesă în trei acte

AGNES — o femeie cu înfățișare plăcută, trecută bine de 50 de ani ; TOBIAS — soțul ei, ceva mai în vîrstă ; CLAIRE — sora lui Agnes, mai tinăra decît ea cu cîțiva ani ; IULIA — fiica lui Agnes și a lui Tobias, 36 de ani, trăsături colțuroase ; EDNA și HARRY — o pereche foarte asemănătoare cu Agnes și Tobias ; DECORUL UNIC — salonul unei case confortabile, cu tot dichisul, situată în afara orașului. Acțiunea se petrece în zilele noastre

ACTUL I — *Vineri seara, tîrziu* • ACTUL II — *Sîmbătă*; Scena I — *pe la începutul serii*; Scena II — *Mai tîrziu, noaptea* • ACTUL III — *Duminică, dis-de-dimineață*

ACTUL I

Salonul-bibliotecă. Agnes stă într-un fotoliu; Tobias, în picioare, lingă o servanță, făcîndu-și de lucru printre sticle.

AGNES (*vorbește de obicei pe un ton blînd, cu o umbră de zîmbet pe față, nici sardonie, nici trist . . . poate melancolic*): Două lucruri sînt pentru mine un mister pe lumea asta: în primul rînd, ideea că într-o bună zi, deși nu cred că treaba asta se va întîmpla așa de curînd, s-ar putea ca să zic așa, să-mi pierd mințile. Și ce-i mai surprinzător, ideea asta să nu mă sperie de loc. E drept, nu-mi vine să cred că asta se va întîmpla azi, mîine . . . cît ai bate din palme.

TOBIAS (*vorbește cam în același fel*): Nu există pe lume femeile mai întregă la minte decît tine, Agnes. (*Cotrobăie fără rost printre sticle*),

AGNES: . . . Pentru că nu e genul meu; dar nu e exclus să se întîmple: frînele slăbesc treptat și mintea începe să o ia razna și să plutească fără țintă, ca un balon . . . Da, asta e după mine principalul . . . Să rătăcești fără țintă . . . să devii străin . . . de lumea care te înconjoară, desprins . . . cu totul. Da, după mine, nu e o răbufnire violentă, ci doar o rătăcire fără rost . . . Ce tot cauți acolo, Tobias?

TOBIAS: Nici o grijă, o să ne pierdem cu toții mințile înaintea ta. Păi ce să cauți? Lichiorul de anason.

AGNES (*izbucnește satisfăcută în ris*): Mulțumesc, dragul meu. Dar niciodată n-aș putea să fac asta — s-o iau razna. Gîndește-te ce s-ar întîmpla cu voi? Și cum ziceam, două lucruri nu pot să-mi explic: gîndul ăsta pe care ți l-am împărtășit — și mă întreb uneori dacă nu sînt singura dintre voi care o recunoaște. Poate că pe toți vă chinuiește același gînd, teama de a nu înnebuni, numai că vă e frică s-o recunoașteți . . . Și de ce mă rog tocmai lichiorul de anason?

TOBIAS (*se gîndește o clipă*): Am crezut că puțin lichior n-ar strica.

AGNES (*strîmbă din nas*): Prea dulceag. Prefer coniac. Se zice că ăsta e semn bun: dacă tot îți spui în sinea ta «n-oi fi oare nebun»? Înseamnă că precis nu ești. Asta însă nu prea mă consolează. După mine, tot întrebîndu-mă, dacă n-o să-mi sară complet o doagă, cîndva pe înserate — într-un amurg de toamnă — atunci pînă la urmă s-ar putea întîmpla chiar așa. (*Ride veselă*). Parcă văd: toamnă în amurg: Tobias stînd la biroul lui, cu nasul înfundat în păcătoasele alea de facturi. Deodată ridică ochil și vede pe Agnes a lui, smintită de-a binelea, molfăind în gură panglicuțele de la rochie . . .

TOBIAS (*turnînd*): Coniac?

AGNES: Da, Agnes cea bună și cuminte, cu gura plină de panglicuțe, cu mîntea rătăcită, plutind cîne știe unde; ce poți face cu ea sărmana decît s-o

bagi la balamuc, să vinzi casa, să te munți în alt oraș, să zicem la Tucson și să trîndăvești acolo la soare, pînă la 104 ani. (*Tobias îi dă pămîntul cu coniac*), Mulțumesc, dragul meu.

TOBIAS (*o sărută pe frunte*): De fapt și coniacul e dulceag.

AGNES: Da, dar e mai bun. Vrei să vii lîngă mine?

TOBIAS (*se așează pe brațul fotoliului lui Agnes; ridică paharul*): În sănătatea soției mele dragi și smintite. Și a panglicuțelor ei!

AGNES (*zîmbește*): Acum ce-i drept n-am purtat rochia cu panglicuțe de cînd s-a recăsătorit Iulia. Stai bine?

TOBIAS: Deocamdată, da.

AGNES: Și cum ziceam, două lucruri sînt pentru mine un mister pe lumea asta: mai întîi teama care, chipurile, ar fi un semn bun — nu, nu e teamă, e stupid să spun așa ceva — gîndul că, într-o bună zi, aș putea deveni o povară pentru tine. Și celălalt mister, lucrul care mă uimește și mai mult, deși am văzut multe, deși am văzut multe în viața mea... celălalt mister este Claire.

TOBIAS (*curios*): Claire? De ce?

AGNES: Faptul că cineva — fie că ți-e soră sau nu — poate fi atît de... da' nu vreau să folosesc un cuvînt neplăcut... dar ne simțim atît de bine aici, nu-i așa?

TOBIAS (*pe un ton de avertisment, mascat de un zîmbet*): Poate.

AGNES: Cum spune proverbul: De veninul șarpelui și sora cu suflet hain, ferește-te ca de ucigă-l toaca.

TOBIAS (*ridicîndu-se și îndreptîndu-se spre un fotoliu*): Proverbul nu spune chiar așa.

AGNES: Ar trebui. Dar de ce te-ai ridicat?

TOBIAS: Am obosit.

AGNES (*pe un ton jumătate zeflemitor*): Cînd ceva nu-i e pe plac, înapoi dă ca un rac. Nu-i așa?

TOBIAS (*prefăcîndu-se că nu a remarcat înțepătura*): Nu mai sînt chiar atît de tînăr cum eram odinioară amîndoi.

AGNES (*ridicînd în cinstea lui paharul*): Mă simt la fel de tînără ca în ziua cînd m-am măritat cu tine — și asta pentru că am un soț foarte bun... aproape tot timpul. Firește însă nu mai arăt ca pe vremuri. Dar vorbeam despre Claire, sau începusem să vorbesc.

TOBIAS (*dînd din cap cu înțeles*): Da, așa-i.

AGNES: Dacă ar fi să fac o listă cu tot ce mă copleșește și îmi frînge spinarea — pentru asta mi-ar trebui un caiet gros și o lună întreagă în care să nu fac altceva — știi cu ce-aș începe, dacă n-aș pune la socoteală problemele de căsnicie ale lăii? Cu felul ăsta al tău de a sări instinctiv sau mai bine zis automat să iei apărarea lui Claire, ori de cîte ori își dă în petec...

TOBIAS (*pe un ton foarte blînd, sub care se simt însă inflexiuni de oțel*): Încetează, Agnes.

AGNES (*ride scurt*): Ai de gînd să arunci cu ceva în mine? Cu paharul poate? Doamne ferește, sper că nu... Lichiorul ăsta oribil de anason ar murdări totul.

TOBIAS (*cu multă răbdare*): Nu.

AGNES (*sfidătoare*): Atunci ce-ai de gînd să faci?

TOBIAS (*privindu-și mîna*): Am să stau foarte liniștit...

AGNES: Ca întotdeauna.

TOBIAS: ...întocmai, și am să te rog să-l ceri scuze sorei tale pentru ceea ce, după părerea mea, a fost o leșire foarte...

AGNES: Să-i cer scuze ! Cui? Lui Claire? De când mă știu n-am făcut altceva decât să cer *altora* scuze pentru ieșirile ei; n-o să mă umilesc și mai mult cerându-i acum și *dumneai* scuze.

TOBIAS (*prefăcându-se sentențios*): Cu alte cuvinte, să nu ceri niciodată scuze *acelor* pentru care trebuie să *te* scuzi față de alții?

AGNES (*făcându-i cu ochiul*): Bună... bună...

TOBIAS: Ca formulare e succintă, dar una din regulile aforismelor...

AGNES: I-aș fi zis mai degrabă *butadă*.

TOBIAS (*schitînd un zîmbet*): Butada presupune simțul umorului, pe cînd tu...

AGNES: ... pe cînd eu sînt teribil de serioasă. Nu-i așa?

TOBIAS: Cam așa.

AGNES: Ce-ar fi s-o lăsăm pe Claire de-o parte și să vorbim despre... ce li se trage *altora* din pricina ei; ce-ai face dacă într-o bună zi te-ai pomeni că mi-a sărit o doagă?

TOBIAS (*dă din umeri*): Te-aș viri în balamuc, aș vinde casa și m-aș muta în alt oraș, la Tucson. Acolo aș trîndăvi la soare și aș trăi în vecii-vecilor.

AGNES (*chibzuiește*): Hm, cred și eu că ți-ar conveni.

TOBIAS (*pe un ton prietenos*): Totuși ar fi cazul să te grăbești puțin.

AGNES: Am să încerc. Te previn numai că n-o să fie o simplă manifestare paranoică. Atîta am încercat să... dar știi prea bine cît de puțin îmi ies din ale mele. Dar dacă se întîmplă cine știe ce nenorocire ridic și eu vocea. Reacționez la bucurie și la durere cu măsură, încet, în mine; o adiere blîndă, nu o vijelie. În viața mea nu sînt munți... nici prăpăstii. Mai degrabă o cîmpie ușor undulată, nu lipsită de farmec... plină de verdeață. Îți mulțumesc pentru amabilitate, dragul meu.

TOBIAS (*tîind capătul unei țigări de foi*): Care cum poate.

AGNES (*face o grimasă*): Ce-ar fi să facem și noi ca nobilii, să ne alegem o deviză? Dacă o să ne lovească vreo pacoste, comandă o emblemă pe care să scrie neapărat în latinește: care cum poate. Parcă văd cuvintele astea brodate pe bluzele tale de sport, înscrise deasupra căminului, n-ar strica poate să împodobim cu ele și rufăria...

TOBIAS: Crezi că ar trebui să urc pînă sus să văd ce face Claire?

AGNES (*după o clipă de tăcere, pe un ton ce nu admite replica*): Nu. (*Tobias ridică din umeri, își aprinde țigara de foi*) Dacă vrea să coboare, bine; dacă nu, treaba ei.

TOBIAS: Așadar, « care cum poate ».

AGNES: Firește. (*Nu primește nici un răspuns.*) Prin urmare, n-o să fie o criză de nervi, o simplă manifestare paranoică. Mai degrabă un început de schizofrenie... deși nu cred că aș fi predispusă la așa ceva. Schizofrenia însă poate fi provocată pe cale chimică... (*Zîmbește*)... dacă toate celelalte mijloace dau greș; și dacă nu mai poți suporta rațiunea. Uneori mă bate gîndul... ce bine ar fi să poți lua o pilulă — ori să-ți faci o injecție — și gata, adio rațiune.

TOBIAS (*tăios*): Ai putea să iei stupefiante, draga mea.

AGNES: Da, dar au efect numai pe moment; nu-ți aduc decât o alinare temporară. Pentru mine alinarea asta e prea puțin... am neapărat nevoie de liniște... nu de o simplă ușurare. Și pe urmă, nu fac parte din cei care nu se pot controla... așa sînt unii... de pildă iubita noastră Claire.

TOBIAS: Nu fii rea.

AGNES: Nu-mi plac jumătățile de măsură. Prefer totul sau nimic, chiar dacă asta ar însemna să rămîn pe veci cu mintea rătăcită. Să te arunci singură în bra-

țele nebuniei, să folosești chiar mijloace artificiale pentru a-ți pierde rațiunea, dacă de la sine nu se poate, dacă asta e singura speranță. (*Cu o urmă de mirare în voce*). Să nu mai poți niciodată deveni iarăși ce-ai fost? Teribil trebuie să fie... De ce mi-ai turnat coniac într-un pahar așa de mic?

TOBIAS (*se scoală în picioare și se îndreaptă spre ea*): O... scuză-mă.

AGNES (*îi întinde paharul; Tobias i-l ia din mână*): Astăseară n-am chef de băut, doar să simt mirosul alcoolului, să-mi înfund nasul în pahar, în lumea minunată și plină de tăcere de acolo.

TOBIAS (*turnându-i încă un coniac*): După părerea mea Claire a fost astăseară mult schimbată în bine. Nu văd de ce a fost nevoie să te răstești la ea.

AGNES (*pe un ton obosit*): N-a fost schimbată în bine. Zău așa, Tobias.

TOBIAS (*rămânând la părerea sa*): Ba eu cred că da.

AGNES (*punând capăt discuției*): Ei bine, n-ai dreptate.

TOBIAS: Totuși...

AGNES (*luând paharul cu coniac*): Mulțumesc. Cântărind bine lucrurile, am hotărât să nu mai caut nebunia cu lumânarea. După toți anii ăștia, în care ne-am suportat reciproc, toate capriciile, ne-am câștigat dreptul să ne bucurăm fiecare de prezența celuilalt. Și-ți făgăduiesc că am să mă gândesc numai la lucruri bune, la lucruri frumoase, cuminți — ca un zid de apărare în fața nebuniei dacă ar veni... nechemată.

TOBIAS (*zîmbeste*): Cu alte cuvinte, nici o speranță, adio Tucson?

AGNES: Absolut.

TOBIAS (*cu prefăcută tristețe*): Păcat...

AGNES: Singura speranță care-ți rămîne e să îmbătrânești tot mai mult și mai mult, alături de o soție credincioasă și o cumnată cam bețivă, primind din cînd în cînd vizita melancolicei noastre lulia. (*Cu o undă de tristețe*.) La altceva nu te poți aștepta, dragul meu Tobias.

TOBIAS (*și el cu o undă de tristețe, dar și cu anumită căldură*): Asta este, n-ai ce-i face.

AGNES (*fericită*): Știam eu c-ai să spui așa. (*Aude un zgomot și spune posomorîndu-se*) Ascultă. (*Intră Claire*). Cine-i acolo?

TOBIAS (*o vede pe Claire, care, stînjănită, rămîne la oarecare distanță*): A, tu erai. Tocmai îi spuneam lui Agnes...

CLAIRE (*adresîndu-se lui Agnes, care stă cu spatele; vorbește în silă, ca o lecție învățată pe de rost*): Agnes, trebuie să-mi cer scuze. Îmi pare... foarte rău.

AGNES (*fără să se întoarcă cu fața spre ea; vorbește pe un ton de prefăcută surpriză*): Dar pentru ce îți pare rău, Claire?

CLAIRE: Te rog să mă scuzi că firea mea păcătoasă te aduce în asemenea hal, încît îți dai pe față întreața brutalitate.

TOBIAS (*încearcă să potolească spiritele*): Ei, ce-i asta, cred că ne-am putea lipsi de asemenea...

AGNES (*se scoală din fotoliu și dă să iasă din cameră*): Vii la masă clătîindu-te pe picioare? Încerci să spui «bună seara, ce zi frumoasă de toamnă a fost azi...» și ți se împleticește limba; duhnești a vodcă de la o poștă — și să nu-mi spunei mie că dacă bei vodcă nu te simte nimeni după miros: cînd știi că cineva bea vodcă, cînd te aștepți, din păcate, la asta, atunci... îl simți. Dacă asemenea lucruri se întîmplă, dacă se repetă mereu, și dacă cineva ține la tine, atunci reacția lui nu înseamnă brutalitate, deși în asemenea cazuri ar fi justificată. Nu-i vorba de brutalitate, ci de altceva: de amărăciunea care te cuprinde cînd vezi în asemenea hal pe cineva care ți-e drag. Nu-mi place să fac morală, dar sînt obligată. Sînt poate aspră, dar în locul meu cine n-ar fi la fel?

Și dacă iar o să-mi spună cineva că pun prea multe la suflet, am să-i răspund: așa mi-e firea și nu pot să mi-o schimb. Îmi cer scuze pentru că am spus lucrurilor pe nume. Tobias, mă duc s-o chem la telefon pe Iulia. Care e diferența de ore între noi și orașul unde stă ea? O oră sau două? . . . Nu pot niciodată să țin minte.

TOBIAS (pe un ton sec): Trei ore.

AGNES: A, da. Ai grijă de Claire, dragul meu. Se simte jignită. (Iese. O clipă de tăcere).

TOBIAS: Hm. Da.

CLAIRE: Nu știu niciodată dacă trebuie să aplaud sau să fiu indignată. Mai bine zis, nu știu exact ce așteptați din partea mea.

TOBIAS (cu oarecare tristețe): Ești o mare proastă.

CLAIRE (cu tristețe): Așa-i. De ce-i telefonează Iuliei?

TOBIAS: Vrei un coniac mic pînă se întoarce?

CLAIRE (rîde ironic): Da de unde; ce să-mi ajungă? Dă-mi unul ca lumea. Umple-mi un pahar mare pe jumătate și am să sorb din el ca o doamnă. Și cînd Agnes o să se întoarcă, am să mă întind pe parchet și am să țin în echilibru paharul pe frunte. O să aibă atunci prilejul să mai țină o predică și tu să repeți sarcastic: « Potoliți-vă o dată ».

TOBIAS (turnîndu-i coniac în pahar): Mare proastă ești.

CLAIRE: Ce, Iulia iar divorțează?

TOBIAS: Habar n-am.

CLAIRE (ia paharul): În definitiv nu-ți e decît fîică. Mulțumesc. După cîte am observat, bănuiesc că Iulia iar se întoarce la voi acasă, sub acoperișul părintesc. (Cu dezinvoltură). În definitiv de ce n-o strîngi de gît pe Agnes?

TOBIAS (cu dezinvoltură și mai accentuată): Uite, asta n-aș putea s-o fac.

CLAIRE: Sau mai bine aștepți pînă cînd Iulia se desparte iar și se întoarce acasă, amărită și fără să știe pe ce lume se mai află. Și atunci să pui mîna pe o armă și să ne zbori la toate creerii? . . . Mai întîi lui Agnes din respect, firește, apoi sărmanei Iulia și la urmă — dacă ai să fii atît de amabil — și mie.

TOBIAS (blajin, trist): Chiar vrei să te împușc?

CLAIRE: În primul rînd s-o împuști pe Agnes. Pe urmă om mai vedea.

TOBIAS: Bine, dar ca să se întîmple așa ceva, trebuie mai întîi să-mi ies din minți, și așa mai departe. Nu-mi vine să cred că am să aștept cu pistolul fumegînd în mînă în timp ce Iulia, baricadată în camera ei, urlă cît o ține gura și tu nu te-ai hotărît încă dacă vrei sau nu să mori.

CLAIRE: Dar, pînă n-o uciți pe Agnes . . . Cum am să știu dacă merită sau nu să trăiesc? (Ca și cum nu și-ar crede urechilor). E nevoie să-ți ieși din minți, ai spus?

TOBIAS (puțin jignit): Păi . . . da.

CLAIRE (rîde): Ei, asta-i bună.

TOBIAS (pe același ton): Îmi pare rău.

CLAIRE (rîde, fără nici o urmă de răutate): O, dragul meu Tobias, îmi pare și mie rău, dar pur și simplu nu mi te pot închipui așa — scos din minți, turbat de furie, acționînd orbește . . . Tu te vezi într-o asemenea postură? Tobias cel rațional, care nu-și pierde niciodată cumpătul. « Am simțit dintr-o dată că mi se face negură dinaintea ochilor, domnule președinte. Ședeam comod în fotoliu și-mi sorbeam . . . » ce-ai în pahar?

TOBIAS: Lichior de anason.

CLAIRE: « Anason »? Glumești? Lichior de anason!

TOBIAS (puțin înțepat): Mie îmi place.

CLAIRE (*strîmbă din nas*): Prea dulceag. « Ședeam comod în fotoliu, domnule președinte, și-mi sorbeam lichiorul de anason... Și pe urmă nu mai știu ce s-a întîmplat... Cînd m-am trezit, fiecare din ele zăcea în camera ei într-un lac de sînge și eu aveam în mînă o armă. Nu pot... nu pot să-mi reamintesc nimic, domnule președinte ». Poți să-ți închipui o asemenea scenă, Tobias?

TOBIAS: Nu uita însă că dacă o să fiți toate pe lumea ailaltă, cu creerii zburăți, n-o să aibă cine să spună că n-a fost de fapt un moment de rătăcire.

CLAIRE: Pe mine să mă lași ultima. Adie zefirul, se spulberă cenușa.

TOBIAS: De cine sînt versurile astea?

CLAIRE: Nu știu, de nimeni. Sună însă frumos.

TOBIAS: De ce nu te mai duci pe la... societatea aia... cum îi zice?

CLAIRE (*pe jumătate serioasă*): Pentru că nu pot să-i înghit pe tipii de acolo.

TOBIAS: Cum îi zice?

CLAIRE: Societatea anonimă a foștilor alcoolici.

TOBIAS: Exact. De ce nu te mai duci pe acolo?

CLAIRE (*posomorîndu-se brusc, pe un ton nu lipsit de duritate*): De ce-ți bagi nasul unde nu-ți fierbe oala?

TOBIAS (*jignit*): Iartă-mă, Claire.

CLAIRE (*trimițîndu-i o sîrutare din virful degetelor*): Am eu motivele mele pentru care nu mă mai duc.

TOBIAS: Da, dar să știi că era mai bine.

CLAIRE (*întinde paharul ca să i-l umple din nou; Tobias șovăie o clipă*): Hai, fii un cumnățel de treabă; e doar primul pahar în plus.

TOBIAS (*umplîndu-i paharul*): După părerea mea era mai bine.

CLAIRE: Mulțumesc. (*Se întinde pe parchet, ține paharul în echilibru pe frunte, îl pune apoi pe jos, etc.*) Vrei să spui că Agnes credea că e mai bine.

TOBIAS (*calm, cu blîndețe*): Nu, și eu eram de aceeași părere. Am crezut c-o să fie mai bine.

CLAIRE: Ți-am mai spus. Nu erau genul meu; n-aveam nimic comun cu ei. Cînd te mai ocupai încă de afaceri — înainte de a te retrage la țară ca să te plimbi tanțoș de colo pînă colo, încurcîndu-l pe grădinar...

TOBIAS (*jignit*): Niciodată n-am făcut așa ceva.

CLAIRE: Înainte de toate astea... (*Zîmbește, rîde pe înfundate*)... dragul meu Tobias... cînd îți pierdeai toată vremea prin oraș cu prietenii tăi de afaceri, care toți erau o apă și-un pămînt, deși asta nu înseamnă că semănau leit unul cu altul... ce aveai comun cu ei?

TOBIAS: Ei, păi... totul. (*Oarecum în defensivă, dar mai degrabă confuz*) Mai întîi afacerile; pe urmă ne simțeam bine unul cu altul, eram prieteni în afara orelor de birou; apoi la club, vreau să spun... înțelegi... o ambianță.

CLAIRE: Da, hm. Dar ce aveai comun cu ei? Chiar și cu Harry, prietenul tău cel mai bun... cum susții tu; vreau să-ți spun că n-ai întîlnit încă pe nimeni cu care să... ce, nu mai lei lichior, ai trecut acum la coniac?

TOBIAS (*turnîndu-și un coniac*): Mi s-a făcut cam lehamite. Ai ceva împotriva?

CLAIRE: Mi-e indiferent. Da. Prietenul tău cel mai bun... Spune-mi, dragul meu Tobias, ce ai tu comun cu el? Hm?

TOBIAS (*cu blîndețe*): Te rog, Claire.

CLAIRE: Nu zău, ce-ai comun cu prietenul tău cel mai bun... în afară de faptul că întîmplător amîndoi v-ați înșelat nevestele în aceeași vară, cu aceeași femeie... sau fată, știu eu? Ce-ați avut comun în afară de asta? Și pe urmă nici n-a fost cine știe ce ispravă. Pare-mi-se că-n luna aia a mai avut de-aface cu o grămadă de bărbați.

- TOBIAS (*scrișnind puțin din dinți*): Iartă-mă, Claire, dar trebuie să ți-o spun: cam întreci măsura.
- CLAIRE: Biata fată, sau ce-o fi fost! Și era o lună atît de înăbușitoare și ploioasă. (*Cu multă duritate*). Ar fi fost o ispravă dacă v-ați fi abținut, dacă n-ați fi profitat ca toți ceilalți, Dumnezeu știe cîți au fost, de biata... creatură. Și era un iulie atît de înăbușitor.
- TOBIAS: Mai încet, te rog! Ne aude Agnes!
- CLAIRE (*cu glas mai scăzut*): E adevărat că n-ai ținut-o în brațe pe deșuchiata aia decît o dată, în timp ce Harry, bunul tău prieten Harry, chiar el mi-a spus-o, a repetat de două ori figura și a mai încercat și a treia oară în șopron, pe un covor de frunze putrezite.
- TOBIAS (*calm*): Tacă-ți gura.
- CLAIRE (*se ridică în picioare, îl înfruntă cu privirea; apoi spune încetîșor*): Bine, fie. (*Se așează din nou*). Cum o chema?
- TOBIAS (*cu tristețe*): Nu-mi amintesc.
- CLAIRE (*ridică din umeri*): N-are nici o importanță; și apoi cine știe pe unde o fi. (*Pe un ton mai vesel*). Ai fi gata să-i dai prietenului tău Harry și cămașa de pe tine?
- TOBIAS (*vădit ușurat de schimbarea subiectului*): Cred că da. În definitiv e prietenul meu cel mai bun.
- CLAIRE: Și treaba asta nu te întristează?
- TOBIAS (*o măsoră cu privirea, apoi*): Nu prea mult; știu și eu? Oarecum.
- CLAIRE: Să n-ai pe nimeni cu care să ascuți muzică de Bruckner, să n-ai pe nimeni cui să-i spui că ți-e lehamite de golf; să n-ai pe nimeni cui să-i măturisești că — uneori — te cuprinde brusc spaima, fără motiv?
- TOBIAS (*destul de surprins*): Spaima? Nu cred așa ceva.
- CLAIRE: Fie. Vrei să știi ce s-a întîmplat ultima dată cînd am fost la clubul acela luxos al foștilor aloolici și de ce nu m-am mai dus de atunci pe acolo? Vrei să-ți spun de ce nu am nimic comun cu oamenii ăia?
- TOBIAS (*fără să manifeste prea mult entuziasm*): Sigur că da.
- CLAIRE (*ride pe înfundate*): Sărmanul Tobias! « Sigur că da ». Vrei să-mi aprinzi, te rog, o țigară? (*Tobias șovăie o clipă, apoi aprinde o țigară*) Acum nu-mi mai trebuie nimci (*Tobias îi dă țigara aprinsă; Claire continuă să stea întinsă pe parchet*). Tot ce-mi trebuie e o țigară bună, un pahar și o scîndură pe care să mă întind. Mulțumesc.
- TOBIAS (*foarte aproape de ea*): Te simți bine?
- CLAIRE (*cu țigara într-o mină și cu paharul într-alta, ridică brațele: e ca un fel de invitație. Tobias o privește o clipă, apoi se dă cîțiva pași mai încolo*): Excelent. Îți amintești de primăvara cînd m-am mutat la voi, cînd eram cu adevărat bolnavă, cînd beam pînă nu mai puteam? Cîte ați mai tras atunci din pricina mea. Tu și Agnes m-ați instalat într-un apartament lîngă gară, iar Agnes în marea ei bunătate venea din cînd în cînd să mă vadă. (*Tobias oftează din greu*). Iartă-mă.
- TOBIAS (*pe un ton rugător*): Cînd... o să dăm uitării... toate astea.
- CLAIRE: Cînd vom recunoaște că viața ne-a înfrînt. Cînd totul va aparține trecutului și vom deveni mai îngăduitori. Cînd Agnes va fi pe patul morții.
- TOBIAS: Știi că Agnes are o... stăpînire de sine nemaipomenită? N-am văzut-o plîngînd de... nu mai știu cînd... chiar în momentele cele mai grele...
- CLAIRE: Să-mi atragi atenția cînd se întoarce. Am să mă prefac cherchelită. Închipuie-ți, dragul meu Tobias, că te simți foarte rău ca atunci cînd aveai crizele alea de stomac. Închipuie-ți în plus că măruntaiele ți-au putrezit, că ochii

te dor, că ești pe jumătate surd și capul ți se învîrtește, că ai o nevralgie teribilă, că abia te poți mișca și că ești bîntuit de ură. Că măruntaiele tale în putrefacție te fac să urăști toată lumea... pe tine și pe toți ceilalți... te macină ura și — o, Doamne! — cită nevoie ai de dragoste, dragos-te — adică de puțină înțelegere, de puțină căldură — dar cînd colo te macină ura și îți dai seama cu o nepăsare aproape amuzată că pe zi ce trece devii tot mai mult un simplu animal. Îți arăți colții și, ca o fiară te năpustești să-ți astîmperi foamea. Devii un fel de maniac, îți ascunzi lucrurile așa cum fac dulăii cu oasele și nu mai știi unde le-ai pus, uiți să te speli și preferi să te spele alții și citeodată îți murdărești așternutul și zaci așa acolo în nesimțiri; n-ai măcar atîta putere să te dai jos... închipuie-ți toate astea. Nu-i așa că te cuprinde scîrba?

TOBIAS: Nu știu unde vrei să ajungi...

CLAIRE: Bine, da' vrei să știi ce înseamnă să fii alcoolic, nu-i așa?

TOBIAS (cu tristețe): Firește.

CLAIRE: Atunci închipuieți toate lucrurile astea. Și închipuie-ți că prietenul tău, cu care-ți pierzi vremea prin cîrciumi, te îndeamnă spre societatea anonimă a foștilor alcoolici. Și intri acolo, la clubul bețivanilor și te așezi și privești pe cei care s-au mai pus pe picioare — nu s-au lecutit definitiv, pentru că alcoolicul alcoolic rămîne pînă la moarte; și trebuie să ții minte mereu treaba asta, altfel s-a zis cu tine cînd treci pe lîngă o cîrciumă. Stal și privești cum se ridică în picioare și începe fiecare să-și depene pe rînd povestea.

TOBIAS (trist, melancolic): Cînd începi să te rostogolești... s-ar putea să găsești ceva de care să te agăți și să te menții o clipă... dar niciodată... niciodată n-ai să revii de unde ai plecat. Tot mai jos, și mai jos.

CLAIRE (adresîndu-i-se cu blîndețe, ca unui copil): Asta-i viața, baby.

TOBIAS: Mare proastă ești.

CLAIRE: Oi fi proastă, dar alcoolică nu sînt. Nu sînt și n-am fost niciodată.

TOBIAS (clătîninî din cap): Cîte speranțe... cîte prilejuri pierdute.

CLAIRE: Era mult mai simplu să fi fost... alcoolică. (În timp ce își rostește replica se ridică în picioare și arată cum s-a întîmplat). Într-o seară, nu știu cînd, n-are importanță, băusem un Martini — așa de încercare — și pe urmă, femeile cu voință cum mă știi, am mai băut încă două, așa că s-au făcut trei și simțeam că devin... mai îndrăzneată, mai puternică, că încep să nu-mi mai pese de nimic, că sînt alt om, că nu mai simt nevoia să-mi arăt colții. Așa că, străduindu-mă să mă țin cît mai bine pe picioare, m-am îndreptat tîntă către capătul sălii și i-am înfruntat cu privirea pe cei din tagma cărora făceam și eu parte. I-am măsurat cu atenție pe toți — cum se străduiau, fără succes, să reziste ispitei, cum se simțeau copleșiți de vină și cum încercau iarăși să se împotrivescă, dar degeaba... și am simțit o clipă cum mă cuprinde mila și dezgustul. Aproape că mi-au dat lacrimile dar m-am abținut — așa cum se abține scumpa mea soră, ah Dumnezeu! — și m-am pomenit spunînd cu o voce pițigăiată, care parcă nu era a mea: «Sînt alcoolică». (Cu o voce pițigăiată). «Mă numesc Claire și sînt alcoolică». (Adresîndu-se direct lui Tobias): Încearcă să spui și tu.

TOBIAS (cu gîndul aiurea, dar fără să-și schimonosească vocea): Mă numesc... mă numesc Claire și sînt alcoolică.

CLAIRE: «Mă numesc Claire și sînt... alcoolică». Și pe urmă trebulă să spun, după tipic, în ce hal am ajuns, că nu mai pot, că m-am saturat, să le povestesc cum m-am apucat să beau și cît aș dori să mă las de băutură și să-i rog să mă ajute ca să mă pot singură ajuta... Dar n-am mai putut să scot o

vorbă, am stat așa ca o momie citeva secunde și apoi am făcut o reverență; am făcut o reverență cum face o fetiță bine crescută, și cu pași mărunți de fetiță m-am întors la locul meu.

TOBIAS (*după o pauză, puțin stînjinit*): Au ris de tine?

CLAIRE: Da, un necredincios nu prea e privit cu simpatie în sfînta sfintelor, cel mult cu oarecare condescendență. A, firește, să nu mă înțelegi greșit, ca număr de circ le-a plăcut. Una din doamne a fost chiar drăguță cu mine. S-a apropiat, ceva mai tîrziu, de locul unde stăteam și mi-a spus: « Ai făcut primul pas, draga mea ».

TOBIAS (*optimist*): Drăguț din partea ei.

CLAIRE (*amuzată*): Numai că n-a precizat încotro am făcut acest pas. Spre rațiune, spre nebunie, spre revelație, spre autoînșelare...

TOBIAS (*nu prea convins*): Da' uneori știi... o schimbare... chiar dacă...

CLAIRE (*răspunde înveselită*): Ești formidabil... Tobias... Totdeauna găsești cuvîntul potrivit. Trebuie însă să-ți spun că la început m-am lăsat furată: aplauzele, faptul că mă simțeam pe scenă... în fine; am fost mai sîrguincioasă ca un școlar, o dată n-am lipsit. O dată.

TOBIAS: Dar pe urmă ai încetat să te mai duci.

CLAIRE: Da, cînd am descoperit... (*intră Agnes fără ca Tobias sau Claire să observe*)... cu încetul, pentru că la vîrsta mea pricep mai greu... că nu sînt, că nu am fost niciodată... alcoolică. Cînd am descoperit că nu aveam nimic comun cu oamenii aceia. Că ei erau alcoolici, pe cînd eu nu. Mie îmi plăcea doar să beau și atîta tot. Ei nu se puteau abține, pe cînd eu puteam dar nu voiam. Ei erau bolnavi, pe cînd eu... la mine era doar o... slăbiciune.

AGNES: Am vorbit la telefon cu Iulia.

TOBIAS: Da? Ce face?

AGNES (*apropiindu-se de Claire*): Hm, da' paharul ăsta nu e de loc potrivit pentru limonadă. Tobias, vîd că nu ești cu totul lipsit de simțul umorului.

TOBIAS: Agnes, te rog.

CLAIRE: Pe naiba, simțul umorului!

AGNES (*renunțînd să mai fie subtilă*): Nu, nu poate să fie coniac. Tobias e doar un om în toată firea și știe foarte bine că nu trebuie să...

CLAIRE (*cu o voce răgușită, gesticulînd cu paharul*): În cinstea ta, scumpa mea surioară, ridic acest pahar cu coniac, e strașnic, zău așa, nu știu cîți ani o fi avînd. Nu, nu în sănătatea ta. Nu! Îl ridic pentru ca să te rabde pămîntul mai departe.

AGNES (*cu un zîmbet forțat, făcîndu-se că nu o bagă în seamă pe Claire*): Ai merita dragul meu Tobias să dispar, să-mi iau cîmpii. N-ai mai avea nici un suflet de femeie lîngă tine... doar pe Claire și Iulia... nici o prezență omenească. Ai merita, zău așa.

CLAIRE (*foarte ironică*): Dar nu sînt alcoolică, iubito!

TOBIAS: Știi, are voie să bea... cite puțin.

AGNES (*izbușnește de data aceasta pătimaș, în ciuda tuturor eforturilor de a se stăpîni*): NU ÎNGĂDUI! NU PERMIT AȘA CEVA! (*Pe un ton mai scăzut, cu buzele strînse*). Nu-mi pasă dacă ți-ai umple baia cu băutură, dacă te-ai îneca în ea. Unde ar fi norocul ăla. Mi-aș căpăta și eu liniștea dacă aș ști că ești în stare să faci și tu o dată ceva pînă la capăt. Dacă vrei să te omori... n-ai decît. Poftim!

TOBIAS: Agnes, te rog.

AGNES: Nimic nu mă scîrbește mai mult pe lumea asta decît egoismul. Mi-e scîrbă de cei care-și tot doresc moartea... și o lungesc așa toată viața.

- CLAIRE (*pe un ton nepăsător, prin care răzbate ura și disprețul*): După cum vezi soției tale îi plac numai lucrurile duse pînă la capăt... nu se mulțumește cu jumătăți de măsură; cu oameni de soiul ăsta e foarte greu să te înțelegi.
- TOBIAS (*către Agnes pe un ton rugător*): Claire nu e alcoolică... așa zice; are voie să bea puțin.
- CLAIRE (*ca un copil, fără să-și pițigăiască glasul*): Nu sînt alcoolică!
- AGNES: Foarte nostim. O să fim acum cu toții mai liniștiți. Așadar nu-i vorba decît de o slăbiciune. Îți versi și mațele din tine. Te podidește din senin plînsul. Nu mai știi pe ce lume te afli. Lași mucuri de țigară pe toate mesele. Primim telefoane de prin localuri să venim să te luăm acasă... toate astea nu sînt decît dovezi de slăbiciune. (*Calmă dar pe un ton destul de caustic*). Dacă nu ești alcoolică, n-ai nici o justificare, nimeni și nimic nu te poate ierta.
- CLAIRE (*același joc*): Crezi că pînă acum a fost altfel, scumpo?
- AGNES (*fără să privească pe nici unul din ei*): Cine nu e în stare să pună picătură în gură fără să se ducă să se dea în spectacol, e alcoolic. Asta e.
- CLAIRE: Și cine mă rog susține asta?
- AGNES: Eu!
- CLAIRE (*pe un ton litanic*): Așadar, dacă ne este scris să ne ducem zilele aici din mila lui Tobias, atunci trebuie să ne supunem voinței soaței sale. Dacă ne-ar fi întrebat cineva atunci cînd bietul tata era pe patul de moarte...
- AGNES (*pe un ton care nu admite replică*): E vorba de principii aici. Cine se supune bine, cine nu...
- CLAIRE (*cu un zîmbet trist*): Tu ce spui, Tobias? (*Un moment de tăcere*). Nimic? (*Tăcerea persistă*). Așadar astea sînt principiile? N-ai nimic de spus, Tobias? Zarurile au fost așadar aruncate? Hotărîrea e definitivă? Nu se mai poate schimba nimic? (*Pe un ton agreabil*). Bine. Fie. (*Din nou către Agnes*). E în regulă, Agnes. Ai cîștigat. Am să fiu alcoolică. (*Cu un zîmbet exagerat de dulce*). Și ce-ai de gînd să faci în cazul ăsta?
- AGNES (*privește țintă spre Claire o clipă, apoi hotărăște să n-o mai bage în seamă. Va ignora replicile lui Claire atîta timp cît nu se va da altă indicație scenică. Tobias se va preta la acest joc, dar fără să se simtă deloc în largul lui*). Tobias, presupun că n-o să fii prea încîntat, sau în orice caz o să te contrarieze: află că Iulia se întoarce din nou acasă.
- CLAIRE (*ride scurt*): Firește. Se putea să nu se întoarcă?
- TOBIAS: Da?
- AGNES: L-a părăsit pe Douglas, lucru care de altfel pe mine una nu mă surprinde.
- TOBIAS: Bine, dar credeam că e fericită? Nu mi-ai spus niciodată nimic din care să...
- AGNES: Dacă Iulia ar fi fost fericită, nu s-ar întoarce acum acasă. N-aș vrea de loc să vină iar aici, martor mi-a cerul. Adică vreau să spun, firește, e oricînd bine venită.
- CLAIRE: Tocmai la țanc, la fiecare trei ani... pac!
- AGNES (*o clipă închide ochii ca să facă în continuare abstracție de prezența lui Claire*):... doar e casa ei, sîntem amîndoi părinții ei, avem obligații față de ea. Știi, Tobias, am ajuns la o vîrstă cînd aș dori să fim singuri, doar tu și eu, fără... paraziți, fără nimeni.
- CLAIRE (*pe un ton vesel, dar ferm*): Ei bine, eu una nu plec.
- AGNES: ... Dar dacă ea a terminat cu Douglas — și nu vreau să spun că vina e neapărat a lui — atunci locul ei e aci, așa cum locul altora nu e aici.
- CLAIRE: Unu, doi, trei, patru, s-au dus toți de-a berbeleacu.

TOBIAS: Aș vrea să stau de vorbă cu Douglas.

AGNES (*ca și cum din partea ei s-ar aștepta alt răspuns*): Aș vrea s-o văd și p-asta! Dacă ai fi stat de vorbă cu Tom, sau cu Charlie! Da, chiar cu Charlie, sau cu ... cu ...

CLAIRE: Cu Phil?

AGNES (*făcându-se că n-o ia în seamă*): ... Cu Phil, poate că ar fi ieșit ceva. Dacă te-ai hotărât în fine să pui piciorul în prag, acum când, după părerea mea, e prea târziu ...

CLAIRE: Cum o întorci tot prost iese.

AGNES: ... Cel puțin lulia o să vadă că lui taică-su îi pasă cât de cât de ea; chiar dacă nu ajută la nimic, ar fi totuși o consolare pentru ea.

TOBIAS: Da, am să stau ... am să stau de vorbă cu Douglas.

CLAIRE: De ce nu-l inviți aici? Și dacă-i p-așa, de ce nu-i inviți și pe ceilalți?

AGNES (*cu oarecare reproș în glas*): Ai putea să stai de vorbă și cu lulia. Nu prea ai obiceiul ăsta.

TOBIAS: Da, așa am să fac.

CLAIRE (*îngână în bătaie de joc, un cîntecel*):

Philip era cartofor;

Tommy nițeluș craidon

Charlie era depravat,

Iară Douglas un ...

AGNES (*întorcându-se spre Claire*): Încetează, auzi? Încetează o dată!

CLAIRE: Aha! Aha, care va să zică mai sînt și eu pe alci. Care va să zică mai exist, n-am murit!

AGNES: N-ar fi mai bine, dragă Claire, acum când lulia se întoarce acasă, să mal ieși puțin prin lume, să-ți iei și tu o vacanță, să dai o raită pe la distilerii-le de whisky de acolo? Sau de ce nu te încui în camera ta, sau mai bine de ce nu-ți găsești un bar cu o garsonieră anexă ...

CLAIRE: Agnes, de ce nu te ia o dată dracu? (*Agnes și Claire se înfruntă nemîșcate, din priviri*)

TOBIAS (*fără să se ridice din fotoliu, vorbește mai mult pentru sine*): Dacă aș ști că nu e inutil, dacă i-aș vedea vreun rost ... aș putea să încerc. Dacă aș ști că pot să-i ajung pînă-n adîncul sufletului ei și să-i spun: « lulia ... » Și pe urmă ce i-aș mai spune? « lulia ... » și atîta tot.

AGNES (*încetînd s-o mai înfrunte cu privirea pe Claire*): Cînd nu iubești pe cineva ... cînd n-ai știut niciodată ce-i iubirea.

TOBIAS (*o corectează cu blîndețe*): Nu, dragostea nu se exprimă prin vorbe.

AGNES (*mai mult curioasă*): Și chiar ai vrea să mă vezi moartă, Claire?

CLAIRE: De dorit o doresc. Dacă aș vrea să fie așa, nu știu; probabil că da, deși s-ar putea ca pe urmă să-mi pară rău.

AGNES: Nu-ți spuneam eu Tobias, ferește-mă doamne de veninul șarpelui și de sora cu ...

TOBIAS (*aducîndu-și aminte de ceva*): Am avut o dată o pisică.

AGNES: Ce spui?

TOBIAS: Am avut o dată o pisică ... cam cu un an sau doi înainte de te-am cunoscut. Era foarte bătrînă; să fi tot avut vreo 15 ani sau mai mult. O aveam de cînd eram puști. O pisicuță obișnuită, de pripas. Cred că nu prea-l avea pe oameni la stomac. Cînd intra cineva, se scula de unde era și pe-acl-ți-e drumul. De mine se simțea însă oarecum legată; sau mai bine zis, cînd eram singuri vedeam că e mulțumită; venea și mi se așeza în brațe. Nu știu dacă era fericită, dar mulțumită era.

AGNES: Da.

TOBIAS: Și pe urmă nu știu cum s-a *întîmplat*. Într-o bună zi. El bine, într-o bună zi, mi-am dat seama că nu-i mai sînt pe plac. Adică, nu . . . nu. Într-o bună zi mi-am dat seama că încetase probabil de cîtăva vreme să se mai simtă legată de mine. Într-o seară eram singur acasă și deodată i-am simțit lipsa. Nu era vorba de faptul că nu se afla în cameră, ci de altceva. Nu se mai ținea după mine, nu mă mai privea cum mă bărbieresc . . . De cînd? Nu puteam să-mi dau seama. Nu dispăruse; adică, într-un fel da, dar vreau să spun că nu fugise de acasă. Știam că e pe undeva, prin preajmă. Mi-am adus aminte că din cînd în cînd o zărisem — sub un scaun, furișându-se afară . . . dar abia atunci cînd mi-am dat seama că se petrecuse ceva cu ea am fos tîn stare să înțeleg ce semnificație aveau toate astea. Pur și simplu încetase să se mai simtă legată de mine.

CLAIRE: Ce te miri, îmbătrînise.

TOBIAS: Nu despre asta era vorba. Pur și simplu nu se mai simțea legată de mine. Atunci am încercat cu sila s-o atrag din nou.

AGNES: Ce vrei să spui?

TOBIAS: Închideam ușa camerei; o luam în brațe și o așezam în brațe; ea nu vroia să stea dar o țineam cu sila. Dar n-a mers: cînd n-avea încotro se resemna, dar la primul prilej sărea jos și dădea să iasă.

CLAIRE: Poate că era bolnavă.

TOBIAS: Nu, nu era! Am dus-o la veterinar. Pur și simplu nu mă mai înghițea. Într-o seară — acum eram perfect dumirit despre ce e vorba — o luasem pentru a nu știu cîta oară în brațe și nu voia să se uite la mine, nici să toarcă și mi-am dat seama . . . mi-am dat seama că abia aștepta să sară jos. Și atunci am strigat: «De ce nu mă mai înghiți, lua-te-ar naiba să te ia? Doar nu ți-am făcut nimic, blestemato!» Și am zgîlțit-o, am apucat-o cu amîndouă mîinile și am zgîlțit-o . . . și atunci ea m-a mușcat; rău de tot; m-a scuipat și m-a mușcat. Atunci am pocnit-o. I-am tras una peste cap de-a văzut stele verzi. O . . . cît o uram!

AGNES: Ai lovit-o rău?

TOBIAS: Da; adică nu prea rău . . . Cred că a pățit ceva la ureche; vreo două zile tot scutura capul. Și toate astea . . . așa, fără nici un motiv. Ne cunoșteam de atîta vreme, ne împăcasem bine și . . . nu exista nici un motiv. Și din cauza asta o uram. O uram bănuiesc, pentru că prezența ei era ca o învinuire mută că . . . nu mi-am făcut datoria. Dar nu mă purtasem rău cu ea în mod intenționat; dacă dădusem dovadă de nepăsare, așa era felul meu . . . simțeam că mă cuprinde ura. Ura că . . . cineva își arogă dreptul să mă judece. Mă simțeam ca și cum eram trădat de un prieten.

CLAIRE: Și ce-ai făcut atunci?

TOBIAS: Trăise sub acoperișul meu atîta vreme; făcusem pentru ea totul. Și . . . și dacă cumva nu izbutisem . . . nu era vina mea. Și acum mă trezeam cu o imputare mută.

CLAIRE: Da; și atunci ce-ai făcut?

TOBIAS (*sfidător și în același timp plin de dezgust față de sine*): Am ucis-o.

AGNES (*corectîndu-l cu blîndețe*): Nu. Ai suprimat-o ca s-o scapi de chinuri. Era prea bătrînă. Trebuia s-o scapi de chinuri.

TOBIAS (*corectînd-o la rîndul lui*): Am ucis-o. Am dus-o la veterinar și . . . și a pus-o pe masă și i-a făcut o injecție și l. . . (*Mai tare*) . . . și i-a făcut o injecție și a ucis-o! Eu am omorît-o.

- AGNES (*după o clipă de tăcere*): Ce-ai fi putut face altceva? Nu mai era nimic de făcut; între voi... nu mai era posibilă nici o apropiere.
- TOBIAS: Aș fi putut să mai încerc. Aș fi putut continua ca și pînă atunci; în definitiv pisicile nu trăiesc prea mult. Aș fi putut să-mi torn cenușe în cap. Aș fi putut face penitență. Pentru ce? Dumnezeu știe.
- CLAIRE: Ai făcut probabil lucrul cel mai bun. N-aveai încotro. Ai ales calea cea mai puțin... neplăcută.
- TOBIAS: Crezi asta? (*Nici unul nu mai scoate o vorbă*)
- AGNES (*uitîndu-se pe fereastră*): Parcă a trecut un automobil.
- TOBIAS: Dacă nu iubești pe cineva... cînd n-ai știut niciodată ce-i iubirea...
- CLAIRE (*izbucnește brusc în ris*): Încetează o dată! Nu «dragostea» e problema. Tu o iubești pe Agnes, Agnes o iubește pe Iulia, Iulia mă iubește pe mine, eu la rîndul meu te iubesc pe tine, Tobias. Toți ne iubim unul pe altul; chiar așa. Ne iubim toți unii pe alții.
- TOBIAS: Crezi?
- CLAIRE (*sarcastic*): Da; chiar dacă, scormonind pînă la fund, dai de altceva. Mila față de tine însuși și dorința de a acapara totul. Ce altceva poate fi asta decît iubire?
- TOBIAS: Nu greșești? Poate nu dragostea, ci păcatul e termenul potrivit.
- CLAIRE (*ride*): Tot ce se poate: dragostea și păcatul merg mîna în mîna. (*Se aud bătăi în ușă; Agnes se duce să vadă cine e*).
- AGNES: Edna? Harry? Ce surpriză! Tobias, au venit Harry și Edna. Pofțiți, pofțiți. Dar de ce nu vă scoateți... (*Întră Harry și Edna. Pentru niște prieteni atît de apropiați par cam stîjenți, nu prea se simt în largul lor*).
- TOBIAS: Edna!
- EDNA: Hello, Tobias.
- HARRY (*își freacă minile, încearcă să pară vesel*): Ei, ce se mai aude?
- TOBIAS: Harry!
- CLAIRE (*manifestînd o surpriză exagerată*): Edna! (*Încercînd să-l imite pe Harry, îngroșîndu-și vocea*): Hello, Harry?
- EDNA: Hello, draga mea. (*Cu oarecare timiditate*) Hello, Agnes.
- HARRY (*puțin distrant*): 'Nă seara... Claire.
- AGNES (*vorbește iute, tocmai în momentul cînd se lasă o clipă de tăcere*): De ce nu stați jos? Tocmai luam un păhărel... (*Ridicînd prea mult vocea*). Ați fost... undeva? La club?
- HARRY (*ca și cum n-a auzit întrebarea lui Agnes*): E plăcut aici la voi.
- AGNES: Ați fost la club?
- CLAIRE (*pe un ton exagerat, dar nu lipsit de căldură*): Ce mai face bunul nostru prieten Harry?
- HARRY (*lăsîndu-se cuprins de autocompătimire*): Binișor, Claire, nu chiar cum aș vrea eu, dar...
- EDNA: Harry are iar de furcă cu respirația.
- HARRY (*fără să intre în amănunt*): Sînt momente cînd simt că mă sufoc.
- TOBIAS (*amestecîndu-se și el în conversație*): Asta se întîmplă la tenis, cînd obosești.
- EDNA (*încearcă să-și reamintească ceva*): Parcă e ceva schimbat în cameră, Agnes?
- AGNES (*privește în jur puțin neliniștită, apoi cu ușurare*): O, am scos draperiile de vară.
- EDNA: Exact, firește.
- AGNES (*insistînd, cu un zîmbet puțin forțat*): Ați fost la club?

HARRY (*adresându-se lui Tobias*): Tocmai discutăm cu Edna că n-ar strica să ne legăm cărțile în piele.

TOBIAS: Da, zău? (*O clipă de tăcere*).

CLAIRE: Nu știu, poate că nu mai aud eu bine din cauza băuturii — dar între-barea suna: « Ați fost la club? »

AGNES (*cu nervozitate, încercînd să se scuze*): Mă întrebam și eu așa !

HARRY (*șovăind*): Păi ... nu ... nu ...

EDNA (*ezitînd și ea*): Nu, Agnes ... n-am fost.

AGNES: Mă întrebam pentru că am crezut că ați trecut pe la noi în drum spre casă.

HARRY: ... Nu ... nu ...

AGNES: ... Sau poate v-am invitat la noi și zăpăcită cum sînt am uitat.

HARRY: Nu, pur și simplu ... stăteam acasă.

EDNA (*oarecum mișcată*): Agnes ...

HARRY (*privindu-și mîinile*): Pur și simplu ... stăteam acasă.

AGNES (*cu veselie, dar neștiind ce să spună*): Ca să vezi.

TOBIAS: V-am invitat, nu v-am invitat, ce importanță are? Îmi pare bine că ați venit.

HARRY (*cu ușurare*): Mă bucur că te văd, Tobias !

EDNA (*toată numai un zîmbet*): Ce face lulia? !

CLAIRE: Mai bine nu puneai o asemenea întrebare. (*Ridică paharul*) Mai îmi dai puțin coniac, Tobias?

AGNES (*o fulgeră cu privirea pe Claire, apoi adresându-se Ednei*): Cred că ... se întoarce acasă.

EDNA (*cu mîhnire*): Cum? ... vrei să spui că iarăși ... ?

TOBIAS (*luînd paharul lui Claire, pe un ton de prefăcută veselie*): Cred că mări-tișul nu e de ea și gata.

EDNA: Vai, Agnes, nu m-am așteptat la asta.

HARRY (*mai mult stînjenit decît întristat*): Ttțț, ce păcat. (*Tăcere*).

CLAIRE: De ce ați venit?

AGNES: Claire ! Te rog ! (*Pe un ton liniștitor*). Ne pare bine că ați venit; ne pare bine că ne-ați făcut o surpriză.

TOBIAS (*adaugă și el repede*): Da ! (*Harry și Edna schimbă priviri între ei*).

HARRY (*cu multă tristețe și pe un ton nefiresc*): Stăteam acasă ... pur și sim-plu stăteam acasă.

EDNA: Întocmai ...

AGNES (*cu dojană în voce*): Ne bucură că ați venit.

CLAIRE (*privind printre gene*): Ce s-a întimplat, Harry?

AGNES (*pe un ton aspru*): Claire ! Te rog !

TOBIAS (*tresare, apoi clatină capul a dojană*): Claire ...

EDNA (*liniștindu-l*): E în regulă, Tobias.

AGNES: Nu văd de ce trebuie să pui întrebări cuiva care vine într-o vizită priete ...

CLAIRE (*triumfătoare*): Lasă-l să vorbească, surioară.

EDNA: Ei, Harry?

HARRY: Tocmai stăteam acasă și ...

TOBIAS: Vrei să bei ceva, Harry?

HARRY (*dă din cap în semn de refuz*) ... ne bătea gîndul să mergem la club, dar ... știți cîtă lume e acolo vineri seara, înainte de week-end ...

EDNA (*îi vine în ajutor cu o voce timidă*): Știți, s-a organizat o partidă de canasta și pe deasupra se fac pregătiri pentru serata dansantă de miine.

HARRY: Aşa, că am renunţat, eram şi ... obosit, aşa că am renunţat.

EDNA: Harry a fost obosit toată săptămîna.

HARRY: ... Aşa că am mîncat acasă şi ne-am gîndit să ...

EDNA: ... Ne odihnim.

AGNES: Înţeleg.

CLAIRE: Ssst.

AGNES (*enervată*): la nu mai sîsii atîta, ştii?

HARRY: Pot să continui? (*Aşteaptă o clipă*).

TOBIAS (*cu blîndeţe*): Continuă, Harry.

HARRY: Cum v-am spus, stăteam aşa şi Edna îşi vedea de chestia aia, cum îi spune, goblenul ei ...

EDNA (*cu tristeţe, găsindu-şi greu cuvintele*): ... ştiţi, lucrul meu de mînă ...

HARRY: ... iar eu repetam la franceză; cu accentul nu prea merge, da' la cuvinte mă descurc. (*O clipă de tăcere*.)

CLAIRE (*încetişor*): Şi apoi?

HARRY (*îşi îndreaptă privirea spre ea, ca prin vis, ca şi cum n-ar şti unde se află*): Hmm.

CLAIRE (*cu blîndeţe*): Şi apoi?

HARRY (*aruncînd o privire spre Edna*): Şi ... nu ştiu prea bine ce s-a întîmplat apoi; eram ... eram ... adică ... peste tot linişte şi eram singuri numai noi ... (*Edna începe să plîngă încetişor; Agnes se face că nu observă; ceilalţi nu remarcă nimic*) ... şi apoi ... nu s-a întîmplat nimic, numai că ... (*Edna plînge mai tare*) ... nu s-a întîmplat nimic, numai că ...

EDNA (*plînge tare, fără să mai încerce să se stăpînească*): Am simţit că ... ne cuprinde spaima. (*Plînge în hohote; nimeni nu face un gest*).

HARRY (*confuz, vorbeşte încetişor, neputîndu-se nici acum dumiri ce s-a întîmplat*): Ne-a cuprins spaima.

EDNA (*printre hohote*): Ne-a învăluit spaima.

HARRY: Nu s-a întîmplat nimic ... numai că ne-a cuprins o panică teribilă. (*Agnes încearcă s-o liniştească pe Edna, care hohoteşte cu disperare. Claire se lungeste iar, încetişor, pe parchet*.)

EDNA: Ne-a cuprins ... groaza.

HARRY: Panica. (*O clipă de tăcere; Agnes încearcă s-o liniştească pe Edna. Harry stă ca înlemnit. Cu inocenţă, aproape ca un copil*.) Aveam senzaţia că ne-am rătăcit; parcă eram din nou copii şi ne-am fi rătăcit în întuneric. Nu se petrecuse ... absolut ... nimic ... care să ne ... înpăimînte — dar ...

EDNA (*printre lacrimi; uşor isterică*): Am simţit că ne cuprinde spaima ... Şi nu se petrecuse nimic. (*O clipă de tăcere*.)

HARRY (*pe un ton degajat, dar cu o urmă de sfidare*): Am simţit că nu mai puteam să stăm acolo, aşa că am venit la voi. Sînteţi doar prietenii noştri cei mai buni.

EDNA (*plînge liniştită acum*): Cei mai buni pe lumea asta.

AGNES (*încercînd s-o liniştească, luînd-o de umeri*): Gata, Edna, gata.

HARRY (*ca un fel de scuză*): N-avem unde să ne ducem în altă parte, aşa că am venit la voi.

AGNES (*răsufilă adînc, pentru a se stăpîni*): Da, da, ... aţi făcut bine ... fireşte.

TOBIAS: Absolut.

EDNA: M-aş duce să mă culc acum. Se poate?

AGNES (*o clipă de tăcere; apoi, neînţelegînd prea bine*): Să te culci?

HARRY: Nu ne mai putem întoarce acolo.

EDNA: Se poate?

AGNES (pe un ton distrat): Să te culci?

EDNA: Sînt așa de . . . obosită.

HARRY: Voi sînteți singurii noștri prieteni, cei mai buni prieteni. Nu-i așa Tobias?

TOBIAS (puțin perplex, răspunde mecanic): Sigur că da, Harry.

EDNA (se ridică în picioare, face cîțiva pași): Se poate? (Începe iar să plîngă).

AGNES (o mulțime de gînduri i se învolutează în cap, lucru care i se citește pe față): Fi . . . firește că da. Odaia . . . luliei . . . e liberă și . . . (O ia pe după umeri pe Edna). Vino cu mine, draga mea. (Se îndreaptă spre ușă; se întoarce spre Tobias; o întrebare mută care rămîne fără răspuns). Tobias, ce stai?

HARRY (se ridică, dă s-o urmeze pe Edna, ca un automat): Edna, te duci să . . .

TOBIAS (confuz): Nu te duci și tu, Harry?

HARRY (dînd din cap): N-aveam unde să ne ducem în altă parte. (Iese după Agnes și Edna. Claire se ridică, îl urmărește din ochi pe Tobias, care nemișcat, privește în jos; o clipă de tăcere).

CLAIRE (ride încet, trist): Tocmai mă întrebam cînd o să înceapă.

Cînd o să pornească iureșul?

TOBIAS (își dă seama de ce vrea să spună Claire abia după o clipă): lureșul? (Mal tare) lureșul? (Pauză) Care iureș?

CLAIRE (il salută cu paharul): Nu știi încă? (Chicotește pe infundate) Ai să afli, nici o grijă.

ACTUL II

SCENA I-a

Același decor; în seara următoare, înainte de cină. Iulia și Agnes sînt singure. Agnes e așezată într-un fotoliu. Iulia — în picioare, eventual măsurînd camera încoace și încolo.

IULIA (pe un ton prea ridicat, în care se ghicește enervarea și autocompătimirea):

Crezi că mie îmi place? Crezi așa ceva?

AGNES (fără menajamente): Iulia! Te rog!

IULIA: Crezi asta? Crezi că-mi face plăcere?

AGNES: Iulia!

IULIA: Crezi că-mi place să fac pe . . . martira? Crezi așa ceva?

AGNES: Ce-ar fi să taci o dată?

IULIA: De ce nu răspunzi?

AGNES: Nu-ți dai seama că nu sîntem singure? Casa e plină de lume.

IULIA: Exact! Tocmai asta voiam să spun și eu! Viu acasă și ce să vezi: Harry și Edna se lăfăiesc în camera mea. N-am unde să-mi pun lucrurile . . .

AGNES (conciliatoare): O să-i instalăm în camera lui Tobias, iar el o să doarmă la mine . . .

IULIA (bombănind): Așa mai merge.

AGNES: Ia repetă te rog ce-ai spus, domnișoară.

IULIA: Am spus că o să fie foarte bine.

AGNES: Nu, n-ai spus asta. Ai spus . . .

IULIA: Da ce cauți oamenii ăștia aici? Nu mai au și ei casă? S-a produs un crah la bursă și n-am aflat încă? N-oi fi știind eu ce se întîmplă pe lume, dar nici chiar așa . . .

AGNES: Iulia . . . termină.

- IULIA (*printre dinți, stăpînindu-și un accent de isterie*): Ce caută ei aici?
- AGNES (*obosită, își reazămă capul de spătarul fotoliului; vorbește calm*): A intrat . . . spaima în ei. Nu știi?
- IULIA (*fără să-și creadă urechilor*): Spaima? . . .
- AGNES (*cu aceeași voce calmă*): Da. Spaima. Acum vrei să încetezi odată?
- IULIA (*jignită*): Da de ce i-a cuprins spaima? Tocmai pe Harry și pe Edna?
- Spaima?
- AGNES: Nu știu . . . n-am aflat încă.
- IULIA: Bine, dar nu i-ai întrebato? Da pentru Dumnezeu
- AGNES (*încercînd să-și păstreze calmul*): Nu, nu i-am întrebato.
- IULIA: Bine, dar ce-au făcut toată ziua. Au stat tot timpul în cameră — camera mea — ! — fără să coboare? S-au încuiat pe dinăuntru?
- AGNES: Da.
- IULIA: Cum adică?
- AGNES: Da, au stat toată ziua în cameră.
- IULIA: În camera mea.
- AGNES: Da, în camera ta. Acum termină o dată.
- IULIA (*dă să continue pe același ton ca și pînă acum; se stăpînește însă și vorbește cu glas foarte suav*): Bine, dar eu . . .
- AGNES: Ce-ai spus?
- IULIA: Îmi pare rău, mamă, că am ridicat tonul.
- AGNES: Sînt prea bătrînă și nu mai țin minte cum trebuie să se poarte cu părinții o fată la vîrsta ta, să mă ierte tata și mama, acolo sus unde-or fi. Un lucru știu însă, e mult mai greu să fii mamă.
- IULIA (*puțin înțepată*): Da mi-am cerut scuze.
- AGNES (*mai mult pentru a se amuza și în același timp pentru a-și răspunde propriilor ei nedumeriri*): Nu țin minte dacă am întrebato vreodată pe biata mama despre asta. Uneori regret însă că nu sînt bărbat.
- IULIA (*clatină din cap; cu multă degajare*): Nu-i cine știe ce scofală.
- AGNES: Ce problemă au ei? Viața lor se desfășoară între doi poli. Banii și moartea. Se zbat din răspuțeri s-o scoată la capăt pînă cînd, într-o bună zi, se pomenesesc pe neașteptate la capătul vieții. (*Autopersiflîndu-se pe un ton exagerat.*) Dacă ar ști ei ce înseamnă să fii . . . soție; mamă; iubită; doică; amfitrioană; să trezești ambiții și să le pui stavilă; să spui adevărul și să-l ascunzi . . .
- IULIA (*ca și cum ar trece arcușul pe strunele unei viori nevăzute, fredonează*): La-la-la-la; la-la.
- AGNES (*ride încetșor*): A apărut acum o carte nouă, mi se pare. O carte scrisă de unul din cei 30 de milioane de psihiatri care-și practică meseria la noi în America. Și știi ce spune? Că sexele încep să se inverseze sau în orice caz încep să se asemene prea mult. E o carte interesantă, dar nu trebuie să crezi tot ce scrie acolo, pentru că te pune pe gînduri și-ți pierzi liniștea. Dacă e adevărat ce scrie acolo, și mi-e teamă că da, atunci n-ar fi nici o scofală dacă aș fi bărbat . . . nu crezi?
- IULIA (*încuviîntează cu seriozitate, deși pe față i se citește ironia; dă din cap*): Absolut. Nici o scofală.
- AGNES (*cu prefăcută agitație*): O ! Deci nici o speranță, să-mi reazem și eu în vreun locșor capul obosit . . . (*întinde mîna, cu afecțiune în glas, deși pe un ton puțin teatral*). Ce mai faci scumpa mea?
- IULIA (*nelămurită*): Poftim?
- AGNES (*rămîne cu mîna în continuare întinsă; oarecum contrariată*): Ce mai faci, scumpa mea?

IULIA (pe un ton tot mai vehement): Ce mai face scumpa ta? Tocmai asta voiam să-ți spun când mi-ai închis gura; vezi Doamne, Harry și Edna stau în camera lor și nu trebuie să-i...

AGNES: Încetează o dată! (Tăcere).

IULIA (stăpînindu-se cu greu): Am să mai încerc mamă încă o dată, pînă n-apuci să te transformi în bărbat, să-ți spun cum s-au petrecut lucrurile...

AGNES: Iar eu am să încerc să te ascult pînă la capăt, dar să mă scuzi dacă vocea o să mi se îngroașe în timp ce tu... bați cîmpii... să mă scuzi, dacă și eu ca toți bărbaii am să-mi pierd răbdarea și am să încep să mă uit la ceas sau să mă joc cu monedele din buzunar... (O zărește pe Iulia îndreptîndu-se spre deschizătura sub formă de arcadă care dă în altă cameră)... Ce înseamnă asta?... Unde te duci?...

IULIA (cu capul în piept, bombănind): Să te ia naiba.

TOBIAS (încercînd să risipească atmosfera): Ei, ei, ce se întîmplă aici?

IULIA (privindu-l drept în ochi, vorbește pe un ton ridicat): Vrei să-i spui să tacă odată?

TOBIAS (ca și cum nu și-ar crede urechilor): Ce să-i spun?

AGNES (îndreptîndu-se și ea spre deschizătura sub formă de arcadă): Prin urmare, Iulia, așa stau lucrurile; ai venit din nou acasă și eu, în calitate de tată, pot să mă retrag acum. (Îl sărută pe Tobias pe obraz). Hello, darling! (Se adresează din nou Iuliei). Iată, a sosit maică-ta. N-ai decît să stai de vorbă cu el. (Către Tobias): Știi ce-i trebuie fetei tale? S-o consolezi puțin sau să-i dai cîteva după ceafă. Nu știu ce i-ar prinde mai bine.

TOBIAS (confuz): Harry și Edna n-au...

AGNES (în timp ce iese din cameră): Nu, n-au coborît încă. (Iese).

TOBIAS (adresîndu-se din urmă cu voce șovăielnică): Am crezut că... (Apoi către Iulia). Dar ce s-a întîmplat? Ce-a fost toată chestia asta?

IULIA: Să mă tai dacă știu.

TOBIAS (preferînd să nu insiste): Oh, Oh!

IULIA (cu voce nesigură): Au venit ziarele de seară?

TOBIAS: Da. Vrei să le citești?

IULIA: Ce mai e nou prin lume?

TOBIAS (luminîndu-se la față): Fata mea s-a întors acasă.

IULIA (refuzînd să-i cînte în strună): Și alte bucurii în afară de asta nu mai sînt?

TOBIAS: Îmi pare rău. (Oftează). Nu. Războaie mici, griji berechet, scumpii noștri republicani continuă să fie la fel de mărginiți ca și pînă acum; nu departe de aici a fost descoperită o casă unde se consumau stupefiante... și minorii veneau să fumeze marijuana. (Cu oarecare mirare). De cînd mă știu... niciodată n-am fumat marijuana.

IULIA: Ți-ar fi plăcut?

TOBIAS: Pe vremea mea nu era la modă.

IULIA: Ce naiba vor Harry și Edna?

TOBIAS (se scarpină în creștetul capului): S-o lăsăm încurcată.

IULIA: Ai încercat să stai de vorbă cu ei? Vreau să spun...

TOBIAS (nu pare stînjenit, dar nici în largul său nu se simte): Ei bine, nu. Cînd am plecat eu la club, nu coborîseră încă...

IULIA: Și zi așa, te mai ții încă de golf?

TOBIAS (pe un ton surprinzător de dur): Iulia, îți atrag atenția, nu încerca să mă iei peste picior.

IULIA (*incercînd să-și stăpînească nervii; pe un ton amabil*): Nici eu n-am fumat niciodată marijuana. Nu-i așa că sînt fată cuminte?

TOBIAS (*cu gîndul aiurea*): Așa o fi, sau cine știe, poate nu ești în pas cu moda.

IULIA (*izbucînd; e o izbucnire de minie, cu o criză isterică*): Dumnezeu! La ce naiba m-am întors acasă? De ce? Amîndoi sînteți niște oameni răi, meschini!

TOBIAS: Încetează! (*Se așterne o clipă de tăcere. Pe un ton mai blind, dar ferm*) Sînt momente... cînd se adună prea multe... cînd simți că se revarsă paharul.

IULIA (*cu nervozitate*): Da, da.

TOBIAS (*fără să se lase abătut de la ceea ce vrea să spună*): Sînt momente cînd trebuie să ai de-a face cu Agnes și cu Tobias și nu cu mama și tata, nu-i așa? Momente cînd nu ți se mai iartă toate poznele. Ce faci acolo, îți muști unghiile?

IULIA (*dirză*): Ei, asta-i. Mi s-a rupt o unghie și gata.

TOBIAS: Sînt momente cînd se adună prea multe. Harry și Edna stau acolo, în dormitor, naiba știe de ce. Claire s-a apucat iar de băut, se ia tot timpul la harță cu Agnes ca două... două...

IULIA (*pe un ton suav*): Ca două surori.

TOBIAS: Ce-ai spus? Blestematul de fisc e pe capul meu pentru niște declarații de impunere și acum, colac peste pupăză, vii și tu!

IULIA (*sfidătoare*): Da, și?

TOBIAS: Știi prea bine cu nu-i prima oară cînd se întîmplă treaba asta. Nu e prima dată cînd te întorci acasă pentru că ți-ai ratat iar cîsnicia. De patru ori pînă acum ai făcut așa. Numără și tu! De patru ori!

IULIA (*furioasă*): Știu prea bine de cîte ori mi-am făcut-o eu cu mîna mea.

TOBIAS: De patru ori! Și acum crezi că poți iar să te întorci acasă, ca și cum ai fi o fetișcană de 15 ani, care n-a găsit înțelegere din partea soțului? ! Dar, pentru numele lui Dumnezeu, vino-ți în fire, ai 36 de ani!

IULIA: Iar tu ai o sută! Pe puțin.

TOBIAS: 36 de ani! Și de fiecare dată vii aici, tîrîndu-ți... era să spun mîndria... tîrîndu-ți după tine zdrențele cîsniciei, așa cum tîrîsc copiii o păpușă de cîrpă. Umpli toată casa cu scîncetele tale...

IULIA (*furioasă*): N-am nici un zor să stau aici!

TOBIAS: Aici e locul tău. (*Amîndoi suflă din greu și pînă la urmă, încep să rîdă stînjeniți*). Așa... acum după ce mi-am vărsat tot focul, ca un bătrîn prost ce sînt, asupra singurei mele fiice, am să prepar un cocktail strașnic. Un Martini foarte tare. Vrei și tu?

IULIA (*cu oarecare melancolie*): Cînd eram foarte mică — mă rog, cînd eram mică: după ce doi ani am suferit amarnic din cauza frățiorului apărut pe neașteptate, odihnească-l Domnul în pace — cînd eram mică, mi se părea că ești un om extraordinar, un sfînt, un înțelept. Tăticul meu drag, totul. Și pe urmă, cînd au trecut anii și m-am schimbat, eram acum o adolescentă deșirată, numai piele și os...

TOBIAS (*lîngă bufet fără să dea prea multă atenție la ce spune Iulia*): O parte gin și cinci vermut? Sau ceva mai tare?

IULIA: ... și pe urmă, cînd au trecut anii, te-ai transformat bietul de tine — într-un nimic, într-un zero. Și așa ai rămas — foarte cumsecade, dar lipsit de orice putere, indispensabil, dar neluat aproape de nimeni în seamă... Un venerabil cap de familie, aparent o eminență cenușie, de fapt însă lipsit de orice autoritate.

TOBIAS (*pregătind cocteilul, abia ascultă la ce spune Iulia*): Mda... mda...

IULIA: Și acum te-ai schimbat din nou, ai devenit un monstru, o catastrofă, plin de răutate, violent. Ce mai încoa-și-ncolo numai ești un sfânt, ești un om. Da, ca de obicei, o parte de gin și cinci vermut, sau cum crezi mai bine.

TOBIAS: Cred că am pus șapte părți vermut.

IULIA: Mă uimești cât de mult te-ai transformat. Sau poate că eu sînt cea care m-am schimbat. Mai ești oare acela pe care îl știam eu? (*Tobias îi dă paharul cu cocteil*). Mulțumesc.

TOBIAS (*în timp ce amîndoi se așează în cîte un fotoliu*): I-am promis lui Agnes că am să stau de vorbă cu Douglas... dacă ești de părere că asta o să ajute la ceva. E, dar știi că nu-i deloc rea băutura asta, zău așa!

IULIA: Vrei cu adevărat să stai de vorbă cu Douglas? N-o să ajungi la nici un rezultat. Cu cei care nu-și pot stăpîni patima — cartoforii, detracații, lichelele — poți s-o mai scoți la capăt, sau măcar să te legeni cu iluzia asta.

TOBIAS: scursorile pămîntului.

IULIA: ... da, poți să te legeni cu iluzia, pentru că fiecare urmărește ceva, caută să dea lovitură, să-și satisfacă poftele... înțelegi ce vreau să spun?

TOBIAS: Bine, dar tu i-ai ales.

IULIA (*pe un ton dur*): Eu?

TOBIAS: Păi ce, nu-i așa?

IULIA: Eu l-am ales? După cîte știu eu, doar în Evul mediu fetele luau de bărbat pe cel ales de părinții lor ca să nu se fărâmițeze moșia sau pentru mai știu eu care motiv din ăsta: «Nu-i nimic, o să vină și dragostea mai tîrziu», așa spuneau părinții.

TOBIAS (*fără prea mult entuziasm*): E adevărat, poate i-ai cam fost băgată pe gît lui Charlie.

IULIA: Bietul Charlie.

TOBIAS (*simțind că-l sare muștarul*): Pentru numele lui Dumnezeu, dacă îi simți așa de mult lipsa...

IULIA: Nu-i simt de loc lipsa. Adică da, îi simt lipsa, dar nu în felul în care crezi tu, ci pentru alt motiv. Dacă fratele meu Teddy ar fi trăit sînt sigură că ar fi semănat cu Charlie.

TOBIAS (*înfrîindu-și minia, vorbește cu tristețe*): Fratele tău n-ar fi fost un detracat.

IULIA (*zîmbește amar*): Cine spune asta?

TOBIAS (*privind-o cu asprime*): Eu. (*O clipă de tăcere. Claire își face apariția în deschizătura sub formă de arcadă care face trecerea între cele două odăi*).

CLAIRE: Miroase, parcă a gin sau mi se pare mie? (*Iulia o vede, se repede spre ea cu brațele deschise. Cele două femei se îmbrățișează*). Darling.

IULIA: Draga mea Claire.

CLAIRE: Iulia, Iulia!

IULIA (*cu reproș pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios*): Ei, ei, aș spune că nu mi s-a făcut o primire prea strălucită, tu și tata nu erați aici...

CLAIRE: Ei, halde, halde. (*Către Tobias*). Miroase a gin, sau mi se pare mie?

TOBIAS (*fără să se scoale din fotoliu*): Ai ghicit.

CLAIRE (*măsurînd-o cu privirea pe Iulia*): Vreau să-ți spun că arăți prea rău pentru o femeie care a suferit succesiv patru amputări matrimoniale. Ei, Tobias, nu-mi dai și mie un pahar? (*Către Iulia*): Și afară de asta, draga mea, cu timpul te obișnuiești, nu-l așa?

IULIA (*cu un zîmbet prefăcut*): Da, cred că da!

CLAIRE (*văzînd că Tobias nu se scoală din fotoliu*): Dacă nu-mi dă nimeni de băut, mă servesc eu singură.

TOBIAS (*sculîndu-se în picioare, vorbește cu voce obosită*): Stai jos, Claire, lasă că-ți dau eu.

CLAIRE: N-aș vrea să te deranjezi pentru mine. (*Povestește*). Ei știți, azi m-am dus în oraș să-mi cumpăr un costum de baie, d-alea moderne.

IULIA (*chicotind*): Ei taci!

TOBIAS (*întinzîndu-i lui Claire paharul cu Martini; vorbește puțin amuzat*): Dar ce nevoie ai de costum de baie în mijlocul lui octombrie?

IULIA: Oh, tată, cum poți să spui așa ceva?

CLAIRE: Numai un bărbat poate să pună o asemenea întrebare. (*Soarbe din cocteil*): Străsnică băutură!

TOBIAS (*stă în picioare lângă fotoliul ei. Vorbește cu destulă severitate*): Ești meșteră la ocolit întrebările. Ce nevoie ai de costumul ăla de baie?

CLAIRE: Ce nevoie! M-am gândit... (*Stă o clipă pe gânduri*)... m-am gândit c-aș putea să plec undeva.

TOBIAS: Asta i-ar face plăcere lui Agnes.

CLAIRE (*dă din cap*): Cam puține lucruri pe lumea asta i-ar face plăcere. Eu însă mă gîndeam la altceva. Mă gîndeam că într-o bună zi, Toby o să vină cu un teanc de broșuri de turism, o să-și smulgă cravata de la gît și o să anunțe sus și tare că s-a săturat să mai stea aici, că s-a săturat de viața asta cenușie... bietul Toby... și i-a cumpărat o insulă nu departe de coasta Paraguayului.

TOBIAS: Ai uitat că Paraguayul nu are litoral...

CLAIRE: Mă rog, a cumpărat o insulă undeva departe... Și că o să ne ducă pe toți acolo și o să ne croim drum prin junglă, și o să ne construim o colibă în care să trăim cu toții. Și totul va fi cum nu se poate mai bine. (*Îl privește pe Tobias, care se uită la băutura din pahar, încrețindu-și fruntea*).

IULIA (*se pretează și ea la acest joc*): Ai vrea tată?

TOBIAS (*ridică ochii, le surprinde pe amîndouă privind întrebătoare spre el, încrețește și mai mult fruntea*): E prea tîrziu, în orice caz, nu se mai poate. (*O clipă de tăcere*).

CLAIRE (*ca să mai înveselească puțin atmosfera*): Sau pur și simplu am dorit să-mi cumpăr un costum de baie, d-astea la modă și atîta tot. (*Nimeni nu-i răspunde*). Ei, ce spuneți? Nimic? Poate că e totuși ceva mai complicat. Claire, biata de ea, n-ar fi în stare să-și găsească un bărbat oricît ar încerca. Și atunci vă închipuiți ce se petrece în sufletul ei cînd o vede pe Iulia întorcîndu-se acasă de pe cîmpul de luptă...

TOBIAS (*contrazicînd-o blînd*): Ți-ai putea găsi un bărbat.

CLAIRE (*cu amărăciune*): Am găsit, mai mulți chiar, dar nici unul nu a fost cu adevărat al meu.

TOBIAS (*către Iulia, foarte detașat*): Iulia, crezi că mătușa Claire n-ar putea să-și găsească bărbatul de care are nevoie?

IULIA (*pe un ton didactic*): Nu-mi place subiectul.

CLAIRE: ... ce se petrece în sufletul ei cînd o vede pe Iulia întorcîndu-se acasă de pe cîmpul de luptă cu patru decorații în piept?...

IULIA: Ce-ar fi, Claire să mai bei un pahar și să taci din gură?

CLAIRE (*privește spre paharul gol, dă din umeri*): În regulă.

IULIA (*pe un ton mai degrabă defensiv*): L-am părăsit pe Douglas, n-am divorțat.

CLAIRE: Vrei să spui că deocamdată n-ai divorțat! Ei, Tobias ce faci? Nu-mi dai un pahar? (*Adresîndu-se din nou Iuliei*) Da, dar de venit acasă, ai venit. Nu-i așa? Și nu s-a întîmplat aceeași poveste și cu ceilalți?

IULIA (*crispată*): Dar unde-aș putea să mă duc?

- CLAIRE: Lumea asta e mare, baby, sînt hoteluri, orașe noi cîte vrei. După ce te-ai întors acasă, la părinți, nu mai e decît un pas pînă la instanța de divorț.
- IULIA (*cu condescendență*): Văd că te pricepi la treburile astea, Claire, ai experiență, nu glumă.
- CLAIRE: Spectator de tribună, observator imparțial! Locuri bune, chiar pe centru. Zău așa. Dacă n-aș iubi-o așa de mult pe sora mea, aș crede că te-a îndemnat să te măriți numai pentru plăcerea ca după aceea să-ți strice căsnicia.
- IULIA: Ajunge!
- TOBIAS: Destul!
- CLAIRE (*în tăcerea care urmează*): Îmi pare rău. Îmi pare foarte rău. (*Agnes intră în cameră prin deschizătura în formă de arcadă*).
- AGNES (*dacă a auzit cumva o parte din conversația pe care au avut-o cei din cameră, acest lucru nu i se citește de loc pe față*): Am fost pe la bucatărie. Se pare că în curînd masa va fi servită. Peste cîteva minute. Ce-ar fi să luăm și noi pînă una-alta, un cocktail? Nu mi-ar strica și mie un păhărel. (*O ia pe Iulia după umeri în momentul cînd ajunge în dreptul ei*): Nu știu cum, dar azi parcă totul merge pe de-a-ndoaselea. Sîntem însă cu toții laolaltă... și asta nu-i puțin lucru.
- TOBIAS: Știi ceva despre... (*Arată spre tavan*)... ce mai e pe acolo, pe sus?
- AGNES: Nu. Cînd am trecut să văd ce-i pe-acolo — ce ciudat sună cuvintele astea, nu-i așa? ... mă rog, cînd am trecut pe acolo, am ciocănit la ușa lui Edna și Harry, sau a Iuliei, cum vreți, și după o clipă l-am auzit pe Harry spunînd: «E în regulă, totul e în regulă». Și atunci n-am avut... mă rog, m-a cuprins o senzație ciudată de stînjeneală și iritare și... teamă și... oboseală probabil... Și atunci n-am insistat.
- TOBIAS: Bine, dar n-au ieșit de loc din cameră? N-au mîncat nimic?
- AGNES: Vrei să-mi dai și mie ceva de băut?... Am aflat la bucatărie că în lipsa noastră, cînd eram plecați fiecare la treburile lui, Edna a coborît și a cerut cîteva tartine. Cînd fata de la bucatărie a urcat cu tartinele, o mină s-a strecurat prin ușa întredeschisă și a luat tava.
- TOBIAS: Ei drăcie, adică vreau să spun...
- AGNES (*ca și cum ar spune o lecție pe de rost*): N-are nici un rost să insistăm, doar sînt prietenii noștri dragi, nu-i așa? Cînd o să aibă ceva de spus, o să ne spună ei, singuri, fără să-i întrebăm.
- CLAIRE (*privește prin sticla paharului*): Încă de aseară am avut o străfulgerare; mi-a cam dat mie prin gînd despre ce e vorba.
- AGNES (*cu un zîmbet condescendent*): După cîte știu eu, pe fundul paharului nu vezi altceva decît drojdia care a rămas.
- CLAIRE (*se uită foarte surprinsă în pahar*): Zău? Chiar așa?
- TOBIAS (*întinzînd un pahar lui Agnes*): Parcă spuneai că vrei ceva de băut?
- AGNES (*continuînd s-o fixeze pe Claire*): Întocmai. Mulțumesc.
- CLAIRE: Tot îmi bat capul să afl și încă n-am reușit de ce Miss Iulia, aici de față, s-a întors sub acoperișul părintesc.
- AGNES: E drept că e și greu să-ți treacă un asemenea lucru prin cap. Eu aș zice că Iulia s-a întors pentru că așa a vrut. Și în definitiv aici e casa ei. Oricînd e bine venită.
- TOBIAS: Cum s-ar zice o retragere strategică?
- AGNES: Și tu ai dat în mintea lui Claire?
- IULIA: Nimic nu îi e pe plac. E împotriva tuturor.
- AGNES: Taică-tu?
- IULIA: Nu, Douglas!

AGNES: Nu e nevoie să te dai în spectacol. Ai să-mi povestești mai târziu, când o să fim între patru . . .

IULIA: Nimic nu îi e pe plac. E împotriva căsătoriei, a banilor, a copiilor . . .

AGNES: Am spus că nu e nevoie să te dai în spectacol.

IULIA: Împotriva ta! Împotriva lui tata! Împotriva guvernului! Împotriva lui Claire — dacă ar cunoaște-o . . . Împotriva a tot ce e pe lumea asta.

CLAIRE: Mă îndoiesc că i-aș fi antipatică; și eu sînt împotriva a tot ce e pe lumea asta.

AGNES (*către Iulia*): Ești obosită; o să discutăm despre asta mai târziu.

IULIA (*cuprinsă de dezgust*): Să discutăm? Ce să discutăm? Am spus totul.

AGNES (*căutînd să-i pătrundă în suflet*): Sînt sigură că mai ai și altele de spus.

IULIA: Nu mai am nimic.

AGNES (*printre dinți*): Mai sînt încă multe de discutat și o să le lămurim mai târziu, cînd rămînem singure. Nu-mi vine să cred că te-ai întors la noi după al patrulea dezastru și n-ai nimic să . . .

IULIA: N-auziți? Se opune. Și cu asta basta. E împotriva oricărui lucru pe lumea asta!

AGNES (*după o clipă de tăcere*): Poate o să discutăm după masă.

IULIA: Nu! Nu după masă!

TOBIAS: Tăceți! Încetați o dată! (*Tăcere*).

CLAIRE (*cu mult aplomb către Tobias*): Ei, ce facem, începe discuția sau nu? (*O clipă de tăcere; apoi ca o scuză*). «Se întîmplă și la case mari». (*Harry și Edna apar în pragul deschizăturii sub formă de arcadă cu paradiesurile pe ei sau eventual purtîndu-le pe braț*).

HARRY (*puțin stînjinit*): Ahm!

CLAIRE (*cu exagerată jovialitate*): Ia te uită cine e!

TOBIAS (*stînjinit*): Harry, ai picat tocmai la timp, nu vrei un păhărel?

HARRY: Nu, nu, noi vrem să . . . ei, uite-o pe Iulia!

EDNA (*pe un ton afectuos, plin de compasiune*): Oh, Iulia!

IULIA (*căutînd să fie amabilă*): Oh, hello.

AGNES (*ridicîndu-se în picioare*): Mai e timp să bem ceva înainte de masă; numai de s-ar grăbi puțin bărbatul ăsta al meu . . .

HARRY: Nu, noi . . . ne ducem acasă acum.

AGNES (*surpriză amestecată cu un sentiment de ușurare pe care nu reușește prea bine să și-l ascundă*): Oh, Așa! Mă rog . . . (*Altă pauză*). Dacă v-am fost de vreun folos, să știți că . . .

HARRY: Ne ducem acasă să ne luăm lucrurile. (*O clipă de tăcere*). Hainele și celelalte lucruri.

EDNA: Exact.

HARRY: O să ne întoarcem peste vreo . . . mă rog, după masă, așa că nu . . .

EDNA: Peste vreo oră sau două. N-o să putem termina așa de repede. (*Din nou o clipă de tăcere*).

HARRY: Știm drumul . . . nu vă deranjați. (*Se îndreaptă, șovăind, spre ieșire, observă că ceilalți îi privesc țintă. Ies. O clipă de tăcere*).

IULIA (*stăpînindu-se, dar se observă că aproape o podidesc lacrimile*): Vreau înapoi camera mea! Vreau camera mea!

AGNES (*calmă, pe un ton glacial, stînd în picioare în pragul deschizăturii sub formă de arcadă*): Cred că totul e gata. Puteți pofti la masă . . .

TOBIAS (*cu gîndul aiurea*): Da.

AGNES: Dacă mai are cineva poftă de mîncare.

Același decor, după cină, în cursul aceleiași seri. Agnes și Tobias într-un colț al scenei. Agnes în picioare, Tobias așezat în fotoliu; în alt colț al scenei, Iulia, care evită să-i privească.

IULIA (*neadresându-se direct nici unuia dintre ei*): A fost, fără doar și poate, cea mai insuportabilă masă din câte mi-a fost dat să văd.

AGNES (*cu aparentă voioșie*): Poftim, ce-ai spus? (*Nu primește nici un răspuns*) Adică ce vrei să spui? Nu ți-a plăcut tocana? A fost arsă prăjitura? Cît despre vin, dacă ai ceva de obiectat, te-aș sfătui să te lași păgubaș; știi prea bine că aici talcă-tu nu admite să se amestece nimeni... E specialitatea lui.

IULIA: Ei, asta-i bună, parcă ai fi papa de la Roma!... «Nu-i cazul să discutăm despre asta!» «Claire, astîmpără-te». «Nu, Tobias, asemenea lucruri nu se spun la masă», «Iulia»... Papa de la Roma combinat cu o dădăcă! Ne dădăcești ca pe niște copii.

AGNES: Cînd ai de-aface cu copii...

IULIA: Într-o bună zi am să aflu eu ce-i în capul tău, cine crezi că ești.

AGNES (*pe un ton glacial*): Da, ai să afli... într-o bună zi.

IULIA: Nu, adică se spun eu dădăcă, mai curînd un majur care comandă la instrucție! Fă cutare, nu fă cutare, taci din gură...

AGNES: «A struni». Știi ce-nseamnă asta? Foarte mulți își închipuie, evident greșit, că asta presupune să abați pe cineva din drum, cînd de fapt trebuie doar să-l împiedici s-o ia razna. Cînd strunești pe cineva înseamnă că-i impuls să meargă pe același drum, indiferent dacă drumul pe care a apucat îți este sau nu pe plac. Înseamnă să împiedici să nu se ducă totul de rîpă. Nu trebuie să încerci imposibilul. Trebuie doar să ții în friu. Să păstrezi așa cum e.

IULIA: Da? Așa?

AGNES (*calmă*): N-am să permit ca această familie s-o ia... razna. Am s-o strunesc.

IULIA (*pufnind*): Dar ai spus că n-ai să încerci imposibilul.

AGNES (*zîmbind*): Am s-o împiedic s-o ia razna. Dacă asta presupune să mă port ca un majur... nu-mi pasă. Văd însă că nici unul din voi... nu prea are chef să vorbească despre ultima ta... dezamăgire în căsnicie; vă feriți de asta ca de foc, în schimb prilejul nu-l pierdeți să vă împungeți unul pe altul, să vă țineți iar de răfuielele voastre meschine... Măcar la masă putem fi... scutiți de așa ceva.

IULIA (*plină de sarcasm, salută militărește fără să se scoale din fotoliu*): Am înțeles, să trăiți!

AGNES (*pe un ton potolit*): Faceți atîta larmă cu gilceville voastre mărunte, cu preocupările voastre meschine, de nu s-aude om cu om. Ce, credeți că mie îmi place să fac pe zgripturoaica?

TOBIAS (*dornic să evite o discuție în contradictoriu*): Nu, nu; așa-i cum spui tu.

AGNES: Și dacă țin cu sîntenție la anumite principii (*tocmai în clipa în care Iulia deschide gura ca să vorbească*), dacă par încuiată, cum ar spune Iulia, nu asta voiai să spui, draga mea — dacă țin la anumite reguli de politețe, de tact, dacă îmi place ca omul să fie la locul lui, ce mai încoace încolo, dacă țin la bunul simț, deși mai că-mi vine să roșesc spunîndu-le pe nume, știți cum se explică asta? Pentru că sînt singurul membru al acestei familii, destul de fericită, singurul om înzestrat cu capacitatea — nu știu dacă asta e un dar sau o năpastă — de a judeca în mod obiectiv o situație, chiar dacă sînt implicată în ea...

IULIA (*fără să-i dea prea multă atenție*): Cît e ceasul?

AGNES (*înăsprind puțin tonul*): Singura care pot să-mi dau seama nu numai de ce se întâmplă, ci și de urmările posibile...

TOBIAS: E aproape zece.

AGNES (*dînd semne de iritare față de amîndoi*): ... singura care pot să văd și mai departe de lungul nasului, La urma urmelor trebuie să fie păstrat un anumit echilibru, chiar dacă voi aștia vă lăsați purtați cînd în sus, cînd în jos, ca pe un balansoar, fără să vă pese sau să vă dați seama. Vă închipuiți că sînteți ... mai știu eu ce, prin harul celui de sus... cu picioarele bine înfipite pe pămînt, deși nu-i de loc așa. Și dacă eu trebuie să fiu singurul punct de sprijin, atunci... (*Văzînd că nici unul din ei nu-i dă atenție, continuă pe același ton*)... atunci cred că am să divorțez... (*Zîmbește, văzînd că aceste cuvinte n-au nici un efect*).

TOBIAS (*în momentul în care își dă seama de cele spuse de Agnes*): Ce-ai spus? Ce să faci?

AGNES: Nu te teme; am vrut doar să văd cum reacționați. Parcă sînteți duși pe altă lume, aici nimeni n-ascultă la ce spun alții.

TOBIAS (*strîmbînd din nas*): Vrei să divorțezi?

AGNES: Nu, nu; în materie de divorțuri, cred că Iulia a divorțat pentru noi toți. Nu mă gîndesc nici măcar să ne despărțim; asta se întâmplă de la sine: dispariția... treptată a sentimentelor de odinioară, preocupările proprii ale fiecăruia, substituirile. Devenim niște alegorii, dragul meu Tobias, pe măsură ce îmbătrînim. Individualitatea noastră la care ținem atîta dispăre treptat și ne pomenim că propria noastră imagine reapare, adeva sau deformată, hîdă sau luminoasă în cei aduși de noi pe lume. (*Vorbindu-și singură*). Nu sînt nebună nu, nu sînt.

IULIA (*răsfoind o revistă ilustrată; se vede cît colo că nu e de loc interesată în ce spune Agnes, dar atitudinea ei nu e obraznică*): De ce pozne s-o mai ține Claire?

AGNES (*se îndreaptă spre Tobias, îi pune mina pe umăr*): Nu sînt cîtuși de puțin nebună.

TOBIAS (*privește spre ea cu afecțiune*): Absolut.

AGNES (*către Iulia, pe un ton surprinzător de dușmănos*): De unde vrei să știu eu ce-i trece ei prin gînd?

IULIA (*adoptă și ea același ton*): Bine, dar tu ești punctul de sprijin aici, etc-tera, etc., omul care vede mai departe de lungul nasului, specialistă în numerele extraordinare de echilibristică... (*Nu-și termină gîndul*).

AGNES (*privește în gol, cu oarecare tristețe*): Bănuiesc că e în camera ei.

IULIA (*scîncînd*): Cel puțin ea are camera ei.

AGNES (*răsucindu-se pe călcîie și măsurînd-o cu privirea; vorbește pe un ton foarte dur*): De ce naiba nu dai atunci buzna pe scări să-ți iei afurisita de cameră înapoi? Baricadează-te acolo. Pune un birou în fața ușii! Și dacă-i așa, ia și pistolul lui Tobias! Înarmează-te! (*Se aud sunetele unui acordeon; intră Claire cu instrumentul petrecut pe după gît*).

CLAIRE: Baricade? Pistoale? Zău? A și început?

IULIA (*ride fără să se poată stăpîni*): Of, Claire...

AGNES (*fără să fie de loc amuzată*): Claire, ce te-a apucat? Lasă o dată drăcia asta!

CLAIRE (*declamînd*): De mine toți joc și-au bătut cînd la armonică am vrut să cînt. Să las drăcia asta? Nici nu mă gîndesc! O să fie o seară de pomină — am mirosit eu — și Claire vrea să-și prezinte și ea numărul — ca o răsplată că i se îngăduie și ei să fie de față, ca o... justificare.

AGNES: N-ai să cînți aici din instrumentul ăsta oribil și ... (Restul cuvintelor pe care vrea să le spună este însă acoperit de cîteva acorduri executate la acordeon). Tobias? (Calmă). Fă ceva, ce stai?

TOBIAS (ride și el pe înfundate): Ei, Agnes, și tu acuma, zău așa ...

CLAIRE (apasă iar pe clapele acordeonului): Ei, mai aștept sau îi dau drumul? Ce doriți, o polcă, altceva?

AGNES (pe un ton glacial, către Tobias): Cine spune că sora mea nu e bună decît să trîndăvească? De cînd și-a luat zborul din casa părintească a învățat o mulțime de lucruri; lipsa de maniere, ingratitudea, beția și chiar ... treaba asta. A devenit și muziciană acum.

CLAIRE: Mama săraca obișnuia să-mi spună « Claire, fetiço ... » avea un unchi pe care-l chema Claire și d-aiă îmi spunea tot timpul « Claire, fetiço ».

AGNES (dînd semne de nerăbdare): Nu-i așa.

CLAIRE: « Claire fetiço, obișnuia ea să spună, cînd ai să ajungi printre străini, cînd vei fi nevoită să părăsești casa părintească, sau o să te alunge iubita ta soră ... »

AGNES (cu ochii scăpărînd, stăpînindu-se să nu izbucnească): Minciuni. (Ochii îi devin ca două lame de cuțit). Te-a ținut pe veresie, ți-a îngăduit totul ... te-a tolerat! Cîte nu i-au fost dat să rabde de pe urma purtărilor tale nerușinate ... de « fată emancipată » (Către Iulia, cu prefăcută suavitate). Chiar înainte de a împlini 20 de ani, mătușa ta Claire avea modul ei special de a se purta, avea niște concepții foarte ... înaintate.

CLAIRE (ride): M-am distrat la fel ca și tine, numai că n-am făcut pe mironosița și nu mi-am turnat cenușă în cap după fiecare escapadă. (Către Iulia) Scumpa ta mămică n-a fost de loc ușă de biserică, înainte de a-l cunoaște pe bunul Tobias.

TOBIAS: Poftim?

AGNES (pe un ton majestuos): Cică n-am fost ușă de biserică. ...

CLAIRE (puțin posacă): Acum la bătrînețe ți-ai pierdut memoria sau te prefaci că nu mai ai ținere de minte, dar nu se poate să fi uitat că ...

AGNES (minioasă, deși nu ridică tonul): În primul rînd nu sînt bătrînă. (Îi trece brusc o idee prin cap; către Tobias). Tu ce zici? Am îmbătrînit într-adevăr?

TOBIAS (nu prea se pricepe ce să spună; pe un ton jovial): Ei, ești bătrînica mea ... (Agnes e cît pe aci să spună ceva, se răzgîndește, clatină din cap, ride încetișor).

CLAIRE (apasă pe clapele acordeonului): Ei, ce să vă cînt?

IULIA (întunecată): Ar fi mai bine să rezervi această plăcere pentru Harry și Edna.

CLAIRE: Pentru Harry și Edna? Lor să le rezerv această plăcere?

AGNES (pe un ton care încearcă să fie plăcut): Hai, fii drăguț.

CLAIRE: Bine; am să vă fac pe plac. (Scoate cureaua acordeonului de după gît și îl pune deoparte).

AGNES: Cred că ... (Se oprește).

TOBIAS: Ce spui?

AGNES: Nu. Nimic.

CLAIRE (ascunzîndu-și un zîmbet): Așteptăm nu-i așa?

TOBIAS: Ce zici?

CLAIRE: Așteptăm. Ne aflăm în sala de așteptare; dincolo e cabinetul doctorului; ne prefacem nepăsători; cercetăm atenți cu privirea perdelele oribile; răsfoim preocupati o revistă anostă de specialitate, așteptînd rezultatele biopsiei. (Își îndreaptă privirea de la unul la altul). Nu pricepeți? Nu înțelegeți ce vreau să spun?

IULIA (pe un ton oarecum sfidător): Ce-i cu Harry și Edna?

CLAIRE (îi ține isonul; ascunzându-și un zîmbet): Iată un subiect despre care e mai bine să nu discutăm.

AGNES: Dacă o să se întoarcă...

CLAIRE: Dacă!

AGNES (încinzînd pentru cîteva clipe ochii): Dacă o să se întoarcă... atunci... (ridică din umeri).

CLAIRE: N-ai decît o alternativă, surioară. Ori le acorzi adăpost, ori îi dai pe ușă afară.

AGNES: Cît de simplu pare totul cînd privești lucrurile ca simplu spectator.

TOBIAS (își aruncă privirea pe fereastră): Cred că n-o să facem nici una, nici alta.

CLAIRE: Și atunci?

TOBIAS (se simte stînjinit ca și cum s-ar afla dezbrăcat în fața cuiva): Știți, de fapt, ei sînt... în trecere pe la noi.

CLAIRE: Așa cum au mai fost... de nu știu cîte ori

AGNES: În fine, o să aflăm în curînd despre ce e vorba. (Fără prea multă plăcere) De altfel, uite-i, s-au și întors.

TOBIAS (se ridică din fotoliu, se apropie de fereastră împreună cu Agnes): Da?

IULIA: Cred c-o să urc sus...

AGNES: Ba te rog să faci bine să stai aici!

IULIA: Vreau să mă duc în camera...

AGNES: E camera lor! Cel puțin deocamdată.

IULIA (cu răutate): Știi ce gîndea Douglas printre altele? Dacă tu și toți cei de teapa ta, așa spunea el, ați fi șterși de pe fața pămîntului de o bombă atomică, lumea ar deveni un loc unde să poți respira mai în voie.

CLAIRE: Drăguț cuvînt ăsta: teapă, nu?

TOBIAS (ca și cum nu și-ar crede urechilor): Iulia, cum poți spune așa ceva?

CLAIRE: În orice caz, o să ne putem mișca mai în voie.

AGNES (pe un ton sec): Frumos din partea ta, Iulia.

IULIA (preferînd să dea înapoi): Nu eu, el spunea așa.

AGNES: Totdeauna a spus-o. Mă întreb dacă te-a inclus și pe tine cînd s-a referit la cei de teapa mea. O să fii și tu cu noi cînd se va ridica «fatala ciupercă atomică»? O să avem plăcerea să fim împreună?

IULIA (după o clipă de tăcere; cuvintele ei sînt atît o amenințare cît și o promisiune): Nici o grijă.

TOBIAS: Agnes!

IULIA: Și vrei să știi ce mai spunea Douglas?

AGNES (plină de răbdare): Nu, Iulia, nu vreau.

IULIA: Tu vrei să știi, tată?

TOBIAS (ca și cum s-ar scuza): Nu, nu acum, Iulia.

IULIA (vorbește sfidător): Dar tu, Claire, vrei să știi?

CLAIRE: Ei, ce mai întreb? Știi prea bine că ard de nerăbdare, numai că Toby și Agnes se află în fața unei invazii, și...

AGNES: Prostii.

CLAIRE: ... și poate e mai bine să aștepti pînă vin Harry și Edna.

AGNES: E o treabă care nu-i privește nici pe Edna, nici pe Harry.

CLAIRE: Bine, dar sînt prietenii voștri cei mai buni.

AGNES: Tobias, vii?

TOBIAS (care între timp se așezase iar, se ridică fără prea mult chef în picioare): Unde?... Ce mă bagi pe mine în toate chestiile astea?

AGNES (*îndreptîndu-se spre deschizătura în formă de arcadă*): Of, dumnezeule !

Știu eu atunci ce-am de făcut. (Agnes și Tobias ies.)

IULIA (*în timp ce Claire se îndreaptă spre servanță*): Ce... ce vor oamenii ăștia? Harry și Edna.

CLAIRE (*turnîndu-și un pahar*): Ce-ai spus?

IULIA: Mama o să fie furioasă dacă o să știe că iar ai băut. Harry și Edna ce vor?

CLAIRE: Alinare.

IULIA (*după o clipă de tăcere*): Cum?

CLAIRE (*schitează un zîmbet*): Mingîiere. (*Văzînd că Iulia nu înțelege*) Căldură. O cameră plăcută cu o lampă aprinsă pe noptieră sau cu ușa întredeschisă ca să știi că privirea ocrotitoare a mamei nu te părăsește nici o clipă.

IULIA (*nu se înfurie, mai degrabă pare dezorientată*): Bine, dar e camera mea.

CLAIRE: Nu, e camera celor care au nevoie de ocrotire. S-a nimerit că a fost a ta. Ești musafir acum, ca oricare altul. (*Se aude ecoul unei conversații care se desfășoară în hol.*)

IULIA (*scîncînd*): Bine, dar e camera unde am stat de cînd mă știu.

CLAIRE (*cu ironică blindețe*): Te-ai întors definitiv acasă? (*Iulia se uită la ea*). Te-ai întors pentru totdeauna acasă? Ai terminat cu peregrinările tale? Te-ai întors la părinți? La liniștea și tristețea pe care o găsești lîngă ei? Ai venit să-mi iei locul?

IULIA (*cu disperare mută*): Asta e casa mea !

CLAIRE: Hardughia asta? ... Vorbești serios? (*Surprinsă și încîntată.*) Cu alte cuvinte ridici pretenții asupra acestei vîgăuni ! Nu știu ce-o să iasă din asta. Doar nu trăim în devălmășie, draga mea. (*Edna își face, fără să fie văzută, apariția în deschizătura sub formă de arcadă.*) Nouă americanilor ne place să dăruim, dar asta nu înseamnă că sîntem dispuși să împărțim cu alții avutul nostru; ne place să fim amabili, dar nu legăm prietenie cu oricine.

EDNA: Hello !

CLAIRE (*pe un ton prietenos, dar fără să întoarcă capul spre ea*): Hello ! (*Către Iulia.*) E mai comod să ascundem adevărul și să nu creem complicații, să nu tulburăm apele. Poftim Edna, întră.

EDNA: Mulțumesc.

CLAIRE (*către Iulia*): Și în timpul ăsta adevărul e undeva pe fundul verzui al apelor, iar noi examinăm cu lupa toate interpretările și toate implicațiile ca și cum n-am trăi decît pentru asta, doamne dumnezeule. (*Se întoarce către Edna.*) Edna, tu crezi că am putea înainta pe creasta valurilor? Sau crezi că ne-am da la fund?

EDNA (*cu răceală*): Ne-am duce la fund.

CLAIRE: Deci mai bine ar fi să ne crească bronhiile, ca la pești.

EDNA: Întocmai.

IULIA: Nu te-am văzut cînd ai intrat.

EDNA: Am tras automobilul la intrarea din spate. Harry îi ajută pe Agnes și Tobias să ne ducă bagajele sus.

IULIA (*ca o învățătoare care face observații unor copii*): Vrei să spui că Agnes și Tobias îl ajută pe Harry?

EDNA (*obosită*): Dacă vrei. (*Către Claire*). Ce puneți la cale aici?

CLAIRE: Cred că de data asta Iulia s-a întors acasă definitiv.

IULIA (*enervată și stînjinită în același timp*): Pentru numele lui Dumnezeu, Claire.

EDNA (*ca și cum Iulia n-ar fi în cameră*): Oh ! Așa stau lucrurile.

CLAIRE: Totdeauna am spus că pînă la urmă așa se va întîmpla.

IULIA (*șuierînd, către Claire*): Asta-i o chestiune de familie.

EDNA (*rotindu-și privirea prin cameră*): Da, dar nu sînt sigură că Agnes și Tobias văd și ei la fel de limpede lucrurile. N-ar strica ca Agnes să dea la tapisat scaunul ăla. Poate chiar azi...

IULIA (*explozînd*): Nu văd de ce nu chemi tu singură tapițerul? Tot te-ai instalat aici.

CLAIRE (*amuzată*): Formăm toți acum o singură familie.

EDNA: Iulia, nu mai ești copil, te apropii de 40 de ani și cu extravaganțele tale nu s-ar putea spune că viața ta conjugală ar fi un model pentru alții.

IULIA (*tremurînd de furie*): Uiți că ești oaspete în această casă!!

EDNA (*lasă să se scurgă un moment, apoi continuă pe un ton liniștit*): ... și dacă ai hotărît să ... (*gînditoare*)... să te întorci pentru totdeauna?... atunci nu e o treabă care te privește numai pe tine ci...

IULIA: Uiți că ești oaspete!

CLAIRE (*încetșor*): Ca și tine, de altfel.

EDNA: ... și pe alții... care au de suferit din această pricină, chiar dacă ce faci tu nu-i atinge neapărat în mod direct. Claire, unde-și dă Agnes scaunele la tapisat? Preferi să...

IULIA: Nu!

EDNA (*cu severă blîndețe*): Așa se vorbește, domnișoară?

CLAIRE (*cu subînțeles*): Iulia, de ce n-o întrebi pe Edna dacă nu vrea ceva de băut?

IULIA (*rămîne o clipă cu gura căscată*): Nici prin gînd nu-mi trece! (*Către Edna*) N-ai nici un drept aici...

EDNA: Aș bea un coniac, Iulia. (*Iulia rămîne înlemnită. Edna continuă să vorbească limpede și deslușit.*) Șoțul meu și cu mine sîntem prietenii cei mai buni ai părinților tăi. În plus, îți mai sîntem și nași.

IULIA: Și asta vă conferă vreun drept?

CLAIRE (*zîmbește*): Oarecum.

EDNA: Ei da. Drepturi și datorii. Întocmai.

CLAIRE (*zărindu-l pe Harry în deschizătura sub formă de arcadă*): Hello, Harry, intră, te rog; Iulia o să ne prepare ceva de băut. Ce preferi...

HARRY (*frecîndu-și mîinile; se simte foarte în largul său*): Lasă pe mine, nu te deranja.

IULIA (*se repede spre servanță, se lipește cu spatele de ea, cu brațele larg deschise, ca și cum ar vrea s-o păzească; pe față i se citește neliniștea și spaima*): Nu! Nu te apropia! Să nu faci un pas!

HARRY (*cu multă răbdare, înaintînd puțin*): Iulia, ce te-a...

IULIA: Nu!

EDNA (*se așează într-un fotoliu, cu mult calm*): Las-o pe ea să pregătească de băut, Harry. Nu vezi că asta vrea?

IULIA: Nici prin gînd nu-mi trece!

HARRY (*pe un ton ferm*): Atunci lasă-mă pe mine, Iulia.

IULIA (*brusc, redevenind parcă fetița de pe vremuri, începe să strige*): Mamă, unde ești? Mama!!

EDNA (*clătînd din cap; pe un ton lipsit de blîndețe*): Zău așa, cine ar crede...

IULIA: Mamă, unde ești?!

CLAIRE (*pe tonul cu care o infirmieră vorbește unui pacient prada agitației*): Iulia, îmi dai voie? Mă ocup eu de băutură.

IULIA (*șuierînd printre dinți*): Nu vă apropiați! Nici unul!

CLAIRE (*ridicîndu-se din fotoliu*): Iulia, ce-i asta...

HARRY: Ei, Iulia, ce-i asta...

EDNA: Las-o în pace, Harry.

IULIA: Mamă! Tată! Ajutor! (Intră Agnes.)

AGNES (foarte stînjinită): Ce-i Iulia, de ce strigi?

IULIA: Mamă!

AGNES (stînjinită mai departe de prezența celorlalți): Ce s-a întîmplat, draga mea?

IULIA (își iese complet din fire, văzînd că nu găsește la nimeni nici cea mai mică urmă de înțelegere): Oamenii ăștia! Oamenii ăștia vor să...!

EDNA: N-are nici un rost, Iulia.

HARRY (ride încetîșor, cu condescendență): Da, Iulia, pentru numele lui Dumnezeu, n-are nici un rost.

IULIA: Oamenii ăștia vor să...

AGNES (cu blîndețe, dar și cu anumită condescendență): Ar fi poate mai bine să te duci sus.

IULIA (continuă pe același ton semi-isteric): Da? Unde? În ce cameră?!

AGNES: Du-te în camera mea, trîntește-te puțin acolo.

IULIA (cu un ris dezagreabil): Camera ta!

EDNA (cu calm): Dacă preferi, poți să te odihnești în camera noastră.

IULIA (ca un animal încolțit): Camera voastră! (Către Agnes.) Camera lor? Camera mea!! (Își rotește privirile de la unul la altul, nu vede decît chipuri pe care se citește expectativa.) A mea!!

HARRY (dă să se îndrepte spre servanță): Of, Dumnezeule.

IULIA: Nu te apropla!

AGNES: Iulia...

IULIA: Vreau...

CLAIRE (cu un zîmbet trist): Ce vrei, Iulia?

IULIA: Eu...

HARRY: Isuse.

IULIA: ... Vreau... Ce e al meu!

AGNES (în aparență calmă; vorbește după un moment de tăcere): În cazul ăsta, draga mea, hotărăște-te odată și spune-ne și nouă despre ce e vorba. Nu crezi că ar fi cazul?

IULIA (cu fața schimonosită de spaimă, nu mai scoate un sunet; apoi iese în goană din cameră): Tăticule, tăticule, unde ești? (Se așterne tăcerea. Harry se îndreaptă spre bufet, începe să-și toarne un pahar.)

AGNES (ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit): Cred că e prima dată cînd îl cheamă pe taică-su. N-a mai făcut asta de cînd era mică...

CLAIRE: Și cînd își julea genunchii.

AGNES (vorbește încetîșor): Întocmai. Și cînd venea acasă plină de sînge. Îmi spuneam în sinea mea că-i un copil zvăpăiat, dar de cîteva ori mi-a trecut prin minte că, mai știi, poate făcea penitență.

EDNA: Adică se ruga în genunchi pe pietriș? Asta vrei să spui prin penitență?

AGNES (ride cu duioșie, dar gîndul îi este în altă parte): Da. Cel de sus, tocmai, îl chemase la el pe băiețușul nostru, pe bietul Teddy și... de durere... unii dintre noi, eu de pildă... nu mai știam parcă pe ce lume ne aflăm... (Pentru o clipă i se citește pe față o tristețe profundă.) Bietul băiețel.

EDNA: Bietul de el.

AGNES: Parcă se răsturnase totul pe lumea asta; cînd l-am pierdut pe Teddy am avut impresia că Tobias nu mă mai iubește, că nu mă mai poate suporta ca și cum o dată cu bietul copilăș a dispărut legătura care ne unea.

HARRY: Vrei să bei ceva, Edna?

EDNA (*privind-o pe Agnes; vorbește ca în vis*): Uh, uhim.

AGNES (*ceea ce spune nu e de fapt o explicație și în orice caz nu e adresată nici-
unuia din ei*): Doamne, cite îndoieli îmi sfîșiau sufletul. Mă întrebam dacă
Tobias mă mai iubește și dacă îl mai iubesc și eu! Mă întrebam dacă Teddy
trăise cîndva cu adevărat — mintea mi-era parcă învăluită în ceață; mă în-
trebam dacă Iulia n-o să ne părăsească și ea. Cred că atunci mi-a trecut prin
cap că Tobias mă înșală. Harry, tu trebuie să știi. E adevărat asta?

EDNA: Agnes, cum poți să spui așa ceva?

HARRY (*lipsit de subtilitate*): Ei și tu, Agnes! Firește că nu! Absolut de loc!

AGNES (*ușor amuzată*): M-a înșelat, Claire? În vara aceea înăbușitoare cînd Iu-
lia venea acasă cu genunchii plini de singe, cînd Teddy murise? Spune-mi
adevărul. M-a înșelat soțul meu?

CLAIRE (*o privește țintă în ochi, apoi o salută cu paharul*): Cu asta m-ai făcut praf,
surioară.

EDNA: Biata Iulia.

AGNES (*ridică din umeri*): Iulia e o proastă. Harry, tot îi ții locul lui Tobias,
vrei să-mi dai și mie ceva de băut? Un whisky.

HARRY (*îi întinde un pahar plin*): Mai încape vorbă? Claire, bei și tu ceva?

CLAIRE: Și de ce nu?

AGNES (*suride cu excesivă suavitate*): Dacă ar vrea Claire, cite n-ar putea ea să
ne povestească, nu-i așa Claire? Claire, spectatorul prin excelență, a văzut
atîtea. Ne-a văzut pe toți cu atîta claritate, nu-i așa draga mea? Nu degeaba
numele tău vrea să însemne cea care vede totul clar. Nu degeaba te-au bo-
tezat Claire.

CLAIRE (*pe un ton agreabil, sub care se ghicește o amenințare*): Lasă-te de asemenea
chestii, surioară.

AGNES (*îndreptîndu-și privirea spre Edna și Harry. Vorbește fără ocolișuri și pe un
ton nu prea plăcut*): Voi ce vreți?

HARRY (*după o pauză și după ce se uită întrebător la Edna*): Nu înțeleg ce vrei
să spui?

EDNA (*aparent nedumirită*): Nici eu.

AGNES (*încruntîndu-se*): În definitiv... ce vreți?

CLAIRE: N-ai de gînd să-i comunicîi care-i adevărul, Harry?

HARRY: Nu, nu înțeleg ce vrei să spui, Claire. Agnes, parcă adineaori ai cerut
whisky, nu?

AGNES: Așa mi se pare.

HARRY (*pe un ton care nu mai e agreabil*): Da, dar uitasem.

EDNA (*încruntîndu-se și ea*): Cum vorbești cu Harry pe tonul ăsta?

AGNES (*se pregătește să-i dea o replică dură, dar se răzgîndește*): Îmi... pare
rău Edna. Uitasem că v-a... pătruns spaima pînă în măduva oaselor.

EDNA: Îți interzic să-ți bați joc de noi!

AGNES: Dragă mea, Edna, dar eu nu...

EDNA: Ba da! Îți bați joc de noi.

AGNES: Te asigur, Edna.

HARRY (*îi întinde lui Agnes un pahar de whisky; vorbește în silă*): Poftim.

AGNES: Te asigur...

CLAIRE (*trecîndu-și cureaua acordeonului pe după gît*): Copil, cred că e cazul să
ascultăm puțină muzică! Știți, am învățat și un jodel, așa că sînteți dis-
puși...

AGNES (*pradă exasperării*): Nu ne arde de muzică, Claire!

HARRY (*scandalizat și amuzat în același timp*): Cum ai zis? Cînți acum jodele?

CLAIRE (*ca și cum ar fi lucrul cel mai firesc de pe lume*): Păi... ce te miri?

EDNA (*pe un ton sec*): Ce ți-e și cu talentul!

HARRY (*refuzând în continuare să-și creadă ochilor*): Cînti jodele?

CLAIRE (*alintîndu-se*): Da, zău așa! (*Tobias apare în pragul deschizăturii sub formă de arcadă.*)

HARRY: Auzi, dom-le, se pricepe la jodele!

CLAIRE (*bravînd*): Dar ce-ai vrea să-ți cînt, Harry? Un cîntec de amor? «Dumă-n sera cea pustie și mă-nghesuie-ntr-un colț...?»

AGNES: Claire, încetează!

TOBIAS: Aș... aș dori să știu, dacă înainte de începerea concertului o să aibă cineva amabilitatea să-mi spună și mie de ce hm, fata mea a urcat sus și au apucat-o acum istericalele?

CLAIRE: Invidia, dragul meu; moare de nceaz că nu știe și ea să cînte. (*Apasă pe clapele acordeonului.*)

TOBIAS: Te rog! (*Către ceilalți.*) Ei, nu vrea să-mi spună nimeni?

AGNES (*stăpînindu-se*): Și ce, ce făcea, Tobias?

TOBIAS: Ți-am spus. Au apucat-o istericalele.

AGNES (*cu un zîmbet forțat*): Asta e o stare; eu am întrebat ce făcea și a face e un verb care arată o acțiune.

EDNA (*cu mai multă sinceritate ca înainte*): Biata lulia.

HARRY: Nu pot s-o înțeleg pe fata asta.

TOBIAS (*de-a dreptul furios*): Acțiune spui? Asta vrei? O. K. (*În timp ce vorbește, mimează scena pe care a văzut-o.*) Am găsit-o ghemuită într-un colț, sus în hol, cu brațele larg desfăcute, cu palmele întoarse, cu ochii holbați, cu privirea rătăcită. (*Edna clatină încetișor din cap în semn de compătimire.*) Apoi s-a repezit în camera lui Harry și a lui Edna... A început să smulgă hainele din șifonier, cu umerase cu tot și să le arunce pe jos. Pe urmă s-a năpustit la sertare.

AGNES (*fără să se clintească*): Înțeleg.

TOBIAS: Să continui?

AGNES (*fără a se clinti*): Da.

TOBIAS: Pe urmă s-a repezit în camera ta, s-a prăbușit pe pat. A început să se zvîrcolească încoa și-ncolo cu răsufarea sacadată, cu ochii ieșiți din orbite. Cuvertura se făcuse toată ghem sub ea. În brațe strîngea, ca pe un iubit, perna cea mare cu dantelă. Din ochii ei holbați nu mai picura nici o lacrimă. Cînd am încercat să mă apropiu de ea, a început să scoată sunete nearticulate și mi-a fost frică că dacă o s-o ating o să țipe ca din gură de șarpe. (*O clipă de tăcere.*) Ei, ce zici?

CLAIRE (*după o pauză*): Nu-i rău. Să știi că ai talent.

AGNES (*și ea după o pauză*): Și bănuiesc că ai reprodus lucrurile întocmai cum s-au petrecut.

TOBIAS: Exact, fir-ar să fie de treabă! Acum, o să-mi răspundeți la întrebare?

AGNES (*adresîndu-se lui Tobias cu un zîmbet trist, ironic*): Nu știu dacă o să te satisfacă, dragul meu, dacă am să-ți spun că lulia și-a ieșit din minți pentru că Har — adică Edna și Harry se află aici — și pentru că...

HARRY (*cu brațele larg desfăcute, cuprins de dezolare*): Pentru numele lui Dumnezeu, pregăteam și eu ceva de băut și...

EDNA: La început i-am cerut luliei să-mi pregătească ea ceva de bă...

TOBIAS: Hai, lăsați glumele.

EDNA (*simte o oarecare plăcere spunînd ce are de spus*): S-a ridicat din fotoliu... ca o stea de cinema de pe vremea filmului mut, a dat buzna spre bufet și

s-a așezat înaintea lui, cu brațele larg deschise, ca o prințesă din filme, ascunzându-și iubitul într-un dulap în momentul când intră regele.

CLAIRE: Nu-i un răspuns prea satisfăcător. Ce spui Tobias?

TOBIAS (*căruia nu-i arde de glumă*): Cam așa.

AGNES: Tobias, știi prea bine că Iulia trece prin momente nu prea plăcute.

HARRY (*intruciuva scuzându-se*): Bănuiesc că am supărat-o și noi puțin.

EDNA (*pe un ton de consolare*): Firește!

TOBIAS (*către Agnes; se vede că e dezorientat, nu știe ce să facă*): Nu crezi că ar fi cazul să te duci puțin sus să vezi ce e cu ea? (*Cealaltă privește spre Agnes.*)

AGNES (*dă din cap în semn de negație; cu degajare*): Nu. Dacă coboară singură, bine, dacă nu — nu; n-are decît. O să-i treacă, sau dacă nu — o privește.

TOBIAS (*bolborosind*): Da bine Agnes, pentru numele lui Dumnezeu...

AGNES (*tăios*): N-am timp pentru așa ceva, Tobias. (*Cu mai multă blîndețe.*) N-am timp să stau ore în șir de vorbă cu ea, s-o iau iar de la capăt ca să se poată liniști. E greu de suportat, dragul meu să începi să iei totul de la capăt, cum s-a petrecut fiecare lucru. Gesturile afectuoase, masajul ușor pe frunte, pieptănatul încet al părului, toate astea nu rezolvă nimic. Nu. E nevoie s-o iei de la capăt, să depeni tot ce s-a întîmplat. Cum a venit Teddy pe lume și cum a început să creadă că nimeni n-o mai bagă în seamă; cum s-a prăpădit bietul băiat și cum Iulia nu mai știa nici ea bine ce simte: ușurare, tristețe nedefinită? Pe urmă cum a început să meargă la școală, prin cîte școli nu s-a perindat și degeaba. A fost ura la mijloc... dragostea? Și apoi măritișul și tot ce s-a petrecut după aceea: fiecare din căsnicii cu momentele sale de teamă și de fericire, cu clipele de dragoste pătimașe și pe urmă cu dispariția lor, cu indiferențele succesive

TOBIAS (*încuviințează din cap; vorbește cu blîndețe*): Bine Agnes, cum vrei tu.

AGNES (*clatină cu tristețe din cap*): Dragul meu Tobias... am trecut prin multe în viață, mai multe decît i-a fost dat ei să treacă. Mă simt tot mai bătrînă... simt cum mi se scurge viața. Nu mai am timp pentru asta acum. Poate la miezul nopții... (*Zîmbește trist*)... cînd toți veți dormi adînc. Atunci am să încerc să-i aduc puțină alinare Iuliei, am să uit iarăși de mine însămi,

CLAIRE (*pentru a pune capăt unei tăceri care începuse să devină apăsătoare*): În casa asta, toți ne ducem crucea în spate.

EDNA (*mușcîndu-și o unghie*): Fiecare cu ursita lui.

AGNES (*pe un ton sec*): Așa-i pe lume. (*Aruncă o privire către Claire*):. Deși după mine, sînt unii care nu poartă nici o cruce și alții pe capul cărora se adună toate nenorocirile. Cei slabi sînt și cei mai nemiloși; poverile lor le trec asupra altora.

CLAIRE: După cîte știi eu, măgarului îi place însă să-și poarte samarul în spate.

EDNA (*renunțînd la operația improvizată de manichiură*): Ce-ar fi să nu vă mai înțepați una pe alta.

HARRY: Da, cred că ar fi cazul! Tobias, nu vrei să bem ceva?

TOBIAS (*trezit din gîndurile în care s-a cufundat*): Hm, ce-ai zis?

HARRY: Ce cocteil să-ți prepar, băiatule?

CLAIRE (*cu oarecare satisfacție*): Bravo, Edna; văd că ai spus ce aveai pe suflet.

TOBIAS (*care nu-și dă seama pentru moment unde se află*): Să-mi prepari mie un cocteil?

EDNA: Se mai întîmplă cîteodată...

HARRY: Bineînțeles; tot sînt lîngă servanță.

EDNA (*calmă*):... cînd lucrurile nu se prezintă tocmai așa cum ar trebui.

TOBIAS: A, a. Dă-mi mai bine un whisky.

AGNES (cu un zîmbet forțat): Tu spui asta?

CLAIRE (apasă pe clapele acordeonului): Doamnelor și domnilor, concertul începe !

AGNES: Încetează, te rog, dragă Claire. (Către Edna.) Ziceam: tocmai tu spui asta?

EDNA (adresîndu-se lui Agnes; vorbește pe un ton calm, ferm): Trebuie să ne ajutăm unii pe alții, draga mea, atunci cînd ne stă în putință; este răspunderea, este condiția esențială a prieteniei...

AGNES (pe un ton puțin doct): Da, dar numai cînd ni se cere acest lucru.

EDNA (clatină capul, zîmbește cu blîndețe): Nu. Nu numai atunci (Cuvintele care urmează rostite sînt spuse cu voce mai tare, așa că le aud cu toții.) Atîta vreme cît trăim cu toții sub același acoperiș, mi se pare normal să... (Se așterne o clipă tăcerea; Agnes și Tobias privesc spre Edna, apoi spre Harry.)

CLAIRE: Acum, intru eu în scenă. (Încearcă clapele, atacă un jodl, acompaniîndu-se în surdină la acordeon; apare Iulia, a cărei prezență la început nu e observată de ceilalți; cu părul vîlvoi, fața îi e scăldată în lacrimi; în mînă are pistolul lui Tobias, fără să-l îndrepte însă spre cineva: ține pistolul cu stîngăcie, cu țeava în jos).

IULIA (pe un ton solemn înecat în lacrimi): Dă-i afară, tăticle, dăiafarădăiafară dăiafarădăiafarădăiafarădăiafarădăiafarădăiafarădăiafarădăiafară... (Toți observă concomitent prezența luliei și pistolul pe care îl ține în mînă; Edna rămîne cu gura căscată, dar nu dă semne de panică; Harry se trage înapoi; Tobias se apropie încetîșor de Iulia).

AGNES: Iulia !

IULIA: Dă-i afară, tăticle !

TOBIAS (apropiîndu-se de ea încet, calm, vorbind pe un ton liniștitor): Bine Iulia, fetița tatii, dă-l încoace acum...

IULIA: Dă-l afară, tăticle.

TOBIAS (ca și mai înainte): Hai Iulia, gata.

IULIA (întinde calm pistolul lui Tobias: dă din cap): Dă-i afară, tăticle.

AGNES (apăsător): Ar trebui să fii biciuită, domnișoară.

TOBIAS (adresîndu-se atît luliei cît și lui Agnes): Gata acum, destul...

IULIA: Îi scoți pe ușă afară tăticle, sau îmi dai pistolul înapoi?

AGNES (se întoarce spre Iulia, fulgerînd-o cu privirea): Cum îndrăznești să intri aici, în felul ăsta ! Cum îndrăznești să mă pui pe mine și pe tatăl tău într-o asemenea situație ? Cum îndrăznești să vii și să-i sperii pe Edna și pe Harry ? Cum îndrăznești să intri aici în felul ăsta ?

IULIA (pe un ton veninos către Harry și Edna): Plecați sau nu ?

AGNES: Iulia.

TOBIAS: (pe un ton rugător): Iulia, te rog...

IULIA: Plecați sau nu ! ? (Tăcere, toți își îndreaptă privirile spre Harry și Edna).

EDNA (în cele din urmă răspunde ca și cum e o chestiune care nu o privește): Să plecăm ? Nu, nu plecăm.

HARRY: Nu.

IULIA (către toți ceilalți): Vedeți ?

HARRY: E frumos să vii aci cu pistolul în mînă? ..

EDNA (adoptînd tonul și felul de a fi al lui Agnes): Te întorci acasă după ultimul naufragiu; zdrobită, încerci acum să-l zdrobești și pe ceilalți; umpli casa cu țipetele tale, răstorni totul...

IULIA: Spuneți-i să tacă.

EDNA: ... rea, egoistă, încăpățînată...

IULIA: Nu ești mama mea... Nu ai nici un drept să... !

EDNA: Ba am tot dreptul. Casa asta e și a noastră.

IULIA: Mamă!

AGNES (*fără să știe ce să spună*): Iulia...

EDNA: Casa asta e și a noastră, nu?

IULIA (*jubilând cu răutate*): În vecii vecilor! (*Tăcere o clipă.*) O să stați aici în vecii vecilor? (*Din nou tăcere.*)

EDNA (*se îndreaptă spre ea și fără să-și piardă cumpătul o pălmuește*): Dacă va fi nevoie. (*Calmă, adresându-se lui Tobias și Agnes.*) Îmi pare rău; ca nașă am dreptul s-o fac. (*Cele ce urmează le spune pe un ton calm, aproape sfidător, vorbind mai degrabă pentru sine, decît pentru ceilalți.*) Dacă vine o clipă cînd... dacă într-o seară stăm liniștiți acasă... și brusc ne cuprinde... ni se furișează în suflute... o spaimă de moarte... dacă simțim deodată nevoia să... atunci unde ne putem duce, dacă nu acolo unde știm că sîntem bine veniți, că sîntem așteptați? Unde ne putem duce dacă nu acolo unde știm că vom găsi masa pusă... patul făcut... tocmai pentru asemenea împrejurări. Nu sîntem niște simpli... pasageri... ca alții.

IULIA: Nu!

EDNA (*către Iulia*): Trebuie să înveți... cum se spune?... Să coexiști, să trăiești alături de alții, draga mea. (*Către ceilalți.*) Nu credeți? (*Nimeni nu răspunde; continuă, fără să-și piardă cumpătul.*) Nu credeți? După mine asta se înțelege prin prietenie... Nu-i așa?

AGNES (*lasă să treacă cîteva momente; apoi, cu mult calm*): Prin urmare ați venit aici ca să stați cu noi.

EDNA (*după o pauză vorbește și ea calm*): Da, așa e.

AGNES (*fără să i se clintească un mușchi, oftează*): Bine, mă rog. (*Pauză.*) S-a făcut tirziu, Iulia, e ora culcării. Haide cu mine.

IULIA (*ca un copil rușinat*): Ce spui, mamă?

AGNES: Hai cu mine; am să-ți pieptăn părul și am să-ți fac un masaj. (*O cuprinde pe Iulia cu brațul pe după umeri și o conduce încetîșor spre ușă*): Totul va trece... totul se va risipi... Somnul îți va închide pleoapele. Vii și tu Tobias? (*lese din scenă împreună cu Iulia. Se lasă tăcerea.*)

EDNA: Eh, cred că e timpul să mergem la culcare.

TOBIAS (*preocupat, cu gîndul în altă parte*): Da, sigur, firește.

EDNA (*se scoală din fotoliu la fel ca și Harry, schițează un zîmbet*): Știm drumul. (*Se oprește o clipă cînd împreună cu Harry ajunge în dreptul deschizăturii sub formă de arcadă.*) Prietenia e într-un fel ca și o căsătorie, nu-i așa Tobias? Uniți la bine și la rău.

TOBIAS (*ca mai înainte*): Firește.

EDNA (*pe un ton în care se ghicește o întrebare presantă*): N-am bătut la o ușă străină, nu-i așa?

HARRY (*pauză, sfios*): Nu-i așa, Tobias?

TOBIAS (*pauză; vorbește blînd, cu tristețe*): Nu. (*Zîmbește trist.*) Nu, sigur că nu.

EDNA: Noapte bună dragul meu Tobias. Noapte bună Claire.

CLAIRE (*ascunzîndu-și un zîmbet*): Noapte bună la amîndoi.

HARRY (*bătîndu-l încetîșor pe umeri pe Tobias*): Noapte bună, prietene.

TOBIAS (*ii privește în timp ce ies*): Noapte... noapte bună. (*Claire și Tobias rămîn singuri; Tobias mai ține încă pistolul în mînă.*)

CLAIRE (*după o pauză*): Nici un ac nu mai ai unde să arunci în casa asta, Tobias; nu-i locșor unde să nu dai peste cineva, nu-i ungher unde să nu te izbești de o taină.

TOBIAS (fără să se urnească): Noapte bună, Claire.

CLAIRE (se scoală din fotoliu, fără să mai ia cu ea acordeonul): Ai să stai de veghe, Tobias? Ca un fel de paznic de noapte? Eu am făcut treaba asta. Știi ce înseamnă să stai singură într-un hol și să auzi respirația sacadată a celorlalți? Ai simțit vreodată răsufierea caldă a unei case cufundată în somn? Știi ce înseamnă somnul unei case, o casă unde oamenii dorm?

TOBIAS: Noapte bună, Claire.

CLAIRE (ajunge lângă deschizătura sub formă de arcadă): Dar invers? Știi ce înseamnă o casă în care nimeni nu poate închide ochii toată noaptea, o casă în care toți stau ca împietriți, cu privirea pironită în întuneric? Când respirația se aude altfel, când frigul te pătrunde pînă la oase? Asta știi ce înseamnă?

TOBIAS: Noapte bună, Claire.

CLAIRE (cu tristețe): Noapte bună, Tobias.

(Ies din scenă în timp ce cade cortina)

ACTUL III

Pe la 7,30, a doua zi de dimineată. Același decor. La început Tobias e singur în scenă. Stă într-un fotoliu, îmbrăcat în pijama, halat și papuci. Intră Agnes într-o rochie de casă elegantă. Mișcările ei sînt domoale, lipsite de ostentație.

AGNES (zărindu-l pe Tobias): A, aici erai?

TOBIAS (fără s-o privească, consultîndu-și ceasul-brățară; vocea lui nu trădează aproape nici o emoție): E ora 7.30 și peste tot domnește liniștea... cel puțin așa cred.

AGNES: Mi s-a părut atît de ciudat.

TOBIAS: Ce tot îndrugi acolo?

AGNES: Azi noapte a fost un străin în cameră la mine.

TOBIAS: Cine?

AGNES: Tu.

TOBIAS: Oh!

AGNES: Drăguț din partea ta că ai venit.

TOBIAS (schitează un zîmbet): Hm.

AGNES: *Le temps perdu*. Cunoști expresia? Niciodată n-am înțeles-o bine; *temps perdu* înseamnă timp pierdut... și nu simpla scurgere a timpului; a fost însă drăguț din partea ta că ai venit. Când lucrul acesta nu era ceva neobișnuit, cît de ușor adormeam. Respirațiile noastre se contopeau, dormeam îmbrățișați. Dar azi noapte — ce păcat — ce trist, ai fost ca un străin, iar eu n-am putut închide ochii.

TOBIAS: Îmi pare rău.

AGNES: Tu ai putut să dormi?

TOBIAS: Nu.

AGNES: Din cînd în cînd am ațipit, dar imediat mă trezeam — ce să-i faci, nu mai eram obișnuită cu prezența ta, domnul meu. Deși nu mi-ar fi fost greu să mă obișnuiesc din nou.

TOBIAS: Zău?

AGNES: Așa cred.

TOBIAS: Deci n-ai discutat cu Iulia, așa cum ți-ai propus; s-o legeni, ca pe un copil toată noaptea și să vorbești în șoaptă.

AGNES: N-a vrut să mă lase să stau cu ea. «Ai propriile tale probleme, vezi-ți de ele», așa mi-a spus. Ai mai stat mult jos, în salon?

TOBIAS: Când?

AGNES: După ce . . . adică înainte de a veni la culcare.

TOBIAS: Am mai stat ceva. (*Ride încetșor, cu tristețe*): Era cît p-aci să intru în cameră la mine . . . din obișnuință . . . din greșeală mai degrabă, pe urmă mi-am dat seama că acum camera ta este și camera mea, pentru că în camera mea doarme lulia și pentru că în camera luliei dorm . . .

AGNES: Bineînțeles. (*Se apropie de el, îl mîngîie pe tîmple.*) Când ai plecat de la mine din cameră eram trează.

TOBIAS (*dojenind-o cu blîndețe*): Puteai să-mi spui asta.

AGNES (*mirată de propriile ei cuvinte*): M-am sfiit.

TOBIAS (*plăcut surprins*): Hm !

AGNES: Ai fost la Claire?

TOBIAS: Dar niciodată nu intru la Claire.

AGNES: Vreau să spun că nu te-ai dus la ea să stați puțin de vorbă?

TOBIAS: Niciodată nu intru la Claire.

AGNES: Totdeauna pizmuim fără motiv pe alții; îi invidiem pentru puținul pe care-l au. Tu și cu Claire vă potriviți atît de mult unul cu altul, vă înțelegeți atît de bine.!

TOBIAS: Niciodată nu mă duc noaptea la Claire în cameră, niciodată nu vorbesc cu ea cînd sîntem singuri — numai în public.

AGNES (*zîmbește trist*): Adică acolo unde mai vin și alții . . . cum ar fi salonul ăsta?

TOBIAS: Întocmai.

AGNES: Și niciodată n-ai făcut asta?

TOBIAS: Poftim?

AGNES: Ne repungă oare nouă fericirea? Vinovați de propriile noastre nenorociri, sîntem, în mare parte, noi înșine . . . O clipă nu stăm locului.

TOBIAS: Sîntem un popor cu un înalt simț etic: ne batem cu pumnul în piept pentru greșelile comise. Și avem propriile noastre căi de a repara aceste greșeli.

AGNES: Am să-ți simt iar lipsa — cînd ai să te muți din camera mea . . . dacă o să te muți. Încetasem să mai regret că nu ești lîngă mine.

TOBIAS (*zîbind fără voia lui*): Ce-mi place la tine e sinceritatea.

AGNES: Mă rog, nu strică un bărbat . . . la casa omului.

TOBIAS: Cît e de straniu . . . să te pomenști singur . . . noaptea tîrziu, într-o cameră pînă adineaori plină de lume, și unde nu mai e acum țipenie de om. E frig: caloriferul s-a răcit, nu se mai simte nici căldura prezenței umane. O să se dea drumul la calorifer abia la ivirea zorilor. Totul e atît de straniu: se simte un miros ciudat, metalic, de la țigările stinse rămase în scrumieră. Noaptea tîrziu, cînd nu mai e nimeni, mirosurile din cameră nu se mai amestecă. Poate de vină e și tăcerea apăsătoare . . . și lipsa ființelor omenești. Fiecare . . . lucru parcă se detașează de celelalte.

AGNES: Ce hotărîre ai luat?

TOBIAS: E ora 3 sau 4 noaptea. Într-un colț lumina e aprinsă . . . Ai lăsat-o chiar tu așa, gîndindu-te că ar putea veni cineva în miez de noapte . . . Dar cine să vină? Nu mai găsești un locșor unde să-ți pui capul. E ca un han la drumul mare. Iar tu parcă te simți un demiurg; privești în jurul tău și parcă în fața ochilor prinde iar totul viață; te vezi pe tine însuși . . . pe lulia, parcă ai fi un străin, parcă ai privi afară. Vezi iar totul cum s-a petrecut, cu ochii altuia asîști ca la un spectacol.

AGNES: Și îi judeci pe ceilalți?

TOBIAS: Nu, asta ar însemna că nu mai ești simplu spectator, că ești și tu atras în vîltoare. Și apoi, îți torni un pahar sau două...

AGNES (*ușor surprinsă*): Ai făcut tu asta?

TOBIAS: ... și apoi, în liniștea nopții, cînd te simți atît de obosit, îți torni un pahar sau două, și mintea începe să ... vagabondaze.

AGNES: Da?

TOBIAS: Și îi urmărești, cu un fel de uimire și încîntare, drumurile ei întorto-chiate ... dar și cu tristețe, pentru că știi prea bine că o dată cu zorile va reveni și tot zbuciumul. Și raționamentele tale nu vor mai valora nici cît o ceapă degerată

AGNES: Ce hotărîre ai luat?

TOBIAS: Stai frumușel și privești. Vezi totul ... atît de limpede, vezi pe fiecare cum încearcă să-și croiască drum prin hățiturile propriei sale jungle ... înțelegi toate tilcurile ascunse, îți dai seama de tot ce ar trebui să faci.

AGNES: Bine, bine. Da' ce-ai hotărît?

TOBIAS (*nu spune asta ca un reproș*): De ce atîta dezordine în camera asta? Ce păzesc servitorii?

AGNES: Se culcă mai devreme și se scoală mai tîrziu decît noi, asta-i tot. Ce reprezintă slugile decît un comentariu mut aspra modului nostru de viață, un fel de memento că nu mai ținem pasul cu vremea ... d-aia le și dăm leafă. « Să nu fii nici stăpîn, nici slugă » îți amintești? ... Shakespeare.

TOBIAS: Îmi aduc aminte cînd ...

AGNES (*luîndu-i vorba din gură*): ... cînd erai foarte tînăr și stătea cu părinții, iar slugile erau treze oricînd și la orice oră aveai nevoie de ele: la 6 dimi-neața dacă voiai micul dejun, sau la 5 dimineața cînd veneai cherchelit acasă — și te ajutau să urci pînă la tine în cameră și nu suflau nimănui o vorbă. De furat, furau, în înțelegere cu furnizorii, numai atît cît să-și rotunjească leafa. Generații după generații de slugi: spălătoreasa aproape oarbă, abia trăgîndu-și suflitul, bucătăreasa care gătea niște bucate strașnice numai cînd se pilea o leacă. Ei, unde mai găsești slugile de atunci? Unde sînt zilele alea? Erai tînăr pe atunci și stătea cu părinții.

TOBIAS (*amintindu-și de acele zile*): Eeei ...

AGNES (*vorbește blînd, cu tristețe*): Acum nu mai ești tînăr, dragul meu și nici nu mai stai cu părinții.

TOBIAS (*cu tristețe în glas*): Dar unde stau?

AGNES (*intr-un fel de răspuns*): Undeva, unde e multă tristețe și unde nu mai răzbate lumina. Nu crezi?

TOBIAS (*pe un ton retoric*): Și acum ce-o să facem?

AGNES: Tu ce-ai hotărît?

TOBIAS (*pauză; amîndoi zîmbesc*): Nimic.

AGNES: Trebuie totuși să iei o hotărîre. În casa asta s-a dat totul peste cap, domnul meu, nici măcar să te miști nu mai ai loc.

TOBIAS: Asta cam așa e. Trebuie însă să-mi dai și tu o mînă de ajutor.

AGNES: Nu, nu te bizui pe asta.

TOBIAS (*surprins*): Nu?

AGNES: Nu. Și eu am meditat puțin noaptea trecută, cînd erai aici jos și retră-ia atît de limpede scena de aseară. Am stat în întuneric și m-am gîndit la viața noastră, la anii care s-au scurs. Multe face femeia: aduce pe lume copii, dacă-i dă Dumnezeu norocul ăsta. Toată gospodăria pe capul ei; are grijă de mîn-care și nu orice fel de mîncare; trebuie să fie rufe curate și cite și mai cite.

- TOBIAS (*fără să-și creadă ochilor*): Poate că e prea devreme și nu te-ai trezit încă bine din somn; cu siguranță asta e. De când sînt n-am auzit așa pros . . .
- AGNES: Dar cu Teddy? Ei, aici mai ai ceva de spus? Sau preferi să faci pe nisnai.
- TOBIAS (*vădit stînjinit*): Agnes, te rog.
- AGNES (*continuuînd fără milă*): Mai ții minte ce s-a întîmplat după ce s-a prăpădit Teddy? (*Pauză.*) Am fi putut avea alt copil, alt băiat; am fi putut măcar încerca. Dar nu, n-ai avut nici măcar curajul să spui: «Nu mai vreau alt copil, nu mai vreau să-l pierdem și pe ăsta».
- TOBIAS: Agnes, încetează, te rog!
- AGNES: De cîte ori nu ți-am spus: «Tobias, nu mă lăsa așa, te rog. O să am eu grijă, îți garantez că n-o să mai avem alt copil, dar te rog nu . . . mă lăsa așa». Ce tristă, ce dezgustătoare era . . . dragostea noastră . . . și tu erai, sînt sigură, la fel de dezgustat.
- TOBIAS (*încetîșor*): Da.
- AGNES: Și totuși n-ai vrut să cedezi.
- TOBIAS (*același joc*): Nu, n-am vrut.
- AGNES (*ironică*): Așa că pînă la urmă ai hotărît că e mai bine să te retragi în camera ta și să trăiești ca un burlac.
- TOBIAS (*același joc*): Da.
- AGNES: Potrivit principiului: decît jumătăți de măsură mai bine nimic. Te simțai vinovat de moartea lui Teddy — ce prostie! — și pentru asta eu trebuia să sufăr.
- TOBIAS (*același joc*): Da, și?
- AGNES (*încetîșor, cu multă tristețe*): Tu ai fost cel care a hotărît, nu-i așa?
- TOBIAS (*același joc*): Da.
- AGNES: Iar eu a trebuit să mă resemnez, să mă împac cu situația? Nu-l așa?
- TOBIAS (*după o pauză, pe un ton rugător*): Bine, și acum ce-o să facem? Cum o să rezolvăm toate astea?
- AGNES (*vorbește liniștit, cu tristețe în același timp nu fără cruzime*): O să facem ce-o să vrei tu, firește. (*Tăcere. Intră Claire, îmbrăcată și ea într-o rochie de casă.*)
- CLAIRE (*cîntărește din ochi situația pentru o clipă: 'Neața copii!*
- AGNES (*către Tobias, referindu-se la Claire*): Tot ce pot face pentru tine, dragul meu, e să am singură grijă de toate în casa asta și să-ți atrag atenția cînd se ivește vreo primejdie.
- TOBIAS (*sumbru*): Bună dimineața, Claire.
- AGNES: Știi, Claire, lulia e în bucătărie, face cafea.
- CLAIRE: Cu alte cuvinte, e cazul să mă duc și eu acolo, s-o păzesc cum macină boabele și toarnă apa în ibric, nu-i așa? (*Se îndreaptă spre ușă.*) Ascultați-mă pe mine: lulia asta e o fată strașnică, o adevărată fiică a vestului sălbatic; cu ibricul de cafea într-o mînă și cu pistolul într-alta. (*lese.*)
- AGNES (*schițează un zîmbet*): Cînd se crapă de ziuă, Claire e o adevărată co-moară la casa omului . . . așa mi s-a spus.
- TOBIAS (*sfidător*): Zău?
- AGNES (*prefăcîndu-se că nu a remarcat tonul lui*): Așa mi s-a spus.
- TOBIAS (*izbucnește*): Să le spun să plece?
- AGNES (*o mică pauză*): Cui?
- TOBIAS (*sfidător*): Lui Harry și Edna, nu?
- AGNES (*ride încetîșor*): Oh! Am crezut o clipă că te referi la lulia și Claire.
- TOBIAS (*sumbru*): Nu. M-am referit la Harry și Edna. Să-i dau pe ușă afară?
- AGNES (*ca o lecție învățată pe de rost*): Harry e prietenul tău cel mai bun . . .

TOBIAS (*impacientat*): Da, și Edna priletena ta cea mai bună. Și ce-l cu asta?

AGNES: Asta-i realitatea și n-ai cum să te ascunzi după deget, chit că-l dai afară sau nu; sînt priletenii noștri cei mai buni și cu asta basta.

TOBIAS (*fierbînd*): Da, atunci să nu le dau afară pe Iulia și pe Claire? Sau și mai bine, de ce nu-i dau pe toți afară?

AGNES: Sau de ce nu te descotorosești de mine? Asta ar fi mult mai simplu. Să te descotorosești de scorpia care vă mănîncă la toți zilele. Atunci ți-al putea îndeplini în liniște misiunea de apostol și ai avea un loc asigurat în calendarul sfinților.

TOBIAS (*printre dinți*): Am impresia că ai prefera lucrul ăsta.

AGNES: Dar dacă te descotorosești cumva de mine . . . n-o să-ți mai fie totul moale, n-o să-ți mai duci viața după cum vrei tu.

TOBIAS (*perplex*): Bine, dar nici nu mi-a trecut prin . . . altă soluție nu e?

AGNES: Nu îmi pasă dacă mai sînt alte soluții, dragul meu; mă interesează însă ce soluție alegi tu. (*Întră Iulia și Claire. Iulia duce o tavă pe care se află cafe-tiera, ceștile, zaharnița, borcănul cu frișcă; Claire — o tavă cu patru pahare cu oranjadă.*) A, iată și ajutoarele noastre, ce ne-am face fără ele?

IULIA (*tonul și gesturile rapide, precise*): V-am făcut un nes; turceasca era mai bună dar n-am reușit să descopăr unde e cafeaua boabe. Cine știe pe unde o fi ascunsă? (*Nu găsește unde să așeze tava.*) Hai, moșulică, fă puțină ordine pe masă, nu vrei?

TOBIAS: Mo-moșulică?

AGNES (*începe să strîngă paharele rămase pe masă din seara precedentă*): Are dreptate; n-avem cum să ne bem cafeaua printre toate paharele astea lăsate de aseară. Tobias, pune și tu mina. (*Tobias se ridică din fotoliu, ia mai multe pa-hare din care s-a băut și le așează pe bufet, în timp ce Agnes pune altele pe o măsută alăturată.*)

CLAIRE (*cu veselie*): Numai eu n-am avut nimica de făcut; ce noroc pe mine că oranjada se găsește gata pregătită.

IULIA (*punind tava pe masă*): Așa; ei acu'mai zic și eu, ce părere aveți?

TOBIAS (*cu gîndul aiurea*): Sigur, sigur. Cum spui tu Iulia. (*Iulia toarnă cafeaua, știe fără să întrebe cîte bucăți de zahăr preferă fiecare ș. a.*)

CLAIRE: Ei, acum eu fac pe ospătarul. Agnes, tu vrei oranjadă?

AGNES: Mulțumesc, Claire.

CLAIRE: Dar micuța Iulia?

IULIA: Pune aici paharul lîngă mine, nu vezi că torn cafeaua?

CLAIRE (*o privește pieziș o clipă, nu se conformează, în schimb îi oferă un pahar lui Tobias*): Moșulică?

TOBIAS (*zăpăcit și intimidat*): Mulțumesc, Claire.

CLAIRE (*pune paharul lulei pe cîmin*): Paharul tău e aici, domnișoară, n-ai decît să-l iei după ce al să terminî de făcut pe gazda matinală.

IULIA (*atentă să nu răstoarne cafeaua pe de lături, ignorează în mod voit întepă-tura*): Mulțumesc Claire.

CLAIRE: Și acum o oranjadă și pentru suflețelul meu.

IULIA (*continuă să toarne cafeaua în cești; impasibilă*): N-ar fi cazul s-o amestecî cu puțină vodcă, Claire? Să-ți începi ziua așa cum trebuie. E doar duminică.

AGNES (*pufnește în rîs; se vede că cele spuse de Iulia au uns-o la inimă*): Iulia!

TOBIAS (*cu reproș*): Iulia, te rog!

IULIA (*ridică ochii spre el, cu răceală*): Am spus ceva ce nu se cuvenea, tată?

CLAIRE: Vodcă? Duminică? La opt fără zece? De ce nu?

TOBIAS (pe un ton blind, în timp ce Claire se îndreaptă spre bufet): Claire, nu trebuie să faci treaba asta.

IULIA (punind zahăr în una din cești): Las-o să facă ce vrea.

CLAIRE (turnându-și vodcă în pahar): Ba da, Tobias; așa cer regulile politetiei. Doar avem pe iubiții noștri oaspeți și prieteni ca exemplu, nu-i așa? Există legi care nu pot fi schimbate. Când știi cu cine ai de-a face, lucrurile sînt limpezi. Bețivii, bețivi rămîn; catolicii se duc la slujba religioasă; mîngea cînd dai cu ea de pămînt sare în sus. Nu putem să schimbăm nimic — s-ar duce naibii echilibrul.

IULIA (același joc): Și pe lîngă asta îți și place să tragi la măsea.

CLAIRE: Și pe lîngă asta îmi place să trag la măsea. Închipuie-ți ce s-ar întîmpla, Tobias, dacă s-ar schimba ceva, dacă n-ar mai fi după tipic; n-ai mai ști pe ce lume te afli, ai pluti într-un ocean al incertitudinii; îți dai seama că așa ceva este de neconceput.

IULIA (pe un ton nu prea prietenos): Adu-mi paharul de oranjadă, dacă nu te superi.

CLAIRE (ia paharul de pe cîmîn): Oooho, lulla s-a întors iar acasă — simte și ea nevoia să-și mai tragă puțin sufletul.

IULIA (întinzîndu-i lui Tobias ceașca cu cafea): Poftim, tată.

TOBIAS (puțin stînjinit): Mulțumesc, lulla.

IULIA: Vrei și tu mamă?

AGNES (cu un oftat de satisfacție): Mulțumesc draga mea.

IULIA: Ceașca ta e pe tavă, Claire.

CLAIRE (stă în cumpănă o clipă, privește la paharul cu oranjadă al luliei pe care-l ține încă în mînă, apoi calmă îl varsă pe covor). Iar oranjada ta e aici, lulla, cînd ai chef n-ai decît să te servești.

AGNES (furioasă): Claire!

TOBIAS (cu blind reproș): Pentru numele lui Dumnezeu, Claire!

IULIA (se uită la balta de pe covor, dă din umeri): Să fii sănătoasă. N-are nici o importanță.

CLAIRE: Unde mai pui că prietenilor noștri de sus nu le place cum e aranjată camera asta, vor să-i aducă unele modificări. (Claire se așează într-un fotoliu).

TOBIAS (se ridică cu greu, căutînd să se proptească cît mai bine pe picioare): Gata! Ajunge! Stați jos! Tăceți din gură! Vreau să vă spun ceva.

IULIA: Mamă, ți-am pus zahăr?

TOBIAS: Iulia, taclă o dată din gură!

AGNES: Ssst, draga mea, da, mi-ai pus.

TOBIAS: Vreau să vă spun ceva. (O clipă de liniște.)

CLAIRE (il încurajează cu oarecare ironie): S-auzim, dă-i drumul, Tobias.

TOBIAS (rugător): Și tu, Claire? De ce nu vrei să înțelegi o dată? (Tăcere. Cele trei femei învîrtesc lingurițele în cafea, se uită la Tobias ori stau cu ochii în pămînt. Par niște copii pe punctul de a fi dojenii pentru o boboroadă, refractari și periculoși ca niște mici sălbăticiuni, dar stăpînindu-se pe moment.) Ei, bine. (Pauză.) Ei bine, aseară s-a petrecut aici un anumit lucru. Nu mă refer la leșirea isterică a luliei, la povestea cu revolverul — lulla, te rog astîmpără-te! — deși în parte și de asta e vorba, mă refer... (Ostează adînc)... la Harry și Edna... la venirea lor aici. (lulia pufnește). Ai spus ceva, lulla? Nimic? Bun. M-am sculat și am stat aici, în camera asta, toată noaptea — sau mă rog, ore întregi — și am făcut ceva care, nu se prea întîmplă în familia noastră: am meditat...

AGNES (cu blîndețe): Îmi pare rău, Tobias, dar să știi că nu e frumos ce faci.

TOBIAS (*trecind peste această obiecție*): Am meditat. Am stat aici și m-am gândit la noi toți și la toate. Prin urmare, Harry și Edna au venit la noi și ... ne-au cerut ajutor.

IULIA: Asta nu e adevărat.

TOBIAS: Taci din gură!

IULIA: Asta nu e adevărat! N-au cerut nimic.

AGNES: ... Iulia, te rog ...

IULIA: S-au mulțumit să ne comunice ce-au hotărât. Au venit aici și au început să dea ordine!

CLAIRE (*ridică paharul și închină*): Așa cum fac de obicei toți membrii onorabilei noastre familii.

TOBIAS: Ba nu, au cerut. Dacă cerșești ceva și nu ți-ai pierdut mîndria.

IULIA: Dacă cerșești, înseamnă că nu mai ai nici o mîndrie.

AGNES (*contrazicînd-o cu blîndețe*): Nu cred că ai dreptate Iulia.

CLAIRE: Iulia nu are de unde să știe. Întrebați-mă mai bine pe mine.

IULIA (*dîrză*): Oamenii ăștia n-au nici un drept!

TOBIAS: Nici un drept? În toți anii ăștia? Bine, dar îi cunoștem de peste ... pentru numele lui Dumnezeu, Iulia, oamenii ăștia sînt prietenii noștri!

IULIA (*pe un ton dur*): Atunci n-al decît să-i primești! (*Tăcere.*) N-al decît să-i primești pe acești ... intruși.

CLAIRE (*către Iulia, cu asprime*): Ascultă drăguțo, nu ți-a intrat în cap lecția de aseară în problema drepturilor? N-ai reținut ce înseamnă să te viți cu de-a sila în sufletul altora; cum se prezintă situația, cine își are locul aici și cine nu?

IULIA (*către Tobias*): Să ții tată, dacă îi aduci pe oamenii ăștia în casă, eu plec!

TOBIAS (*pe un ton aproape sfidător*): Nu, zău?

IULIA: Vreau să spun că am să plec definitiv și n-am să mă mai întorc niciodată! Am să rup cu familia asta!

TOBIAS (*cu un sentiment de furie neputincioasă*): Harry și Edna sînt prietenii noștri!

IULIA (*la fel*): Sînt niște intruși. (*Tăcere.*)

CLAIRE (*către Tobias, rîzînd*): În momentele de criză ne dăm totdeauna arama pe față, nu-i așa Tobias? Toată familia e în păr, nu? Iulia stă frumușel acolo ... și dă ordine; a rămas același copil neascultător și ... cine știe? e gata să calce pe urmele lui Claire. Și Claire, blata de ea! Nici ea nu poate să facă prea multe! Iar Agnes, între timp, privești-o pe Agnes cea vorbărească, capul familiei, majordonul, soția prin excelență — tace ca pește. Șade confortabil în fotoliu, cu cafeluța lîngă ea și, gîndindu-se la meniul pentru săptămîna viitoare, vezi Doamne, face planuri. Bietul Tobias!

AGNES (*calmă, stăpînă pe sine*): Mulțumesc, Claire; așteptam doar să termine ceilalți — mă gîndeam și eu ca omul și așteptam să văd ce spune fiecare. Îmi ziceam în sinea mea că cineva trebuie să-și păstreze calmul. În primul rînd eu, capul familiei, soția prin excelență, infirmiera ... de noapte. Și mă gîndeam la Harry și Edna; la molima asta pe care au adus-o.

TOBIAS (*după o pauză*): La ce te gîndeai?

CLAIRE (*după ce trage o dușcă*): La molima asta.

IULIA: Of, pentru numele lui Dumnezeu ...

AGNES: La boala — sau dacă vreți — la spaima asta groaznică care i-a cuprins.

CLAIRE (*ride încetișor, pe înfundate*): He-he.

IULIA (*furioasă*): Spaima!?

AGNES (*imperturbabilă*): Da. Spaima sau ciurma — e același lucru. Edna și Harry — scumpii noștri prieteni — prietenii noștri cei mai buni, deși în privința asta

cred că s-ar mai putea discuta — au venit la noi și ne-au adus cu ei ciuma. Iar bietul Tobias n-a putut să închidă ochii toată noaptea și s-a războit cu o problemă de morală.

TOBIAS (*cu un sentiment de frustrare și minie*): Nu m-am ... războit cu ... o problemă abstractă. E vorba de oameni! De Harry și Edna! La naiba, sînt doar prietenii noștri!

AGNES: Da, dar au adus cu ei ciuma și vezi că se schimbă lucrurile. Dă-mi voie să-ți spun două vorbe despre asta. Despre maladia asta mortală. Ori ești imun. . . ori o combați. Dacă ești imun, deschizi ușa, intri înăuntru și încerci să le-cuiești pacientul; se vindecă bine, nu, dă ortul popii. Dar dacă nu ești imun atunci riști să te molipsești. Acum 1000 de ani — sau chiar mai aproape de zilele noastre — tratamentul era cît se poate de simplu: le dădeai foc și se prefăceau în cenușă. Le ardeai leșurile, casele, hainele — și dacă aveai minte te mutai în alt oraș. Dar în zilele noastre — cu progresele pe care le-a făcut medicina, ne mulțumim cu izolarea bolnavului; îl punem în carantină, îl ostracizăm — afară de cazul cînd sîntem imuni sau avem velleități de sfinți. Așa că, dragul meu, dacă ai stat de veghe toată noaptea, ai stat și ți-ai frămîntat creierii în orele tîrzii, cînd frigul te pătrunde pînă la oase, gîndul ți-a fost la pacient și nu la boală. Aici nu e însă vorba de Edna și Harry, de prietenii noștri care au venit să stea la noi; e vorba de altceva, de o molimă.

TOBIAS (*pe un ton în care nerăbdarea se amestecă cu o disperare mută*): Da pentru numele lui Dumnezeu, Agnes! Sînt prietenii noștri! Ce-ai vrea să fac? Să le spun: «Nu, nu puteți rămîne aici pentru că a dat năpasta peste noi. Om fi noi prieteni și așa mai departe, dar de intrat aici nu puteți intra decît dacă sînteți fără prihană». Nu, Agnes, pentru numele lui Dumnezeu, dacă asta e tot ce Harry și Edna înseamnă pentru noi, atunci ... atunci ce să mai sperăm de la noi înșine? Cînd vorbim unul cu altul ... au vreun înțeles cuvintele noastre? Vreo noimă? În relațiile dintre noi, cînd spunem ... da sau ... te rog ... înțelegem noi înșine prin asta da ... însă numai cu anumite condiții? Dacă e așa, Agnes, atunci totul a fost zadarnic.

AGNES (*prudentă*): Poate. Dar nu uita că sîngele apă nu se face. Chiar dacă noi între noi n-avem mai multă ... afecțiune decît față de alții, sîntem totuși de același sînge. Nu-ți cer să alegi între familie și ... prieteni ...

TOBIAS: Ba tocmai asta faci!

AGNES (*cu ochii închiși*): Spun doar atît că aici la noi s-a strecurat o molimă! Și te întreb: cine din familia noastră e imun?

CLAIRE (*pe un ton obosit, ca un simplu fapt lipsit de importanță*): Eu. Eu am avut boala asta. Și, după cum se vede, n-am murit încă.

AGNES: Claire e cea mai rezistentă dintre noi toți: ăștia care duc boala pe picioare sînt adesea cei mai puțin predispuși la molipsire; trebuie să te gîndești însă și la noi ceilalți. Sîntem noi oare imuni? Sîntem imuni față de ciuma, față de spaima îngrozitoare care s-a culbărit în odaia de sus? Dacă sîntem, atunci ... să mergem înainte! Dacă nu ... (*ridică din umeri*) ... ei bine, în definitiv n-avem decît să ne molipsim, n-avem decît să murim, orice om trebuie să moară o dată și o dată. Sau poate-i mai bine să le dăm foc, să ne descotorosim de ei cu boală cu tot ... și să așteptăm molima următoare. Tu trebuie să hotărăști asta, dragul meu.

(*Tăcere. Tobias se ridică, se îndreaptă spre fereastră; ceilalți rămîn în fotolii; apar în pragul deschizăturii în formă de arcadă Harry și Edna îmbrăcați ca pentru a ieși în oraș, însă fără pardesie*).

EDNA (*impasibilă*): Bună dimineața.

AGNES (*după o scurtă pauză*): O, v-ați sculat.

CLAIRE: Bună dimineața, Edna. Bună dimineața, Harry. (*Iulia nu-și întoarce capul spre ei; Tobias face acest lucru dar nu scoate un cuvânt.*)

EDNA (*răsufă adînc, vorbește ca și cum ar recita ceva învățat pe dinafară*): Harry vrea să-i spună ceva lui Tobias. Cred că ar fi mai bine să-l lăsăm singuri. Poate că...

AGNES: Firește. (*Cele trei femei se ridică din fotolii ca la un semnal, încep să strîngă ceștile de cafea de pe masă.*) Știi ce, eu zic să mergem în bucătărie, să pregătim ceva pentru micul dejun, așa cum scrie la carte.

HARRY: Nu, vă rog, zău așa, nu trebuie să...

AGNES: Ba da, ba da, trebuie să vă lăsăm să stați de vorbă. Nu-i așa, Tobias?

TOBIAS (*încetșor*): Da... firește.

AGNES (*către Tobias, pe un ton liniștitor*): O să fim alături. (*Femeile se îndreaptă spre ușă.*) Ai dormit bine, Edna? Ai putut să închizi ochii? Eu n-am dormit niciodată în patul ăla, dar știu că de obicei... (*les una după alta.*)

HARRY (*privindu-le cum ies, ride cu tristețe*): Ia uită-te la ele. Au șters-o cît ai bate din palme. Parcă le-ar fi pus cineva sare pe... (*Se oprește, îl vede pe Tobias că nu se simte în largul său, spune pe un ton blind*). Bună dimineața, Tobias.

TOBIAS (*recunoscător*): Bună dimineața, Harry. (*Amîndoi stau în picioare*).

HARRY (*își freacă miinile*): Știi, știi ce-aș avea chef să fac? Ceva ce n-am făcut decît o singură dată în viață, cînd aveam 20 de ani.

TOBIAS (*nu e dispus să ghicească*): Nu. Ce anume?

HARRY: Aș vrea să beau ceva dis-de-dimineață pe inima goală. Ce zici, crezi că se poate?

TOBIAS (*schitează un zîmbet, se îndreaptă încet spre bufet*): Firește.

HARRY (*sfios*): Vrei să bei și tu cu mine?

TOBIAS (*dintr-o dată foarte tîndr*): Cred că da. Păcat că n-avem gheață.

HARRY: Eu zic atunci să bem un pahar de whisky; simplu, fără sifon.

TOBIAS: Nu vrei coniac?

HARRY: O, nu, ferească sfîntul.

TOBIAS: Bine, atunci whisky.

HARRY: Da. Mulțumesc.

TOBIAS (*puțin sumbru*): Ei bine, să închinăm atunci pentru tinerețea noastră, să ne simțim iarăși tineri.

HARRY: Da. (*Bea.*) Nu e rău, pe inima goală, ce zici?

TOBIAS: Nu, nu-i rău, numai că eu am mai băut... înainte, ăsta nu-i primul pahar.

HARRY: Cînd ai băut?

TOBIAS: Ceva mai înainte... Pe la 3 sau 4, cînd dormeați cu toții... sau mă rog...

HARRY (*cu prefăcută neapăsare*): O, erai... treaz, la ora aia?

TOBIAS: Da.

HARRY: Eu am așipit puțin... Tobias ție... hm... ți-e dragă Edna?

TOBIAS (*stînjedit*): Firește că mi-e dragă.

HARRY (*după o pauză*): Tobias, aș vrea să vorbim... aș vrea să vorbim despre venirea noastră aici, despre ce s-a întîmplat aseară și cu o zi mai înainte... (*Vorbesc amîndoi în același timp.*)

HARRY: Tocmai îi spuneam Ednei azi-noapte: «Ascultă, Edna, în definitiv ce căutăm aici».

TOBIAS: Am stat trează toată noaptea și m-am gândit la treaba asta, Harry, și am discutat cu Agnes azi dimineață, când erați încă sus.

HARRY: Scuză-mă.

TOBIAS: Ziceam că am stat trează toată noaptea, Harry, și m-am gândit la treaba asta și am discutat și cu Agnes când erați încă sus și... zău așa... nu e chiar atât de simplu, Harry... dar o s-o scoatem la capăt... dacă vrei să rămîneți la noi... am să aranjez eu, vreau să spun, cred c-o să pot aranja.

HARRY: Nu... Tobias, noi... noi plecăm.

TOBIAS: Nu știu dacă asta ajută la ceva... nu știu cum o să...

HARRY: Am spus: noi plecăm.

TOBIAS: Firește, dar... ce-ai spus? Plecați?

HARRY (cu un zîmbet sfios, plin de bunătațe): Exact.

TOBIAS: Dar al putea să încerci, să vezi cum e aici... sau noi am putea încerca, dumnezeule, nici eu nu mai știu. Nu te mai poți întoarce înapoi; trebuie să...

HARRY: Da, ce trebuie să facem? Să vindem casa? Să cumpărăm alta? Să ne mutăm?

TOBIAS: Bine, da' ați venit aici!

HARRY (trist): Vrei să rămînem aici, Tobias?

TOBIAS: Ați venit aici!

HARRY: Vrei să rămînem aici?

TOBIAS: Aici ați venit!

HARRY (accentuînd fiecare cuvînt): Vrei să rămînem aici? (pe un ton mai potolit, aproape scuzîndu-se) Edna și cu mine... am trecut prin atîtea... atîtea... dezamăgiri, de atîtea ori n-am avut curajul să ne privim în față; ne-am mințit poate singuri, cît de multe ne-am dorit cîndva... și cît de puține... am realizat... citeodată stăm de vorbă, de cele mai multe ori însă nu... Nu sîntem firi sentimentale. Firește, nu sîntem de ghilață... dar în ce mă privește am fost totdeauna timid, cam ursuz și... timid. Iar Edna nu e prea... fericită — cred că asta e explicația. Ne sînteți... dragi și tu și... Agnes și... mă rog, Claire și Iulia, vreau să spun că-mi ești drag și cred că și eu ție, și... voi sînteți prietenii noștri cel mai buni dar... știi ce i-am spus Ednei, cînd eram sus în cameră? I-am spus: Edna, inchipuie-ți că ar fi venit ei la noi. Și Edna n-a scos un cuvînt. Și atunci am continuat: Edna, dacă ar fi fost ei în situația noastră, dacă ar fi bătut ei la usa noastră, ei bine Edna, chiar dacă noi n-avem toate complicațiile cu Iulia și cîte și mai cîte, eu... eu nu l-aș fi primit.

(O clipă de tăcere)

Nu l-aș fi primit Edna; n-au... n-au nici un drept. Și Edna mi-a răspuns: da, știu, n-ar avea nici un drept.

(O clipă de tăcere)

Toby, eu nu ți-aș îngădui să rămîi.

(Sfios, încurcat).

Nu... nu vrei să rămînem aici, nu-i așa, Toby? Nu vrei să ne primești.

(Ceea ce urmează e ca un fel de arie. În interpretarea ei trebuie subliniat tot zăbuciumul cîmplit și toată exuberanța unui om care și-a stăpînit prea mult emoțiile. Tobias se va lăsa antrenat pînă în pragul isteriei: și se va pomeni uneori rîzînd, în timp ce alte ori va pînge de ușurare. În general, în această izbucnire, sinceritatea se îmbină cu atitudinea de bravadă fiecare din aceste stări completînd-o pe cealaltă. Vom încerca într-un fel să notăm toate acestea).

TOBIAS (*încetîşor, ca şi cum n-ar pricepe înţelesul cuvîntului*): Să vreau? Să vă primesc? (*Acelaşi joc.*) Ce? Ce anume? (*Izbucneşte brusc în rîs, plin de veselie.*) DACĂ VREAU? (*Ride mai departe; rîsul e însă întretăiat de un hohot înăbuşit de plîns.*)

DACĂ VREAU SĂ VĂ PRIMESC AICI! (*Aproape că nu mai poate vorbi din cauza risului.*) Vii aici la noi, vii aici cu... nevastă-ta şi cu... spaimele tale! şi mă mai întrebi dacă vreau să te primesc! (*Răsuflă din greu.*) DA! FIREŞTE — FIREŞTE CĂ VREAU SĂ TE PRIMESC! CASA ASTA AM RIDICAT-O CU MÎINILE MELE! POFTIM INTRĂ! POFTIM CU CIUMA TA CU TOT! ȚI-E FRICĂ, TE-A CUPRINS SPAIMA PÎNĂ ÎN MĂDUVA OASELOR? NU-I NICI. VINO CU SPAIMA TA CU TOT! (*Pauză. Apoi pe un ton şi mai ridicat.*) AD-O CU TINE! POȚI SĂ INTRI ORICÎND FRĂȚIOARE. UȘA ȚI-E DESCHISĂ — POȚI SĂ INTRI ORICÎND, FRĂȚIOARE — NE CUNOAȘTEM DE 40 DE ANI!

(*Vorbește acum în șoaptă; încet și sacadat parcă ar psalmodia.*)

Nu trebuie să ceri voie Harry, nici nu trebuie să mă întrebi măcar; sînteți prietenii noștri, prietenii noștri cei mai buni și nu trebuie să ceri voie.

(*Țipînd.*) CE-I ASTA SĂ CERI VOIE? (*Vorbește din nou blind, ca mai înainte.*) Vii la noi la masă, nu-i așa, treci pe la noi să bei un păhărel, ieșim împreună simbătă seara în oraș și stăm la taclale și spunem la bancuri și ridem împreună și o bați încetișor pe mîină pe Agnes și-i spui ce s-ar face bietul Tobby fără ea și ne cunoaștem de atîta vreme și ne iubim unul pe altul? (*Țipînd.*)

NU-I AȘA?! NU NE IUBIM UNUL PE ALTUL? (*Vorbește din nou blind, ride cu ochii împăinjenți de lacrimi.*)

Oare prietenia nu se prefacă cu vremea în dragoste? Oare 40 de ani nu înseamnă nimic? Soarta ne-a legat unul de altul, frăție, sîntem prieteni, am trecut prin multe, bune și rele. Ce spui frăție? (*Țipînd.*) CE SPUI FRĂȚIOARE?! Bune? Rele? PRIN TOATE CÎTE AU FOST AM TRECUT ÎMPREUNĂ FRĂȚIOARE! (*Blind.*)

Și nu trebuie să ceri voie. Mi-ești drag, Harry, zău crede-mă; Edna nu mi-e simpatică, dar asta n-are importanță, tu mi-ești tare drag; dragostea asta a mea are însă limitele ei, îmi dau seama... (*Ridică din nou tonul.*)

DAR SÎNT LIMITELE MELE! NU ALE TALE! (*Blind.*)

Crede-mă, îmi ești drag, tare drag, dar nu atît cît trebuie... prietenia ade-vărată înseamnă mai mult, și sînt conștient de asta și mă doare. Așa că vino cu nevasta, vino cu spaima voastră cumplită, cu ciumă cu tot. (*Ridică iar tonul.*) VINO CU CIUMĂ CU TOT!

(*Cele patru femei apar în pragul deschizăturii sub formă de arcadă, cu ceștile de cafea în mîină, se opresc și urmăresc ce se petrece.*)

NU VREAU SĂ TE PRIMESC AICI! AI CERUT ASTA?! NU! NU VREAU. (*Cu vehemență.*) DAR PE LEGEA MEA AI SĂ RĂMÎI AICI! AI TOT DREPTUL! TOT DREPTUL! ȘTII CE ÎNSEAMNĂ CUVÎNTUL ĂSTA DREPTUL! (*Pe un ton scăzut.*)

Patruzeci de ani aproape ai trudit pentru el și eu la fel; și dacă nici asta nu înseamnă nimic, atunci la dracu, nu-mi pasă, ai tot dreptul să rămii aici, ți-ai cîștigat dreptul ăsta. (*Cu vehemență.*) ȘI MARTOR MI-E CERUL AI SĂ FACI UZ DE EL! MĂ AUZI?! VINO CU SPAIMA TA CU TOT, VINO AICI ȘI STAI CU NOI! VINO CU CIUMA TA CU TOT! RĂMÎI CU NOI! NU VREAU SĂ TE PRIMESC! NU TE IUBESC! DAR PE DUMNEZEUL MEU... RĂMÎI!! (*Pauză.*) RĂMÎI! (*Pe un ton mai blind.*) Rămii! (*Încetîşor cu lacrimile în ochi.*) Rămii! Te rog. (*Pauză.*) Rămii? Te rog! Da, rămii?

Se aștern e tăcerea. Harry se ridică ca un automat; femeile intră fără zgomot în cameră una câte una, rămân în picioare. De acum înainte și pînă la sfîrșit acțiunea se va desfășura discret, estompat.

EDNA (calmă): Harry, vrei să duci bagajele jos? Poate îți dă și Tobias o mînă de ajutor?

HARRY (cu blîndețe): Cum să nu. (Se îndreaptă spre Tobias care își șterge încetișor lacrimile, îl cuprinde blind de după umeri). Tobias, mă ajuți să luăm bagajele de sus? (Tobias încuviințează din cap, îl ia pe Harry pe după umeri. Cei doi ies împreună. O clipă de tăcere.)

EDNA (învîrtind cu lingurița în ceașca de cafea; se simte că e puțin încordată, însă vorbește pe tonul unei conversații banale): Bietul Harry; nu e un om... rău, chiar dacă îi place să pară altfel de cum e. (Destinzîndu-se puțin, aproape mulțumită.) Azi noapte... s-a apropiat de patul meu și s-a așezat lîngă mine... A stat așa în întineric lîngă mine și mi-a spus încetișor, parcă era un băiețuș: «Crezi că ei țin cît de cît la noi? Tu ce crezi, Edna?» Am tăcut o clipă; pe urmă i-am răspuns: «Știu eu ce să zic... probabil tot atît de mult cît ținem și noi la ei...» (Pauză.) «Crezi că noi... i-am primi în casa noastră, Edna?» Era mai mult o șoaptă. Apoi, iar a tăcut. (Cu blîndețe.) Ei bine, sper că a vorbit pe șleau cu Tobias, că a găsit cuvintele potrivite. Nu trebuie să forțăm ușa norocului, nu-i așa? Doar să batem încetișor la ea. (Pauză; schițează un zîmbet.) E trist să ajungi la capăt, nu-i așa? Să te apropii de sfîrșit: atîtea s-au petrecut, cîte n-am lăsat în urmă... și cît de puține au mai rămas. Și încă nu știm — încă n-am aflat... ce nu se cuvine să facem... ce nu trebuie să cerem, și asta pentru că ne e teamă să privim adevărul în față. N-ar fi trebuit să venim aici.

AGNES (oarecum mașinal): Ei, Edna. Da cum poți să...

EDNA: În interesul, nostru n-ar fi trebuit s-o facem... Vina e numai a noastră. E trist să-ți dai seama că ai ajuns aproape de capăt, că ai trecut prin atîtea, și că ai rămas singur, că nu te poți bizui decît pe tine — un trup uscat... lipsit de vlagă, de căldură.

(Pauză. Revine la tonul de adineaoori al unei conversații banale, sub care se simte însă o ușoară încordare.) Și ce-ai de gînd să faci, Iulia? Ai să încerci să stai de vorbă cu Douglas?

IULIA (privindu-și ceașca cu cafea): Nu m-am gîndit încă, nu știu; nu cred.

AGNES: Timpul. (Pauză; privirile celorlalte se îndreaptă spre ea.) Timpul se scurge pe nesimțite fără să-ți dai seama. (Pauză. Celelalte continuă s-o privească.)

Oamenii nu-și dau seama și pînă la urmă... e prea tîrziu. Știi că sus, pe culmea dealului... se dă lupta; vezi norii de praf, auzi strigăte, zăngănit de săbii... dar stai și aștepți; și timpul se scurge. Iar pînă la urmă, cînd te hotărăști și tu cu sabia scoasă din teacă, cu scutul în mînă... nu mai găsești nimic acolo... doar un morman de fiare ruginite; de oase; și vîntul care suflă printre ele. (Pauză.) Îmi pare rău că n-am putut să te servesc cu o cafea turcească, Edna. Să mă tai dacă știu unde o fi cafeaua boabe.

EDNA: Ooo! Nu face nimic. La vinuri și la cafea nu mă pricep de loc. Mai bună, mai proastă, pentru mine tot una e.

CLAIRE: În afară de Claire... mai e cineva dispus să tragă o dușcă?

AGNES (bombănind): Claire, zău așa...

CLAIRE: Edna, tu ce zici?

EDNA (cu un rîs dezaprobator): Păcatele mele, Claire, nici nu-mi trece prin gînd. Mulțumesc.

CLAIRE: Iulia?

- IULIA (*ridică ochii spre ea; o privește fix; apoi spune încet*): Fie. Poți să-mi dai și mie un pahar. Mulțumesc.
- EDNA (*se ridică în picioare tocmai când Agnes vrea să deschidă gura*): Parcă-l aud venind. (*Tobias și Harry apar în pragul deschizăturii sub formă de arcadă cărind bagajele.*)
- TOBIAS: Așa, acum o să le ducem la mașină.
Cei doi ies cu bagajele.
- EDNA (*cu amabilitate căutată*): Mulțumesc, Agnes, ai fost foarte... în fine, îți mulțumesc. O să ne mai vedem.
- AGNES (*se scoală și ea în picioare; pe față i se citește o oarecare preocupare*): Bineînțeles; sper că n-o să ne ocoliți.
- EDNA (*ride*): Păcatele mele, de ce să vă ocolim? Parcă e vreo deosebire între noi și voi? Între cum ne petrecem și unii și alții viață?
(*Pauză.*) Iulia... Mai gîndește-te.
- IULIA (*cu o ușoară sfidare în glas*): Am să mă mai gîndesc, Edna. Știi prea bine că ador căsnicia.
- EDNA: Claire, darling, să fii cuminte.
- CLAIRE (*cu cîte un pahar în mînă; bravează*): Am să încerc.
- EDNA: Agnes, jol am de gînd să les în oraș. Vii și tu? (*O pauză mai lungă decît ar trebui; Claire și Iulia se uită la Agnes.*)
- AGNES (*cu oarecare stîngăcie*): Nu... nu cred că am să pot, Edna; sînt... sînt... atît de ocupată.
- EDNA (*ceva mai distantă, cu tristețe*): Bine, mă rog. Poate... altădată.
- AGNES: Da, neapărat. Reintră cei doi bărbați.
- TOBIAS (*puțin reținut, rigid*): Gata. S-a făcut.
- HARRY (*ofterează ușor*): Totul e în regulă.
- AGNES (*se îndreaptă spre Harry, îl îmbrățișează*): Harry, dragul meu; ai grijă de tine.
- HARRY (*o sărută cu stîngăcie pe obraz*): Nu, mulțumesc, Agnes. Și tu, Iulia, ai și tu grijă... să fii cuminte.
- IULIA: La revedere, Harry.
- CLAIRE (*inminindu-i Iuliei paharul*): La revedere Harry, pe curînd.
- HARRY (*zîmbește puțin trist*): Mal încape vorbă?
- EDNA (*il îmbrățișează pe Tobias*): La revedere, Tobias, îți mulțumesc.
- TOBIAS (*bolborosînd*): La revedere, Edna. (*O scurtă tăcere.*)
- HARRY (*ii ia mîna lui Tobias într-a sa, o strînge cu putere*): Mulțumesc, bătrîne.
- TOBIAS (*vorbește blind, cu tristețe*): Te rog. Nu vrei să rămii? (*Pauză.*)
- HARRY (*dă din cap*): Atunci ne vedem la club. Edna, vll? (*Se îndreaptă spre ieșire.*)
- AGNES (*din urmă*): Fiți cu băgre de seamă pe drum. Știți cum e duminica puzderie de mașini.
- HARRY și EDNA (*din culise*): Nicl o grijă. La revedere. Mulțumim.
(*Cei patru se află acum singuri în cameră. Iulia și Claire s-au așezat în fotolii; Agnes se îndreaptă spre Tobias și îl înconjoară cu brațul.*)
- AGNES (*oftînd*): E, lată-ne aici cu toții. E totul în regulă, dragul meu.
- TOBIAS (*își dreghe glasul*): Firește.
- AGNES (*continuînd să-l țină cu brațul de după umeri*): Fiica ta s-a apucat să bea de dimineată, sper c-ai remarcat.
- TOBIAS (*cu indiferență*): O, da? (*Se smulge de lîngă ea.*)
Aveam și eu pe undeva... un pahar. Am băut împreună cu Harry. A, uite-l.

AGNES: Mă rog, se pare că avem acum trei băutori matinali în casa asta. Sper că n-o să se transforme într-o circulumă. Nu de alta, dar altminteri va trebui să scoatem autorizație, nu crezi?

TOBIAS: Dacă te supără că se bea de dimineață, n-ai decît să-ți închipul că e noapte, tîrziu de tot.

AGNES: Bine, cum vrei tu. (Tăcere.)

TOBIAS: Am făcut tot ce mi-a stat în putință. (Pauză.) Am fost sincer. (Tăcere.) Nu-i așa? (Pauză.) Spuneți și voi.

IULIA (după o pauză): Ai fost foarte sincer, tată, și ai făcut tot ce ți-a stat în putință.

TOBIAS: Spune și tu, Claire: n-am încercat? N-am fost sincer?

CLAIRE (încearcă să-l liniștească; vorbește pe un ton trist): Sigur că ai fost. Și de încercat, ai încercat tot ce s-a putut.

TOBIAS: Îmi pare rău. Iertați-mă.

AGNES (ca să înlăture tăcerea apăsătoare care s-a lăsat): Două lucruri rămîn pentru mine un mister: Cum de mi-a intrat în cap ideea că aș putea... să-mi pierd mințile... cîndva, într-o bună zi — cînd anume? Anii se scurg, și încep să cred că asta n-o să se întîmple niciodată sau, dacă ar fi să se întîmple, n-o să-mi dau seama, sau — cine știe? — poate s-a și întîmplat... Altceva mi se pare însă și mai uimitor... lumina zilei, veșnica minune a soarelui. Sute și sute, mii și mii de ani, de cînd e lumea. Mă întreb dacă nu l-a fost dat omului să doarmă noaptea, tocmai pentru că întunericul continuă și azi să-l... înspăimînte? Se zice că în timpul somnului demonii ies din ascunzișul lor... și mintea o ia razna în lumea viselor și a coșmarurilor, unde nu mai există nici o logică, unde totul e fără noimă... reversul întunecat al propriei noastre rațiuni. Dar cînd se ivește iar lumina zilei... totul revine la normal. (Ride cu tristețe.) Biata Edna, bietul Harry. (Oftează.) Bine că s-au dus... o să uităm cu toții... foarte curînd... tot ce s-a întîmplat. (Pauză.) Haldeți să ne vedem de treabă.

CORTINA.

În românește de ROMULUS CĂPLESCU și Z. FLOREA

ITALO
SVEVO

roman (III)

Romanu secolului 20
Romanu secolului 20
Teritorii redescoperite

SENILITATE

(Continuare)

X

Atît durerea, cît și remușcarea lui se potoliră cu totul. Elementele din care se compunea viața lui Emilio rămîneau aceleași, dar se atenuară de parcă ar fi fost printr-o lentilă întunecată, care le lipsea de lumină și de violență. O mare liniște și o mare plictiseală îl copleșeau. Înțelesese cu deplină claritate cît de ciudată fusese la el exagerarea sentimentală, și-i spusese, crezîndu-se sincer, lui Balli care-l studia cu oarecare neliniște: — M-am vindecat.

Putea s-o și creadă fiindcă nimeni nu putea pretinde ca el să-și mai amintească exact starea de suflet în care se aflase înainte de a o fi cunoscut pe Angiolina. Era atît de mică deosebirea ! Căscase mai puțin de plictiseală și nu cunoscuse stinghereala dureroasă ce-l cuprindea cînd se afla lîngă Amalia.

Și anotimpul era foarte întunecat. De săptămîni întregi nu apăruse nici o rază de soare, și de aceea, cînd se gîndea la Angiolina, asocia în gînd chipul dulce, culoarea caldă a părului blond, cu albastrul cerului, cu lumina soarelui, lucruri care dispăruseră toate deodată din viața lui. Ajunsesese totuși la convingerea că părăsirea Angiolinei fusese salutară pentru el.

— E preferabil să fim liberi — spunea cu convingere.

Încercă să și profite de libertatea recîștigată. Simțea și-i părea rău că e lipsit de vlagă, și-și amintea cum, cu ani în urmă, arta îi colorase viața, sustrăgîndu-l inerției în care căzuse după moartea tatălui său. Își scrisese romanul, povestea unui tînăr artist căruia o femeie îi ruinează spiritul și sănătatea. În tînărul acela se reprezentase pe sine, propria-i naivitate și bunătate. Își închipuise eroina după moda de atunci: un amestec de femeie și tigru. Avea atitudinile, ochii, caracterul crud al felinei. Nu cunoscuse niciodată o femeie și o visase astfel, un animal care într-adevăr cu greu ar fi putut să nască și să prospere. Dar cu cîtă convingere o descri-

sese ! Suferise și se bucurase împreună cu ea, simțind uneori că trăia și în el acest amestec hibrid de tigru și femeie.

Luă acum din nou pana și scrisese într-o singură seară primul capitol al unui roman. Găsea o nouă orientare de artă, căreia vru să i se conformeze, și scrisese adevărul. Povesti întâlnirea cu Angiolina, își descriuse sentimentele — imediat, însă, pe cele din ultimele zile — violente și furioase, chipul Angiolinei pe care-l văzuse de la prima întâlnire stricat de un suflet josnic și pervers, și în sfârșit minunata priveliște ce decorase începuturile idilei lor. Obosit și plictisit, părăsi lucrul, mulțumit că așternuse pe hîrtie într-o singură seară un întreg capitol.

În seara următoare se apucă din nou de lucru avînd în minte două sau trei idei, suficiente după părerea lui pentru o suită de pagini. Dar, înainte, reciti paginile terminate: — De necrezut ! — murmură. Bărbatul nu semăna de loc cu el, iar femeia păstra ceva din femeia-tigru din primul roman, dar nu avea viață, sîngele ei. Socoti că adevărul pe care voise să-l povestească era mai puțin demn de crezut decît visele pe care, cu ani în urmă, se pricepuse să le treacă drept adevărate. În clipa aceea simți o inerție deznădăjduită și o neliniște dureroasă. Lăsă pana, închise iar totul într-un sertar, și-și spuse că va relua lucrul mai tîrziu, poate chiar a doua zi. Această hotărîre îl liniști ; dar nu se mai întoarse la masa de scris. Voia să-și cruțe orice durere, nu se simțea îndeajuns de puternic pentru a-și studia neputința și pentru a o învinge. Nu mai știa să gîndească cu pana în mînă. Cînd voia să scrie, simțea că-i ruginește creierul, și rămînea extatic în fața paginei albe, în timp ce cerneala se usca pe toc.

Simți dorința s-o revadă pe Angiolina. Nu luă hotărîrea s-o caute ; își spuse doar că acum, într-adevăr, n-ar fi existat nici o primejdie s-o revadă. Ba chiar, dacă s-ar fi conformat întocmai cuvintelor pe care i le spusese părăsind-o, ar fi trebuit să se ducă numaidecît la ea. Nu era oare destul de liniștit ca să-i strîngă mîna ca prieten ?

Îi comunică această intenție lui Balli, în următoarea formă :

— Vreau numai să văd dacă, apropiindu-mă din nou de ea, aș reuși să mă port ca un om mai cumpătat.

Balli rîsese prea des de dragostea lui Emilio, ca să nu creadă acum în perfecta lui vindecare. Mai mult, de cîteva zile, el însuși ardea de dorința de-a o revedea pe Angiolina. Concepuse o figurină cu trăsăturile și cu îmbrăcămintea ei. Împărtăși faptul și lui Emilio, care-i făgădui că, de la primele cuvinte pe care i le va adresa fetei o va ruga să-i pozeze lui Balli. Vindecarea lui nu mai putea fi pusă la îndoială. Acum el nu mai era nici măcar gelos pe Balli.

Păru apoi că Balli se gîndea la Angiolina nu mai puțin decît Emilio însuși. Trebuise să distrugă o schiță pentru care irosise șase luni de muncă.

Și el era într-o perioadă de epuizare și nu mai găsea altă idee decât cea născută în prima seară când Emilio îi făcuse cunoștință cu Angiolina. Într-o seară, despărțindu-se de Emilio, îl întrebă: — Încă n-ai reluat legăturile cu ea? — Nu voia să fie el cel care să-i împace, ci doar să afle dacă Emilio nu se văzuse cu Angiolina fără știrea lui. Ar fi fost o trădare !

Liniștea lui Emilio crescuse și mai mult. Toți îi permiteau să facă ce voia, iar el în fond nu voia nimic. Chiar nimic. Ar fi căutat s-o revadă pe Angiolina fiindcă ținea să încerce să vorbească și să gândească cu căldură. Trebuia să-i vină din afară căldura pe care el n-o găsisese în sine însuși, și spera să trăiască romanul pe care nu izbutea să-l scrie.

Numai inerția îl împiedica să se ducă s-o caute pe fată. I-ar fi plăcut ca altcineva să-și ia sarcina de a-i împăca, și se gândi chiar că ar fi putut să-i ceară lui Balli s-o facă. Totul ar fi fost într-adevăr mai ușor și mai simplu dacă Balli și-ar fi procurat singur modelul, și i l-ar fi încredințat apoi ca amantă. Se gândise la asta. Șovăia numai pentru că nu voia să-i acorde lui Balli un rol prea important în destinul lui.

Important? Oh, Angiolina rămânea mereu o persoană foarte importantă pentru el. În raport cu restul, dacă nu altminteri. Totul era atât de neînsemnat, încât ea domina totul. Se gândea continuu la ea, ca un bătrîn la propria-i tinerețe. Cît de tînăr fusese în noaptea aceea, în care ar fi trebuit să ucidă pentru a se liniști ! Dacă ar fi scris în loc să se perpelească umblînd înții pe străzi și apoi, la fel de neliniștit, în patul solitar, ar fi găsit cu siguranță calea artei pe care mai tîrziu o căutase zadarnic. Dar totul trecuse pentru totdeauna. Angiolina trăia, dar nu mai putea să-i dea tinerețea.

Într-o seară, lângă Grădina publică, o văzu plimbîndu-se în fața lui. O recunoscă după pasul bine știut. Ea își ținea fusta ridicată pentru a o apăra de noroi și, la lumina unui felinar zgîrcit, Emilio văzu strălucind pantofii negri ai Angiolinei. Se tulbură numaidecît. Își aduse aminte că, în culmea neliniștii lui amoroase, se gândise că posedarea acestei femei l-ar fi vindecat. Acum se gândi dimpotrivă: — Mi-ar da viață !

— Bună seara, domnișoară — spuse cu puținul calm găsit în chinul dorinței care-l cuprinsese în fața chipului acestuia de copil trandafiriu, cu ochii mari a căror tăietură părea făcută chiar în clipa aceea.

Ea se opri, apucă mîna care-i fusese întinsă și răspunse veselă, senină, la salut: — Ce mai faceți? Nu ne-am mai văzut de-atîta vreme.

Emilio răspunse, dar era distrat de propria-i dorință. Făcuse poate rău arătînd atîta seninătate și, mai rău, negîndindu-se la comportarea pe care avea s-o urmeze pentru a ajunge imediat unde voia, la adevăr, la posesiune. Păși lângă ea ținînd-o de mînă, dar, după ce rostiră aceste prime fraze, care se schimbă între persoane bucuroase că se întîlnesc, el tăcu șovăitor. Tonul elegiac folosit alteori cu deplină sinceritate,

ar fi fost nelalocul lui, dar și o indiferență prea mare nu l-ar fi dus la țință.

— M-ați iertat, domnule Emilio? — zise ea oprindu-se și întinzându-și și cealaltă mână să i-o strângă. Intenția fusese foarte bună, iar gestul surprinzător de original pentru Angiolina.

El răspunse: — Știți ce n-am să vă iert niciodată? Faptul de a nu fi făcut nici o încercare pentru a vă apropia iar de mine. Așa puțin vă pasă de mine? — Era sincer și observă că încerca zadarnic să joace teatru. Poate că sinceritatea i-ar fi servit mai bine decât orice prefăcătorie.

Ea se tulbură puțin și, bîlbîindu-se, îl asigură că dacă nu s-ar fi apropiat de el, a doua zi ea i-ar fi scris. — Dar în fond, ce-am făcut? — și nu-și amintea că ceruse iertare cu puțin mai înainte.

Emilio crezu potrivit să se arate neîncrezător. — Trebuie să vă cred? — Spuse apoi cu reproș: — Cu un negustor de umbrele!

Expresia îi făcu să rîdă pe amîndoi cu multă poftă. — Gelos! — exclamă ea strîngînd mîna pe care continua s-o țină — gelos pe omul acela nespălat! — Într-adevăr dacă el făcuse bine rupînd legătura cu Angiolina, desigur că greșise folosind drept pretext acea stupidă poveste cu negustorul de umbrele. Negustorul de umbrele nu era cel mai de temut dintre rivalii lui. Și de aceea avu straniu sentiment că trebuia să-și atribuie lui însuși toate nenorocirile care-l loviseră de cînd o părăsise pe Angiolina.

Ea tăcu timp îndelungat. Nu putea s-o facă într-adins, fiindcă pentru Angiolina ar fi fost o artă prea fină. Ea tăcea, pesemne, fiindcă nu găsea alte cuvinte pentru a se desvinovăți și se plimbară în tăcere, unul lîngă celălalt în noaptea ciudată și întunecată, cu tot cerul acoperit de nori albiți doar într-un singur punct de lumina lunii.

Ajunseră în fața casei Angiolinei și ea se opri, poate ca să-și ia rămas bun. Dar el o sili să înainteze: — Să mai mergem, să mai mergem, așa în tăcere! — Firerte, ea îi făcu pe plac și continuă să meargă tăcută alături de el. Și el o iubi iar din clipa aceea, sau din clipa aceea fu conștient de asta. Mergea lîngă el femeia înnobilită de visul lui neîntrerupt, de acel ultim strigăt de spaimă pe care i-l smulsese părăsind-o și care pentru multă vreme o personificase toată înnobilită și de artă, fiindcă acum dorința îl făcu pe Emilio să simtă că ară alături pe zeița în stare de orice noblețe de ton sau de cuvînt.

După ce trecură de casa Angiolinei, se pomeniră pe strada pustie și întunecată, închisă de colină de o parte, iar de cealaltă de zidul scund care o despărțea de cîmp. Ea se așează pe zid, iar el se rezemă de ea, căutînd poziția preferată de odinioară, în primele zile ale dragostei lor. Îi lipsea marea. În peisajul umed și cenușiu domnea părul bălai al Angiolinei, singura notă caldă, luminoasă.

Trecuse atîta vreme de cînd el nu mai simțea buzele acelea calde pe ale lui, încît încercă o emoție violentă. — O, scumpă și dulce ! — murmură sărutîndu-i ochii, gîtul și apoi mîna și rochia. Ea se lăsă îmbrățișată, cu gingășie, și atîta gingășie neașteptată îl mișcă pe Emilio și-l făcu să plîngă, la început doar cu lacrimi, apoi cu suspine. I se părea că nu depinde decît de el să continue toată viața fericirea aceasta. Totul se dezlega, totul se lămură. Viața lui nu mai putea consta decît numai din dorul acesta.

— Atît de mult mă iubești ? — murmură ea mișcată și uimită. Și ea avea lacrimi în ochi. Îi povesti că-l văzuse pe stradă, palid și slăbit, cu urmele evidente ale suferinței pe față și i se strînsese inima de milă.

— De ce n-ai venit mai de mult ? — îl întrebă cu reproș.

Se sprijini de el ca să coboare de pe zid. El nu înțelegea de ce ea întreprusese această explicație dulce, care ar fi vrut să continue o veșnicie. — Să mergem acasă la mine — zise ea, hotărîtă.

Îl cuprinse amețea și o îmbrățișă și o sărută, neștiind cum să-și arate recunoștința. Dar casa Angiolinei era departe și, mergînd, Emilio își regăsi, întregi, îndoielile și neîncrederea. Dacă clipa de față îl lega pentru totdeauna de femeia aceasta ? Urcă scările încet și deodată o întrebă : — Și Volpini ?

Ea șovăi și se opri : — Volpini ? — Apoi, hotărîtă, urcă puținele trepte care o despărteau de Emilio. Se rezemă de el, își ascunse fața în umărul lui cu o pudoare afectată, care o reaminti pe vechea Angiolina și seriozitatea ei de melodramă, și-i spuse : — Nimeni nu știe, nici mama. — Într-un fel apără pe rînd tot vechiul bagaj, chiar și dulcea mamă. Ea i se dăduse lui Volpini ; acesta o voise, ba chiar pusese această condiție pentru continuarea raporturilor lor. — Simțea că nu era iubit — murmură Angiolina — și a vrut o dovadă de iubire. — Ea nu obținuse în compensație altă garanție decît o promisiune de căsătorie. Rosti, cu obișnuita nesocotință, numele unui tînăr avocat care o sfătuisese să se mulțumească cu această promisiune pentru că legea pedepsea seducerea în asemenea forme. Așa înlănțuiți, scările nu se mai terminau. Fiecare treaptă o făcea pe Angiolina tot mai asemănătoare cu femeia de care el fugise. Pentru că acum flecărea, începînd să uite de sine. Acum putea fi în sfîrșit a lui fiindcă — lucrul acesta fusese spus și răspus — tocmai pentru el, ea se dăduse croitorului. De această răspundere nu mai putea scăpa, nici chiar renunțînd la ea.

Ea deschise ușa, și, prin coridorul întunecat, îl conduse spre odaia ei. Din alta se auzi vocea nazală a mamei : — Angiolina ! Tu ești ?

— Da — răspunse Angiolina ținîndu-se să nu pufnească în rîs. Mă culc imediat. Noapte bună, mamă.

Aprinse o luminare și-și scoase pelerina și pălăria. Apoi i se lăsă în pradă, mai bine zis, puse stăpînire pe el.

Emilio putu să-și dea seama cât de importantă este posedarea unei femei dorite vreme îndelungată. În această memorabilă seară el putea crede că se schimbaseră de două ori în firea lui intimă. Dispăruse inerția neconsolată care-l împinsese să o caute iar pe Angiolina, dar se anulasă și entuziasmul care-l făcuse să suspine de fericire și de tristețe. Masculul era acum satisfăcut, dar, în afara acestei satisfacții, el nu simțise într-adevăr o altă. Avusese femeia pe care o ura, nu aceea pe care o iubea. Ah, înșelătoarea ! Nu era nici prima, nici — cum voia să-i dea de înțeles — a doua oară când trecea printr-un alcov. Nu merita osteneala să se supere, fiindcă știuse asta de mult timp. Dar posesiunea îi dădu o mare libertate de gândire asupra femeii care i se supusese. — N-am să mai visez niciodată — gândi ieșind din casa aceea. Și puțin mai târziu, privind-o, luminată de palide reflexe ale lunii : — Poate n-am să mă mai întorc niciodată aici. — Nu era o hotărîre. De ce ar fi trebuit să o ia ? Totul era lipsit de importanță.

Ea îl însoțise pînă la ușa casei. Nu băgase de seamă răceala lui pentru că Emilio s-ar fi rușinat să i-o arate. Dimpotrivă, prevenitor, îi ceruse pentru seara următoare o altă întîlnire, pe care ea trebui să i-o refuze, fiind ocupată pînă noaptea târziu la doamna Deluigi, care-i comandase o rochie de bal. Se înțeleaseră să se vadă după două zile : — Dar nu în casa asta — zise Angiolina repede, roșie de mînie. — Cum poți să-ți închipui un astfel de lucru ? Nu vreau în nici un caz să mă expun primejdiei de a fi omorîtă de tatăl meu. — Emilio o asigură că avea să se îngrijească el de camera viitoareii întîlniri. Avea să i-o indice a doua zi printr-un bilet.

Posesia, adevărul ? Minciuna continua nerușinată ca mai înainte, și el nu vedea nici un mijloc de a ieși din ea. Cu ultimul sărut, dulce, ea îi recomandă discreție, mai ales față de Balli. Ținea la propria ei reputație.

Cu Balli, Emilio nu fu numaidecît indiscret, în seara aceea. Vorbi într-adins, cu intenția de a reacționa la minciunile Angiolinei, fără să țină seama de recomandările ei, menite, desigur, să-l înșele pe el, iar nu să-i țină în neștiință pe alții. Dar apoi simți o mare satisfacție de a-i putea povesti lui Balli că o avusese pe femeia aceasta. Fu o satisfacție intensă, importantă, care-i alungă orice umbră de pe frunte.

Balli îl ascultă ca un medic care vrea să pună un diagnostic :

— Mi se pare că pot fi chiar sigur că te-ai vindecat.

Atunci însă Emilio simți nevoia de a i se mărturisi, și-i povesti despre indignarea stîrnită de atitudinea Angiolinei, care încă mai voia să-i dea de înțeles că-i cedase lui Volpini numai pentru a-i putea aparține lui. Se aprinse pe loc : — Și acum vrea să mă înșele. Durerea pe care mi-o provoacă văzînd-o mereu egală cu ea însăși e atît de mare, încît îmi alungă și dorința de-a o revedea.

Balli îl ghici cu totul și-i spuse: — Și tu rămâi egal cu tine însuși. Nici un cuvânt de-al tău nu dovedește indiferență. — Emilio protestă înflăcărat. Dar Balli nu se lăsă convins. — Ai făcut rău, foarte rău că te-ai apropiat iarăși de ea.

În timpul nopții, Emilio se putu convinge că Balli avea dreptate. Indignarea, o ură neliniștită care ar fi cerut o grabnică ușurare, îl ținea treaz. Nu se mai putea amăgi că era indignarea omului cinstit, rănit de obscenitate. Cunoștea prea bine această stare sufletească. Căzuse din nou în ea și era foarte asemănătoare cu cea încercată înainte de întâmplarea cu negustorul de umbrele și înainte de-a o avea. Tinerețea se întorcea ! Nu mai dorea să ucidă, dar s-ar fi vrut nimic de rușine și durere.

Vechii dureri i se adăugase o povară pe conștiință, părerea de rău de a se fi legat mai mult de această femeie, și teama de a-și vedea compromisă pînă și propria lui viață. Într-adevăr, cum ar fi putut să explice îndîrjirea cu care ea arunca asupra lui vina legăturii cu Volpini, dacă nu prin gîndul de a se agăța de el, de a-l compromite, de a-i suge puținul sînge pe care-l avea în vine? El era legat pentru totdeauna de Angiolina printr-o ciudată anomalie a propriei inimi, prin simțuri — în patul singuratic, dorința renăscuse — și prin indignarea pe care el o atribuia urii.

Această indignare era mama celor mai dulci vise. Spre dimineață, adîncă lui tulburare se domolise în duioșia față de propriul destin. Nu adormi, ci căzu într-o stare specială de mîhnire, care-i răpi noțiunea timpului și locului. I se părea că e bolnav grav, fără leac, și că Angiolina alergase să-l îngrijească. Îi vedea modestia și seriozitatea de bună infirmieră, blîndă și dezinteresată. O simțea plimbîndu-se prin odaie și de fiecare dată cînd se apropia de el, îi aducea alinare, atingîndu-i cu mîna rece fruntea înfierbîntată sau sărutîndu-l, cu ușoare sărutări care nu voiau să fie simțite, pe ochi sau pe frunte. Știa oare Angiolina să sărute așa? Se întoarse greoi în pat și își reveni. Împlinirea acestui vis ar fi fost adevărata posesie. Deși cu cîteva ore înainte, crezuse că și-a pierdut capacitatea de-a visa. Vai, tinerețea revenise, se întorsese la el ! Alerga prin vinele lui mai impetuosă ca niciodată, și anula orice hotărîre luată de mintea senilă.

Se sculă devreme și ieși. Nu putea să aștepte ; voia s-o revadă imediat pe Angiolina. Alerga nerăbdător s-o îmbrățișeze din nou, dar își propunea să nu flecărească prea mult. Nu voia să se umilească prin declarații care ar fi falsificat legăturile lor. Posesia nu dădea adevărul, dar ea însăși, neînfrumusețată de vise sau de cuvinte, era adevărul însuși, pur și bestial.

În schimb, cu o încăpăținare admirabilă, Angiolina nu vruse să știe de el. O găsi îmbrăcată și gata să iasă, și de altfel îl prevenise că nu înțelegea să-și dezonoreze casa.

Între timp, el făcuse o observație prin care crezu că o poate abate de la intențiile ei. Băgă de seamă că ea îl examina curioasă pentru a înțelege dacă în el dragostea scăzuse sau crescuse prin posesie. Ea se trăda cu o naivitate mișcătoare. Cunoscut, pesemne, bărbați care simțeau repulsie față de femeia avută. Îi fu foarte ușor să-i arate că nu era dintre aceia. Resemnat cu postirea pe care ea i-o impunea, se mulțumi cu sărutările din care trăise atîta timp. Dar curînd, sărutările nu mai ajunseră și se trezi murmurîndu-i la ureche toate dulcile cuvinte învățate în îndelungata lui dragoste: — *Ange ! Ange !*

Balli îi dăduse adresa unei case unde se închiriau camere. El i-o arătă. Ca să nu greșească, Angiolina ceru să i se descrie pe larg casa și poziția camerei, ceea ce îl încurcă destul de mult pe Emilio, care nu o văzuse. Sărutase prea mult pentru a mai putea să observe, dar cînd fu singur pe stradă, își dădu seama, spre marea lui uimire, că abia acum știa unde trebuie să caute camera, nu exista nici o îndoială ! Fusesse îndreptat de Angiolina. Se duse numaidecît acolo. Proprietara camerei se numea Paracci, și era o bătrînică respingătoare, cu o rochie murdară sub care se ghiceau formele pieptului abundent, un rest de tinerețe în mijlocul unei bătrîneți veștejite, capul cu puțin păr cîrlionțat sub care strălucea pielea poroasă și roșie. Îl primi cu mare amabilitate și, numaidecît de acord, îi spuse că nu închiria decît acelora pe care-i cunoștea foarte bine, deci lui da.

Emilio vru să vadă camera și intră în ea urmat de bătrînă, prin ușa de pe scări. O altă ușă — totdeauna închisă — zise bătrîna Paracci cu tonul celui care jură, o lega de restul apartamentului. Mai mult decît mobilată, era încărcată cu un pat enorm ce părea curat și de două dulapuri mari ; o masă la mijloc, o sofă și patru scaune. N-ar mai fi fost loc pentru nici o altă mobilă.

Văduva Paracci îl privea, cu mîinile pe șoldurile mari, proeminente, cu fața zîmbitoare — o strîmbătură urîță ce scotea în evidență gura fără dinți — a aceluia care așteaptă un cuvînt de satisfacție.

Într-adevăr, în cameră se vedeau și oarecari încercări de înfrumusețare. La capul patului stătea înfiptă o umbrelă chinezească, iar pe perete — și aici — erau atîrnate diferite fotografii.

Îi scăpă un strigăt de surprindere văzînd lîngă fotografia unei femei pe jumătate goală, pe aceea a unei fetișcane pe care o cunoscut, o prietenă a Amaliei, moartă de cîțiva ani. O întrebă pe bătrînă de unde luase acele fotografii, și i se răspunse că le cumpărase pentru a împodobi perețele. Emilio privi îndelung chipul blînd al bietei copile, care pozase țeapănă în fața aparatului de fotografiat, poate singura dată în viața ei pentru a servi ca ornament acestei jalnice odăi.

Și totuși, în această jalnică odaie, în prezența bătrînei soioase, care-l privea bucuroasă că și-a cîștigat un client nou, el visă la dragoste. Tocmai în asemenea condiții, era cît se poate de excitant să și-o închipuie pe Angiolina, care venea să-i aducă dragostea dorită. Cu un fior de patimă, se gîndi:

— Mîine o voi avea pe femeia iubită !

O avu, deși niciodată n-o iubise mai puțin ca în ziua aceea. Așteptarea îl făcuse nefericit; i se păru că îi e cu neputință să se bucure. Aproape cu o oră înainte de a se duce la întîlnire, se gîndi că dacă n-ar fi găsit bucuria așteptată, i-ar fi spus Angiolinei că nu voia s-o mai vadă, și anume în următoarele cuvinte : — Ești atît de necinstită, încît mă dezguști. — Gîndise aceste cuvinte lîngă Amalia, invidiind-o pentru că o vedea înfrîntă, dar liniștită. Și se gîndise că dragostea, pentru Amalia, rămînea pură și marea dorință divină: în împlinire, mica natură umană era urîțită, înșoșită.

Dar în seara aceea se bucură. Angiolina îl făcu să aștepte peste o jumătate de oră, un secol. I se păru că simte doar furie, o furie neputincioasă care sporea ura pe care Emilio spunea că o simte pentru ea. Se gîndea s-o bată cînd avea să vină. Nu existau scuze posibile, pentru că ea însăși spusese că în ziua aceea nu se ducea să lucreze și că deci putea să fie punctuală. Oare nu pentru certitudinea de a nu întîrzia, ea nu voise să accepte seara trecută? Și acum îl făcea să aștepte întîi o zi întreagă și apoi atîta, atîta vreme.

Dar cînd Angiolina sosi, el care își luase nădejdea de-a o mai vedea, fu surprins de propriu-i noroc. Îi murmură pe buze și pe gît cuvinte de reproș, căroră ea nici măcar nu le răspunse, fiindcă aveau tonul unei rugăciuni, al unei adorații. În penumbră, camera văduvei Paracci deveni un templu. Mult timp, nici un cuvînt nu tulbură visul. Angiolina dădea desigur mai mult decît promisese. Ea își desfăcuse părul bogat și Emilio se trezi cu capul pe o pernă de aur. Ca un copil, își scufundă fața în șuvițele blonde spre a le simți culoarea. Era o amantă care-i făcea pe plac și — în patul acela, el nu se putea plînge — îi ghicea cu o inteligență foarte fină dorințele. Acolo totul devenea mulțumire și plăcere.

Abia mai tîrziu amintirea acestei scene îl făcu să scrișnească din dinți de furie. Patima îl eliberase pentru o clipă de dureroasa deprindere a observatorului lucid, dar nu-l împiedicase să-și imprime în memorie fiecare amănunt al scenei. Abia acum putea spune că o cunoaște pe Angiolina. Pasiunea îi dăduse amintiri de neșters, și prin acestea reușea să reconstituie sentimente pe care Angiolina nu le exprimase, ci dimpotrivă le tănuise cu grijă. Cu judecata rece, el n-ar fi reușit atît de bine. Astfel, el știa, știa cu certitudine apodictică de parcă i-ar fi spus-o limpede și răs-

picat, că ea a cunoscut bărbați care o satisfăcuseră mai bine. Spusese de mai multe ori: — Dar acum destul. Nu mai pot. — Căutase un ton de exclamație pe care nu-l găsisese. El ar fi putut să împartă seara în două părți. În prima, ea îl iubise; în a doua, se silise să nu-l respingă. Când părăsi patul, își trăda oboseala de-a mai sta cu el. Atunci, firește, pentru a o ghici toată, n-a mai trebuit o mare putere de observație, pentru că văzându-l șovăitor, ea îl împinse afară din pat, spunându-i în glumă: — Să mergem, frumosule. — Frumosule! Cuvîntul ironic trebuie să fi fost gîndit de vreo jumătate de oră. I-l citise pe față.

Ca întotdeauna, el ar fi avut nevoie să rămînă singur pentru a avea timpul să-și ordoneze propriile observații. Pentru moment, înțelese confuz că ea nu-i mai aparține, aceeași impresie pe care o avusese în seara cînd se întîlnise cu Angiolina la Grădina publică pentru a-i aștepta pe Balli și pe Margherita. Era o durere cumplită de amor propriu rănit și de gelozie din cele mai amare. Vru să se elibereze de un asemenea sentiment și nu putu s-o lase fără încercarea de-a o recuceri.

O însoți pe stradă, apoi, deși ea spuse că e grăbită, o făcu să se întoarcă acasă pe strada străbătută de el în seara cînd o văzuse cu negustorul de umbrele. Via Romagna era tocmai aceea din seara memorabilă, cu arborii ei dezgoliți, care se proiectau pe cerul senin, și pămîntul inegal acoperit de noroi gros. Marea deosebire era că o avea alături pe Angiolina. Dar atît de îndepărtată! Pentru a doua oară, pe aceeași stradă, el o căută.

Îi descrie alergătura de atunci. Îi povesti cum dorința de-a o vedea îl făcu s-o zărească de mai multe ori în fața lui, apoi cum o ușoară rană produsă în cădere, îl făcuse să plîngă pentru că era picătura ce umpluse paharul. Ea îl ascultă măgulită că inspirase o astfel de dragoste și cînd el se înduioșă plîngîndu-se că atîta suferință nu-i adusese toată dragostea la care se credea îndreptățit, ea protestă cu tărie: — Cum poți să spui așa ceva? — Îl sărută pentru a protesta eficace. Apoi însă o scrînti, ca de obicei, după ce se gîndise bine: — Nu m-am dat lui Volpini ca să fiu a ta? — Și Emilio lăasă capul în jos, convins.

Acest Volpini, fără s-o știe, îi otrăvea bucuriile pe care, după spusele Angiolinei, i le dăruise chiar el. În loc să sufere pentru indiferența Angiolinei la pomenirea numelui lui Volpini, Emilio se temu de ea și de planurile pe care i le ghicea. La următoarea întîlnire, încă de la primele cuvinte, o întrebă ce garanții avusese de la Volpini pentru a i se dăruia. — Oh, Volpini nu mai poate fără mine, spuse ea zîmbind. Pentru moment, Emilio se liniști și i se păru că garanția aceea era suficientă. El însuși, cu mult mai tînăr decît Volpini, nu putea fără Angiolina.

De-a lungul celei de a doua întîlniri, observatorul nu ațipi în el nici o clipă. Fu răsplătit printr-o descoperire foarte dureroasă: în timpul

cînd, cu atîta efort, el se ținuse departe de Angiolina, cineva trebuie să-i fi ocupat locul. Un altul, care nu semăna cu nici unul dintre bărbații pe care îi cunoscuse și îi temea. Nu Leardi, nici Giustini, nici Datti. Trebuie că acest bărbat îi împrumutase accente noi, bruste, nu lipsite de spirit și în jocuri de cuvinte grosolane. Pesemne că era un student, fiindcă ea mînuia cu mare dezinvoltură cîteva cuvinte latinești cu înțeles rușinos. Răsări din nou nenorocitul acela de Merighi, care cu siguranță nu putea să bănuiască că se abuza de el în continuare ; el o învățase și cele cîteva vocabule latinești. Ca și cum ea ar fi fost în stare să miroasă latina fără să facă din asta, atîta timp, un titlu de mîndrie ! Dimpotrivă, cel care o învățase latinește trebuie să fie același care o învățase și niște canțonete venețiene foarte deochiate. Cîntîndu-le, ea distona, dar chiar și așa trebuie că le auzise de mai multe ori, întrucît ea n-ar fi fost în stare să reproducă o singură notă din canțonetele auzite de la Balli. Trebuie că era un venețian, fiindcă ea se complăcea adesea să imite pronunția venețiană pe care înainte, probabil, o ignorase. Emilio îl simțea lîngă el, petrecăreț și zeflemitor ; izbutea să-l reconstituie pînă la un anumit punct, dar apoi îi scăpa și nu reuși niciodată să-i cunoască numele. În colecția de fotografii a Angiolinei nu era nici o figură nouă. Trebuie că noul rival n-avea năravul să-și dăruiască fotografia, sau poate că Angiolinei i se părea o politică mai abilă să nu mai expună fotografiile, din strîngerea cărora ea își făcuse un scop în viață. Astfel, de pe perete lipsea și aceea a lui Emilio. Nu avu nici o îndoială că dacă s-ar fi întîlnit din întîmplare cu individul acela, l-ar fi recunoscut după anumite gesturi pe care ea trebuie să le fi împrumutat de la el. Lucrul cel mai rău era că numai din întrebarea repetată de la cine învățase cutare gest sau cutare cuvînt, ea îi ghici gelozia : — Gelosule ! — zise cu o intuiție surprinzătoare, vîzîndu-l serios și trist. Da, era gelos. Suferea cînd după o ezitare ea își vîra cu un gest bărbătesc mîinile în păr, sau striga a mirare : — Ah, balena ! — sau atunci cînd, vîzîndu-l trist, îl întreba : — Ești cătrănit astăzi ? — Suferea de parcă s-ar fi găsit față în față cu inaccesibilul său rival. Mai mult, cu închipuirea ațîțată de îndrăgostit ce era, crezu că descoperă în tonul vocii Angiolinei copii ale cuvintelor serioase și oarecum porunci-toare ale lui Leardi. Chiar și Sorniani trebuie s-o fi învățat ceva și pînă și Balli lăsase o urmă, fiind imitat cu grijă într-o anumită afectare a lui, de uimire sau de admirație prostească. Emilio însuși nu se recunoștea în nici un cuvînt sau gest al ei. Cu amară ironie se gîndi o dată :

— Poate că pentru mine nu mai este loc.

Cel mai detestat rival rămînea necunoscutul. Era ciudat cum nu reușise să-l pomenească pe bărbatul acela, care trebuie să fi trecut recent prin viața Angiolinei, căreia îi plăcea atît de mult să se laude cu propriile succese, pînă și cu admirația pîndită în ochii bărbaților întîlniți o singură dată pe

stradă. Toți erau îndrăgostiți de ea nebunește. — Cu atât mai mult merit am avut — afirma ea — rămînînd tot timpul acasă, în timpul lipsei tale, și asta după ce te-ai purtat așa cum te-ai purtat cu mine. — Da ! Voia să-l facă să creadă că, în timpul îndepărtării sale, nu făcuse altceva decît să se gîndească la el. În fiecare seară, în familie, vînturase întrebarea dacă trebuie să-i scrie sau nu. Tatăl ei, care ținea mult la demnitatea familiei, nici nu voise să audă de așa ceva. Dat fiind că, la gîndul unui asemenea consiliu de familie, Emilio începuse să rîdă, ea strigă :

— Întreab-o pe mama dacă nu-i adevărat !

Era o mincinoasă îndărătnică, deși, la drept vorbind, nu cunoștea arta de-a minți. Era ușor s-o faci să se contrazică. Dar, cînd o astfel de contrazicere îi era demonstrată, ea se întorcea cu fruntea senină la primele afirmații, pentru că, în fond, nu credea în logică. Și poate că era de ajuns o asemenea simplitate pentru a o salva în ochii lui Emilio.

Nu se poate spune că era prea rafinată în rele, și-apoi lui i se părea că ori de cîte ori îl înșela, avea grijă să-l înștiințeze.

Nu-i era însă cu puțință să afle motivele pentru care se simțea atât de indisolubil legat de Angiolina. Orice alt mic necaz ce survenea în viața lui neînsemnată, împărțită între casă și birou, se anula imediat lîngă ea. Dintre toate durerile pe care ea i le provoca, cea mai adîncă era aceea de a nu o putea găsi atunci cînd Emilio simțea nevoia să fie împreună. Nu rareori, alungat din casa lui de chipul trist al surorii sale, alerga la familia Zarri, deși știa că Angiolinei nu-i plăcea să-l vadă prea des în casa aceea, pe care o apăra cu atîta tărie de prihănire. Foarte rar o găsea acolo, iar mama ei, cu multă amabilitate, îl invita s-o aștepte, pentru că Angiolina avea să vină numaidecît. Fusesse chemată acum cinci minute de niște doamne care locuiau aproape — un gest vag arăta spre răsărit sau spre apus — ca să probeze o rochie.

Așteptarea era pentru el nespus de dureroasă, dar rămînea vrăjit ore întregi să cerceteze cu atenție fața aspră a bătrînei, fiindcă știa că întorcîndu-se acasă fără să-și fi văzut amanta, nu și-ar mai fi găsit liniștea. Într-o seară, scos din răbdări, deși mama, curtenitoare ca întotdeauna, voia să-l rețină, sfîrși prin a pleca. Pe scări trecu pe lîngă el o femeie, în aparență o femeie de serviciu, cu capul acoperit într-o broboadă, în care-și ascundea și o parte a feții. El o lăasă să treacă, dar, cînd ea vru să se strecoare mai departe, o recunoscu, bănuind-o întîi după intenția de a-i scăpa, apoi după mișcări și statură. Era Angiolina. Întîlnind-o, se simți pe dată mai bine și dădu atenție faptului că vorbind de vecinele acelea care o chemaseră, ea arăta cu totul în altă direcție decît cea indicată de mama sa, precum și faptului, surprinzător, că nu-l mustra de a fi venit, încă o dată în casa ei s-o compromită. În seara aceea fu dulce, blîndă, ca și cum ar fi vrut să i se ierte o vină ;

dar el nu se pricepu să ghicească vreo vină în această dragălaşenie, de care se bucura.

O bănuî numai cînd veni îmbrăcată la fel şi la întîlnirile lor. Ea spuse că, întorcîndu-se tîrziu după ce fusese cu el, a fost văzută de nişte cunoscuţi şi-i era teamă să nu fie surprinsă chiar în clipa cînd ieşea din casa aceea, care nu se bucura de cel mai bun renume ; de aceea se masca în felul acesta. O, sfîntă naivitate ! Ea nu-şi dădea seama, dar flecărind astfel mărturisea că şi în seara în care o întîlnise pe scările casei ei, avusese temeinice motive de a se travesti.

Într-o seară ea sosi la locul întîlnirii cu peste o oră întîrziere. Pentru ca ea să n-aibă nevoie să bată riscînd să trezească atenţia celorlalţi chiriaşi, Emilio obişnuia s-o aştepte pe scările întortochiate şi murdare, rezemat de balustradă şi chiar aplecat pentru a zări punctul cel mai îndepărtat în care trebuia să apară. Cînd vedea venind vreun străin, se refugia în cameră şi printr-o asemenea agitaţie continuă, neliniştea lui creştea enorm. De altfel, i-ar fi fost cu neputinţă să stea nemişcat. În seara cînd a trebuit să stea închis în odaie, ca să lase lumea să treacă pe scări, se trînti de mai multe ori în pat, pentru a se scula numaidecît şi a-şi petrece timpul într-o frămîntare pe care o complica cu dibăcie. Mai tîrziu, gîndindu-se din nou la starea în care se găsise în acea lungă aşteptare, i se păru de necrezut. Trebuie că şi tipase, de necaz.

Cînd Angiolina veni, în cele din urmă, apariţia ei nu fu de ajuns pentru a-l linişti, şi-i făcu reproşuri violente. Ea nu le luă în seamă şi crezu că-l poate linişti cu o dezmierdare. Asvîrli repede basmaua şi-şi încolăci braţele pe după gîtul lui ; mînecile largi i le dezgolea cu totul şi el le simţi fierbinţi. Avea ochii strălucitori şi obrazii înflăcăraţi. O bănuială înspăimîntătoare îi trecu prin minte : — Tu vii chiar acum de la altul — urlă. Ea îl îndepărtă cu un protest relativ slab : — Eşti nebun ! — zise şi, nu prea jignită, începu să explice motivele întîrzierii. Doamna Deluigi n-o lăsase să plece, ea trebuise să dea fuga pînă acasă pentru a-şi schimba rochia şi maică-sa o pusese la treabă înainte de a ieşi. Erau motive destule pentru a motiva chiar şi zece ore de întîrziere.

Dar Emilio nu mai avea nici o îndoială : ea ieşea din braţele altuia şi îi străfulgeră prin minte — singura cale de a se salva din atîta murdărie — un gest, un gest de tărie supraomenească. Nu trebuia să se culce în patul acela ; trebuia s-o respingă imediat şi să n-o mai revadă niciodată. Dar el ştia acum ce însemna *niciodată* : o durere, o părere de rău continuă, ore interminabile de nelinişte, altele de vise dureroase şi apoi inerţia, golul, moartea imaginaţiei şi a dorinţei, o stare mai dureroasă decît oricare alta. Îi fu teamă. O trase spre el şi, drept singură răzbunare îi spuse :

— Nu fac nici eu mai multe parole decît tine.

Atunci se revoltă ea şi, eliberîndu-se, spuse cu hotărîre: — N-am permis niciodată nimănui să se poarte aşa cu mine. Plec ! — Vru să-şi ia basmaua, dar el o împiedică. O sărută şi o îmbrăţişă, rugînd-o să rămînă. Nu săvîrşi laşitatea de a-şi renega cuvintele printr-o declaraţie, dar văzînd-o atît de hotărîtă, el, care era încă răscolit numai de faptul că se gîndise să ia o asemenea hotărîre, o admiră. Simţindu-se perfect reabilitată, ea cedă. Treptat, însă. Rămase, spunînd că avea să fie ultima dată cînd se mai vedeau şi, doar în clipa despărţirii, consimţi să fixeze ca de obicei ziua şi ora viitoarei întîlniri. Simţindu-se pe deplin victorioasă, ea nu mai pomeni motivul certei şi nu încercă să-l facă să-şi schimbe părerea. El tot mai spera că o posesie atît de deplină ar fi sfîrşit prin a înlătura violenţa sentimentului său. Dar, dimpotrivă, se ducea la întîlniri cu aceeaşi dorinţă cumplită şi în mintea lui nu se potolea tendinţa de a reconstitui pe aceea Ange, care era nimicită în fiecare zi. Nemulţumirea îl împingea să se refugieze în visele cele mai dulci. Angiolina îi dădea deci totul : posesia cărnii sale şi — fiindu-i izvor — visul poetului.

O visă atît de des infirmieră, încît încercă să continue visul şi lîngă ea. Strîngînd-o în braţe cu violenta dorinţă a visătorului, îi spuse : — Aş vrea să mă îmbolnăvesc ca să fiu îngrijit de tine. — O, ar fi foarte frumos ! — zise ea, care în anumite ore s-ar fi pretat la toate dorinţele lui. Fireşte, fu deajuns această frază pentru a anula orice vis.

Într-o seară, fiind cu Angiolina, îi veni o idee care, pentru seara aceea, îi alină mult starea suflească. Fu un vis pe care-l avu şi-l desfăşură alături de Angiolina şi în pofida acestei apropieri. Ei erau cît se poate de nefericiţi din cauza relei stări sociale existente. El era atît de convins, încît se închipui în stare chiar de o acţiune eroică pentru triumful socialismului. Toată nenorocirea lor era cauzată de sărăcie. Cuvintele lui presupuneau că ea se vindea şi că era împinsă s-o facă din pricina sărăciei familiei sale. Dar ea nu le dădu atenţie şi vorbele i se păreau o mîngîiere, şi-apoi se părea că el voia doar să se mustre pe sine.

Într-o altă societate, el ar fi putut s-o facă să fie a lui, public, imediat, fără să-i impună întîi să se dea croitorului. Îşi atribuia pînă şi minciunile Angiolinei, numai ca s-o îmbuneze şi s-o determine să intre pe făgaşul ideilor sale, pentru a visa în doi. Ea ceru explicaţii şi el o lămură, fericit că poate da glas visului. Îi povesti ce luptă înspăimîntătoare izbucnise între bogaţi şi săraci, între cei mulţi şi cei puţini, nu exista îndoială asupra deznodămîntului luptei care avea să le aducă tuturor libertate, şi lor înşile. Îi vorbi despre distrugerea capitalului şi despre munca paşnică, neistovitoare, ce va fi obligaţia tuturor. Femeia egală cu bărbatul, iar dragostea un dar reciproc.

Ea ceru alte lămuriri care-i tulburară visul și apoi încheie: — Dacă totul va fi împărțit, n-ar exista nimic pentru nimeni. Muncitorii sînt niște invidioși, niște trîntori și nu vor reuși nimic. — El încercă să discute, apoi renunță. Fiica poporului ținea cu bogații.

I se păru că ea nu-i ceruse niciodată bani. Ceea ce Emilio nu-și putu tăgădui nici măcar lui însuși, era că atunci cînd, conștient de nevoile Angiolinei, el o obișnuia să primească bani în loc de obiecte sau dulciuri, ea se arătă foarte recunoscătoare, afectînd totuși mereu o mare jenă. Și această recunoștință se reînnoia la fel de vie cu fiecare dar pe care el i-l făcea; de aceea, cînd simțea nevoia s-o întîlnească dulce și drăgăstoasă, știa foarte bine cum trebuie să se poarte. O astfel de nevoie era simțită de el atît de des, încît punga i se goli repede. Primind, ea nu uita niciodată să protesteze și, dat fiind că acceptarea nu comporta decît un simplu gest, acela de a întinde mîna, pe cînd protestul se compunea din multe cuvinte, lui îi rămaseră întipărite mai mult acestea decît celălalt, și continuă să creadă că și fără asemenea daruri, legătura lor ar fi rămas aceeași.

Nevoile trebuie să fi fost mari în familia Angiolinei. Ea făcuse toate eforturile pentru a-l împiedica să vină pe neașteptate la ea acasă. Vizitele neanunțate nu-i plăceau de loc. Dar amenințările că n-o va găsi, că va fi zvirlit jos de pe scări de mamă, de frați și de tată, nu ajutară la nimic. Era sigur că atunci cînd avea timp, seara tîrziu și pica pe neașteptate, i se întîmpla s-o găsească, deși de multe ori se mulțumea să țină tovărășie bătrînei Zarri. Visele îl tîrau într-acolo. Spera mereu s-o găsească pe Angiolina schimbată și venea grăbit să șteargă impresia — totdeauna tristă — a ultimei întîlniri.

Atunci ea făcu o ultimă încercare. Îi povesti că tatăl ei nu-i dădea pace și că izbutise cu mare trudă să-l oprească de la un mare tîmbălău. Tot ceea ce putu să obțină era promisiunea că se va abține să folosească violența; bătrînul voia să-i spună părerile lui în față. După cinci minute, intră bătrînul Zarri. Lui Emilio i se păru că bătrînul, un bărbat înalt, slab, șubred de picioare, care abia intrat simți nevoia să se așeze, știa că intrarea lui fusese anunțată. Primele lui cuvinte păreau pregătite să impună. Vorbea încet și încurcat, dar răspicat. Spuse că pretindea să-și poată îndruma și ocroti fata, care avea nevoie de asta, fiindcă dacă n-ar fi avut el grijă, n-ar fi avut nimeni, deoarece ceilalți frați — el nu voia să-i vorbească de rău — nu se ocupau de treburile familiei. Angiolina păru că se complăce în lunga introducere; deodată spuse că merge să se schimbe în camera de alături, și ieși.

Bătrînul pierdu imediat orice solemnitate. Privi în urma fiicei sale, ducînd la nas o priză de tabac; făcu o pauză lungă, în timpul căreia Emilio chibzuia cuvintele cu care ar fi răspuns acuzațiilor ce i-ar fi fost aduse.

Tatăl Angiolinei privi apoi în fața lui și, îndelung, la propriile-i ghetе. Doar întâmplător își ridică ochii și-l văzu din nou pe Emilio. — A, da — făcu, ca o persoană care regăsește un obiect pierdut. Îi repetă introducerea, dar cu mai puțină tărie ; era foarte distrat. Apoi se concentără, cu o sfortare vădită, pentru a continua. Se uită la Emilio de mai multe ori, evitînd mereu să-i întâlnească privirea și nu vorbi decît în clipa cînd se hotărî să privească tabachera uzată pe care o ținea în mîini.

Existau oameni răi care persecutau familia Zarri. Angiolina nu-i spusese ? Făcuse rău. Existau deci oameni care stăteau la pîndă pentru a prinde familia Zarri pe picior greșit. Era nevoie să se păzească ! Domnul Bretani nu-l cunoștea pe *Tic* ? Dacă l-ar fi cunoscut n-ar fi venit atît de des în casa lor.

Aici predica degeneră într-un îndemn dat lui Emilio să nu se expună — așa de tînăr — atîtor primejdii. Cînd bătrînul înălță ochii pentru a-l privi din nou pe Emilio, acesta ghici. În ochii aceia ciudat de albaștri, sub un păr cărunt argintat, strălucea nebunia.

De data aceea nebunul izbuti să înfrunte privirea lui Emilio. — E adevărat că *Tic* stă sus pe Opcina, dar de acolo trimite lovituri în picioarele și spinările dușmanilor lui. — Adăugă posomorît : — Aici în casă o ciomăgește pînă și pe mititica. — Familia mai avea un dușman : *Toc*. Acesta locuia în centrul orașului. Nu bătea cu bățul, dar era mai rău. Îi luase familiei toate meseriile, toți banii, toată pîinea.

În culmea furiei, bătrînul striga. Veni Angiolina, care ghici imediat despre ce era vorba. — Pleacă — îi spuse tatălui cu mare supărare și-l împinse afară.

Bătrînul Zarri se opri în prag, șovăitor : — El, spuse arătîndu-l pe Emilio — nu știa nimic nici despre *Tic*, nici despre *Toc*.

— Am să-i povestesc eu — zise Angiolina, rîzînd acum din inimă. Apoi strigă : — Mamă, vino să-l iei pe tata. — Închise ușa.

Emilio înspăimîntat de ochii nebuni care-l priviseră atît de îndelung, întrebă : — E bolnav ?

— Vai — făcu Angiolina cu dispreț — e un trîntor care nu vrea să muncească. Într-o parte e *Tic*, în cealaltă *Toc* și așa dumnealui nu iese din casă și ne face să trudim pe noi femeile. — Deodată izbucni în rîs și-i povesti că toată familia, spre a-i face pe plac bătrînului, se prefăcea că aude lovituri de ciomag care răzbăteau în casă dinspre *Tic*. Cu ani în urmă, cînd ideea fixă a bătrînului abia se născuse, ei stăteau la etajul cinci în Lazzaretto Vecchio, iar *Tic*, stătea în Campo Marzio și *Toc* pe Corso. Se mutară, sperînd că într-un alt cartier al orașului bătrînul ar fi îndrăznit să iasă din nou pe stradă, dar iată că imediat *Tic* se stabilise în Opcina și *Toc* pe via Stadion.

Lăsîndu-se sărutată, ea spuse: — Ai avut noroc. Vai de capul tău, dacă, tocmai în clipa aceea, nu și-ar fi amintit de dușmanii lui.

Astfel, deveneau tot mai intimi. El descoperise acum toate misterele casei. Și Angiolina simțea că nimic din ea nu-l mai putea dezgusta pe Emilio și la un moment dat găsi o expresie foarte frumoasă: — Ție îți povestesc tot, ca unui frate. — Îl simțea cu totul al ei, chiar dacă nu abuza de el, fiindcă nu-i stătea în fire să profite de forță și să și-o încerce, ci să se bucure de ea pentru a trăi mai bine și mai fericită, astfel că renunță la orice formă de respect. Întîrzia la întîlniri, deși îl găsea de fiecare dată cu ochii scoși, înfierbîntat, violent. Deveni tot mai grosolană. Cînd era sătulă de mîngîierile lui, îl respingea cu atîta violență, încît Emilio, rîzînd, își arăta teama că, mai curînd ori mai tîrziu, ea are să-l ciomăgească.

Nu se putu încredința întru totul, dar i se păru că Angiolina și Paracci, femeia care-i dădea camera cu chirie, se cunoșteau dinainte. Bătrîna o privea pe Angiolina cu un anumit aer matern, îi admira părul blond și ochii frumoși. Angiolina spunea apoi desigur că o cunoscuse zilele acelea, dar se trăda că îi cunoștea casa, cel mai ascuns ungher al ei. Într-o seară în care ea sosi mai tîrziu ca de obicei, bătrîna îi auzi certîndu-se și interveni cu hotărîre în favoarea Angiolinei. — Cum se poate să dojenești cu atîta asprime un îngerăș ca ăsta? — Angiolina, care nu refuza omagiile din orice parte ar fi venit, o ascultă, numaidecît zîmbitoare: — Auzi? ar trebui să înveți. — El ascultă, într-adevăr, uluit de vulgaritatea femeii iubite.

Convins acum că n-o mai poate înălța în nici un fel, simțea uneori, foarte violent, nevoia de a coborî pînă la ea, sub ea. Într-o seară, ea îl respinse. Se spovedise și în ziua aceea nu voia să păcătuiască. Simți mai puțin vie dorința de-a o avea decît de a fi, măcar o singură dată, mai grosolan decît ea. O sili cu brutalitate, luptînd pînă la capăt. Cînd, cu răsufierea tăiată începea să se căiască de atîta brutalitate, fu încurajat de o privire admirativă a Angiolinei. De-a lungul întregii seri, ea fu cu totul a lui, femeia cucerită care-și iubește stăpînul. El își propuse să obțină, în același mod, și alte seri asemănătoare, dar nu se pricepu s-o mai facă. Era greu de găsit, a doua oară, prilejul de a-i apărea brutal și violent Angiolinei.

XI

Era hărăzit de soartă ca Balli să intervină mereu pentru a face mai dureroasă situația lui Emilio față de Angiolina. Căzură de mult de acord că iubita lui Emilio ar fi trebuit să-i pozeze sculptorului. Pentru a începe lucrul nu mai era nevoie decît ca într-o bună zi Emilio să-și amintească s-o înștiințeze pe Angiolina.

Întrucît era ușor de înțeles motivul unei asemenea slăbiri a memoriei, Stefano își propuse să nu mai vorbească despre asta. I se părea că deocamdată nu poate face decît o figură după închipuire a Angiolinei și numai ca să-și omoare timpul, complăcîndu-se doar cu ideea, montă armătura de sprijin și-o acoperi cu argilă, schițînd figura nudă. Înfășură totul în cîrpe ude și gîndi:—Un giulgiu, în fiecare zi privea nudul, îl visa îmbrăcat, îl acoperea apoi din nou cu zdrențele lui și-l uda cu grijă.

Cei doi prieteni nu vorbiră deschis în această privință. Încercînd să-și atingă scopul fără s-o ceară formal, într-o seară Balli îi spuse lui Emilio :

— Nu mai știu să lucrez. Aș dispera, dacă n-aș avea în minte figura ei.

— Iar am uitat să-i vorbesc Angiolinei despre asta — zise Emilio fără să mai simuleze surprinderea celui care-și dă seama de o greșală involuntară, — Știi ce? Cînd o întîlnești, vorbește-i tu; ai să vezi cum o să se grăbească să-ți facă pe plac.

Era atîta amărăciune în această din urmă frază, încît lui Balli îi stîrni mila, și pentru moment părăsi subiectul. Știa că apariția lui între cei doi amanți nu fusese prea fericită și nu voia să se amestece în treburile lor. Nu putea să se strecoare între ei cum făcuse, naiv, cu cîteva luni în urmă, pentru binele prietenului, iar vindecarea lui Emilio trebuia să fie opera timpului. Frumoasa lui imagine atît de mult visată, singura care pentru moment l-ar fi putut împinge la lucru, era ucisă de incurabila dobitocie a lui Emilio.

Încercă să termine lucrarea cu un alt model, dar după cîteva ședințe, desgustîndu-se, lăsă totul baltă. De fapt, asemenea părăsiri bruște ale unor idei pe care le visase îndelung, se produsese des în cariera lui. De data aceasta, și nimeni n-ar fi putut spune dacă pe drept sau pe nedrept, el dădea vina pe Emilio. Nu exista nici o îndoială că dacă ar fi avut modelul visat și-ar fi putut relua cu toată vigoarea lucrul, fie chiar pentru a-l distruge după cîteva săptămîni.

Se abțînu să-i povestească toate astea prietenului și fu ultimul menajament pe care i-l rezervă. Nu trebuia să-l facă pe Emilio să înțeleagă cît de importantă devenise și pentru el Angiolina : ar fi însemnat să agraveze boala nenorocitului. Cine ar fi putut să-l facă să înțeleagă pe Emilio că fantezia artistului se opriase asupra acelui obiect, tocmai fiindcă în atîta puritate de linii descoperise o expresie inefabilă, care nu era creată de aceste linii, ceva vulgar și nepotrivit, pe care un Raffaello l-ar fi suprimat și pe care el cu atîta plăcere l-ar fi reprodus, l-ar fi scos în relief?

Cînd se plimbau împreună pe străzi, nu vorbea despre dorința lui, dar Emilio n-avea nici un avantaj de pe urma unui asemenea menajament, pentru că dorința pe care prietenul nu îndrăznea s-o exprime, i se părea mai mare decît în realitate, și era cumplit de gelos din pricina asta. Acum

Balli o dorea pe Angiolina la fel de mult ca și el. Cum să se apere de un astfel de dușman?

Nu putu să se apere ! Își dezvăluise gelozia, dar nu voia să vorbească despre ea; ar fi fost stupid să se arate gelos pe Balli după ce îndurase concurența negustorului de umbrele. Această pudoare îl dezarmă. Într-o zi, Stefano se duse să-l ia de la birou, cum făcea deseori, spre a-l însoți acasă. Se plimbau de-a lungul falezei, când o văzură înaintînd în direcția lor pe Angiolina, scăldată toată în soarele amiezii, care i se juca în buclele blonde și pe fața puțin contractată de efortul de a ține ochii în atîta lumină. Astfel Balli se găsi față-n față cu capodopera sa pe care, uitîndu-i conturul, o văzu în toate amănuntele. Ea înainta cu pasul ei ferm, care nu-i răpea nimic din grația staturii drepte. Tinerețea întruchipată și înveșmîntată s-ar fi mișcat la fel în lumina soarelui.

— Ascultă ! — exclamă Stefano hotărît. — Nu mă împiedica să fac o capodoperă din pricina geloziei tale prostesti. — Angiolina le răspunse la salut, cum obișnuia de la o vreme, foarte serioasă; toată seriozitatea ei se concentra în salut și probabil că și această manifestare de seriozitate o deprinsese de curînd. Balli se opri și așteptă un semn de aprobare de la celălalt. — Fie, spuse Emilio mașinal, șovăitor și sperînd ca Stefano să bage de seamă cu cîtă durere încuviințează. Dar Balli nu vedea altceva decît modelul care-i scăpa; alergă după el îndată ce Emilio rosti cuvîntul de aprobare.

Astfel Balli și Angiolina se reîntîlniră. Cînd Emilio îi ajunse din urmă îi găsi perfect de acord. Balli nu se pierduse în mofturi și Angiolina, roșie de plăcere, întrebuse numaidecît cînd trebuia să vină. A doua zi, la nouă. Ea comsimți cu observația că, din fericire, în ziua următoare nu trebuia să meargă la familia Deluigi. — Am să fiu punctuală — făgădui despărțindu-se. Avea obiceiul să rostească multe cuvinte, primele care-i veneau pe buze, și nu se gîndi că promisiunea de a fi punctuală, putea să-i displace lui Emilio fiindcă opunea astfel întîlnirile cu Balli celor cu Emilio.

Păcatul odată făptuit, Balli se întoarce cu gîndul la prieten. Își dădu imediat seama că era vinovat față de el, și-i ceru afectuos iertare lui Emilio : — Nu mă puteam lipsi de ea, deși știam că-ți fac un necaz. Nu vreau să profit de faptul că te prefaci nepăsător. Știu că suferi. Greșești, greșești, dar știu că nici eu n-am avut dreptate.

Cu un zîmbet forțat, Emilio răspunse : — Atunci n-am absolut nimic să-ți spun.

Balli găsi că Emilio se purta mai aspru cu el decît știa că merită : — Așadar, pentru ca să mă ierți, nu-mi rămîne altceva decît s-o înștiințez pe Angiolina să nu vină? Ei bine, dacă dorești, fac și asta.

Propunerea nu era de acceptat fiindcă acea biată femeie — Emilio o cunoștea de parcă ar fi făcut-o el ! — îl îndrăgea pe cel care o respinge și el nu voia să-i fie date noi motive să-l iubească pe Balli. — Nu — spuse, mai blînd. — Să lăsăm lucrurile cum sînt. Mă bizui pe tine, mai mult — adăugă rizînd — numai pe tine.

Cu multă căldură, Stefano îl asigură că merită această încredere. Făgădui, jură că în ziua în care și-ar fi dat seama că uită, în ședințele cu Angiolina, chiar pentru o singură clipă, arta, ar fi dat-o afară pe fată. Emilio avu slăbiciunea să accepte promisiunea, ba chiar să i se repete.

A doua zi, Balli veni la Emilio să-i dea raportul asupra primei ședințe. Lucrase îndrăcit și nu se putea plînge de Angiolina, care în poziția ei nu prea comodă, rezistase cît putuse. Nu reușea încă să înțeleagă ce o să iasă, dar Balli trăgea nădejdea de a reuși. Era mai îndrăgostit ca oricînd de ideea lui. Timp de opt sau nouă ședințe n-avea să aibă nici măcar timpul să schimbe un cuvînt cu Angiolina. — Cînd o să am ezitări din pricina cărora va trebui să mă opresc, îți promit că n-o să flecărăm decît despre tine; pariez că va sfîrși prin a te iubi din toată inima.

— Cel mult, și n-o să fie rău, vorbindu-i despre mine ai s-o plictisești într-atît, încît n-o să te iubească nici pe tine.

În acele două zile el nu putu s-o vadă pe Angiolina și de aceea se întîlni cu ea doar duminică după amiază, în atelierul lui Balli. Îi găsi în plin lucru.

Atelierul nu era altceva decît o magazie mare. I se lăsase toată grosolănia vechii destinații, pentru că Balli nu-l voia elegant. Pardoseala de lespezi rămăsese desfăcută ca atunci cînd se depozitau acolo baloturile cu mărfuri; doar la mijloc, iarna, un covor mare salva picioarele sculptorului de contactul cu pămîntul. Pereții erau văruiți grosolan și ici și colo, pe postamente, se odihneau figurine de argilă sau de ghips, firește nu pentru a fi admirate, deoarece erau mai mult îngrămădite decît grupate. Confortul nu era, totuși, trecut cu vederea. O sobă în chip de piramidă încropea aerul. O sumedenie de scaune și jilțuri de formă și mărime diferită, cu siluetele lor elegante, înlătura înfățișarea de magazie a atelierului. Scaunele se deosebeau unele de altele pentru că Balli spunea că trebuie să se odihnească în conformitate cu visul care-i ocupa mintea. Ba chiar găsea că-i lipseau și alte forme, de scaune, cărora le simțea uneori nevoia. Angiolina poza pe un trepied căptușit cu perne albe pufoase; în picioare, pe un scaun, lîngă un alt trepied rulant, Balli lucra la figura lui abia schițată.

Văzîndu-l pe Emilio sări jos pentru a-l saluta cu însuflețire. Și Angiolina își părăsi poza și se așeză pe pernele albe; părea că se odihnește într-un cuib. Îl salută pe Emilio cu multă amabilitate. Nu se mai văzuseră de atîta vreme. Îl găsea cam palid. Nu cumva se simțea prost? Brentani nu reuși

să-i fie recunoscător pentru atâtea manifestări de dragoste. Ea voia probabil să-i arate gratitudinea pentru că o lăsa atât de singură cu Balli.

Stefano se opri în fața operei sale. — Îți place? — Emilio privi. Pe o bază informă se înălța îngenunchiată o figură aproape umană, cu umerii înveliți, vădit ai Angiolinei ca formă și atitudine. Lucrată pînă la acest punct, figura avea ceva tragic. Părea că e îngropată în lut, că face eforturi uriașe să se elibereze. Și capul pe care cîteva tușe puternice scobiseră tîmplele și neteziseră fruntea, apărea ca o țeastă anume acoperită cu pămînt, ca să nu strige. — Vezi cum se naște o operă — spuse sculptorul aruncînd o privire, o mîngîiere asupra întregii lucrări. — Ideea este toată în ea; lipsește doar forma. — Dar ideea n-o vedea decît el. Ceva fin, aproape inefabil. Din lutul acela trebuia să se înalțe o rugăciune, rugăciunea unei făpturi care pentru o clipă crede și care poate n-ar mai fi crezut niciodată. Balli explică și forma pe care o dorea. Baza ar fi rămas necizelată și figura s-ar fi desăvîrșit în sus, pînă la păr, care trebuia să fie aranjat cu cochetăria coaforului de cel mai modern rafinament, Părul era destinat să nege rugăciunea pe care chipul ar fi exprimat-o.

Angiolina reveni la poză și Balli la lucru. Timp de o jumătate de oră ea poză cu toată conștiinciozitatea, închipuindu-și că se roagă, cum îi poruncise sculptorul, pentru a avea o expresie de implorare pe față. Lui Stefano nu-i plăcea această expresie, și, observat doar de Emilio, avu un gest de dispreț. Bigota aceasta nu știa să se roage. În loc să și le îndrepte cu-cernic, ea își azvîrlea cu neobrăzare privirile în sus. Cocheta cu Domnul Dumnezeu.

Oboseala Angiolinei începu să se trădeze prin răsuflarea grea. Balli nu-și dădea de loc seama de asta, deoarece ajunsese la un punct important al lucrării sale: apleca acest biet cap pe umărul drept, fără cruțare. — Foarte obosită? — o întrebă Emilio pe Angiolina și, întrucît Balli n-o vedea, îi mîngîie și-i sprijini bărbia. Ea mișcă buzele pentru a-i săruta mîna, dar nu-și schimbă poziția. — Pot să mai rezist puțin. — O, cît de minunată era, sacrificîndu-se astfel pentru o operă de artă. Dacă el ar fi fost artistul, ar fi considerat acest sacrificiu ca pe o dovadă de iubire.

Puțin mai tîrziu, Balli îngădui o scurtă odihnă. El nu-i simțea nevoia, desigur, și între timp își făcu de lucru în jurul postamentului. În lunga lui mantie de pînză avea o înfățișare sacerdotală. Angiolina, așezîndu-se lîngă Emilio, îl privea pe sculptor cu o admirație abia stăpînită. Era un bărbat frumos, cu barba elegantă, cărunță, dar cu străluciri aurii; sprinten și puternic, sărea dintr-o parte în alta fără ca statuia să se clatine și era întruchiparea muncii inteligente, în veșmîntul acela grosolan al lui, din care se ivea gulerul elegant al cămășii. Și Emilio îl admira, suferind.

Reîncepură în curînd lucrul. Sculptorul turti încă puțin capul, fără să-i pese că în felul acesta îl făcea să-și piardă și puțină formă dobîndită. Adăugă lut într-o parte, luă din cealaltă. Era de presupus că reproduce, dat fiind că privea des modelul, dar lui Emilio nu i se păru că argila ar reda vreuna din trăsăturile Angiolinei. Cînd Stefano termină de lucrat i-o spuse, și sculptorul îl învăță să privească. Deocamdată asemănarea nu exista, decît dacă priveai capul dintr-un singur punct. Angiolina nu se recunoscuse și chiar îi displăcu faptul că Balli credea a-i fi reprodus chipul în lucrarea aceea informă. Emilio văzu însă această asemănare foarte evidentă. Chipul părea adormit, imobilizat de o fașă legată strîns, ochii, neschițați, păreau închiși, dar se înțelegea că adierea vieții era pe punctul de-a însufleți totul.

Balli acoperi figura cu o pînză udă. Era satisfăcut de munca lui, și în același timp era neliniștit din pricina ei.

Leșiră împreună. Arta lui Balli era într-adevăr singurul punct de contact între cei doi prieteni; vorbind despre ideea sculptorului, se simțiră apropiați, și, în după amiaza aceea, legătura lor avu o duioșie, pe care n-o mai avusese de multă vreme. De aceea, cea care dintre ei, se distră mai puțin, fu Angiolina, care se simțea aproape o intrusă. Balli, căruia nu-i plăcea să fie văzut într-o asemenea companie pe străzile încă scăldate de lumina zilei, ținu ca ea să le-o ia înainte, ceea ce Angiolina și făcu, înțepată, cu năsul în vînt. Balli vorbi tot timpul despre statuie, în timp ce Emilio urmărea cu ochii mișcările fetei. În toate orele acelea, nu fu loc pentru gelozie. Balli visa, iar cînd se ocupa de Angiolina, era numai pentru a o ține la distanță, fără să glumească și fără s-o jignească.

Era frig și sculptorul propuse să intre într-o cîrciumă să bea vin fierț. Pentru că în local era lume multă și un miros acru de mîncare și tutun, hotărîră să rămînă în grădină. La început Angiolina, speriată de frig, protestă, dar apoi, cînd Balli spuse că era un lucru foarte original, ea se înfășură în mantila ei și se distră, văzîndu-se admirată de cei care ieșeau din sala încălzită și de chelnerul care-i servea alergînd. Balli nu se sinchisea de frig și privea paharul de parcă și-ar fi descoperit în el ideea: Emilio era ocupat să încălzească mîinile pe care Angiolina i le încredințase. Era prima dată cînd ea îi permitea s-o mîngîie în prezența lui Balli și el se bucura intens. — Făptură dulce! — murmură și ajunse chiar să-i sărute obrazul, pe care ea îl apăsă pe buzele lui.

Era o seară senină, albastră; vîntul șuiera deasupra casei înalte de care ei nu erau apărați. Ajutați de băutura caldă și aromată pe care o sorbiră pe nerăsuflăte din belșug, rezistară aproape o oră în aerul acela aspru. Fu pentru Emilio un alt episod de neuitat al dragostei sale. Curtea aceea întunecată, albastră, și grupul lor la un capăt al mesei lungi de lemn.

Angiolina lăsată definitiv lui de către Balli, și mai mult decât supusă, iubitoare.

La înapoiere, Balli spuse că în seara aceea trebuia să se ducă la carnaval; era sătul până-n gât de el, dar se obligase față de un prieten, un doctor în medicină, care ca să se distreze acolo zicea că are nevoie de tovărășia respectabilă a unui bărbat ca sculptorul, pentru ca astfel clienții să-i scuze mai ușor prezența într-un asemenea loc.

Stefano ar fi preferat să se culce devreme ca să se întoarcă a doua zi la lucru cu mintea clară. Se înfiora la gândul că trebuia să petreacă atâtea ore în mijlocul hărmălaiei.

Angiolina îl întreabă dacă avea loja închiriată pentru tot sezonul și vru apoi să știe exact în ce loc. — Sper — zise Balli rîzînd — că dacă te maschezi ai să vii să mă cauți.

— N-am fost niciodată la un bal mascat — dădu asigurări Angiolina cu multă energie. Apoi adăugă, după ce se gîndi la asta de parcă ar fi descoperit chiar atunci că existau baluri mascate: — Mi-ar plăcea mult să merg. — Se stabili cît ai bate din palme: aveau să meargă la balul mascat care se dădea săptămîna viitoare în scop de binefacere. Angiolina sări în sus de bucurie și păru atît de sinceră că pînă și Balli îi zîmbi prietenos, ca unui copil de care ne bucurăm că i-am oferit cu un efort mic o mare plăcere.

Cînd cei doi bărbați rămaseră singuri, Emilio recunoscă că ședința nu-i displicuse. Balli, despărțindu-se, transformă în fiere bucuria trăită în ziua aceea, spunîndu-i: — Ai fost mulțumit de noi? Recunoști că am făcut tot posibilul ca să te satisfac.

El datora deci afabilitatea Angiolinei recomandărilor lui Balli, și asta îl umili. Era un nou, puternic motiv de gelozie. Își propuse să-l facă pe Balli să înțeleagă că nu-i place să datoreze sentimentul Angiolinei, voinței altcuiva. Cu aceasta din urmă, de altfel, la prima ocazie, avea să se arate mai puțin recunoscător pentru manifestările de dragoste care-l făcuseră fericit cu puțin înainte. Era, așadar, limpede de ce se lăsase cu atîta docilitate mîngîiată în prezența lui Balli. Cît de subjugată îi era sculptorului! Pentru el știa să renunțe la afectarea cinstei și la toate minciunile de care Emilio nu știa să se elibereze. Cu Balli era cu totul alta. Cu Balli care nu o poseda, ea își scotea masca, cu el nu!

A doua zi, dis-de-dimineată, dădu fuga la Angiolina, nerăbdător să vadă cum ar fi tratat cînd nu e Stefano de față. Excelent! După ce se încredință că era el, însăși Angiolina îi deschise ușa. Dimineata era mai frumoasă. Odihna unei singure nopți era deajuns pentru a-i reda înfățișarea senină de fecioară neprihănită. Capotul alb de lînă, cu dungi albastre, cam tocit, urmărea supus formele precise ale trupului ei și-i lăsa gol gîtul alb.

— Deranjez? — întrebă el, posomorît, abtînîndu-se s-o sărute, pentru a nu-și peirde posibilitatea de-a găsi o ușurare în cearta pe care o pune la cale.

Ea nici nu băgă de seamă această îmbufnare. Îl primi în odaia ei: — Mă duc să mă îmbrac fiindcă la nouă trebuie să fiu la doamna Deluigi. Între timp, tu citești scrisoarea asta — și scoase cu nervozitate dintr-un coș o scrisoare — citește-o cu atenție și apoi sfătuiește-mă. — Se întristă și i se umplură ochii de lacrimi: — Ai să vezi ce se-ntîmplă. Tie am să-ți povestesc tot. Ești singurul om care mă poate sfătui. I-am povestit totul și mamei, dar ea, sărăcuța, n-are decît ochii ca să plîngă. — Ieși, dar se reîntoarce imediat: — la seama, în caz că mama vine aici și-ți vorbește: ea știe tot, în afară de faptul că m-am dat lui Volpini. — Îi aruncă o beza cu mîna și plecă.

Scrisoarea era de la Volpini, o scrisoare formală de despărțire. Începea prin a-i spune că se purtase tot timpul cîstit, în timp ce ea — acum o știe — îl trădase de la bun început. Emilio începu să citească mai grăbit scrisul acela ilizibil, temîndu-se să nu găsească motivată părăsirea prin numele lui. În scrisoare nu se vorbea despre el. Volpini fusese încredințat că ea n-a fost logodnica, ci amanta lui Merighi. Nu voise să creadă asta, dar de vreo cîteva zile, știa cu deplină siguranță că ea fusese la cîteva baluri mascate în compania unor domnișori. Urmau apoi fraze grosolane care, prost legate, dădeau impresia desăvîrșitei sincerității a omului de treabă și te făceau să rîzi doar de cîte un radical, care trebuia să fi fost copiat dintr-un dicționar.

Intră bătrîna Zarri. Cu mîinile la locul obișnuit, sub șorț, se rezemă de pat și așteaptă răbdătoare ca el să termine de citit scrisoarea. — Ce părere aveți? — întrebă cu glasul ei nazal. — Angiolina zice că nu, dar mie mi se pare că s-a terminat cu Volpini.

Emilio rămăsese uimit de o singură afirmație de-a lui Volpini. — E adevărat — întrebă — că Angiolina a fost așa des la baluri mascate? — Tot restul, că ea fusese amanta lui Merighi și a multor alora, era pentru el absolut adevărat și i se părea chiar că pentru faptul că un altul fusese înșelat ca și el, ba chiar mai mult decît el, lui trebuia să-i pese mai puțin de asemenea minciuni pe care le socotise totdeauna jignitoare. Angiolina știa să se prefacă mai bine decît bănuise el. Ieri îl înșelase pînă și pe Balli cu expresia de bucurie arătată la gîndul că merge pentru prima oară la un bal mascat.

— Toate sînt minciuni — spuse bătrîna Zarri cu calmul cu care se spun lucruri pe care le consideri crezute de cel care le ascultă. — Angiolina vine în fiecare seară acasă direct de la lucru, și se culcă numaidecît. O văd eu cînd se bagă-n pat. — Vicleană, bătrîna! Ea nu se lăsase cîtuși de puțin amăgită și nu admitea să se creadă că minte.

Mama ieși îndată ce intră fiica. — Ai citit? — întrebă Angiolina așezându-se lângă el. — Ce zici de toate astea?

Supărat de-a binelea, Emilio spuse cu asprime că Volpini avea dreptate, pentru că unei logodnice nu-i era îngăduit să se ducă la baluri mascate.

Angiolina protestă. Ea la baluri mascate? Nu văzuse bucuria pe care o simțise aseară, la gândul că se va duce la un bal mascat, primul din viața ei?

Introdus în felul acesta în discuție, argumentul pierdea orice tărie. Bucuria ei, citată ca o dovadă, trebuie să-i fi cerut un mare efort, dacă și după aceea i se întipărise atât de bine în memorie. Ea mai aduse și multe alte dovezi: fusese cu el în toate serile când nu era nevoită să se ducă la doamna Deluigi; n-avea nicio zdreanță care să-i poată folosi să se mascheze, și chiar conta pe ajutorul lui ca să facă rost de cele trebuincioase pentru mascarada plănuită. Nu-l convinse pe Emilio, sigur acum că ea fusese în tot timpul carnavalului o frecventatoare asiduă a balurilor mascate, dar atâtea dovezi aduse cu o însuflețire încântătoare îl îmbunară. Ea nu se supără pentru jignirea de a se fi îndoit de ea. Ea se agăță de el, încerca să-l convingă și să-l înduioșeze, și Balli nu era acolo!

Apoi își dădu seama că ea avea nevoie de el. Nu voia încă să-l lase liber pe Volpini și, pentru a-l păstra, conta pe sfaturile lui Emilio, în care avea încrederea enormă pe care o au incultii în oamenii cu carte. Această observație nu-i răpi lui Emilio satisfacția sentimentului care-i era dăruit pentru că era mai bine decât să i-l datoreze lui Balli. Voi chiar să fie demn de aceste efuziuni și începu să studieze cu toată seriozitatea problema care i se puneă.

Trebuî să-și dea seama numaidecît că ea o înțelegea mai bine decât el. Cu mare istețime ea observă că pentru a ști cum trebuia să se poarte, era nevoie să afle întâi dacă Volpini credea în informațiile pe care le dădea drept sigure sau scrisese acea scrisoare încercînd să verifice cu ea niște zvonuri vagi adunate de ici, de colo; și-apoi, o scrisese cu hotărîrea fermă de a se despărți sau ca o amenințare și gata să cedeze la primul pas pe care Angiolina l-ar fi făcut spre el? Emilio trebuî să recitească scrisoarea și nu-i fu greu să admită că Volpini amesteca prea multe argumente pentru ca să aibă unul singur foarte bun. Ca nume nu-l pomenea decât pe acela al lui Merighi. — În ce-l privește pe ăsta, știu eu foarte bine cum să răspund, — zise Angiolina cu multă minie. — Va trebui să recunoască, totuși, că el m-a avut primul.

Apucînd pe calea aceasta, Emilio făcu o observație care întări felul de-a vedea al Angiolinei. În încheierea grandilocventă, Volpini declara că o părăsește, înainte de toate pentru că îl înșela, și-apoi fiindcă o găsea foarte rece și simțea că ea nu-l iubește. Era oare momentul să se plîngă de un defect, poate singurul de caracter, dacă celelalte acuzații aveau gravitatea

atribuită de cel care scrisese? Angiolina îi fu foarte recunoscătoare pentru această observație, care confirmă pînă la evidență temeinicia propriei interpretări și nu aminti că îl îndreptase chiar ea într-o asemenea direcție. O, ea nu era o femeie cu carte și nici nu ținea să i se aducă laude. Dădea o bătălie și apuca orice armă ce i se părea bună, cu aceeași tărie, fără să se sinchisească de cel care a construit-o.

Ea nu voia să-i scrie imediat lui Volpini, deoarece trebuia să se grăbească, fiind așteptată de doamna Deluigi; dar la amiază avea să fie acasă și-l ruga pe Emilio să vină și el. Îl aștepta, și pînă atunci, atît el, cît și ea urmau să se gîndească numai la acest lucru. Mai mult chiar, el o să ia scrisoarea la birou, pentru a o studia pe îndelete.

Leșiră împreună, dar ea îl preveni că trebuiau să se despartă înainte de a intra în oraș. Nu mai avea nici o îndoială că în Triest existau persoane însărcinate s-o spioneze în numele lui Volpini: — Mîrșavul ! — exclamă cu emfază. — M-a nenorocit ! — Îl ura pe vechiul ei logodnic, de parcă într-adevăr el ar fi nenorocit-o. — Acum, firește, el ar fi bucuros să scape de obligații, dar o să-i arăt eu lui. — Mărturisi că îl ura cumplit. Îi era silă de el, ca de un animal murdar. — Tu ești de vină că m-am dat lui Volpini.

Văzîndu-l surprins de o asemenea învinovățire, rostită pentru prima oară cu violență, ea se corectă: — Dacă nu din vina ta, cu siguranță din dragoste pentru tine.

Cu aceste dulci cuvinte îl părăsi și el rămase convins că învinovățirea nu fusese adusă pentru alt motiv decît pentru a-l determina s-o sprijine din răputeri în lupta pe care Angiolina era pe punctul s-o înceapă împotriva lui Volpini.

Emilio o urmări un timp și văzînd-o în mijlocul străzii, oferindu-se cu nerușinare privirilor tuturor trecătorilor, fu cuprins din nou de boala care-i domina orice alt sentiment. Uitînd de teama că ea se va agăța de el, se bucură nespus de cele întîmplate. Abandonul lui Volpini o făcea să-i simtă nevoia și, la amiază, timp de o oră întreagă, ar fi putut s-o țină toată pentru el și s-o simtă trup și suflet a lui.

În orașul laborios, în care la ora aceea nimeni nu umbla de florile mărului, figura Angiolinei, grațioasă și expresivă, cu acel pas liniștit și cu ochiul atent la orice numai la drumul ei nu, atrăgea atenția tuturor. Emilio simțînd, văzînd-o, te gîndeai imediat la alcovul pentru care era făcută. Nu scapă toată dimineța de tulburarea pe care o stîrnise în el această imagine.

Își propuse s-o facă pe Angiolina să simtă, la amiază, valoarea ajutorului său și să se bucure de toate avantajele oferite de această situație excepțională. Fu primit de bătrîna Zarri, care cu multă amabilitate îl invită să ia loc în camera fetei. El, obosit de scările urcate repede, se așeză, sigur că o va vedea apărînd pe Angiolina. — N-a venit încă — zise bătrîna privind

spre coridor, ca și cum și ea s-ar fi așteptat s-o vadă apărînd pe Angiolina.

— N-a venit? — întrebă Emilio încercînd o deziluzie atît de dureroasă, încît nu-i veni să-și creadă auzului.

— Nu înțeleg de ce întîrzie — continuă bătrîna, privind mereu afară.

— O fi fost reținută de doamna Deluigi.

— Pînă la ce oră ar putea să întîrzie? întrebă el.

— Nu știu, răspunse cealaltă cu o mare naivitate. — Ar putea să pice dintr-o clipă în alta, dar dacă a luat masa la doamna Deluigi, ar putea să întîrzie pînă diseară. Tăcu o clipă, căzînd pe gînduri, apoi, mai sigură, adăugă: — Nu cred însă să mănînce în oraș, fiindcă masa ei e gata dincolo.

Observator pătrunzător, Emilio își dădu foarte bine seama că toate aceste îndoieli erau simulate și că bătrîna trebuia să știe că Angiolina n-avea să vină prea curînd. Dar, ca întotdeauna, spiritul lui de observație îi fu de mic folos. Reținut de dorință, așteaptă îndelung, în timp ce mama Angiolinei îi ținea tovărășie, tăcută, atît de serioasă, încît amintindu-și-o mai tîrziu, Emilio o descoperi o ironică. Cea mai mică dintre fete venise să stea lîngă maică-sa și se freca de șoldul ei ca o pisicuță de canatul ușii.

Plecă de acolo mîhnit, salutat foarte politicos la despărțire de bătrîna și de fetiță. Mîngîie părul acesteia din urmă, de aceeași culoare cu al Angiolinei. În general, în afară de sănătatea înfloritoare, fetița semăna cu sora ei.

Se gîndi că poate ar fi fost o hotărîre înțeleaptă să se răzbune pentru festa Angiolinei, neducîndu-se la ea pînă cînd nu l-ar fi chemat. Acum că avea nevoie de el, ar fi venit să-l caute foarte curînd. Dar seara, imediat după birou, bătu din nou drumul înapoi, propunîndu-și între timp să cerceteze pricina inexplicabilei absențe. Era foarte posibil să fie vorba de un caz de forță majoră.

O găsi pe Angiolina încă îmbrăcată ca atunci cînd o însoțise de dimineață. Se întorsese în clipa aceea. Ea se lăsă sărutată și îmbrățișată cu tandrețea pe care o manifesta atunci cînd avea nevoie să obțină o iertare. Obrajii erau aprinși și gura îi puțea a vin.

— Într-adevăr am băut mult — zise ea numaidecît, rîzînd. Domnul Deluigi, un bătrîn de cincizeci de ani, și-a propus să mă îmbete; dar n-a reușit, vezi !? Și totuși trebuie că izbutise mai bine decît credea ea, o dovedea veselia ei nestăpînită. Se strica de rîs. Era foarte frumoasă, cu o roșeață neobișnuită în obraji și cu ochii strălucitori. El o sărută pe gura căscată, pe gingiile roșii, și ea îl lăsă, pasivă, de parcă nu era în cauză. Continua să ridă și povestea cu fraze ciuntite, că nu numai bătrînul, dar toată familia se străduise s-o facă să-și piardă capul și că deși erau atîția, nu izbucniseră. El încercă s-o aducă la realitate, vorbindu-i de Volpini. — Lasă-mă-n pace cu neisprăvitul ăla ! strigă Angiolina și, văzînd că el stăruie, fără să răspundă, îl sărută și îl îmbrățișă cum făcuse el pînă atunci cu

ea, pe gură și pe gât, agresivă ca niciodată și sfîrșiră în pat, ea cu pălăriuța încă pe cap și cu pardesiul pe ea. Ușa rămăsese larg deschisă și era greu ca zgomotele acestei bătălii să nu ajungă pînă în bucătărie, unde se găseau tatăl, mama și sora Angiolinei.

O îmbătaseră de-a binelea. Ciudată casă a acestor domni Deluigi. Plecă fără nici un resentiment față de Angiolina fiindcă satisfacția lui, în seara aceea, fusese de-a dreptul desăvîrșită.

A doua zi se întîlniră la amiază, amîndoi foarte bine dispuși. Angiolina îi asigură că mama nu observase nimic. Apoi spuse că-i părea rău că se lăsase surprinsă în starea aceea. Vina nu era a ei: — Blestematul acela de bătrîn Deluigi !

El o liniști, încredințînd-o că, dacă ar fi depins de el, ea s-ar fi îmbătat o dată pe zi. Apoi compuseră scrisoarea către Volpini, cu o grijă de care n-ar fi părut capabilă în starea sufletească în care se afla.

Angiolina avea să pară superioară în interpretarea scrisorii lui Volpini; răspunsul curgea în întregime din pana expertă a lui Emilio,.

Ea ar fi vrut să scrie o scrisoare plină de insolențe; voia să reverse în ea doar indignarea unei fete cinstitute, bănuită pe nedrept. Ba chiar — adăugă cu o ură mărinimoasă — dacă Volpini ar fi aici, i-aș da o palmă, fără să aduc nici o justificare. S-ar convinge imediat că a greșit.

Nu era rău, dar Emilio ținea să procedeze cu mai multă băgare de seamă. Cu o mare naivitate și fără ca ea să se considere jignită din pricina asta, îi povesti că el, spre a studia cu mai multă ușurință problema, își pusese întrebarea: cum s-ar fi comportat o fată cinstită în locul Angiolinei? Nu spuse că întruchipase femeia cinstită în Amalia și că se întrebese cum s-ar fi comportat sora lui în cazul cînd ar fi trebuit să răspundă la scrisoarea lui Volpini; îi comunică doar rezultatele obținute. Femeia cinstită ar fi încercat întîi o mare, enormă surprindere; apoi, presupunerea că era vorba de o neînțelegere și în cele din urmă, dar abia în cele din urmă, bănuiala înspăimîntătoare că toată scrisoarea era de atribuit dorinței amantului de a se sustrage îndatoririlor sale. Angiolina fu încîntată de toată această reconstituire a unui proces psihologic, și el se apucă imediat de lucru.

Ea se așeză lîngă el tăcută. Se muncea pentru ea și, rezemată cu o mîină de genunchiul lui, cu capul foarte aproape de al lui, pentru a putea urmări ceea ce scria el, se făcea simțită fără să-l incomodeze deloc la scris. Apropierea aceasta răpi scrisorii aspectul de pregătire rigidă și— dacă n-ar fi fost destinată unui bărbat ca Volpini — și eficacitatea, deoarece pierdu măsura demnă pe care el se gîndise că trebuie să i-o dea. Îi ieșeau din pană cuvinte grosolane și el le lăsa să se înșire, fericit că o vede topită de admirație, cu aceeași expresie cu care îl privise în urmă cu cîteva zile, în atelier, la Balli.

Apoi, fără s-o recitească, ea începu să copieze proza aceea, foarte satisfăcută că-și poate așterne propria semnătură. Părusese mult mai inteligentă când chibzuise asupra felului de a se purta, decît acum prin aprobarea ei necondiționată. Copiind, nu se pricepu să acorde scrisorii atenția cuvenită, deoarece caligrafia îi dădea mult de furcă.

Privind plicul închis, ea întrebă pe neașteptate dacă Balli nu mai vorbise de balul mascat la care promisese că o va duce. Moralistu ce dormita în Emilio nu se trezi, dar el o sfătui să nu se ducă la balul mascat, de teamă să nu afle Volpini. Ea însă avea răspunsuri care înlăturau orice îndoială. — Ba nu, am să mă duc la balul mascat. Pînă acu, din respect pentru mîrșavul ăla, n-am fost, dar acum ! Măcar de-ar afla.

Emilio stăruia s-o vadă în aceeași seară. După amiază ea trebuia să-i pozeze lui Balli, apoi să dea fuga, o clipă, pînă la doamna Deluigi, de aceea nu se puteau întîlni decît tîrziu. Ea acordă întîlnirea dat fiindcă — așa cum declară — pentru moment, nu putea să-i refuze nimic; dar nu în odaia văduvei Paracci, fiindcă voia să fie devreme acasă. Ca în vremurile cele mai bune ale dragostei lor, aveau să se plimbe împreună la Sant'Andrea, și apoi el avea s-o conducă acasă. Era încă istovită — băuse atîta vin cu o zi înainte — și avea nevoie de odihnă. Lui Emilio nu-i dispăcu de loc propunerea. Una dintre caracteristicile lui esențiale era de a se complăcea în evocarea sentimentală a trecutului. În seara aceea, el avea să analizeze din nou culoarea mării, și a cerului, și a părului Angiolinei.

Ea îl lăsă să plece și, ca ultim salut, îl rugă să pună la cutie scrisoarea pentru Volpini. Astfel, el se trezi în mijlocul străzii cu scrisoarea în mînă, semn palpabil al acțiunii celei mai josnice pe care o săvîrșise în viața lui, dar de care își dădu seama numai atunci cînd Angiolina nu mai era lîngă el.

XII

Se întoarse acasă, și, în bucătărie, cu pălăria în mînă, stătea șovăitor, nehotărît dacă să evite plictiseala de a rămîne o oră față în față cu sora lui mută. În clipa aceea auzi din odaia Amaliei murmurul a două sau trei cuvinte confuze, apoi o frază întregă: — Pleacă de-aici, spurcăciune. Tresări. Glasul era foarte schimbat de oboseală și emoție, încît semăna cu acela al surorii sale numai așa cum un urlet scos fără voie din gît poate semăna cu vocea modulată a celui care vorbește. Ea dormea și visa, acum și ziua?

Deschise ușa, evitînd să facă zgomot și avu în fața ochilor un spectacol de a cărui amintire nu se mai putu elibera niciodată. Toată viața lui fu de-a-juns ca simțurile să-i fie izbite de unul sau altul din amănuntele scenei aceleia, pentru a și-o aminti numaidecît în întregime, pentru a-l face să

simtă spaima, oroarea față de ea. Cîțiva țărani treceau cîntînd pe o stradă apropiată și cîntecul lor monoton aduse apoi mereu lacrimile în ochii lui Emilio. Toate sunetele care ajungeau la el erau monotone, fără căldură și fără sens. Într-un apartament vecin, un diletant stîngaci cînta la pian, distonînd, un vals vulgar. Cîntat așa — și îl mai auzi de nenumărate ori — valsul acela îi părea un marș funebru. Iar ceasul vesel, deveni trist pentru el. Amiaza trecuse de curînd și ferestrele dinspre stradă reflectau în odaia singuratică atîta soare, încît te orbea. Și totuși, amintirea momentului aceuia fu mereu legată de o senzație de întuneric și de frig înfiorător.

Veșmintele Amaliei zăceau împrăștiate pe jos și o fustă împiedecase ușa să se deschidă de tot; cîteva rufe zăceau sub pat, bluza era închisă între cele două geamuri ale ferestrei și cele două cizme, cu vădită grijă, erau așezate chiar în mijlocul mesei.

Așezată pe marginea patului, acoperită doar de cămașa scurtă, Amalia nu-și dăduse seama de sosirea fratelui și continua să-și frece cu mîinile picioarele subțiri ca niște scobitori. În fața acestei goliciuni, încercă surprinderea și durerea de a o găsi asemenea unui copil prost hrănit.

Nu-și dădu seama numaidecît că se afla în fața unei delirante. Nu observă gîfîiala; atribui răsuflarea zgomotoasă și atît de chinuitoare încît îi mișca pînă și șoldurile, poziției obositoare. Primul său sentiment fu de minie: lăsat liber de Angiolina, o găsea gata pe cealaltă să-l sîcîie și să-l îndurereze. — Amalia ! ce faci ? o întrebă muștrător.

Ea nu-l auzi, în timp ce părea că ascultă acordurile valsului, pentru că îi marca ritmul prin truda intensă și concentrată dedicată picioarelor.

— Amalia ! repetă el slab, înspăimîntat de evidența celui delir. Îi atinse umărul cu mîna. Atunci ea se întoarse. Înții privi mîna a cărei atingere o simțise, apoi pe el în față; în ochii înșuflețiți de febră, nimic altceva decît efortul de a vedea, obrații aprinși, buzele vinete, uscate, informe ca o rană veche care nu se mai poate cicatriza. Apoi ochii se îndreaptă spre fereastra inundată de soare și, îndată, stingheriți poate de atîta lumină, se întoarseră spre picioarele goale asupra cărora se opriră cu multă curiozitate.

— Of, Amalia ! strigă el, lăsînd ca spaima lui să se manifeste prin strigătul acesta, care ar fi reușit s-o facă să-și revină. Omul slab se teme de delir și de nebunie, ca de boli molipsitoare; sila pe care o încercă Emilio fu atît de mare, încît trebui să se stăpînească pentru ca să nu părăsească odaia. Învingîndu-și repulsia cumplită, atinse din nou umărul surorii sale : — Amalia ! Amalia ! strigă. Cere ajutor.

Se simți puțin ușurat, observînd că ea îl auzise. Îl privise a doua oară, îngîndurată, ca și cum ar fi încercat să înțeleagă motivul acestor strigăte

și a apăsării repetate pe umărul ei. Își atinse pieptul, ca și cum în clipa aceea își dădea seama de gîfiala care o chinuia — Apoi uită iar de Emilio și de gîfială: Of, lighioane și iar lighioane ! și vocea schimbată părea că vestește apropierea plînsului. Își frecă picioarele cu amîndouă mîinile; printr-o mișcare bruscă se aplecă de parcă ar fi vrut să surprindă un animal gata să fugă. Se pomeni cu un deget de la picior în mîna dreaptă; îl acoperi cu palma pe care apoi o ridică închisă de parcă ar fi prins ceva. Era goală, însă, și ea o privi de mai multe ori; apoi se întoarse la picior, gata să se aplece din nou pentru a reveni la această ciudată vînătoare.

Un fior de frig care o scutură, îi aminti lui Emilio că trebuie s-o determine să se culce în pat. Se pregăti s-o ajute, cu freamăt de durere la gîndul că ar fi trebuit să folosească forța. Reuși însă foarte ușor, fiindcă Amalia se supuse la cea diînti apăsare puternică a mîinii sale; vîrî fără rușine un picior după altul în pat și se lăsă învelită. Dar printr-o inexplicabilă ezitare se rezemă cu un braț de pat, ca și cum n-ar fi vrut să se întindă toată. Foarte curînd nu mai putu rezista în această poziție și se lăsă pe pernă, scoțînd pentru prima oară un geamăt inteligibil de durere : — Vai ! Doamne Dumnezeule !

— Dar ce ți s-a întîmplat ? întrebă Emilio, care datorită acestui geamăt conștient, crezu că-i poate vorbi ca unei persoane lucide.

Ea nu răspunse, ocupată din nou să caute ceea ce o neliniștea sub pat. Se ghemui toată, duse mîinile la picioare și păru că, pentru a face să reușească capcana pe care o întindea lucrurilor sau animalelor care o chinuiau, reușea chiar să-și facă mai puțin zgomotoasă respirația. Își trase apoi mîinile spre ea, pe care cu o surprindere plină de îndoială, le găsi din nou goale. Un timp, sub pături, fu cuprinsă de o neliniște care o făcea să uite de cealaltă, atît de cumplită, a respirației grele.

— Te simți mai bine ? o întrebă Emilio, rugător. Voia să se consoleze la auzul propriului glas, pe care-l modulă cu blîndețe, încercînd să uite amenințarea de violență ce plutise asupra lui. Se aplecă spre ea pentru a se face înțeleș mai bine.

Ea îl privi îndelung, suflîndu-i în față aburul precipitat și slab al respirației ei. Îl recunoscă. Căldura patului trebuie că-i trezise simțurile. Deși ea aiura, Emilio nu uită că fusese recunoscut. Evident ea se simțea mai bine. — Acum să plecăm repede din casa asta — spusesese ea, făcînd să se înțeleagă fiecare silabă. Întinsese chiar picioarele, ca să iasă din pat, dar fiindcă el o reținu cu mai multă putere decît era necesar, se resemnă îndată și uită intenția care o împinsese la gestul acela.

Îi repetă puțin mai tîrziu, dar nu cu aceiași energie, și păru că-și amintește că i se impusesese să se culce și i se interzisese să se dea jos din pat. Vorbea, acum. I se părea că se mutase și că era multă

treabă de făcut, pînă peste cap de multă, pentru a pune atîtea lucruri în rînduială. — Dumnezeu! Totul e murdar aici. Mi-am dat seama de asta, dar tu ai vrut să vii aici. Și acum? Nu plecăm?

El încercă s-o liniștească, secondînd-o. O mîngîie, spunîndu-i că nu vedea că totul ar fi atît de murdar, și că acum, deoarece tot se aflau în casa aceea, ar fi fost mai bine să rămînă în ea.

Amalia auzi cele spuse de el, dar auzi și cuvinte pe care el nu le rostise; apoi zise: — Dacă vrei tu, eu trebuie să fac așa cum spui. Să rămînem, dar... atîta murdărie... I se prelinseră doar două lacrimi din ochii pînă atunci uscați: se rostogoliră ca două perle pe obraji în văpaie.

Puțin mai tîrziu uită durerea aceea, dar delirul îi provocă altele noi. Fusesse la pescărie și nu găsisse pește: — Nu-nțeleg! De ce țin pescăria dacă nu au pește? Te face să umbli atîta, încolo și-ncoace pe frigul ăsta. Îl expediaseră tot și nu mai era pește pentru ei. Întreaga ei durere și gîfîiala păreau provocate de faptul acela. Cuvintele ei stinse și ritmate din cauza gîfîielii erau mereu întrerupte de cîte un scîncet de spaimă.

El n-o mai asculta: trebuia să iasă într-un fel din situația aceea, trebuie să găsească posibilitatea de a chema un medic. Toate ideile sugerate de disperare fură examinate, ca și cum ar fi fost cu puțință să le realizeze. Privi în jurul lui pentru a găsi o frînghie cu care să lege bolnava de pat și s-o poată lăsa singură: făcu un pas spre fereastră, pentru a striga de acolo după ajutor și, în cele din urmă, uitînd că nu era posibil să se facă înțeles de Amalia, începu să vorbească pentru a obține promisiunea că o să stea liniștită în timpul absenței lui. Apăsîndu-i ușor păturile pe umeri pentru a o face să înțeleagă că trebuie să rămînă culcată, îi spuse: — Ai să rămîi așa, Amalia? Îmi promiți?

Ea vorbea acum despre îmbrăcămintă. Aveau pentru un an și de aceea nu mai era nevoie să cheltuiască un an întreg. — Nu sîntem bogați, dar avem de toate. Doamna Birlini, însă, putea să-i privească de sus, fiindcă avea mai mult. Dar Amalia era mulțumită că doamna aceea avea mai mult, pentru că o iubea. Bolborosirea continua, copilărească și calmă, și era sfîșietor s-o auzi declarîndu-se atît de fericită în mijlocul atîtor suferințe.

Trebuia să ia urgent o hotărîre. Delirul Amaliei nu-i provocase nici un gest, nici un cuvînt violent și, revenindu-și din uluirea de care fusese cuprins încă din clipa în care o găsisse în starea aceea, Emilio ieși din cameră și dădu fuga la poarta casei. Avea să-l cheme pe portar, apoi să alerge la un doctor sau la Balli, să se sfătuiască. Nu știa încă ce avea de făcut, dar trebuia să alerge pentru a o salva pe nenorocita aceea. Vai, ce durere să-ți amintești de goliciunea ei, care-i stîrnea mila!

Pe palier se opri șovăitor. Ar fi vrut să se reîntoarcă la Amalia, să vadă dacă nu profitase de lipsa lui pentru a săvârși vreun act nesăbuit. Se rezemă cu pieptul de balustradă să vadă dacă nu venea cineva. Se aplecă să vadă mai bine și pentru o clipă, o clipă doar, gândul lui se perverti; își uită sora care, poate, agoniza acolo aproape, și-și aminti că, exact în aceeași poziție, obișnuia s-o aștepte pe Angiolina. Acest gând fu atât de puternic în clipa aceea scurtă, încît, silindu-se să vadă cît mai departe, căută să întrezărească, în loc de ajutorul invocat, fața îmbujorată a iubitei.

Se scutură scîrbit.

O ușă se deschise și se închise la etajul de sus.

Cineva — ajutorul — cobora la el. Urcă dintr-o singură săritură mai multe trepte și se pomeni în fața unei figuri feminine înalte și puternice. Înaltă, puternică și brună; altceva nu văzu, dar găsi îndată cuvintele potrivite: — O, doamnă! — o rugă. — Ajutați-mă! Aș face pentru oricine ceea ce vă cer dumneavoastră.

— Dumneavoastră sînteți domnul Brentani? Întrebă un glas dulce și figura brună care de fapt făcuse un gest de evitare, se opri.

El povesti că, întors acasă cu puțin mai înainte, o găsisse pe sora lui în prada unui asemenea delir, încît nu îndrăznea s-o lase singură, cum ar fi fost nevoie, pentru a chema un doctor.

Doamna coborî treptele: — Domnișoara Amalia? Sărăcuța! Vin cu dumneavoastră imediat, bucuros. Era îmbrăcată în doliu. Emilio crezu că era o călugăriță și, după o ușoară ezitare, zise: — Dumnezeu să vă răsplătească.

Doamna îl urmă în camera Amaliei. Emilio făcu cîțiva pași cu o teamă nespusă. Cine știe ce spectacol nou îl mai așteaptă. În camera de alături nu se auzea un zgomot, în timp ce lui i se păru că răsuflarea Amaliei trebuia să se audă în toată casa.

O găsi cu fața la perete. Vorbea acum despre un incendiu; vedea flăcări care nu puteau să-i facă alt rău decît să răspîndească, pînă la ea, o căldură înspăimîntătoare. Se aplecă asupra ei și, pentru a-i atrage atenția o sărută pe obrajii înfierbîntați. Cînd Amalia se întoarse spre el, el dori să asiste, înainte de a pleca, la impresia pe care avea s-o facă asupra fetei vederea însoțitoarei pe care i-o lăsa. Amalia privi pe noua venită, o singură clipă, cu toată indiferența.

— V-o încredințez, îi spuse Emilio doamnei. Putea s-o facă. Doamna avea o înfățișare blîndă, de mamă; ochii ei mici își așterneau privirile asupra Amaliei, plini de milă. — Domnișoara mă cunoaște — zise ea și se așeză lîngă pat. Sînt Elena Chierici și stau aici, la etajul trei, Vă amintiți ziua în care mi-ați împrumutat termometrul pentru a-i lua temperatura băiatului meu?

Amalia o privi : — Da, dar arde și o să ardă mereu.

— N-o să ardă mereu — spuse doamna Elena, aplecându-se spre ea cu un zîmbet de încurajare și cu ochii umezi de compătimire. Îl rugă pe Emilio să-i dea, înainte de-a pleca, o cană de apă și un pahar. Pentru Emilio fu o treabă grea să găsească aceste lucruri într-o casă în care el locuise cu nepăsarea celui care stă la hotel.

Amalia nu înțelese imediat că în paharul acela i se oferea o alinare; apoi sorbi cu înghițituri mici, cu lăcomie. Când se lăsă să cadă din nou pe pernă, simți o nouă ușurare : brațul moale al Elenei era întins pe pernă și căpșorul ei se odihnea acum susținut cu milă. Un val de recunoștință umflă pieptul lui Emilio și, înainte de-a ieși, îl tălmăci Elenei printr-o strîngere de mînă.

Alergă la atelierul lui Balli și se întîlni cu prietenul care tocmai ieșea. Își închipui că poate o va întîlni pe Angiolina acolo; respiră ușurat găsindu-l pe Balli singur. Asupra propriei atitudini din timpul scurtei părți din ziua aceea, în care își închipuisese că se mai putea întreprinde ceva pentru Amalia, el nu avu niciodată remușcări. În orele acelea el nu se gîndi decît la sora lui, și dacă s-ar fi întîlnit întîmplător cu Angiolina, ar fi tresărit dureros numai pentru că apariția aceea i-ar fi amintit propria vină.

— O, Stefano ! Mi se întîmplă lucruri atît de groaznice ! Intră în atelier, se așază pe scaunul cel mai apropiat de ușă și, ascunzîndu-și fața în mîini, izbucni în suspine disperate. N-ar fi putut să spună de ce tocmai atunci izbucnise în plîns. Începea să-și revină din înspăimîntătoarea lovitură primită și dobîndise din durerea răsfrîntă, ușurarea necesară, sau poate era apropierea lui Balli — care-și avea contribuția sa la boala Amaliei — cauza acelei emoții atît de puternice ? Cert e că el însuși observă mai tîrziu că se complăcuse în a da durerii sale o expresie violentă; pentru el însuși și pentru Balli. Totul se domolea și se îndulcea prin plîns; se simțea ușurat și reconfortat. Chiar dacă — așa cum credea el — ea ar fi fost ne-bună, ar fi ținut-o lîngă el nu ca pe o soră, ci ca pe o fiică. Și se complăcu în plînsul acela atît de mult, încît uită cît de urgentă era nevoia de a chema un medic. Acolo era locul lui, acolo trebuia să acționeze în folosul Amaliei. În tulburarea în care se afla, orice acțiune îi părea ușoară, și numai prin simpla manifestare a propriei dureri, crezu că avea să-l facă și pe Balli să uite tot trecutul. În sfîrșit avea să-l facă s-o cunoască pe Amalia, blîndă, bună și nenorocită cum era.

Povesti în toate amănuntele scena întîmplată puțin mai înainte : delirul, resuflarea grea a Amaliei și îndelungul răstimp în care el, fiind singur, nu se putuse mișca din camera aceea, pînă la intervenția providențială a doamnei Chierici.

Balli reacționă ca un om surprins de o nouă nenorocire — desigur nu așa cum sperase Emilio — și cu tăria caracteristică acestei stări sufletești, îl sfătuie să alerge la doctorul Carini. Îi fusese prezentat ca un medic bun; mai mult, era prietenul său intim și el ar fi știut să-l facă să se îngrijească de soarta Amaliei.

Emilio plîngea și nu dădea semne că are de gînd să se urnească. I se părea că nu terminase încă; nu se dădea învins, și căuta o frază cu care să-și înduioșeze prietenul. Găsi una care-l făcu pe el însuși să se înfioare: — Nebună sau muribundă! — Vai, moartea! Era prima dată cînd și-o închipuia pe Amalia moartă, dispărută și el, care își dădu seama pe loc că n-o mai iubește pe Angiolina, se vedea singur, ros de remușcări de a nu fi știut să se bucure de fericirea ce-i fusese la îndemîină pînă în ziua aceea, de a-și închina viața unei ființe care avea nevoie de ocrotire și de sacrificiu. O dată cu Amalia dispărea din viața lui orice speranță de duioșie. Spuse cu glas profund: — Nu știu ce simt mai mult: durere sau remușcare.

Îl privi pe Balli pentru a vedea dacă fusese înțeles. Pe chipul lui Stefano se întipări o uimire sinceră: — Remușcare? Socotise întotdeauna că Emilio e un frate model, și o spuse. Aminti însă că Amalia fusese puțin neglijată din pricina Angiolinei și adăugă: — Desigur că nu merita osteneala să te ocupi atît de mult de o femeie ca Angiolina; dar sînt nenorociri care se întîmplă. . . Balli îl înțelesese pe Emilio atît de puțin, încît declară că nu-și dă seama de ce pierde atîta timp. Trebuia să dea fuga la Carini și să nu desnădăjduiască înainte de a afla ceea ce avea să spună acesta despre starea Amaliei. S-ar fi putut ca simptomele care-i sperie pe profani, să-l impresioneze mai puțin pe medic.

Era o speranță și Emilio se lăsă în întregime în voia ei. Pe stradă se despărțiră. Lui Balli i se păru necesar să n-o lase pe Amalia prea mult singură cu o străină; Emilio să se întoarcă acasă: se va duce el să-l caute pe medic.

Amîndoi începură să alerge. Graba lui Emilio era pricinuită de marea speranță care se furișase cu puțin înainte în sufletul lui. Nu era de loc exclus ca acasă, s-o poată găsi pe Amalia revenită în simțiri, salutîndu-l recunoscătoare pentru dragostea pe care i-ar fi citit-o pe față. Pasul lui grăbit însoțea și înaripa visul îndrăzneț. Niciodată Angiolina nu-i însuflase un astfel de vis, dictat de o dorință atît de puternică.

Nu suferi din pricina vîntului aspru ce sufla de puțin timp, făcîndu-l să uite ziua călduță, aproape de primăvară, care i se păruse în izbitoare contradicție cu durerea lui. Străzile se întunecau repede: cerul era acoperit de nori mari, tîrîți de un curent de aer, care, la sol, nu se înregistra decît prin neașteptata scădere a temperaturii. În depărtare, Emilio văzu pe cerul întunecat vîrfurile unui dîmb galben de lumina muribundă.

Amalia aiura ca mai înainte. Auzindu-i din nou glasul obosit, cu același timbru dulce, cu aceeași modulație copilărească întreruptă de gîfială, își dădu seama că în timp ce afară el sperase nebunește, în patul acela bolnava nu-și găsisese o clipă de liniște.

Doamna Elena era legată de pat deoarece capul bolnavei se sprijinea pe brațul ei. Povesti însă că la puțin timp după plecarea lui, Amalia împinsese perna devenită supărătoare. Acum o acceptase. iar.

Într-adevăr, sarcina bunei doamne se terminase, și el i-o spusese exprimîndu-și infinita recunoștință.

Ea îl privi cu ochii ei buni și nu mișcă brațul pe care căpșorul Amaliei se agita neliniștit. Întrebă: — Și cine mă va înlocui? Aflînd că el avea intenția să se adreseze doctorului pentru o infirmieră cu plată, ea îl rugă cu căldură: — Atunci permiteți-mi să rămîn aici. — Și îi mulțumi cînd el mișcat, îi spuse că nu se gîndise cîtuși de puțin s-o înlocuiască pe loc, dar că se temuse să n-o deranjeze reținînd-o. O întrebă apoi dacă nu trebuie să înștiințeze pe cineva de motivul absenței ei. Cu simplitate ea răspunse: — N-am pe nimeni acasă, care să poată fi surprins de absența mea. Închipuți-vă că servitoarea a intrat în serviciu la mine chiar azi.

Puțin mai tîrziu, Amalia puse capul pe pernă și brațul doamnei fu eliberat. Atunci își putu scoate în sfîrșit pălăria de doliu și, așezînd-o deoparte, Emilio îi mulțumi din nou, fiindcă i se părea că gestul acesta întărea hotărîrea ei de a rămîne lîngă patul bolnavei. Ea îl privi mirată, fără să-l înțeleagă. Nici nu s-ar fi putut comporta mai simplu decît în felul acesta.

Amalia începu să vorbească iară, fără să se agite, fără să strige, ca și cum ar fi crezut că-și spusese mereu cu glas tare tot visul. Rostea începutul unor fraze, sfîrșitul altora; bolborosea cuvinte de neînțeles, altele le silabisea clar. Întreba agitată, niciodată mulțumită de răspuns, pe care, poate, nici nu-l înțelegea pe deplin. Pe doamna Elena, care se aplecase asupra-i, pentru a-i ghici mai bine dorința pe care părea că vrea să și-o manifeste, o întrebă: — Dar tu nu ești Vittoria? — Eu, nu — spuse doamna, surprinsă. Acest răspuns fu înțeles și fu deajuns pentru un timp ca să liniștească bolnava.

Puțin după aceea tuși. Se sili să nu mai tușească și fața ei căpătă expresia de tristețe a unui copil; pe semne, încercase o suferință cumplită. Doamna Elena îi atrase atenția lui Emilio asupra acestei expresii, apărute în timpul absenței sale. — Va trebui s-o semnalăm doctorului; se înțelege după tuse că domnișoara trebuie să fie bolnavă de piept. — Amalia avu mai multe accese de tuse slabă, sufocată. — Nu mai pot — gemu și plînsese.

Dar plînsul îi mai scăldă încă obrazii cînd ea și uitase durerea. Gîfîind, vorbi din nou despre casa ei. Exista un nou mijloc pentru a face cafeaua

ieftin. — Acum se fac de toate. În curînd se va putea trăi fără bani. Dă-mi puțină cafea din aceea, să-ncerc. Am să ți-o dau înapoi. Mie-mi place dreptatea. I-am spus-o și lui Emilio...

— Da, mi-aduc aminte — spuse Emilio, ca s-o liniștească. — Ție ți-a plăcut întotdeauna dreptatea. — Se aplecă asupra ei, s-o sărute pe frunte.

Emilio nu uită nici o clipă din delirul acela. — Da, noi doi — făcu ea privindu-l, cu acel glas al deliranților, care nu știi dacă e exclamativ sau întrebător. — Noi doi, aici, liniștiți, uniți, numai noi doi. — Seriozitatea neliniștită a chipului însoțea gravitatea cuvîntului și răsufarea grea părea expresia unei suferințe cumplite. Puțin mai tîrziu, însă, ea vorbea despre ei doi, singuri într-o casă ieftină.

Cineva sună. Erau Balli și doctorul Carini. Emilio îl cunoștea pe acesta din urmă, un băiat la vreo patruzeci de ani, brunet, înalt, slab. Se spunea că anii lui de universitate fuseseră mai bogați în distracții decît în studii, în timp ce acum, fiind înstărit, nu căuta clienți și se mulțumea cu o situație subalternă la spital pentru a putea continua studiile neîmplinite înainte. Iubea medicina cu ardoarea diletantului; dar alterna studiul ei cu distracții de tot felul, așa că avea mai mulți prieteni printre artiști decît printre medici.

Se opri în sufragerie și, remarcînd că Balli nu-i putuse spune despre boala Amaliei decît că era vorba probabil de un acces puternic de febră, îl rugă pe Emilio să-i vorbească el ceva mai mult.

Emilio începu să povestească despre starea în care-și găsisese sora cu cîteva ore în urmă, în casa singuratecă, în care ea săvîrșise pe semne ciudățenii încă de dimineață. Describe cu exactitate de amănunt delirul, manifestat întîi prin neliniștea care o făcea să caute insecte pe picioare, apoi printr-o pălăvrăgeală neconținută. Amintind și analizînd cu emoție toată neliniștea din ziua aceea, vorbi, plîngînd, despre răsufarea grea, apoi despre tuse, despre sunetul acela slab și fals, care părea produs de un vis spart, și despre durerea puternică pe care fiecare acces de tuse i-o provoca bolnavei.

Doctorul încerca să-l încurajeze cu cîte un cuvînt prietenesc, dar apoi, revenind la subiect, puse o întrebare care-i pricinui lui Emilio multă neliniște: — Și înainte de dimineața aceasta?

— Sora mea a fost totdeauna slabă, dar totdeauna sănătoasă. — Se compromisese prin această frază și numai după ce o rosti fu cuprins de îndoieli. Nu fuseseră, desigur, semne de sănătate acele vise cu glas tare pe care le surprinsese. N-ar fi trebuit oare să vorbească despre ele? Dar cum s-o facă în fața lui Balli?

— Înainte de ziua de azi, domnișoara s-a simțit întotdeauna bine? — întrebă Carini cu aer neîncercător. — Chiar și ieri?

Emilio se încurcă și nu putu răspunde. Nu-și amintea nici măcar dacă o văzuse pe sora sa în zilele precedente. Într-adevăr, cînd o văzuse ultima

oară? Poate cu luni în urmă, în ziua cînd o zărise pe stradă îmbrăcată în felul acela atît de ciudat. — Nu cred să fi fost bolnavă înainte. Mi-ar fi spus-o.

Doctorul și Emilio intrară în odaia bolnavei, în timp ce Balli, după o scurtă ezitare, se opri în sufragerie.

Doamna Chierici, care se așezase la căpătiul bolnavei, se sculă și se duse la picioarele patului. Bolnava părea ațipită dar, ca deobicei, vorbi ca și cum s-ar fi aflat mereu într-o conversație și ar fi avut de răspuns la întrebări sau de adăugat cuvinte la observații făcute înainte: — Peste o jumătate de oră. Da, dar nu mai înainte. — Holbă ochii și-l recunosc pe Carini; spuse ceva care trebuia să fie un salut.

— Bună ziua, domnișoară — răspunse doctorul cu voce tare, cu intenția vădită de a intra în starea delirului ei. — Am vrut să viu să vă văd mai de mult, dar mi-a fost cu neputință. — Carini fusese în casa lor o singură dată și Emilio se bucură că ea îl recunoscuse. Probabil că Amalia se întremase mult în cele cîteva ore, pentru că la amiază nu-l recunoscuse nici pe el. Comunică această observație doctorului încet.

Acesta era atent să examineze pulsul bolnavei. Apoi îi acoperi pieptul și-și așeză urechea în diferite puncte. Amalia tăcea cu ochii îndreptați spre tavan. Apoi doctorul se lăsă ajutat de doamna Elena pentru a ridica bolnava și a supune și spatele aceleași examinări atente. Amalia se împotrivi o clipă, dar cînd înțelese ce voiau de la ea, încercă chiar să se susțină singură.

Ea privea acum spre fereastră, care se întunecase repede. Ușa era deschisă și Balli, care se opri în prag, fu văzut de bolnavă. — Domnul Stefano — spuse ea fără nici o mirare și fără să se miște, deoarece își dăduse seama că voiau să stea nemișcată. Emilio care se temuse de o scenă, îi făcu lui Balli un semn poruncitor să se retragă, și doar gestul lui sublinie importanța întîlnire.

Balli însă nu se mai putea retrage și înaintă, în timp ce ea îl încuraja să-l cheme prin semne repetate din cap: — De atîta vreme — bolborosi, fiind desigur să dea de înțeles că trecuse mult timp de cînd nu se mai văzuseră.

Cînd îi îngăduiră să se întindă din nou, îl privi mai departe pe Balli, pe care ea, și în delir, continua să-l considere persoana cea mai importantă din camera aceea. respirația se îngreuiase și mai mult din pricina oboselii provocate de mișcare, un ușor acces de tuse o făcu să-și contracte fața de durere, dar continuă să-l privească pe Balli. Chiar bînd cu voluptate apa oferită de doctor, ea își ținu ochii ațintiți asupra lui Balli. Închise ochii și păru că vrea să adoarmă. — Așa, totul e bine — spuse cu glas tare și pentru cîteva clipe se liniști.

Cei trei bărbați ieșiră din odaia Amaliei și se opriră în cea alăturată. Emilio întrebă nerăbdător: — Cum e, doctore?

Carini, care nu prea era deprins să se poarte cu clienții, își exprimă cu simplitate părerea: o pneumonie. Considera starea bolnavei foarte gravă.

— Fără speranță? — întrebă Emilio, și așteptă cu neliniște răspunsul.

Carini îi aruncă o privire compătimitoare. Spuse că tot mai e speranță și că el văzuse chiar cazuri asemănătoare rezolvându-se pe neașteptate printr-o sănătate deplină: un fenomen care-l surprindea și pe medicul cel mai încercat.

Atunci Emilio se înduioșă. O, de ce să nu se adeverească și în cazul Amaliei, fenomenul acela surprinzător? Ar fi fost deajuns ca să-l facă fericit pentru toată viața. Nu era bucuria neașteptată, darul generos al providenței pe care și-l dorise? Speranța fu deplină pentru o clipă; dacă ar fi văzut-o pe Amalia mergînd, dacă ar fi auzit-o vorbind cu judecată, n-ar fi putut nădăjdui mai mult.

Dar Carini nu spusese totul. El nu admitea că boala izbucnise chiar în ziua aceea. Prea violentă, ca să nu se fi manifestat cu o zi sau chiar cu două, în urmă.

Din nou Emilio trebuia să se dezvinovătească pentru trecutul acela care zăcea atît de departe de el. — Se poate — admise — dar mi se pare puțin probabil. Dacă a izbucnit ieri, trebuie să fi fost într-un fel atît de ușor, încît eu nu mi-am dat seama. — Apoi, jignit de privirea plină de reproș a lui Balli, adăugă: — Nu mi se pare cu putință.

Aspru, cu tonul pe care toți i-l tolerau, Balli îi spuse doctorului: — Știi, noi de medicină habar n-avem. Febra asta va dura mereu, pînă se termină boala? Nu vor fi și pauze?

Carini răspunse că asupra evoluției bolii nu putea spune nimic. — Mă aflu în fața unei necunoscute, a unei boli căreia nu-i cunosc decît momentul actual. Se va produce o criză? Cînd? Mîine, în seara asta, peste trei sau patru zile, nu știu?

Emilio crezu că toate acestea îndreptățeau cele mai îndrăznețe speranțe și-l lăsă pe Balli să continue interogatoriul medicului. El o vedea lîngă el pe Amalia vindecată, lucidă, capabilă să simtă dragostea lui.

Cel mai rău simptom pe care Carini îl observase la Amalia nu era febra, nici tusea; era forma delirului, acea flecăreală agitată și continuă. Adăugă încet: — Nu pare un organism în stare să suporte temperaturi ridicate.

Ceru cele trebuincioase pentru scris, dar, înainte de a scrie rețeta, zise: — Pentru a combate setea i-aș da vin cu sifon. I-aș permite să bea un pahar de vin tare la fiecare două sau trei ore. Da — făcu, șovăitor

— domnișoara trebuie să fie obișnuită cu vinul. — Din două trăsături hotărâte de peniță, scrise rețeta.

— Amalia nu-i obișnuită cu vinul — protestă Emilio. — Ba chiar nu-l poate suferi, n-am fost niciodată în stare s-o fac să se deprindă cu el.

Doctorul făcu un gest de uimire și-l privi pe Emilio ca și cum n-ar crede că i se spusese adevărul. Și Balli îl privi pe Emilio cu ochi iscoditori. El își dăduse seama că doctorul trăsese concluzia că din simptomele prezentate de boala Amaliei, avea de a face cu o alcoolizată, și-și amintea că Emilio era în stare de cele mai false pudori. Voia să-l determine să spună adevărul, pe care doctorul trebuia să-l cunoască.

Emilio ghici semnificația acestei priviri. — Cum poți crede așa ceva? La să bea! Nici apă nu poate să bea pe săturate. Îi trebuie o oră pentru un pahar de apă.

— Dacă dumneavoastră mă asigurați — spuse doctorul — cu atât mai bine, fiindcă un organism, oricât de slab, poate rezista la temperaturi ridicate, atunci când nu e istovit de alcool. — Privi rețeta puțin șovăitor, dar apoi o lăsă intactă și Emilio își dădu seama că nu fusese crezut. — La farmacie au să vă dea un lichid din care va trebui să-i administrați bolnavei lingură la fiecare oră. Chiar aș vrea să vorbesc cu doamna care o îngrijește.

Emilio și Balli îl urmară pe doctor și-l prezentară doamnei Chierici. Carini declară că dorea să i se pună bolnavei comprese reci pe piept și adăugă că aceasta ar fi fost foarte folositor pentru tratament.

— Oh, dar o să le suporte! — zise Elena cu o ardoare care-i uimi pe cei trei bărbați.

— Domol — făcu doctorul, zîmbind fericit că vede bolnava pe mâini albe de binevoitoare. — Nu vreau s-o siliți, iar dacă va manifesta o repulsie prea puternică la rece, va trebui să renunțăm la o asemenea încercare.

Carini plecă făgăduind că se va întoarce a doua zi, devreme. — Cum vede doctore? — întrebă încă odată Emilio cu glas rugător. În loc de răspuns, doctorul rosti un cuvânt de încurajare, arătând că vrea să-și amâne diagnosticul pentru ziua următoare. Balli ieși cu Carini, promițând că se va întoarce îndată; voia să stea de vorbă cu doctorul, între patru ochi și să afle dacă-i vorbise lui Emilio cu sinceritate deplină.

Emilio se agăță cu toate puterile de speranța lui. Doctorul se înșela crezând că Amalia era o bețivă; întreaga sa prognoză putea deci să fie greșită. Necunoscând limita speranțelor, Emilio crezu chiar că sănătatea Amaliei mai putea să depindă de el. Era bolnavă, în primul rînd, pentru că se călcase îndatorirea de-a o ocroti; acum, însă, el era acolo pentru a aduce toate satisfacțiile, toate alinările, și asta doctorul n-o știa. Se

duse la patul Amaliei, ca și cum ar fi vrut să-i mulțumească și s-o mîngîie, dar se simți repede dezarmat. O sărută pe frunte, și o privi îndelung cum răsufală din greu pentru a lua puțin aer, în bieții ei plămîni.

Balli, revenit, se așinu într-un colțisor cît mai îndepărtat de patul Amaliei. Doctorul nu putuse decît să-i repete ceea ce spusese și lui Emilio. Doamna Elena ceru voie să plece o clipă în micul ei apartament, unde avea de dat o dispoziție; urma să trimită servitoarea ei la farmacie. Nu era nevoie să-i dea bani fiindcă, după o veche obișnuință, Brentanii aveau cont deschis la farmacie.

Balli murmură: — Bunătatea atît de simplă mă mișcă mai mult decît genialitatea cea mai înaltă.

Emilio luase locul lăsat liber de Elena. De la o vreme, bolnava nu mai rostea niciun cuvînt inteligibil; bîguia nedeslușit de parcă voia să deprindă pronunțarea unor cuvinte dificile. Emilio își rezemă capul pe mînă și ascultă gîfîiala aceea mereu egală, foarte repede. O auzea de dimineață și i se părea că devenise o însușire a urechii lui, un sunet de care n-ar fi putut să se elibereze. Își aminti că, într-o seară, în ciuda frigului, se sculase din pat în cămașă pentru a-i face o surpriză bieteii sale surori, pe care o simțise că suferă alături de el: se oferise s-o însoțească la teatru în seara următoare. Simțise o mare mîngiere, remarcînd recunoștința din glasul Amaliei. Apoi uitase clipa aceea, și nu mai încercase s-o repete. O, dacă ar fi știut că în viața sa exista o misiune atît de gravă ca aceea de-a ocroti o viață încredințată numai lui, n-ar mai fi simțit nevoia să se apropie de Angiolina. Acum, prea tîrziu poate, se lecuise de această dragoste. Plînsese în tăcere, în umbră, amarnic.

— Stefano — chemă în șoaptă bolnava. Emilio tresări și-l privi pe Balli care se afla în partea odăii încă slab luminată de razele ce pătrundeau prin fereastră. Stefano nu auzise, pe semne, fiindcă nu se mișcase de la locul lui.

— Dacă vrei tu, vreau și eu — zise Amalia. Renășteau o dată cu aceste cuvinte vechile vise, pe care brusca îndepărtare a lui Balli le înăbușise. Bolnava deschisese acum ochii și privea peretele din față: — Eu sînt de acord — spuse — fă-o, dar repede. — Un acces de tuse o sili să-și contracteze fața de durere, dar numaidecît spuse: — O, ziua cea frumoasă! Atît de mult așteptată! — Închise din nou ochii.

Emilio gîndi că ar fi trebuit să-l îndepărteze pe Balli din cameră, dar n-avu curajul. Făcuse atîta rău odinioară, cînd se interpusese între Balli și Amalia.

Bîguiala bolnavei deveni, pentru un timp, de neînțeles, dar cînd Emilio începu să se liniștească, după un nou acces de tuse, ea spuse limpede: — Vai, Stefano, mă simt rău.

— Pe mine mă strigă? — întrebă Balli, sculîndu-se și venind pînă la pat.

— N-am auzit — spuse Emilio tulburat.

— Nu înțeleg, doctore — spuse bolnava, adresându-i-se lui Balli — stau liniștită, mă îngrijesc și mă simt tot timpul rău.

Mirat că nu fusese recunoscut, deși fusese strigat, Balli vorbi ca și cum ar fi fost el doctorul; o rugă să continue să fie cuminte și o încredință că în curînd se va simți bine.

Ea continua : — Ce nevoie aveam eu de toate astea. . . de toate astea. . . și îmi lovi pieptul și șoldul — de astea. . . — Gîffiala se auzea doar în răstimpuri, dar acestea erau produse de ezitări, nu de lipsa de aer.

— De suferințele astea — adăugă Balli sugerînd cuvîntul pe care ea îl căuta în zadar.

— De suferințele astea — repetă ea recunoscătoare. Dar puțin mai tirziu o cuprinse din nou îndoiala de a se fi exprimat greșit și, gîffînd, spuse : — Ce nevoie aveam eu de astea. . . Astăzi ! Ce-o să facem cu ele. . . cu ele. . . într-o asemenea zi ?

Numai Emilio înțelese. Ea se visa la nuntă.

Amalia însă nu exprimă un astfel de gînd. Repetă că ea n-avea nevoie de suferință, pe care socotea că nimeni n-o dorise și tocmai acum. . . tocmai acum. Adverbul însă nu era precizat în nici un fel și Balli nu-l putea înțelege. Cînd ea se lăsa pe pernă și privea înaintea ei sau închidea ochii, se adresa cu o absolută familiaritate obiectului visurilor ei; cînd îi deschidea din nou, nu-și dădea seama decît că obiectul acela se afla în carne și oase lîngă patul ei. Singurul care putea înțelege visul era Emilio, care cunoștea toate faptele reale și toate visele de dinaintea acestui delir. Se simți mai inutil ca oricînd lîngă patul surorii sale. Amalia nu era a lui în delir; îi aparținea și mai puțin decît atunci cînd era lucidă.

Doamna Elena se înapoie, aducînd cu ea compresele gata pregătite, și toate cele necesare pentru a le izola și a le împiedica să ude patul. Desgoli pieptul Amaliei și-l apăra de ochii celor doi bărbați, așezîndu-se în fața lor.

Amalia scoase un ușor țipăt de spaimă la senzația aceea neașteptată de rece. — O să vă facă bine — spuse doamna Elena, aplecată asupra ei.

Amalia înțelese, dar întrebă neîncrezătoare și gîffînd : — Face bine ? — Vru să scape însă de senzația aceea chinuitoare, spunînd : — Dar nu azi, nu azi.

— Te rog, surioară — se rugă Emilio cu căldură, găsind în sfîrșit ceva de făcut — încearcă să ții pe piept compresele astea. Au să te vindece.

Răsufarea Amaliei păru că devine și mai grea; din nou ochii i se umplură de lacrimi. — E întuneric — spuse — întuneric de tot. — Era într-adevăr întuneric, dar cînd doamna Elena se grăbi să aprindă o luminare, bolnava nici nu-și dădu seama și continuă să se plîngă de întuneric. Încerca să exprime, astfel o cu totul altă senzație apăsătoare.

La lumina palidă a lumînării, doamna Elena observă că fața Amaliei era îmbrobonată de sudoare; și cămașa era udă pînă spre spate. — Să fie un semn bun? — exclamă bucuroasă.

Între timp însă Amalia, care în delir era supunerea întruchipată, pentru a scăpa de apăsarea de pe piept și a nu se împotrivi ordinului pe care-l simțise răsunîndu-i în ureche, împinse compresa spre spate. Dar și acolo îi provoca o senzație neplăcută și atunci, cu o îndemînare surprinzătoare, o împinse sub pernă, bucuroasă că găsise un loc unde putea s-o țină fără să aibă de suferit din pricina ei. Apoi cercetă cu ochiul neliniștit fețele celor doi infirmieri, de care simțea că are nevoie. Cînd doamna Elena îndepărtă compresele din pat, ea avu o senzație și un strigăt nedeslușit de surprindere. În timpul nopții, acesta fu răgazul în care manifestă cea mai mare luciditate, dar chiar și atunci nu avu decît inteligența unui animal blînd și supus.

Balli se îngrijise să aducă, ajutat de Michele, diferite sticle de vin alb și negru. Întîmplarea vru ca prima sticlă destupată să fie de vin spumos; dopul sări cu un zgomot puternic, atinse tavanul și căzu în patul Amaliei. Ea nici măcar nu băgă de seamă, pe cînd ceilalți, speriați, urmăriră cu privirile zborul proiectilului.

Apoi bolnava bău vinul oferit de doamna Elena, dînd însă semne de silă. Emilio remarcă semnele acestea cu adîncă satisfacție.

Balli oferă un pahar doamnei Elena, care primi cu condiția ca el și Emilio să bea împreună cu ea. Balli bău urîndu-i întîi, cu glas profund, sănătate Amaliei.

Dar sănătatea era foarte departe de biata Amalia: — Vai, vai, pe cît vād ! — făcu ea puțin după aceea, cu voce clară privind în fața ei — Vittoria e cu el ! Nu poate să fie, fiindcă mi-ar fi spus-o. — Era pentru a doua oară cînd o numea pe aceasta Vittoria, dar acum Emilio înțelese, pentru că ghicise pe cine-l indicase bolnava prin acest *el* accentuat. Ea visa un vis de gelozie. Continuă să vorbească, dar mai puțin deslușit. Numai după bîgîuială Emilio putu să urmărească visul, care dură mai mult decît cele de dinainte. Cele două personaje plăsmuite de aiureala ei se apropiaseră, iar biata Amalia spunea că e bucuroasă să le vadă și să le vadă împreună. — Cine spune că nu-mi face plăcere? Mie-mi face plăcere. — Urmă, apoi, un răstimp mai lung, în care murmură doar cuvinte nedeslușite. Poate că visul pierise de mult, iar Emilio căuta încă în aceste sunete surde, durerea geloziei.

Doamna Elena se așezase din nou pe locul ei obișnuit, la căpătîiul bolnavei. Emilio se apropie de Balli care, sprijinit de pervaz, privea spre stradă. Furtuna ce amenința de cîteva ceasuri, continua să se întetească. Pe stradă nu căzuse încă nici o picătură de ploaie. Ultimele reflexe ale asfințitului,

îngălbenite de aerul tulbure, trimeteau pe caldarîm și peste case reverberații ce păreau vîlvătaiele unui incendiu. Cu ochii întredeschiși, Balli privea și gusta ciudata culoare.

Emilio încercă din nou să se apropie de Amalia, ocrotind-o, apărînd-o în ciuda faptului că, pînă și în delirul ei, aceasta îl respingea. Îl întrebă pe Balli: — Ai observat cu ce strîmbături de scîrbă a băut vinul? Așa arată fața unui om obișnuit cu băutura?

Balli îi dădu dreptate, dar, dorind să-l apere pe Carini, spuse cu obișnuitul său mod naiv de a se exprima: — S-ar putea, totuși, ca boala să-i fi alterat gustul.

De mînie, Emilio simți un nod în gît: — Tot mai crezi în vorbele dobitocului ăluia?

Dîndu-și seama de starea prietenului său, Balli se scuză: — Nu pricep nimic; siguranța cu care a vorbit Carini mi-a trezit bănuiala.

Emilio plînsese din nou. Mărturisi că nu atît boala sau moartea Amaliei îl făceau să dispere, cît gîndul că ea a trăit mereu neglijată și umilită. Acum, destinul implacabil se juca denaturînd blînda, dulcea, virtuoașa fizionomie printr-o agonie a viciului. Balli căută să-l liniștească: gîndindu-se bine, găsea și el că e cu neputință ca Amalia să fi avut vreun viciu. De altfel, n-a vrut cîtuși de puțin s-o jignească pe sărmana fată. Cu o milă profundă, privind spre pat, zise: — Chiar dacă presupunerea lui Carini ar fi exactă, n-aș fi disprețuit-o pe sora ta.

Rămaseră multă vreme, în tăcere, la fereastră. Culoarea galbenă de pe stradă începea să se șteargă din pricina nopții ce înainta repede. Numai cerul pe care norii continuau să se îngrămădească, rămînea limpede și galben.

Emilio se gîndi, că poate, nici Angiolina nu s-ar fi dus la întîlnire. Dar, dintr-odată uitînd, de la o clipă la alta ceea ce hotărîse încă disdedîmîneață, zise: — Acum, mă duc la ultima întîlnire cu Angiolina. — La drept vorbind, de ce nu? Vie sau moartă, Amalia avea să-l despartă pentru totdeauna de iubita lui, și de ce să nu se ducă să-i spună Angiolinei, că vrea să rupă definitiv orice legătură cu ea? Inima i se umplu de bucuria acestei ultime înfruntări. Prezența sa în camera bolnavei nu servea nimănui, în timp ce, întîlnindu-se cu Angiolina, el aducea, imediat, un ultim olocaust Amaliei.

Lui Balli, care, mirat de asemenea cuvinte, căuta să-l convingă să renunțe, Emilio îi spuse că se duce la întîlnire deoarece voia să profite de starea lui sufletească pentru a se elibera pentru totdeauna de Angiolina.

Stefano nu-l crezu; i se părea că-l aude vorbind pe veșnicul slab de înger Emilio și vru să-l îmbărbăteze povestindu-i că în aceeași după amiază

fusese nevoit s-o alunge pe Angiolina din atelier. Spuse asta în cuvinte ce nu lăsau nici o îndoială asupra motivului.

Emilio păli. O, aventura lui nu murise încă. Renăştea chiar acolo, la patul surorii sale. Angiolina îl trăda din nou şi încă într-un fel nemaipomenit. I se păru că intră în prada aceluiaşi gîfîit de care suferea şi Amalia; chiar în clipa cînd îşi dădea seama că pentru Angiolina îşi uitase toate îndatoririle, ea îl înşela cu Balli. Singura deosebire între mînia care-l cuprinsese în alte rînduri şi cea care-i tăia acum răsufierea, era că nu putea gîndi altă răzbunare împotriva acestei femei decît părăsirea. În mintea lui prăbuşită nu mai încăpea ideea răzbunării violente. Lucrurile aveau să se desfăşoare ca şi cum Balli nu i-ar fi mărturisit nimic. Nu izbutise să-şi ascundă surprinderea dureroasă. — Te rog — spuse cu un avînt pe care nu încercă să-l stăpînească — povesteşte-mi ce s-a întîmplat.

Balli protestă: — În afară de ruşinea de-a fi făcut prima oară în viaţa mea figura neprihănitului Sfînt Iosif, nu ţin deloc s-o încerc şi pe aceea de-a încredinţa istoriei toate amănuntele păţaniei mele. În schimb, tu eşti definitiv pierdut, dacă într-o zi ca asta te mai gîndeşti la o asemenea femeie.

Emilio se apără. Spuse că încă în dimineaţa aceea hotărîse s-o părăsească pe Angiolina, astfel că vorbele lui Balli îi pricinuiseră o nouă durere numai pentru regretul de-a fi închinat femeii aceleia o parte însemnată din viaţă. Stefano nu trebuia să creadă că s-ar fi dus la întîlnire cu gîndul de-a face o scenă Angiolinei. Zîmbi uşor. O, departe de el astfel de gînduri ! Dimpotrivă, cuvintele lui Balli avuseseră un efect atît de slab asupra lui, încît nu se simţea mai hotărît ca înainte să rupă această legătură. — Toate mă emoţionează numai pentru că mă duc cu gîndul la trecut.

Mîntea. Prezentul se înflăcărase în el în chip uimitor. Unde era durerea care pusese stăpînire pe el în timpul îndelungatei, zadarnicei asistenţe pe care i-o acordase Amaliei? Tulburarea aceea nu constituia un sentiment nedorit. Ar fi vrut să alerge repede ca să ajungă cît mai curînd clipa aceea în care i-ar fi spus Angiolinei că nu vroia să o mai revadă. Simţea însă nevoia de a obţine întîi consimţămîntul lui Balli. Nu-i fu greu, pentru că Stefano încercă în ziua aceea o compasiune atît de vie pentru el, încît nu avu curajul să se opună vreunei dorinţe de a lui.

După o uşoară şovăire, Emilio îl rugă pe Balli să rămînă să-i ţină tovărăşie doamnei Elena. Spera să se întoarcă degrabă. Aşadar, încă o dată, Angiolina îi apropiase pe Stefano şi pe Amalia.

Balli îl povăţui pe Emilio să nu se înjosească făcîndu-i scene Angiolinei. Brentani schiţă un zîmbet calm de om superior. Chiar dacă Balli nu i-o cerea, îi dădea asigurarea că nici n-avea măcar să-i pomenească Angiolinei despre acea ultimă trădare aflată atunci. Şi asta îi era, sincer, intenţia.

Își închipuia cea din urmă întâlnire cu Angiolina, liniștită, poate chiar duioasă.

Avea nevoie să fie așa. Avea să-i spună că Amalia murea și că el renunța la ea fără reproșuri. Nu o mai iubea, dar nu iubea pe nimeni pe lumea asta.

Cu pălăria în mână se duse la patul Amaliei. Ea îl privi îndelung : — Vii la prînz? — îl întrebă. Apoi încercă să se uite în spatele lui și-l întrebă iar : Ați venit la masă? — Îl căuta mereu pe Balli.

O salută pe doamna Elena. Avu o ultimă șovăire. Destinul se complăcuse să alăture mereu în chip cuidat nenorocirea Amaliei de dragostea sa pentru Angiolina; de aceea nu se putea întîmpla oare ca sora să-i moară tocmai cînd el se afla pentru ultima dată cu amanta? Se-ntoarse la patul bolnavei și biata de ea i se păru întruchiparea însăși a spaimei. Căzuse într-o parte, cu capul jos de pe pernă, în afara patului. Zadarnic capul acela, cu puțin-u-i păr umed și ciufulit, căuta un punct unde să se aștearnă. Era limpede că starea aceea putea prevesti numaidecît agonia; totuși Emilio o părăsi și ieși.

Răspunsese noilor recomandări ale lui Balli printr-un nou zîmbet. Aerul rece al serii îl izbi, îl îngheță pînă în fundul sufletului. El să se poarte brutal cu Angiolina ! Dar oare era ea pricina morții Amaliei? O astfel de învinuire nu-i putea fi adusă. Vai, nenorocirea dăduse peste ea din întîmplare, nu era un rău săvîrșit. Un om inteligent nu putea să fie violent, pentru că aici nu era loc pentru ură. Din vechea deprindere de a-și cerceta sufletul și de a se analiza, îi veni bănuiala că poate starea sa sufletească era rezultatul nevoii de a se scuza și de a se ierta. Rîse ca de un lucru foarte comic. Cît de vinovați fuseseră — el și Amalia — că luaseră viața în serios atît de mult !

Pe țarm, după ce își privi ceasul, se opri. Aici timpul părea mai urît decît în oraș. Cu suflarea vîntului se unea vuietul impunător al mării, un urlet cumplit compus din unirea a diferite voci mai slabe. Noaptea era adîncă; din mare nu se vedeau decît cîteva valuri înspumate ici și colo, pe care haosul le vroise înfrînte înainte de a ajunge la țarm. Pe vaporase, la mal, oamenii erau la datorie și se vedea cîte o figură de marinar, sus, pe catargele acelea care dansau obișnuitul dans în cele patru vînturi, lucrînd în noapte și în primejdie.

Lui Emilio i se păru că agitația aceea se potrivea cu durerea lui. În fața ei, dobîndea mai mult calm. Deprinderea literară îl făcu să compare spectacolul acela cu cel al vieții lui. Și acolo, în vîrtej, în valurile care-și transmiteau unul celuilalt mișcarea dobîndită din inerție — o încercare de a se înălța care sfîrșea într-o deplasare orizontală, el vedea nepăsarea destinului. Destinul nu era de vină, deși exista atîta suferință.

Lîngă el un marinar zdravăn, bine proptit pe picioarele vîrîte în niște cisme mari, strigă înspre mare un nume. După puțin timp îi răspunse un alt strigăt; atunci el se aruncă spre un stîlp apropiat, deslegă un odgon înfășurat pe el, îl slăbi și îl strînse din nou. Încet, aproape imperceptibil, unul dintre vasele de pescuit cele mai mari se îndepărtă de țărm și Emilio își dădu seama că fusese legat de o geamandură din apropiere ca să nu se izbească de mal.

Marinarul voinic luă acum o cu totul altă atitudine; se rezemă de stîlp, își aprinse pipa și în hărmălaia aceea se bucură de odihnă.

Emilio se gîndi că nenorocirea lui era inerția propriului destin. Dacă, măcar o dată în viață, el ar fi avut de dezlegat și de reînnodat la timp un odgon; dacă destinul unui vas pescăresc, oricît de mic, i-ar fi fost încredințat lui, grijii lui, energiei lui; dacă i s-ar fi impus să domine cu propria-i voce vîietele vîntului și ale mării ar fi fost mai puțin slab și mai puțin nefericit.

Se duse la întîlnire. Durerea avea să revină numaidecît după aceea; pentru moment însă el iubea, în ciuda bolii Amaliei. Nu exista durere în ceasul acela în care el putea să facă tocmai ceea ce firea sa cerea. Încearca sentimentul acela calm de resemnare și iertare, cu voluptate. Nu avea în gînd nici o frază prin care să-i arate Angiolinei starea sa sufletească; dimpotrivă, ultima lor întîlnire trebuia să fie pentru ea absolut inexplicabilă, iar el avea să acționeze ca și cum o ființă mai inteligentă ar fi fost de față să-i judece pe amîndoi.

Vremea se schimbase, bătea un vînt rece și puternic, dar continuu și egal; în aer nu mai era nici o luptă.

Angiolina îi ieși în întîmpinare dinspre via Sant'Andrea. Văzîndu-l, exclamă furioasă deabinelea — disonanță dureroasă în starea sufletească a lui Emilio: — Sînt aici de o jumătate de oră, Eram gata să plec.

Cu blîndețe, el o trase sub un felinar și-i arătă ceasul care indica exact ora stabilită pentru întîlnire.

— Atunci m-am înșelat — spuse ea, nu cu mai multă blîndețe. În timp ce el studia felul în care să-i spună ceea ce avea să facă la cea din urmă întîlnire a lor, ea se opri și-i spuse: — În seara asta ar trebui să mă lași să plec. O să ne vedem mîine; e frig și apoi. . .

El fu smuls din examenul pe care-l continua mereu asupra lui însuși și o privi, o observă; își dădu seama că nu frigul o făcea să dorească să plece. Îl izbi și mai mult faptul de a o găsi îmbrăcată cu mai multă îngrijire decît de obicei. O rochie închisă cu care nu o mai văzuse niciodată, foarte elegantă, părea îmbrăcată pentru o mare ocazie; și pălăria i se păru nouă, și observă pînă și pantofiorii nepotriviiți pentru a umbla cu ei pe Sant'Andrea pe o vreme ca aceea. — Și apoi? — repetă el oprindu-se lîngă ea și privind-o în ochi.

— Ascultă, vreau să-ți spun tot — spuse ea luînd o înfățișare de confidentă hotărîită, cu totul nepotrivită, și continuă nepăsătoare, fără să bage de seamă că privirea lui Emilio devenea tot mai piezișe: — Am primit o depeșă de la Volpini în care îmi vestește sosirea. Nu știu ce vrea de la mine; dar la ora asta, cu siguranță, se află acasă la mine.

Mințea, nu exista nici o îndoială. Iată că Volpini, căruia de dimineată el îi scrisese scrisoarea aceea, venea, plin de remușcare, înainte de a o primi, ca să-și ceară iertare.

Răscolit, rîse trist: — Cum? Cel care ți-a scris ieri scrisoarea aceea, pică azi pe neașteptate în persoană și chiar îți anunță sosirea lui telegrafic. Lucruri mari! Lucruri mari! Să recurgi la telegraf și nu alta! Și dacă te înșeli și în locul lui Volpini ar fi altul?

Ea zîmbi sigură pe sine: — A, ți-a povestit Sorniani că m-a văzut acum două seri, tîrziu, pe stradă, însoțită de un domn? Tocmai părăsisem casa Deluigi în clipa aceea, și fiindu-mi frică să merg singură noaptea, tovărășia aceea mi s-a părut binevenită. — El n-o auzea, dar ultima frază din ceea ce credea ea că era o justificare, o auzi și, prin ciudățenia ei, o reținu: — *Ala era un Deo gratias* oarecare. — Apoi continuă: — Păcat că am uitat acasă depeșa. Dar dacă nu vrei să crezi, cu atît mai rău. Nu vin oare întotdeauna punctuală la toate întîlnirile? De ce-ar trebui azi să născocesc baliverne pentru ca să lipsesc?

— E ușor de înțeles! — spuse Emilio rîzînd furios. — Azi ai o altă întîlnire. Pleacă imediat! Cineva te așteaptă.

— Ei bine, dacă crezi despre mine asta, e mai bine să plec! Vorbea hotărîită, dar nu se mișcă.

Cuvintele avură pentru el același efect de parc-ar fi fost însoțite de actul imediat. Ea vroia să-l părăsească! — Așteaptă întîi o clipă să ne explicăm! — Chiar și în furia cumplită care-l cuprinsese, el se gîndi o clipă dacă nu era totuși cu puțință să revină la starea de calm resemnat în care se aflase cu puțin înainte. Dar n-ar fi fost drept să o trîntească la pămînt și să o calce în picioare? O apucă de mînă ca s-o împiedice să plece, se rezemă de felinarul din spatele lui și-și apropie chipul răvășit de cel trandafiriu și liniștit al ei. — E ultima dată cînd ne mai vedem! — urlă.

— Bine, bine — zise ea preocupată numai să scape din strînsoarea aceea care îi făcea rău.

— Și știi pentru ce? Pentru că ești o . . . Șovăi o clipă, apoi urlă acel cuvînt care pînă și în furia lui i se părea excesiv, îl urlă victorios, biruindu-și propria îndoială.

— Lasă-mă — strigă ea, desfigurată de furie și de spaimă — lasă-mă sau strig ajutor.

— Ești o. . . — repetă el, care în cele din urmă, văzînd-o enervată, putea renunța să o bată. — Crezi oare că eu nu mi-am dat seama de mult cu cine am avut de-a face? Cînd te-am întîlnit îmbrăcată ca o servitoare, pe scările casei tale — aminti el seara aceea în toate amănunțele — cu șalul acela colorat grosolan pe cap, cu mîinile calde încă de amor, mi-a venit în gînd numaidecît cuvîntul pe care ți l-am spus acum. N-am vrut să ți-l spun și m-am distrat cu tine așa cum făceau toți ceilalți, Leardi, Giustini, Sorniani și. . . și. . . Balli.

— Balli ! — rîse ea urlînd ca să domine vuietul vîntului și vocea lui Emilio. — Balli se laudă; nu-i adevărat nimic.

— Pentru că n-a vrut, prostul, din considerație pentru mine, ca și cum pe mine m-ar mai putea interesa că te-a posedat un bărbat mai puțin, pe tine. . . — și pentru a treia oară, îi spuse vorba aceea. Ea își dublă eforturile ca să scape, dar efortul de a o ține era acum pentru Emilio cea mai bună ușurare; îi înfigea cu voluptate degetele în brațele moi.

Știa că în clipa în care ar fi lăsat-o liberă, ea avea să plece și totul s-ar fi sfîrșit, totul într-un chip atît de diferit de cel pe care el îl visase. — Și te-am iubit—spuse, poate încercînd să se liniștească, dar adăugă numaidecît: — Am știut însă totdeauna ce ești. Știi ce ești? — Vai, găsise în sfîrșit o satisfacție; trebuia s-o silească să mărturisească ce era: — Hai, spune ! Ce ești ?

În aparență sfîrșită, ei îi era acum teamă; cu chipul palid, îl fixa cu o privire care cerea compătimire. Se lăsa zgîlțîită fără rezistență, și lui i se păru că era gata să cadă. Slăbi strînsoarea și o sprijini. Deodată ea scăpă și începu să fugă disperată. Așadar, iar mințise ! El n-ar fi putut s-o ajungă; se aplecă, căută o piatră, și negăsind, adună pietricele, pe care le aruncă după ea. Vîntul le duse, și una probabil că a lovit-o, fiindcă ea scoase un strigăt de spaimă; altele fură oprite de crengile uscate ale arborilor și produsese un zgomot cu totul disproporționat față de mînia cu care fuseseră aruncate.

Ce să facă acum ? Ultima satisfacție după care tînjise, îi fusese refuzată. Cu toată resemnarea lui, totul rămînea dur, lipsit de delicatețe în jurul lui; el însuși era brutal ! Arterele îi băteau din pricina furiei nemaipomenite; în frigul acela, ardea de mînie, de febră, nemișcat, pe picioarele paralitice, și în el renăscuse observatorul calm care îl mustra.

— N-am s-o mai revăd niciodată — spuse ca pentru a răspunde unui reproș. — Niciodată ! Niciodată ! — Și cînd putu merge, acest cuvînt îi răsună în urechi în zgomotul propriilor lui pași, în șuieratul vîntului, în priveliștea tristă. Zîmbi singur trecînd din nou prin locurile pe unde venise și amintindu-și gîndurile care-l însoțiseră în timpul întîlnirii ! Ce surprinzătoare rămînea realitatea !

Nu se duse imediat acasă. I-ar fi fost cu neputință să ia un aer de infirmier în acea stare sufletească. Visul îl stăpînea cu totul, într-atît încît n-ar fi știut să spună pe ce străzi s-a reîntors apoi acasă. Vai ! Dacă înțîlnirea cu Angiolina ar fi fost așa cum o dorise el, s-ar fi putut duce direct la patul Amaliei fără să-și altereze măcar expresia feții.

Descoperi o nouă analogie între legătura sa cu Angiolina și cea cu Amalia. Se despărțea de amîndouă fără să poată rosti ultimul cuvînt care ar fi îndulcit cel puțin amintirea celor două femei. Amalia nu putea să-l mai audă; Angiolinei nu știuse să i-l spună.

XIII

Petrecu întreaga noapte la căpățiul Amaliei, într-un vis neîntrerupt. Nu pentru că s-ar fi gîndit mereu la Angiolina, dar între el și lucrurile din jur exista un vâl care-l împiedica să vadă limpede. O mare oboseală îi înfrîna atît speranțele îndrăznețe, pe care din cînd în cînd le avusese în timpul după amiezii, cît și disperările cumplite care-i aduseseră alinarea plînsului.

Acasă i să părea că totul se găsea în starea de mai înainte. Doar Balli își părăsise ungherul și se așezase la picioarele patului, alături de doamna Elena. O privi îndelung pe Amalia, sperînd să poată plînge din nou. O cercetă, pentru a-i simți întregul chin, pentru a suferi împreună cu ea. Apoi se uită în altă parte, rușinîndu-se; își dădu seama că tot căutînd să se înduioșeze, ajunsese să făurească imagini și metafore. Simți din nou dorința să facă ceva și-i spuse lui Balli că-i dă voie să plece, mulțumindu-i pentru ajutor. Dar Balli, care nici măcar nu se gîndise să-l întrebe cum a fost despărțirea de Angiolina, îl trase deoparte ca să-i spună că nu voia să plece. Părea încurcat și trist. Mai avea de spus un lucru ce i se părea atît de delicat, încît nu îndrăznea să-l rostească fără o introducere pregătitoare. Erau prieteni de mulți ani și orice durere care-l putea atinge pe Emilio, el o simțea ca pe a sa. Apoi, hotărît, spuse : — Sărmana, mă pomenește foarte des, rămîn ! — Emilio îi strînse mîna, fără să arate o prea mare recunoștință; acum — era atît de sigur, încît se liniștise cu totul — pentru Amalia nu mai exista nici o posibilitate de vindecare.

Îi povesti că de cîteva minute, Amalia vorbea într-una de boala ei. Nu era un indiciu că febra a scăzut ? El ascultă, convins că se înșelau. Ea delira : — E vina mea că mă simt rău ? Întoarce-te mîine, doctore, și-o să mă simt bine. — Nu părea că suferă; avea fața mică, mizeră, chiar fața ce se potrivea trupului ei. Tot privind-o, el se gîndi : — O să moară ! — Și-o închipui moartă, liniștită, fără răsufierea aceea grea și nedeli-

rînd. Suferi la gîndul acesta puțin afectuos. Se depărtă puțin de pat și se așează la masă, unde se așezase și Balli. Elena rămase lîngă pat. La lumina slabă a lumînării, Emilio își dădu seama că aceasta plînge. — Parcă sînt la patul fiului meu — zise ea, observînd că lacrimile îi fuseseră văzute.

Amalia spuse pe neașteptate că se simte foarte, dar foarte bine, și ceru să mănînce. Timpul nu se scurgea normal la căpătiul acestui pat, pentru cel care urmărea, pentru cel care trăia delirul bolnavului. Ea acuza în fiecare clipă o altă stare sufletească sau noi întîmplări, și-i făcea pe infirmieri să treacă împreună cu ea prin faze a căror desfășurare în viața obișnuită durează zile și luni.

Doamna Elena — amintindu-și o prescripție a medicului — îi pregăti și oferi cafea, care fu băută cu voluptate. Imediat, delirul o purtă din nou cu gîndul la Balli. Numai pentru un observator superficial, delirul acela era lipsit de noimă. Gîndurile se amestecau, unul lua locul celuilalt, dar cînd se iveau din nou, reieșea că era tocmai cel care fusese abandonat. Ea născocise o rivală, pe Vittoria; o primise cu vorbe bune, apoi — așa cum povesti Balli — între cele două femei se iscase o ceartă, care-i dezvăluise lui Balli că tocmai el e gîndul dominant al bolnavei. Acum Vittoria revenea, Amalia o vedea apropiindu-se și era îngrozită. — Eu n-am să-i spun nimic ! Am să tac, ca și cum n-ar fi aici. Eu nu vreau nimic, să mă lase în pace. — Apoi îl strigă pe Emilio cu glas tare. — Tu care ești prietenul lui, spune-i că ea născocеște totul. Eu nu i-am făcut nimic.

Balli crezu că o poate liniști : — Ascultă, Amalia ! Sînt aici și n-aș crede nimic, dacă mi s-ar spune ceva rău pe seama dumatile.

Ea îl auzi și-l examină îndelung : — Tu, Stefano ? — nu-l recunosc : — Spune-i-o, atunci ! — Sfîrșită, lăsa iar să-i cadă capul pe pernă, și, din experiența dobîndită, toți știau, că pentru moment, episodul era încheiat.

În timpul acestui răgaz, doamna Elena își împinse scaunul spre masa la care ședeau cei doi bărbați și-l rugă pe Emilio, pe care-l vedea frînt, să se culce. El refuză, dar aceste cuvinte făcură loc, între cei trei infirmieri, unei conversații ce reuși pentru cîteva clipe să-i distreze.

Doamna Chierici, căruia Balli cu curiozitatea lui indiscretă îi puse cîteva întrebări, povesti că atunci cînd o întîlnise Emilio, ea se ducea la liturghie. Acum — spuse — i se părea că se află de dimineată în biserică, și simțea aceeași liniște a conștiinței ca acela care s-a rugat cu fervoare. O spuse fără șovăire, cu tonul unui credincios care nu se teme de îndoilele altora.

Apoi începu o poveste ciudată, a ei înseși : pînă la vîrsta de patruzeci de ani, trăise lipsită de orice afecțiune, deoarece își pierduse, foarte tînără, părinții; fără dragoste îi trecuse zilele solitare și senine. La vîrsta

aceea dăduse peste un văduv, care o luă în căsătorie, pentru a dăruia o mamă băiatului și fetei, din prima căsnicie. De la bun început, cei doi copii s-au uitat chiorîș la ea, dar cu toate acestea simțea că-i iubește atît de mult, încît era sigură că va sfîrși prin a se face iubită. Se înșelă. Ei au considerat-o și au urît-o întotdeauna, ca pe o mamă vitregă. Rudele primei neveste se amestecau în relațiile dintre copii și noua lor mamă, și-i făceau prin minciunile lor s-o urască, îndemnîndu-i să creadă că umbra mamei lor bune ar fi fost geloasă pe noua dragoste. — Eu, dimpotrivă, mă devotam tot mai mult, pînă am ajuns chiar s-o iubesc pe rivala care mi-i dăduse. Poate — adăugă cu o observație de analiză obiectivă—disprețul care se citea atît de bine pe frumoasele lor fețișoare trandafirii, mă făcea să-i iubesc și mai mult. — Fetița îi fu luată, la puțin timp după moartea tatălui, de o rudă care se încăpățîna s-o creadă oropsită.

Băiețelul îi rămase ei, dar și cînd rudele nu mai erau în viață pentru a întreține ura, acesta continuă, cu o încăpățînare surprinzătoare pentru mintea lui fragedă, să-i păstreze aceeași ostilitate arogantă, manifestată prin dispreț și mojie. Se îmbolnăvi de scarlatină, dar și în timpul febrei îi rezista pînă cînd, sfîrșit, cu cîteva ore înainte de a muri, o îmbrățișă, strigînd-o mamă și rugînd-o să-l salveze. Apoi, doamna Elena se complăcu îndelung în descrierea copilului care o făcuse să sufere atît de mult. Îndrăzneț, vioi, inteligent; înțelegea orice, numai dragostea ce i se dăruia, nu. Acum, viața doamnei Elena se consuma între casa pustie, biserica unde se ruga pentru cel care o iubise o singură clipă și mormîntul unde erau întotdeauna atîtea de făcut. Da ! A doua zi, negreșit, trebuia să se ducă acolo, să vadă cum izbutise încercarea de-a sprijini un arbore ce nu voia să crească drept.

— Am să plec eu, dacă Vittoria rămîne aici — strigă Amalia și se sculă în capul oaselor. Emilio, înspăimîntat, ridică lumînarea ca să vadă mai bine. Amalia era lividă; fața ei avea culoarea pernei pe care se proiecta. Flacăra galbenă a lumînării se reflecta luminoasă pe fața umedă a Amaliei, încît părea însăși luminozitatea acesteia; goliciunea, atît de strălucitoare și de suferindă, striga. Părea întruchiparea plastică a unui strigăt de durere cumplit. Fața aceea mică pe care pentru o clipă se întipărise o hotărîre fermă, amenința poruncitor. Fu o clipită: bolnava căzu din nou, liniștită de cuvintele pe care nu le înțelesese. Începu apoi să bolborosească iar molcom, de una singură, însoțind cu cîte un cuvînt cursa vertiginoasă a viselor ei.

Balli spuse: — Părea o furie bună și blîndă. N-am văzut niciodată așa ceva. — Se așezase și privea în gol, cu ochiul lui de visător cu care își căuta ideile. Era evident, și Emilio simți o mulțumire: Amalia murea iubită cu dragostea cea mai nobilă pe care Balli i-o putea dăruia.

Doamna Elena reluă conversația de la punctul unde o lăsase. Poate că, liniștind-o pe Amalia, ea nu se despărțise nici o clipă de gândul cel mai drag. Chiar și resentimentul față de rudele soțului era un element din viața ei. Povesti că ele o disprețuiseră pentru că era fiica unui negustor de articole de fierărie. — În orice caz — adăugă — numele Deluigi e un nume onorabil.

Emilio rămase uimit de soarta care făcea să se nimerească în casă un membru al familiei atât de des pomenită de Angiolina. O întrebă îndată pe Elena dacă avea și alte rude. Ea spuse că nu, și negă faptul că în oraș ar mai putea fi și altă familie cu acest nume. Negă cu atîta tărie, încît el se văzu nevoit s-o creadă.

Astfel, și în timpul acestei nopți, gândul lui fu atras de Angiolina. Ca pe vremea ce i se părea atât de îndepărtată, cînd Amalia, sănătoasă, nu era pentru el decît o ființă chinuitoare, a cărei apropiere trebuia evitată, Emilio fu copleșit de o dorință fierbinte de a da fuga la Angiolina, pentru a-i reproșa o trădare atât de cumplită, cea mai cumplită pe care ea o urzise. Acei Deluigi se iviseră pe neașteptate, de la începutul legăturii lor, și fuseseră născociți — fiecare în parte — ca membri ai familiei, după nevoie. Cea dintîi fusese inventată bătrîna doamnă Deluigi, care o iubea pe Angiolina ca o mamă, apoi fata care o considera prietenă, și în cele din urmă bătrînul care încercase s-o îmbete. O minciună repetată la fiecare întîlnire a lor, și din pricina căreia pierise orice duiosie la amintirea Angiolinei. Chiar și acele rare semne de dragoste pe care ea știusese să le simuleze, se dovediră cu o evidență clară drept ceea ce erau, niște minciuni. Și totuși, și această nouă trădare, el o simți curînd ca pe o nouă legătură. Amalia se mișca în zadar, chinuitor, în patul ei de suferință; mult timp el n-o mai văzu. Cînd recîștigă puțin calm, încercă durerea de-a trebui să recunoască adevărul: îndată ce ar fi dispărut boala Amaliei sau Amalia însăși, ei ar fi alergat din nou la Angiolina. Îndelung, pentru a exercita asupra ei o apăsare, încremeni pe locul lui și jură să nu mai cadă iar în această capcană: — Niciodată, niciodată.

Iar această interminabilă noapte, cea mai chinuitoare în care veghease vreodată, și care totuși putea să devină motivul unor amarnice păreri de rău, se scurgea. Un orologiu bătu ceasurile două.

Doamna Elena îl rugă pe Emilio să-i dea o batistă, ca să șteargă fața Amaliei. Pentru a nu trebui să părăsească odaia — după ce găsi cheile — el deschise dulapul surorii sale. Fu izbit numaidecît de un parfum ciudat de medicamente parfumate. Puțina lenjerie era aranjată în sertarele mari, umplute ochi cu flacoane de diferite mărimi. El nu înțelese imediat și, ca să vadă mai bine, luă lumînarea. Cîteva sertare erau

pline vîrf de sticlute strălucind vesel cu licăriri galbene, misterioase, de comoară închisă; în alte sertare mai era loc, și aranjarea era făcută astfel încît se ghicea intenția de-a completa cu rînduială strania colecție. O singură sticlută era nelalocul ei, și în ea mai era un rest de lichid străveziu. Mirosul lichidului nu lăasă loc îndoielilor; pe semne că era eter aromat. Doctorul Carini avusese dreptate: Amalia căutase uitarea în beție. Nu simți niciun resentiment pentru sora lui, deoarece concluzia la care ajunsese imediat fu una singură: Amalia era pierdută. Această descoperire îi fu de folos pentru că îl aduse, în sfîrșit, din nou la ea.

Închise dulapul cu grijă. Nu fusese în stare să ocrotească viața surorii sale; avea să încerce acum să-i păstreze neștirbită reputația.

Aurora înainta sumbră, șovăielnică, tristă. Albea fereastra, dar lăasă neatinată noaptea dinăuntru odăii. Păru totuși că pătrunsese o singură rază, fiindcă pe cristalele de pe masă, lumina zilei se frînse colorîndu-se azurie și verde, delicată și blîndă. Pe stradă sufla încă vîntul, cu aceleași vijituri uniforme, triumfale, cu care bătea cînd Emilio o părăsise pe Angiolina.

În odaie era, dimpotrivă, o liniște adîncă. De cîteva ore, delirul Amaliei nu se mai traducea decît prin cuvinte trunchiate. Se liniștise, întorcîndu-se pe partea dreaptă, cu fața foarte aproape de perete, cu ochii mereu deschiși.

Balli se duse să se odihnească în camera lui Emilio. Îi rugă să nu-l lase să doarmă mai mult de-o oră.

Emilio se așeză din nou la masă. Se scutură îngrozit: Amalia nu mai respira. Și doamna Elena băgase de seamă și se sculase. Bolnava privea într-una peretele cu ochii holbați și după cîteva clipe începu din nou să răsufle. Primele patru sau cinci răsufături părură de om sănătos, iar Emilio și Elena se priviră zîmbind plini de speranță. Dar foarte curînd surîsul le muri pe buze, fiindcă respirația Amaliei se accelerează, pentru a se îngreuna și pentru a se opri pe urmă din nou. Pauza dură de data aceasta atît de mult, pentru scurt timp calmă, și imediat după aceea foarte precipitată. Se scurse un răstimp foarte dureros pentru Emilio. Deși, după o oră de atenție încordată, se putu încredința că acea oprire momentană a respirației nu însemna moartea și că răsuf-larea regulată care-i urma nu prevestea sănătatea, Emilio de spaimă, își ținea în el răsufierea cînd înceta aceea a Amaliei, se lăsa pradă speranței nebunești cînd auzea că reîncepe respirația calmă și ritmică, și suferea pînă la lacrimi la dezamăgirea de a o vedea pe bolnavă gîfîind din nou.

Zorii luminau acum și patul. Ceafa încărunțită a doamnei Elena — care, mulțumindu-se cu o odihnă superficială de bună infirmieră, ținea

capul lăsat pe piept — părea toată de argint. Pentru Amalia, noaptea n-avea să mai înceteze niciodată. Capul se distingea acum pe pernă cu trăsăturile precise. Părul negru nu avusese niciodată atîta importanță pe acest cap, ca în timpul bolii. Părea un profil de om energic, cu poameii proeminenți și bărbia ascuțită.

Emilio își rezemă brațele de masă și își îngropă fruntea în mîini. Ora la care el o maltratase pe Angiolina i se părea foarte departe, fiindcă nu se mai simțea în stare de o asemenea acțiune. Nu mai găsea în el nici energia, nici brutalitatea de care fusese nevoie spre a o săvîrși. Închise ochii și adormi. I se păru apoi că auzise mereu, chiar și în somn, răsuflarea Amaliei și că simțise în continuare, ca mai înainte, spaimă, speranță și dezamăgire.

Cînd se trezi era ziuă de-abinelea. Amalia cu ochii holbați privea fereastra. Emilio se sculă și, simțindu-l că se mișcă, ea îl privi. Ce privire ! Nu de febră, ci de om mort de oboseală, care nu mai e pe delin stăpîn pe ochii lui și are nevoie de efort și încearcă din nou să-i atîneasă. — Dar ce e cu mine, Emilio ? Mor !

Redevenise lucidă și el, uitînd observația făcută cu privire la ochii aceia, își capătă din nou speranța. Îi spuse că a fost rău bolnavă, dar că acum — bineînțeles — se însănătoșea. Sentimentul pe care-l simțea în inimă se revărsă și începu să plîngă de bucurie. Sărutînd-o, strigă că de acum înainte vor trăi amîndoi uniți, unul pentru celălalt. I se părea că toată această noapte chinuitoare nu existase decît pentru a-l pregăti în vederea unei astfel de neașteptate și fericite rezolvări. Mai tîrziu — își aminti cu rușine această scenă. I se părea lui însuși că voise să profite de singurul licăr de înțelegere al Amaliei, ca să-și împace propria conștiință.

Doamna Elena veni în grabă să-l liniștească și să-l îndemne să nu tulbure bolnava. Din nenorocire, Amalia nu înțelegea. Părea atît de mult fixată într-o idee unică, de parcă toate simțurile îi erau stăpînite de ea : — Spune-mi, te rog, ce s-a întîmplat ? Mi-e frică ! Te-am văzut pe tine și pe Vittoria și . . . Visul se amestecase cu lumea reală și biata ei minte istovită nu putea să dezlege un ghem atît de încurcat.

— Caută să înțelegi ! — o rugă Emilio cu căldură. — Ai visat într-una de ieri. Odihnește-te, acum, și pe urmă ai să te gîndești. — Ultima frază fusese rostită ca urmare a unui nou gest al doamnei Elena, care atrase astfel atenția Amaliei asupra ei. — Nu e Vittoria — spuse sărmana fată, vădit liniștită. Vai, aceasta nu era priceperea care putea fi considerată vestitoare a sănătății; se manifesta doar prin fulgere care amenințau să lumineze și să facă simțită durerea. Emilio se temu la fel de mult ca înainte de delir.

Intră Balli. Auzise vocea Amaliei și venea și el, surprins de nesperata ameliorare. — Cum te simți, Amalia? — o întreabă afectuos.

Ea îl privi cu o expresie de surprindere neîncrezătoare: — Așadar n-a fost un vis? — Îl privi îndelung pe Stefano; își privi apoi fratele și apoi din nou pe Balli, ca și cum ar fi vrut să compare cele două trupuri și să cerceteze dacă unul din ele nu era decît o părere. — Emilio — exclamă — eu nu-nțeleg !

— Știindu-te bolnavă — explică Emilio — a vrut să-mi țină tovărășie astă noapte. A rămas același vechi prieten al casei noastre.

Ea nu auzea bine: — Și Vittoria ? — întreabă.

— N-a fost niciodată aici, femeia asta — zise Emilio.

— El are dreptul să facă așa. Rămîi și tu cu ei, bîgui ea și avu în ochi un licăr de ură. Apoi uită tot și pe toți, privind lumina din fereastră.

Stefano îi spuse: — Ascultă-mă, Amalia ! N-am cunoscut-o niciodată pe Vittoria aceasta de care vorbești dumneata. Sînt prietenul dumitale devotat și am rămas aici să te îngrijesc.

Ea n-asculta. Privea lumina din fereastră cu un vădit efort de a-și ascuți privirea pe jumătate stinsă. Privea absorbită, admirînd. Făcu o strîmbătură urîtă, care semăna totuși a zîmbet.

— Vai, zise, ce de copii frumoși. — Admiră îndelung. Delirul revenise. Era însă o pauză între visele nopții și imaginile luminoase îmbrăcate în culoarea aurorei. Vedea copii trandafirii, dansînd în soare. Un delir cu puține cuvinte. Numea obiectul văzut și nimic altceva. Propria viață era uitată. Nu-l pomeni pe Balli, nici pe Vittoria, nici pe Emilio. — Ce multă lumină — spuse, fermecată. Și ea se ilumină. Sub pielea diafană se văzu urcîndu-se sîngele roșu și colorîndu-i obraji și fruntea. Ea se schimba, dar nu-și mai dădea seama de ea. Privea lucrurile care se îndepărtau tot mai mult de ea.

Balli propuse să cheme medicul — E în zadar — spuse doamna Elena care, după roșeața aceea, își dăduse seama în ce stadiu era bolnava

— În zadar? — întreabă Emilio, înspăimîntat să audă repetat de altcineva propriul său gînd.

Într-adevăr, puțin mai tîrziu, gura Amaliei se contractă în acea stranie opintire, prin care în clipele ultime, chiar și mușchii, nepotriviti pentru așa ceva, sînt siliți să lucreze în folosul respirației. Ochii priveau încă. Amalia nu mai rosti nici o vorbă. Foarte curînd, respirației i se adaugă horcăitul, un sunet care părea o tînguire, însăși tînguirea acelei ființe blînde care murea. Părea născută dintr-o jale domoală; părea voită, un umil protest. Era, într-adevăr, tînguirea materiei care părăsită, dezorganizîndu-se, emite sunetele deprinse în lunga durere conștientă.

Imaginea morții e suficientă pentru a ocupa o minte întreagă. Eforturile de a o păstra sau de a o respinge sînt titanice, fiindcă fiecare fibră a noastră îngrozită și-o amintește după ce a simțit-o aproape, fiecare moleculă a noastră o respinge prin însuși gestul de a întreține și a produce viața. Gîndul ei e ca o însușire, ca o boală a organismului. Voința nu-l cheamă, nici nu-l respinge.

Emilio trăi vreme îndelungată cu acest gînd. Primăvara trecuse și el nu-și dăduse seama, decît văzînd-o înflorind pe mormîntul surorii sale. Era un gînd de care nu se lega nici o remușcare. Moartea era moartea; nu mai îngrozitoare prin împrejurările care o însoțiseră. Trecuse moartea, marea nelegiuire, și el simțea că propriile-i greșeli și nelegiuiri fuseseră uitate în întregime.

În această perioadă, cît putu de mult, trăi solitar. Îl ocoli chiar și pe Balli, care după ce se comportase atît de bine la căpătîiul Amaliei, uitase cu desăvîrșire scurtul entuziasm pe care ea izbutise să i-l inspire. Emilio nu putea să-i ierte faptul că nu-i semăna mai mult în privința asta. Era, acum, singurul lucru pe care i-l reproșa.

Cînd jalea lui se domoli, i se păru că-și pierde echilibrul. Alergă la cimitir. Drumul plin de praf îl făcu să sufere și, nespus de mult, căldura. La mormînt, luă o atitudine de contemplator, dar nu se pricepu să contemple. Senzația lui cea mai puternică era usturimea pielii iritate de soare, de praf și de sudoare. Acasă se spală și, răcorindu-și fața, pierdu orice amintire a plimbării. Se simți singur, singur de tot. leși cu vaga intenție de-a întîlni pe cineva, dar pe palierul unde într-o zi găsise ajutorul invocat, își aminti că foarte aproape putea găsi pe cineva care l-ar fi învățat aducerile aminte, pe doamna Elena. El — și-o spunea în timp ce urca scările — el n-o uitase pe Amalia, și-o amintea prea mult chiar, dar uitase zguduirea morții ei. În loc s-o vadă horcîind în ultima înclăștare, și-o aducea aminte cum, îndurerată, sfîrșită, cu ochii triști, îi reproșa că o uită, sau cum, mîhnită, pune la loc ceașca pregătită pentru Balli sau, în sfîrșit, își amintea gestul ei, cuvîntul ei, plînsul ei de furie și de disperare. Erau toate amintiri ale propriei sale vinovății. Trebuia acoperit totul cu moartea Amaliei; doamna Elena avea să i-o evoce. Amalia însăși fusese neînsemnată în viața lui. Nu-și amintea nici măcar că ea își manifestase dorința de-a se apropia din nou de el atunci cînd, pentru a scăpa de Angiolina, el încercase să strîngă legătura dintre ei. Moartea Amaliei fusese importantă pentru el; cel puțin îl eliberase de rușinoasa lui pasiune.

— Doamna Elena e acasă? — o întrebă pe femeia de serviciu, care venise să deschidă. În casa aceea pe semne, nu era obiceiul să se primească multe vizite. Femeia de serviciu — o blondă amabilă — îi ținu calea și începu s-o strige cu voce tare pe doamna Elena. Aceasta intră în coridorul întunecos pe o ușă laterală și se opri în lumina care venea din cameră.

« Ce bine am făcut c-am venit ! », gîndi Emilio bucuros, simțindu-se mișcat la vederea părului cărunt al Elenei, luminat slab, trimițînd aceleași reflexe care-l izbiseră în dimineața morții Amaliei.

Doamna Elena îl primi cu multă afecțiune. — De mult speram să vă văd. Îmi face mare plăcere.

— Știam — zise Emilio cu lacrimi în glas. Prietenia dăruită lui de această femeie lîngă patul de moarte al Amaliei, îl mișca. — Ne cunoaștem de curînd, dar am petrecut împreună o asemenea zi, încît ne simțim mai legați decît după ani întregi de prietenie.

Doamna Elena îl pofti în camera din care ieșise, de forma sufrageriei lui Brentani, deasupra căreia era așezată. Mobilă simplă, chiar săracă, dar totul ținut în perfectă curățenie; nu se simțea nevoie de alte mobile. Simplitatea părea cam excesivă pe pereții lăsați în întregime goi.

Femeia de serviciu aduse o lampă de petrol aprinsă, spunînd cu glas tare bună seara. Apoi ieși.

Doamna privi în urma ei cu un zîmbet bun : — Nu pot s-o dezbar de obiceiul cam țărănesc de a spune bună seara cînd aduce lampa. De altfel, e un obicei care nu displace. Giovanna e atît de bună. Prea naivă. E ciudat să găsești în vremurile noastre o ființă naivă. Simți nevoia s-o vindeci de o boală atît de adorabilă. Cînd îi povestesc ceva despre obiceiurile noastre, cască niște ochi . . . — Rîse din inimă. O imita pe cea despre care era vorba, holbîndu-și ochii mici și buni; părea că o studiază, ca să se bucure mai mult de ea.

Biografia servitoarei pusese capăt emoției lui Emilio. Pentru a-și spulbera o îndoială care îl cuprinsese, povesti că fusese în ziua aceea la cimitir. Îndoiala îi fu imediat spulberată, pentru că, fără nici o ezitare, doamna spuse : — Eu la cimitir nu mă duc niciodată. N-am mai fost din ziua morții surorii dumneavoastră. — Spuse apoi că știe acum că nu te poți înfrunta cu moartea. — Cine a murit, a murit, și mîngîierea nu poate veni decît de la cei vii. — Adăugă fără pic de amărăciune : — Din păcate, dar așa e. — Spuse apoi că fusese smulsă din vraja amintirilor de scurta îngrijorare dată Amaliei. Mormîntul băiatului nu-i mai stîrnea acea zguduire care răscolește și regenerează. Rostea într-adevăr gîndurile lui Emilio; desigur nu și atunci cînd încheie printr-o axiomă morală : — Viii sînt aceia care au nevoie de noi.

Vorbi din nou despre Giovanna. Spre norocul ei, Giovanna fusese lovită de o boală și Elena o îngrijise și o salvase. S-au întâlnit în timpul bolii. Când fata se însănătoși, doamna își dădu seama că băiatul ei retrăia în Giovanna. — Mai blînd, mai bun, mai recunoscător, o, atît de recunoscător ! — Dar și acest nou sentiment îi pricinuia griji și dureri : — Giovanna era îndrăgostită . . .

Emilio n-o mai asculta. Era absorbit de rezolvarea unei probleme grave. La plecare o salută respectuos în ușa pe femeia de serviciu, pe aceea care găsisese modul de-a salva de la disperare pe un semen al ei. — Ciudat — se gîndi, — s-ar părea că o jumătate din omenire există pentru a trăi, iar cealaltă pentru a fi trăită. — Se întoarse numaidecît cu gîndul la cazul său concret : — Angiolina există poate numai pentru ca eu să trăiesc.

Merse liniștit, renăscut, în noaptea răcoroasă care urmase zilei înăbușitoare. Pilda doamnei Elena îi dovedise că și el își putea găsi încă în viață pîinea lui cea de toate zilele, rațiunea de a fi. Această speranță îl însoți cîțva timp; uitase elementele din care se alcătua viața lui mizeră, și credea că în ziua în care ar fi vrut, ar fi putut s-o înnoiască.

Primele încercări nu izbutiră. Încercase din nou să se apropie de artă și nu simțise nicio tulburare. Cunoscu femei și le găsi puțin interesante. — O iubesc pe Angiolina ! — gîndi.

Într-o zi, Sorniani îi povesti că Angiolina fugise cu casierul necinstit al unei bănci. Întîmplarea stîrnise scandal în oraș.

Fu o surpriză foarte dureroasă pentru el. Își spuse : — S-a dus viața mea. — Dimpotrivă, pentru un timp, fuga Angiolinei îl aruncă în plinul vieții, în cea mai vie durere și indignare. Visă răzbunări și dragoste, ca prima dată cînd o părăsise.

Se duse la mama Angiolinei, cînd resentimentul i se domolise, așa cum se dusesese la Elena cînd amintirea Amaliei amenița să se șteargă și această vizită îi fu impusă de o stare sufletească specială, care cerea, în acel moment, un nou impuls, încît o făcu în orele de birou, incapabil s-o amîne nici măcar cîteva minute.

Bătrîna îl primi cu vechea amabilitate. Odaia Angiolinei își schimbase puțin înfățișarea, golită de toate nimicurile pe care fata le adunase în lunga ei carieră. Dispăruseră și fotografiile, și pesemne că împodobeau acum pereții vreunei camere din altă țară.

— Așadar a fugit ? — întrebă Emilio cu amărăciune și ironie. Gusta clipa aceea de parcă ar fi vorbit chiar cu Angiolina.

Bătrîna Zarri tăgădui că Angiolina ar fi fugit. Plecase la niște rude care locuiau la Viena. Emilio nu protestă, dar puțin mai tîrziu, cedînd dorinței lui puternice, reluă tonul de acuzator la care încercase să re-

nunțe. Spuse că el prevăzuse totul. Încercase s-o îndrepte pe Angiolina și să-i arate calea cea bună. Nu reușise, și rămînea cu inima îndurerată; dar era și mai rău de Angiolina, pe care el n-ar fi părăsit-o niciodată, dacă ea s-ar fi purtat altfel cu el.

N-ar mai fi putut să repete apoi cuvintele pe care le rosti în clipa aceea, atît de importantă, dar pe semne că au fost foarte potrivite, fiindcă bătrîna Zarri începu să plîngă cu niște hohote ciudate, aspre; îi întoarse spatele și plecă. Suspinele erau adevărate: o zguduiau toată, împiedicîndu-i mersul.

— Bună ziua, domnule Brentani, — îi spuse, intrînd cu o frumoasă plecăciune și dîndu-i mîna, sora Angiolinei. — Mama a plecat de aici fiindcă nu se simte bine. Dacă dumneavoastră doriți, reveniți în altă zi.

— Nu ! spuse Emilio solemn, de parcă era gata s-o părăsească pe Angiolina. — N-am să mai revin niciodată. — Mîngîie părul copilei, mai rar, dar de aceeași culoare ca al Angiolinei. — Niciodată ! — repetă, și cu o compătimire puternică o sărută pe frunte.

— De ce ? întrebă ea, îmbrățișîndu-l. Uimit, el se lasă copleșit de sărutări cu totul necopilărești.

Cînd reuși să se smulgă din strînsoarea aceasta, scîrba distrusese în el orice compătimire. Nu simți deloc nevoia să continue predica începută și plecă după ce o mîngîie patern, cu îngăduință, pe fata, pe care nu voia s-o lase mîhnită.

O mare tristețe îl năpădi cînd se află singur pe stradă. Simțea că mîngîierea acordată din bunătate acelei copile, marca sfîrșitul aventurii sale.

El însuși nu știa ce perioadă importantă din viața lui se încheiase cu această mîngîiere.

Multă vreme, aventura lui îl lăsă dezechilibrat, nemulțumit. Trecuseră prin viața lui dragostea și durerea și, lipsit de aceste elemente, se întîlnea acum cu sentimentul aceleia căruia îi fusese amputată o parte importantă din trup. Golul sfîrși însă prin a fi umplut. Renăscu în el setea de liniște, de siguranță, și preocuparea de sine îi înlătură orice altă dorință.

După ani de zile, rămase mișcat la amintirea acelei perioade din viața lui, cea mai importantă, cea mai luminoasă. Trăi ca un bătrîn din amintirea tinereții. În mintea lui de literat oțios, Angiolina suferi o metamorfoză stranie. Își păstra nealterată frumusețea, dar dobîndi și toate calitățile Amaliei, care muri în ea a doua oară. Deveni tristă, nemîngîiat de inertă și căpătă ochi limpezi și intelectuali. El o văzu înaintea lui ca pe un altar, întruchipare a gîndirii și a durerii și o iubi mereu, dacă iubire

însea mnă admirația și dorința. Ea reprezenta tot ceea ce gîndise sau observase mai nobil în acea perioadă.

Figura aceasta deveni chiar un simbol. Ea privea mereu din aceeași direcție, zarea, viitorul dinspre care țîșneau licăriri roșii ce se reflectau pe chipul ei trandafiriu, palid și alb. Ea aștepta ! Imaginea întruchipa visul pe care el îl visase odată lîngă Angiolina și pe care această fată din popor nu-l înțeleșese.

Acest simbol înălțător, măreț, se reînsuflețea uneori pentru a redeveni femeie iubitoare, dar întotdeauna femeie tristă și gînditoare. Da ! Angiolina se gîndește și plînge ! Se gîndește, ca și cum i-ar fi fost lămurită taina universului și a propriei existențe; plînge, ca și cum în lumea largă n-ar mai fi găsit nici măcar un *Deo gratias* oarecare.

În românește de FLORIAN POTRA și ȘTEFAN DELUREANU

Sfîrșit

R o m a n u / s e c o l u l u i 20
R o m a n u / s e c o l u l u i 20

Teritorii redescoperite

ITALO SVEVO

în tradiția realismului european

Pentru a atrage atenția publicului francez, critica literară l-a definit pe Italo Svevo un « Proust italian »; caracterizarea măgulitoare era mai mult de ordinul publicității decât al exactității istoric-literare. *Conștiința lui Zeno*, care apărea la un an după moartea scriitorului francez, era asimilată, schematic și superficial, unei opere prestigioase, dar esențial diferite; cititorul nepregătit, care nu cunoștea opera anterioară a lui Svevo, putea să creadă că romanul scriitorului italian, pînă atunci necunoscut, își merita faima numai pentru că amintea, în tehnica narațiunii, modelul francez; dar istoricul literar constată în primul rînd unitatea operii lui Svevo, așadar continuitatea tematică din primele romane, *Una vita* și *Senilità*, și romanul care, definindu-l prin apropierea de Proust, îl consacră și în același timp îl mărginește, aproape înstrăinîndu-l de propria sa operă.

Apărute în 1892 și 1898, primele două romane ale scriitorului italian nu puteau datora nimic influenței lui Proust care, după cum observă Svevo, nu era încă la acea dată « acel Proust pe care noi îl cunoaștem »¹; început spre sfîrșitul războiului și publicat în 1923, *Conștiința lui Zeno* amintea tehnica narativă a romancierului francez, dar nu se inspira din ea, căci Svevo citește opera majoră a scriitorului francez de abia în 1926. Svevo l-a precedat pe Proust, dar a devenit celebru în momentul cînd opera sa a coincis cu orientările noi ale romanului european, în speță francez, atunci cînd, după zguduirile războiului, omul apărea drept o ființă încă necunoscută, inaccesibilă pe căile investigației psihologice tradiționale. Modernitatea lui Svevo, și ca atare locul său singular în literatura italiană a acelorași ani, caracterul european al operei lui, care marca un început în procesul de « desprovincializare » a acesteia, își găsește în tehnica « proustiană » a ultimului său roman nu un punct de plecare, venit din afară,

¹ I. SVEVO, *Profilo autobiografico*, in Livia Veneziani Svevo, *Vita di mio marito; con altri inediti di Italo Svevo*, nuova edizione, Trieste, Edizioni dello Zibaldone, 1958, p. 216.

ci o modalitate expresivă născută cu necesitate dintr-o viziune a omului. Tematic, toate cele trei romane amintesc lumea cenușie și tristă a lui Emilio De Marchi și nu rareori a lui Priandello narator, scriitori formați în tradiția realismului italian, și sînt din acest punct de vedere, romane « provinciale »; dar în evoluția operei lui Svevo de la *Una Vita* la *Coscienza di Zeno*, personajul central își pierde treptat consistența. Construit din acumulări succesive care îi determină structura, personajul din *Una vita* este eroul unei narațiuni de tip tradițional; autorul urmărește procesul de eroziune morală pe care lumea înconjurătoare îl provoacă asupra lui, pînă la finalul înțunecat al sinuciderii, dar această viziune a raportului individ-societate se exprimă încă în cadrul narațiunii continue, proprie realismului. În momentul cînd, sub impulsul zguduirilor recente ale războiului, viziunea omului devine tragică, întrucît dincolo de raportul dintre individ și societate, apare fără soluție, ca obsesie a morții, contradicția dintre om și univers, personajul nu mai poate fi eroul unei întâmplări exemplare și protagonistul unei narațiuni cronologic desfășurate; el nu mai este personajul închis sub clopotul de sticlă al convenției literare, ci este însăși experiența de trăire a scriitorului, proiectarea ei directă; transpunerea ei nemijlocită impune discontinuitatea în timp a narațiunii care mimează faptul de viață, și unitatea apriorică sau preconstituită a personajului dispăre făcînd loc dezvoltării lui imprevizibile, rod al timpului interior sau al « libertății » creatoare, în sensul psihologiei lui Bergson. Narațiunea discontinue adoptată de Svevo în ultimul său roman era concluzia unei concepții despre om și lume, dezvăluind consecințele ultime ale acelei « condiții tragice » a omului pe care în primul roman o găsim abia indicată în izvorul ei limitat social, și care atinge, în *Conștiința lui Zeno*, proporțiile tragicului de izvor cosmic, omul apărînd singur nu numai între semenii lui, dar în mijlocul « tăcerii eterne a spațiilor infinite ».

Într-o operă de proporții și complexitate infinit superioare, Proust apărea apropiat de Svevo prin tehnica narațiunii discontinue impusă de construcția personajului care se naște pentru cititor de-a lungul procesului de introspecție-memorie, pe firul discontinuu al fluxului conștiinței. În *Conștiința lui Zeno*, asistăm la aceeași « căutare a timpului pierdut » care dirijează creația lui Proust, dar în romanele anterioare ale scriitorului italian, timpul este încă tiparul tradițional în care faptele omului se înscriu în ordinea lor cronologică, deși în aventura lui dramatică personajul atinge deja conștiința condiției tragice a omului, conștiința care la rîndul ei va impune creatorului modalitatea nouă a narațiunii discontinue, echivalentă în absurditatea (aparentă) a succesiunilor ei, cu absurditatea însăși a existenței omului în univers.

În viziunea lor despre lume, cei doi scriitori porneau însă de la o experiență de viață cu totul diferită, și nu găsim nimic comun între lumea cehoviană a lui Svevo și fresca de ampolare balzaciană a lui Proust. Opera lui Svevo era, ca și a lui Proust, un exemplu de analiză psihologică aplicată cu precizie și luciditate, dar dovedea o formație intelectuală și umană diferită: în romanul lui Proust sînt prezente în fiecare pagină, o civilizație și o cultură care au guvernat lumea cu orgoliu și conștiință de sine, iar autorul este, integrat unei tradiții, un intelectual ușor monden și ușor estetic, cu toate bucuriile pe care i le dă admirația frumosului corect și rafinat; lumea lui Svevo nu poartă nici o urmă de mondenitate sau de intelectualism: Svevo este, în comparație cu Proust, un dascăl trist și amar, lipsit de strălucire și de subînțelesuri rafinate sau erudite. Comparația și chiar filiația sugerată de criticii francezi dovedea pînă la un punct neînțelegerea lumii lui Svevo și în primul rînd necunoașterea aceluia Triest austriac și evreiesc, de funcționari și artiști ratați, de bancheri și familii burgheze închise și disprețuitoare, o lume de clan închis, pe care numai cineva din lăuntru ei, cum era Svevo, o putea zugrăvi fără stridențe și fără îngăduință.

Prezentarea primelor două romane ale lui Svevo confirmă cele de mai sus; ea ne permite să vedem în opera sa nu în primul rînd tehnica lui Proust, ci germenul, viziunea

nea despre om și lume care a generat această tehnică, dar s-a manifestat inițial, în narațiunea de tip tradițional despre oameni și fapte care, prin contemporaneitatea lor, prin dureroasă și lucida lor experiență aveau să spargă la un moment dat tiparul tuturor modalităților tradiționale.

Primul roman al lui Svevo, *Una vita* (1892), se numise inițial *L'inetto*, « Incapabilul » sau « Nătîngul ». Scriitorul îl oferise spre publicare lui Mondadori la Milano, dar editorul fusese neplăcut impresionat de titlul operei; acesta fusese schimbat cu un titlu identic, același al romanului vestit al lui Maupassant, *Une vie*, pe care Svevo, la data respectivă, nu îl cunoștea¹. Roman « *stendhalian* și *gogolesc* », îl va numi Vittorini, socotindu-l drept romanul cel mai profund și mai sincer care s-a scris în Italia, al « *vieții unui om* »²; iar Crémieux precizînd, îl va privi drept « *paralela italiană a Educației sentimentale a lui Flaubert* »³.

Apropierile sînt juste și lămuritoare. Primul titlu al romanului definea personajul, un « *înfrînt* », asemenea erorilor lui Verga; al doilea titlu îndrepta atenția asupra mediului care îl formase, și arăta răspunderea celorlalți pentru finalul trist al « *ineptului* ». Roman psihologic, *Una vita* era implicit un roman de perspectivă socială. Istoria lui Alfonso Nitti, tînărul funcționar de bancă cu veleități literare și sentimentale care-l depășesc, este istoria unei « *educații sentimentale* » greșite; mediocru, în înțelesul literal al termenului, lipsit de reliefurile intelectuale și de puritatea morală, funcționar conștiințios, fiu iubitor, tînăr timid și respectuos dar ușor dezamăgit, « *viața* » lui este istoria unei false cuceriri sentimentale care, odată descoperită ca atare, îl doboară și-l împinge la sinucidere. Nitti se lasă atras de capriciul tinerei orgolioase și răsfățate care este fiica patronului său, bancherul Maller; iar cînd aceasta, care-i promisese să obțină de la tatăl ei îngăduința de a fi soția lui, îl îndepărtează cu dispreț, el vede năruindu-se încrederea în sine pe care această iubire i-o dăduse, se vede batjocorit în ceea ce fusese mîndria lui, și se pedepsește singur pentru amăgirea în care trăise; moartea voluntară a lui Nitti dovedește curajul rațiunii limpezi și își cîștigă în final admirația noastră. Numindu-l « *nătîng* » Svevo îi mărturisise mila disprețuitoare pentru pătimirile lui; povestindu-i « *viața* », indica, prin titlu, răspunerile celor care l-au constrîns pe Nitti la o existență veleitară și nesinceră; viața glorioasă pe care și-o visase, de mare scriitor și de iubit al unei femei frumoase, se reduce la o biată existență de salariat, mediocră, aproape mizeră; tot ceea ce a încercat să-și construiască prin forțe proprii, cultura literară pe care și-o face în lungile ore de bibliotecă, după slujbă, sacrificînd timpul liber la care firesc avea dreptul total, se năruie sub privirea rece a fetei frumoase și bogate care nu are nevoie de căsătoria cu el și îl disprețuiește cu răceală și consecvență. « *Ineptul* », care crezuse cu fermitate că munca lui statornică îi va aduce cu siguranță succesul, nu se revoltă cînd se vede umilit; moartea lui voluntară dovedește luciditate neputincioasă, nu revoltă.

Istoria personajului este cuprinsă în aceea a lumii lui și Svevo ne-a dat aici, mai mult decît oriunde, tabloul lipsit de îngăduință al unui mediu social; romanul dobîndește astfel o semnificație critic polemică, ecou al preocupărilor pe care autorul le manifestase, ocazional, în articole de critică literară, cu privire la soarta individului în colectivitatea apăsătoare a lumii contemporane. El a înfățișat lumea cenușie a funcționarilor, și a adus aici trăsături care-l amintesc pe Gogol; în același timp, ne-a introdus în casa bogată a bancherului care-și primește regulat salariu nou-angajați într-o vizită protocolară, destinată a le preciza dependența umilă față de patron. Și, cuprinzînd aceste existențe neerolce, ne-a arătat orașul « *cenușiu și trist* », un « *stup în care*

¹ I. SVEVO, *Profilo autobiografico*, în op. cit., p. 14.

² E. VITTORINI, *Italo Svevo. Una vita* în *Antologia di Solaria*, Milano, Lerici, 1958, p., 173.

³ I. SVEVO, *Profilo autobiografico*, cit., p. 213.

oamenii se agitau pentru aur »¹. Există un moment de cotitură în viața lui Nitti, când el ar fi putut să se salveze: este primul moment de luciditate atunci când, după ce a cucerit-o pe Annetta, își dă seama că nu o iubește și că ea însăși nu urmasese decât un impuls al curiozității; decide așadar să o părăsească, și, odată cu ea, lumea acelor oameni « răi sau nenorociți în care fusese constrâns să trăiască », și a cărei mediocritate morală o vede limpede: este așadar decis să părăsească acesată lume falsă, în care el însuși fusese constrâns la falsitate, și, revenind acasă, să trăiască « cu dorințe simple, sincere și deci durabile »². Hotărîrea îi este zădărnicită de un fapt exterior și întîmplător: moartea mamei îl obligă să revină în oraș și, reluîndu-și slujba, înțelege treptat și neașteptat nu numai disprețul Annettei, dar teama de șantaj a tatălui ei. Nitti ar fi putut să se salveze dacă și-ar fi păstrat încrederea în propria lui cinste; gestul generos prin care îi oferă Luciei, tinăra fată a gazdei, banii necesari pentru a se căsători, face parte din programul nou de viață pe care și-l propune, de izolare și de meditație; în momentul însă când înțelege teama lui Maller, teamă care include a judecată înjositoare despre el, pierde încrederea în ceea ce făcuse, cu trudă și perseverență, pentru a se cultiva și a fi demn de atenția celorlalți, chiar a celor mai bogați și deci astfel mai inaccesibili pentru el. Nitti se sinucide din dispreț față de propria incapacitate de a fi luat drept ceea ce este: un tinăr, nu un căutător de zestre prin șantaj. Tinărul modest atinsese la un moment dat echilibrul interior al mulțumirii de sine; reușise să vadă limpede micimea Anetei, și capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanție a propriei lui superiorități morale; se simțea acum în posesia adevăratei științe a vieții și știa că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înșela. Aventura de dragoste îi fusese o lecție, și capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanție a propriei lui superiorități morale; se simțea acum în posesia adevăratei științe a vieții și știa că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înșela. Aventura de dragoste îi fusese o lecție, și era acum atît de sigur de experiența cîștigată încît ar fi dorit s-o împărtășească și celorlalți care continuau să fie înșelați de iluzii și false străluciri; știa acum că « echilibrul vieții noastre » constă într-o « existență de muncă », în scopuri modeste, în obiceiuri simple, în bunătate, « și nimic altceva. »³ În această clipă a existenței lui, personajul își cîștigă adeziunea autorului, devine purtătorul lui de cuvînt; « limpezimea sentimentelor », luciditatea ideilor apare a fi semnul superioarității morale, și atîta timp cît Nitti le-ar fi păstrat, el s-ar fi salvat. Dar Nitti era pregătit să suporte persecuția lui Maller, nu disprețul lui, pentru că pe acesta nu-l merita; încrederea în el cedea sub apăsarea triplului dispreț, al Annettei care nu l-a iubit niciodată, al lui Maller care îl crede un șantajist, al fratelui ei care îl crede tot astfel și este dispus să-l suprimă pentru evita șantajul; ceea ce îl dăruie și îl duce la sinucidere este această finală acumulare de dispreț nemeritat, prin care tot ceea ce se străduise să fie, un om de gîndire și un spirit moral, modelat și înălțat prin lectură, se dovedea a fi fost, pentru ceilalți, inexistent; atras în urzeala de capricii a Annettei, de interesele și intriga Francescăi, iubita lui Maller, Nitti își vede zădărnicită și năruită propria educație prin cultură, pe care și-o impusese; iar pentru această nereușită, se pedepsește, luîndu-și viața.

Este desigur în Nitti un « veleitar » și deci un viitor ratat; își propune un ideal abstract, nu știe să-și măsoare realist posibilitățile; dar acest personaj modest și timid știe să evite ratarea pentru că se pedepsește singur în momentul cînd își dă seama că nu a reușit. Această nereușită îi este imputabilă, ea provine din idealul abstract

¹ Italo Svevo *Una vita*, terza edizione, Milano, Corbaccio, 1938, p. 233. Cu privire la caracterul critic-polemical romanului, cf. Eduardo Saccone, *Dati per una storia del primo Svevo (1880 — 1889)* în „Rassegna della letteratura italiana”, nr. 3/1962.

² Ibidem - p. 281.

³ Ibidem, p. 323.

⁴ Cf. A. Leone De Castris *Italo Svevo*, Nistri-Lischi, 1959, p. 76.

pe care și-l propusese. Luciditatea, deci cunoașterea propriei măsuri, Nitti o dobîndea tîrziu, și atunci știe ce va trebui să facă de aci înainte; este însă prea tîrziu, căci greșala înălțată își exercită pînă la capăt efectele; Maller îl crede un șantajist, pentru că numai un asemenea om s-ar fi putut lăsa antrenat într-o aventură cu fiica lui; Maller nu înțelege că pot exista și ambițioși naivi ca Nitti, pentru care dragostea Annettei era o verificare a propriilor ridicări morale, și se iubea el pe sine, întrucît era mulțumit de cel ce se dovedea a fi cîștigînd dragostea ei. Năruirea iluziei îl duce la moarte; vina lui fusese de a crede că munca îi va aduce firesc izbînda, și că îi va fi deci îngăduit să pătrundă în lumea Annettei și să fie la rîndul său un om demn de stimă; dar vina morții lui o poartă ceilalți — lumea lui Maller — care nu concep intruși în cercul lor, pătrunderea unui om sărac și umil; convingerea lui Maller, că Nitti este un șantajist, dezvăluie ideea lui despre cei săraci și umili și disprețul acesta imens îl zdrobește pe tînăr, îl constrînge la sinucidere.

Istoria lui Nitti este aceea a unei încercări de ascensiune morală, pornită din convingerea că lumea celor bogați este totodată a celor buni și înalți; Nitti nu este un cinic, un Rastignac, un Julien Sorel, ci un naiv format de abstracțiunile filozofice. Condamnîndu-l, Svevo condamnă pe de o parte ignoranța lumii reale, deci naivitatea oricî de autentică și, pe de altă parte, insensibilitatea morală; ignoranți și amăgiți sînt cei care se hrănesc din false idealuri, ca Nitti, iar insensibili și răi sînt cei care au totul, bogăție și onoruri materiale. Romanul lui Svevo condamnă romantismul tardiv și nociv al lui Nitti, și totodată duritatea orgolioasă a Annettei și disprețul de castă al lui Maller.

Romanul unei înfrîngerii individuale avea deci o dimensiune socială: el caracteriza o lume pe care autorul o cunoștea îndeaproape, și putem măsura maturitatea operei lui Svevo numai dacă o comparăm cu ceea ce dăduse pînă la acea dată romanul verist în prezentarea aceleiași lumi. Pirandello, în nuvele, îi înfățișează pe micii funcționari drept ființe libere; caricatura sau schema, care amintește pe Maupassant, înlătură analiza în adîncime; micul funcționar al lui Svevo nu descinde din Maupassant; amărăciunea lui este necruțătoare, nu sentimentală, iar autorul îl judecă și îl condamnă, nu îl compătimește. Svevo își dovedea superioritatea prin această analiză lucidă și consecventă.

Senilitate, al doilea roman al lui Svevo, apare în 1898 în ziarul *L'Indipendente* și, simultan, la editura Vram din Trieste, tiparul fiind plătit de autor. Cîteva capitole fuseseră scrise cu șase ani înainte, fiind destinate să pregătească « educația Angiolinei », protagonista povestirii, pe numele ei adevărat Giuseppine Zergal, o tînră din mediul popular al orașului, ajunsă mai tîrziu călăreață de circ¹. Nimeni nu a semnalat apariția acestei opere; citită cîțiva ani mai tîrziu, în 1909, de Joyce care o admiră, trimisă mult mai tîrziu, în 1924, lui Crémieux și Valéry Larbaud și apărută în fine în a doua ediție în 1927, este socotită de Eugenio Montale, cel care descoperise cel dintîi « ardoarea de adevăr uman » din opera lui Svevo, drept cel mai bun roman al acestuia, Titlul de data aceasta a surprins, pentru că Emilio Brentani, personajul central, este un bărbat în pragul maturității, de 35 de ani. « Senilitate », exact tradus « bătrînețe », nu indică însă aici o vîrstă biologică; Svevo va spune mai tîrziu că adevărata bătrînețe nu se manifestă prin exuberanța sau excesul în dragoste pe care l-a atribuit personajului²; a păstrat totuși titlul original pentru că « bătrînețe » lui Brentani era un fapt psihologic, și ea definea personajul. Literat prin vocație, dar fără a mai scrie de multă vreme, funcționar la o mică societate de asigurări, triestin, Emilio Brentani amintește schematic pe tînrul Svevo. Personajului său, autorul îi atribuie însă aventura neobișnuită a unei iubiri în care este trădat fără încetare și la care totuși multă vreme nu

¹ L. V. Svevo, *Vita di mio marito*, ed. cit., 47.

² Italo Svevo, *Senilità*, prefață la ed. a II-a, Milano, Corbaccio, 1938, p. 5.

oamenii se agitau pentru aur »¹. Există un moment de cotitură în viața lui Nitti, când el ar fi putut să se salveze: este primul moment de luciditate atunci când, după ce a cucerit-o pe Annetta, își dă seama că nu o iubește și că ea însăși nu urmasese decât un impuls al curiozității; decide așadar să o părăsească, și, odată cu ea, lumea acelor oameni « răi sau nenorociți în care fusese constrâns să trăiască », și a cărei mediocritate morală o vede limpede: este așadar decis să părăsească această lume falsă, în care el însuși fusese constrâns la falsitate, și, revenind acasă, să trăiască « cu dorințe simple, sincere și deci durabile »². Hotărîrea îi este zădărnicită de un fapt exterior și întîmplător: moartea mamei îl obligă să revină în oraș și, reluîndu-și slujba, înțelege treptat și neașteptat nu numai disprețul Annettei, dar teama de șantaj a tatălui ei. Nitti ar fi putut să se salveze dacă și-ar fi păstrat încrederea în propria lui cinste; gestul generos prin care îi oferă Luciei, tinăra fată a gazdei, banii necesari pentru a se căsători, face parte din programul nou de viață pe care și-l propune, de izolare și de meditație; în momentul însă când înțelege teama lui Maller, teamă care include o judecată înjositoare despre el, pierde încrederea în ceea ce făcuse, cu trudă și perseverență, pentru a se cultiva și a fi demn de atenția celorlalți, chiar a celor mai bogați și deci astfel mai inaccesibili pentru el. Nitti se sinucide din dispreț față de propria incapacitate de a fi luat drept ceea ce este: un tinăr, nu un căutător de zestre prin șantaj. Tinărul modest atinsese la un moment dat echilibrul interior al mulțumirii de sine; reușise să vadă limpede micimea Anetei, și capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanție a propriei lui superiorități morale; se simțea acum în posesia adevăratei științe a vieții și știa că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înșela. Aventura de dragoste îi fusese o lecție, și capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanție a propriei lui superiorități morale; se simțea acum în posesia adevăratei științe a vieții și știa că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înșela. Aventura de dragoste îi fusese o lecție, și era acum atât de sigur de experiența câștigată încît ar fi dorit s-o împărtășească și celorlalți care continuau să fie înșelați de iluzii și false străluciri; știa acum că « echilibrul vieții noastre » constă într-o « existență de muncă », în scopuri modeste, în obiceiuri simple, în bunătațe, « și nimic altceva. »³ În această clipă a existenței lui, personajul își câștigă adeziunea autorului, devine purtătorul lui de cuvînt; « limpezimea sentimentelor », luciditatea ideilor apare a fi semnul superioarității morale, și atîta timp cît Nitti le-ar fi păstrat, el s-ar fi salvat. Dar Nitti era pregătit să suporte persecuția lui Maller, nu disprețul lui, pentru că pe acesta nu-l merita; încrederea în el cedează sub apăsarea triplului dispreț, al Annettei care nu l-a iubit niciodată, al lui Maller care îl crede un șantajist, al fratelui ei care îl crede tot astfel și este dispus să-l suprimă pentru evita șantajul; ceea ce îl dăruie și îl duce la sinucidere este această finală acumulare de dispreț nemeritat, prin care tot ceea ce se străduise să fie, un om de gîndire și un spirit moral, modelat și înălțat prin lectură, se dovedea a fi fost, pentru ceilalți, inexistent; atras în urzeala de capricii a Annettei, de interesele și intriga Francescăi, iubita lui Maller, Nitti își vede zădărnicită și năruită propria educație prin cultură, pe care și-o impusese; iar pentru această nereușită, se pedepsește, luîndu-și viața.

Este desigur în Nitti un « veleitar » și deci un viitor ratat; își propune un ideal abstract, nu știe să-și măsoare realist posibilitățile⁴; dar acest personaj modest și timid știe să evite ratarea pentru că se pedepsește singur în momentul cînd își dă seama că nu a reușit. Această nereușită îi este imputabilă, ea provine din idealul abstract

¹ Italo Svevo *Una vita*, terza edizione, Milano, Corbaccio, 1938, p. 233. Cu privire la caracterul critic-polemical romanului, cf. Eduardo Saccone, *Dati per una storia del primo Svevo (1880 — 1889)* în „Rassegna della letteratura italiana”, nr. 3/1962.

² Ibidem - p. 281.

³ Ibidem, p. 323.

⁴ Cf. A. Leone De Castris *Italo Svevo*, Nistri-Lischi, 1959, p. 76.

pe care și-l propusese. Luciditatea, deci cunoașterea propriei măsuri, Nitti o dobîndea tîrziu, și atunci știe ce va trebui să facă de aci înainte; este însă prea tîrziu, căci greșala inițială își exercită pînă la capăt efectele; Maller îl crede un șantajist, pentru că numai un asemenea om s-ar fi putut lăsa antrenat într-o aventură cu fiica lui; Maller nu înțelege că pot exista și ambițioși naivi ca Nitti, pentru care dragostea Annettei era o verificare a propriilor ridicări morale, și se lubea el pe sine, întrucît era mulțumit de cel ce se dovedea a fi cîștigînd dragostea ei. Năruirea iluziei îl duce la moarte; vina lui fusese de a crede că munca îi va aduce firesc izbînda, și că îi va fi deci îngăduit să pătrundă în lumea Annettei și să fie la rîndul său un om demn de stimă; dar vina morții lui o poartă ceilalți — lumea lui Maller — care nu concep intruși în cercul lor, pătrunderea unui om sărac și umil; convingerea lui Maller, că Nitti este un șantajist, dezvăluie ideea lui despre cei săraci și umili și disprețul acesta imens îl zdrobește pe tînăr, îl constrînge la sinucidere.

Istoria lui Nitti este aceea a unei încercări de ascensiune morală, pornită din convingerea că lumea celor bogați este totodată a celor buni și înalți; Nitti nu este un cinic, un Rastignac, un Julien Sorel, ci un naiv format de abstracțiunile filozofice. Condamnîndu-l, Svevo condamnă pe de o parte ignoranța lumii reale, deci naivitatea oricît de autentică și, pe de altă parte, insensibilitatea morală; ignoranți și amăgiți sînt cei care se hrănesc din false idealuri, ca Nitti, iar insensibili și răi sînt cei care au totul, bogăție și onoruri materiale. Romanul lui Svevo condamnă romantismul tardiv și nociv al lui Nitti, și totodată duritatea orgolioasă a Annettei și disprețul de castă al lui Maller.

Romanul unei înfrîngerii individuale avea deci o dimensiune socială: el caracteriza o lume pe care autorul o cunoștea îndeaproape, și putem măsura maturitatea operei lui Svevo numai dacă o comparăm cu ceea ce dăduse pînă la acea dată romanul verist în prezentarea aceleiași lumi. Pirandello, în nuvele, îi înfățișează pe micii funcționari drept ființe libere; caricatura sau schema, care amintește pe Maupassant, înlătură analiza în adîncime; micul funcționar al lui Svevo nu descinde din Maupassant; amărăciunea lui este necruțătoare, nu sentimentală, iar autorul îl judecă și îl condamnă, nu îl compătimește. Svevo își dovedea superioritatea prin această analiză lucidă și consecventă.

Senilitate, al doilea roman al lui Svevo, apare în 1898 în ziarul *L'Indipendente* și, simultan, la editura Vram din Trieste, tiparul fiind plătit de autor. Cîteva capitole fuseseră scrise cu șase ani înainte, fiind destinate să pregătească « educația Angiolinei », protagonista povestirii, pe numele ei adevărat Giuseppine Zergal, o tînră din mediul popular al orașului, ajunsă mai tîrziu călăreată de circ¹. Nimeni nu a semnalat apariția acestei opere; citită cîțiva ani mai tîrziu, în 1909, de Joyce care o admiră, trimisă mult mai tîrziu, în 1924, lui Crémieux și Valéry Larbaud și apărută în fine în a doua ediție în 1927, este socotită de Eugenio Montale, cel care descoperise cel dintîi « ardoarea de adevăr uman » din opera lui Svevo, drept cel mai bun roman al acestuia, Titlul de data aceasta a surprins, pentru că Emilio Brentani, personajul central, este un bărbat în pragul maturității, de 35 de ani. « Senilitate », exact tradus « bătrînețe », nu indică însă aici o vîrstă biologică; Svevo va spune mai tîrziu că adevărata bătrînețe nu se manifestă prin exuberanța sau excesul în dragoste pe care l-a atribuit personajului²; a păstrat totuși titlul original pentru că « bătrînețea » lui Brentani era un fapt psihologic, și ea definea personajul. Literat prin vocație, dar fără a mai scrie de multă vreme, funcționar la o mică societate de asigurări, Emilio Brentani amintește schematic pe tînărul Svevo. Personajului său, autorul îi atribuie însă aventura neobișnuită a unei iubiri în care este trădat fără încetare și la care totuși multă vreme nu

¹ L. V. Svevo, *Vita di mio marito*, ed. cit., 47.

² Italo Svevo, *Senilità*, prefață la ed. a II-a, Milano, Corbaccio, 1938, p. 5.

renunță, pentru că socotește minciună tot ceea ce i se spune, și preferă adevărului, iluzia de a fi iubit. Angiolina nu este la prima ei aventură, și, încurajată de părinți în abilitățile prefăcătoriei, îi întreține din câștigul ei; cu o calculată candoare, ea îl înșală pe Brentani continuându-și celelalte legături. Acțiunea romanului este susținută aproape exclusiv de aceste două personaje; dar dincolo de fiecare dintre ele există lumea din care ei vin și pe care Svevo o indică prin puține personaje caracteristice: sora și prietenul lui Brentani, părinții Angiolinei. Cele două medii contrastante, al micii burghezii intelectuale și al unui subproletariat de oraș comercial, comunică între ele prin legătura de dragoste pasionată din partea lui Brentani, mincinoasă din partea Angiolinei.

Sînt la Brentani trăsăturile ratatului conștient, și aceasta înseamnă « bătrînețea » lui: « La 35 de ani își regăsea în suflet rîvna nesatisfăcută de plăceri și de iubire, și amărăciunea de a nu se fi bucurat de ele. . . »¹; fusese, mulți ani înainte, un literat promițător, al cărui roman fusese lăudat de ziarele locale; pe urmă, nu mai scrisese « din inerție, nu din neîncredere »; acum, conștient « de nulitatea propriei opere », trăia în așteptarea evenimentului care să-i marcheze existența: arta, norocul, succesul. Se va arunca în aventura de dragoste încredințat că era așteptată și marea ocazie a vieții lui. Ficțiunea ei o întreține interesat Angiolina, dar tot atât de interesat și el: ea își extrage de aci mijloacele de existență pentru ea și părinții ei, pe cînd el găsește în iluzie bucuria mult așteptată, evenimentul. Personajul produce milă și dispreț; milă pentru că despărțirea la care este în sfîrșit constrîns este pentru el sfîrșitul definitiv, este bătrînețea; dispreț, pentru că în egoismul lui inconștient prilejuiește indirect boala și nenorocirea surorii lui. Svevo a pus în acest personaj trăsătura comună lui și altor personaje ale operei lui: teama de mediocritate și de ratare. Alfonso Nitti prevenea această teamă printr-o inițială, naivă și școlărească încredere în posibilitățile sale de muncă: el era școlarul silitor, nu îngîmfat dar nici atins de îndoieli, pînă ce origolul și disprețul Annettel îl doboară; rezolvarea tragică a existenței lui este efectul unui șoc; el descoperă pe neașteptate iluzia în care trăise, și se pedepsește pentru această amăgire. Brentani, în schimb, trăiește obsedat în mod obscur de mediocritatea care îl pîndește; succesul primei lui cărți îi permite să aibă încredere în el, totuși nu continuă să scrie: inerția este o frînă mai profundă decît neîncrederea; pe aceasta o poți combate prin sofisme, dar cealaltă se instalează în tine și te paralizează; în dragostea pentru Angiolina., Brentani se prefacă față de el însuși, pentru a se elibera de obsesia mediocrității; vrea să-și dovedească sieși că este capabil de a inspira o mare iubire; va dovedi astfel că nu el este cel mediocru, nu el poartă răspunderea existenței sale goale de pînă atunci, ci împrejurările, condițiile². Brentani va supraviețui ficțiunii, păstrînd din acea aventură sentimentul unei iremediabile amărăciuni; șocul descoperirii nu îl ucide însă, cum este cazul lui Nitti, și cum este acela al Amaliei, sora lui; se salvează din mediocritate numai aceștia doi, care, atingînd deplina conștiință a propriei lor incapacități, se rup brusc de ei înșiși, prin moarte sau nebunie.

Fondul social al dramei este indicat în trăsăturile lui esențiale: inerția lui Brentani reflectă inerția unei categorii sociale; este mica burghezie intelectuală care sau se cheltuieste zgomotos și gratuit ca prietenul lui Brentani, sculptorul Balli, « sceptic și rebel », în care contemporanii l-au recunoscut ușor pe sculptorul renumit la acea dată, Veruda³ sau își consumă existența mediocru, uneoricu izbucniri false de elanuri și generozități ca tristul Brentani. Abulia și ratarea lui indică impasul tuturor celor din categoria lui; bunele intenții și avînturile întîmplătoare nu sînt suficiente pentru a-i salva.

¹ Ibidem, p. 5.

² Cf. A. Leone de Castris, op. cit., p. 128, și Alberto Consiglio, Italo Svevo, in *Antologia di Solaria*, ed. Wit., pp. 149-150.

³ Italo Svevo, *Profilo autobiografico*, in op. cit., p. 212

Cîteva pagini ale romanului aduc aici o lămurire prețioasă. Svevo vorbește la un moment dat despre socialismul de tinerețe al eroului său, care susținuse ideile respective desigur fără a mișca vreodată un deget pentru înfăptuirea lor¹, și care acum privea nostalgic și acest semn al tinereții lui trecute. La un moment dat, cînd ficțiunea dragostei este pentru el mai puternică decît oricînd, își construiește și o explicație, evident falsă, a greutăților acestei iubiri, și vede în socialism posibilitatea salvării: Angiolina nu putea să fie numai a lui pentru că prejudecățile sociale îl împiedicau de a o lua de soție, iar ea, fiind săracă, trebuia totuși să se vîndă pentru a trăi; într-o societate altfel construită, adică socialistă, prejudecățile nu ar fi existat, și ea ar fi putut deveni îndată soția lui². Expunerea pe care l-o face Angiolinei, vorbindu-i de lupta actuală dintre bogați și săraci și de lumea viitoare, a muncii și a egalității, caracterizează încă o dată, în acest context, mediocritatea personajului care nu-și vede propria mediocritate și își scuza lășitatea prezentă așteptînd ca socialismul să fie instaurat de alții, iar el să poată atunci să devină cînstit față de Angiolina. Nu socialismul este aici ironizat, ci folosirea ideilor lui de către oameni mediocri și lăși; lumea paradisiacă a viitorului apare, în acest context, ridiculă pentru că numai un interes propriu și meschin îi impune lui Brentani imaginea ei salvatoare; mediocritatea lui se dovedește în această folosire a ideilor pentru nevoile proprii, căci Brentani își așteaptă demnitatea și fericirea de la cea nouă orînduire a lumii pe care el de pe acum ar fi putut s-o pregătească impunînd propriei sale vieți de azi demnitate și curaj. Această deformare a socialismului apare proprie intelectualului micli burghezii, și Svevo a știut să-și caracterizeze personajul și pe această latură. Angiolina, la rîndul ei, nu este receptivă față de ideile socialismului, și la expunerea înflăcărată a lui Brentani, ea reacționează prin întrebări precise, de ordin practic, declarînd la sfîrșit că nu așteaptă nici o fericire de la socialism (« Dacă totul va fi împărțit, nimeni nu o să aibă nimic ») și că muncitorii de altfel nu merită o viață mai bună pentru că sînt « niște indivioși, niște leneși »³: « Fiica poporului ținea cu bogații », gîndește, ascultînd-o, Brentani și evident greșește, pentru că Angiolina, își revendică dreptul la fericire altfel decît prin muncă onestă, și din lumea ei de mici meșteșugari ea evadează prin minciună. Este și ea o mediocră, și, pe alt plan, la fel de lășă în existența ei ca și Brentani.

Romanul este, prin aceasta, mărturia unei profunde amărăciuni. În ultimele pagini, Brentani, rămas singur, nu renunță la ficțiunea în care trăise, și păstrînd-o în amintire, o folosește pentru a înrupe în ea și speranțele viitorului: Angiolina rămîne pentru el atît de pură și de perfectă încît dobîndește atribute noi; devine pentru el un simbol care vestește lumea viitoare a socialismului; și arătînd această nouă maltratare a ideilor, Svevo reușește să definească încă o dată mediocritatea fără speranță și fără iertare a personajului.

La primirea cărții, Paul Heyse îi răspunsese lui Svevo exprimîndu-și aprecierea pentru arta lui de analiză psihologică, și rezerva față de subiectul « atît de respingător », adăugînd: « Este oare viața atît de săracă în probleme de pasiune, în naturi puternice și sănătoase, încît poetul să trebuie să-și caute subiectele de preferință în întîmplări patologice? »⁴ Obiecția era a unui moralist în artă, nu a unui critic literar; sau era a unui clasicist, pentru care obiectul artei trebuie să fie numai frumosul. Svevo însă

¹ Italo Svevo, *Senilita*, ed. cit., p. 52. Pentru atitudinea politică a lui Svevo, cf. observația soției sale Livia Veneziani Svevo, în *Vita di mio marito* (ed. cit., p. 146) arătînd că scriitorul nu s-a ocupat de politică decît « ca observator curios », ușor sceptic: pentru ideea sa asupra socialismului, « puțin obscură sau chiar ambiguă », cf. Bruno Maier, Un racconto poco noto di Italo Svevo, în « *Rassegna della letteratura italiana* », nr. 3—4/1957.

² Italo Svevo, *Senilita*, ed. cit., p. 170.

³ Ibidem, p. 170.

⁴ L. V. Svevo, *Vita di mio marito*, ed. cit., p. 48.

înfățișa o lume neplăcută, aproape jenantă, pentru că era lumea cititorilor lui; o arăta lipsită de curaj și deci de sinceritate; nu admira, dintre personajele lui, decât pe cei capabili de aceste două trăsături, pe Nitti, când se sinucide, pe Amalia care se salvează pedepsindu-se la rîndul ei în boală. Ceva din propria lui hotărîre de viață se explică poate în lumina acestel judecăți a personajelor lui: pentru a fi sincer cu el însuși, și deci cînstit față de ceilalți, s-a resemnat a fi un industriaș pentru că prin căsătoria pe care o făcuse, consimțise implicit la aceasta. Surprindem în opera lui reflexul unei profunde și intransigente corectitudinii morale care îl obligă să dezvăluie pînă la capăt amestecul de lașitate și iluzie care constituie existența nemărturisită a personajelor lui. Din nou, originalitatea lui Svevo față de contemporanii săi era evidentă: nimeni, pînă la acea dată, nu dăduse o imagine atît de lipsită de iluzii a micii burghezii. Cînd D'Annunzio zugrăvește, în *Giovanni Episcopo*, personaje din aceeași lume, aventura de dragoste duce la crimă; micile personaje din nuvelele lui Pirandello sau ale lui Panzini sînt hilare și sentimentale; Svevo pătrunde în adîncime, arată mecanismul de lașitate și teamă, grefat pe o esențială mediocritate, și nu atribuie eroilor lui nici izbucnirea de ură care poate genera crima; pe cei mai buni, doar, îi salvează de la dispreț obligîndu-i să moară. Sîntem într-o lume cenușie în care gesturile mari ascund o minciună mai mult sau mai puțin conștientă. La sfîrșitul secolului, în Italia, erau prea puțini aceia care să fi ajuns la această stare de dezamăgire lucidă și lipsită de patetism; Svevo era evident singur și neînțeles. Maturizată de experiența războiului, această viziune întunecată a lumii avea să revină, în *Conștiința lui Zeno*; dar aici, tehnica nouă a narațiunii se conformează trăirii lui, este expresia ei nemediată. În contrast cu consistența compactă a romanelor de tip tradițional, romanul acesta se prezenta la prima vedere, ca un joc spiritual și inteligent, lipsit de fiorul tragic al compasiunii și solidarității umane prezente în *Una vita*; se adăuga la aceasta, pentru a facilita succesul, tentația apropierii de opera lui Proust. Citind primele romane ale lui Svevo, înțelegem că alegerea unei tehnici anumite corespunde unei necesități, că ea reflectă o concepție, dar constatăm totodată că drumul care duce la această concepție nu este cu necesitate același, că experiența de viață care impune o concepție egală asupra ei diferă de la un creator la altul: Svevo pornește de la viziunea amară a unei lumi reduse la platitudine; Proust dirijează cu bagheta sa o lume somptuoasă și pentru cei mai mulți inaccesibilă; la Svevo, viziunea amară se rezolvă în viziunea absurdului comic și a tragicului final; la Proust, dincolo de strălucirea saloanelor, sînt pasiunile care consumă și ucid; în ambele cazuri, omenirea apare tristă și demnă de milă. Tehnica narațiunii, egală la un moment dat la ambii scriitori, corespunde unor concluzii egale rezultate din cunoașterea vieții în planuri diferite, a lumii cenușii a lui Svevo, a lumii strălucitoare a lui Proust.

GALLIMARD

la

BUCUREȘTI

FONDATORUL casei de editură pariziene Gallimard, tatăl actualului proprietar și director, a fost întrebat cândva de ce a ținut să creeze tocmai o astfel de întreprindere. Răspunsul: « Ca să-mi pot alcătui o bibliotecă ». Ceea ce înseamnă că la baza ei a stat, de la început, o concepție de structură bine definită, o intenție intelectuală nu mai puțin importantă decât cea materială. Presupunând că tocmai aceasta asigură continuitatea unui succes devenit celebru în întreaga lume, am ținut să avem confirmarea chiar de la Claude Gallimard care, la invitația Uniunii Scriitorilor, a făcut o vizită în țara noastră, împreună cu colaboratorul său François Erval, directorul uneia dintre cele mai importante colecții ale editurii, colecția *Idées*.

CLAUDE GALLIMARD: Ce este caracteristic casei noastre de editură? Literatura. Oricum, nimeni n-ar putea afirma contrariul. Dar literatura este un fenomen foarte vast și, dacă mă gândesc bine, cred că multă vreme caracteristica editurii noastre a fost poezia, căutarea poeziei, continuarea acțiunii de promovare a poeziei pe care a reprezentat-o *Mercure de France*. De atunci încoace am publicat mulți poeți și sîntem poate, ba cu siguranță chiar, principala editură franceză care publică poezie. Desigur, mulți alți editori publică de asemeni poezie, dar noi sîntem dintre aceia, mai puțin numeroși, care o caută în mod constant. Publicăm în medie două cărți de poezie pe lună. Pentru o țară ca Franța e mult.

Mai avem și alte puncte de interes: romanul și esul. Și de cîțiva ani încoace, alături de preocupările noastre literare, s-a dezvoltat preocuparea pentru științele umane. Avem acum o secție pentru științele umane, care erau prezentate la noi și mai înainte, dar nu prea sistematic. Am căutat să dăm acestei preocupări un caracter sistematic, care de altfel, corespunde unei aspirații, unei necesități resimțite în țară. Cel puțin aceasta este, după cîte știu, convingerea lui François Erval, care conduce colecția *Idées*. Cu toții am dorit să conferim o mai mare popularitate eseului în Franța și să umplem astfel un gol: practic, nu exista o colecție accesibilă a cărții de idei, o « carte de buzunar » a acestui domeniu. Tocmai de aceea am și ales acest titlu: *Idei*. Este principalul instrument prin care putem contribui la dezvoltarea vieții ideilor, la circulația lor.

FRANÇOIS ERVAL: Cred că există acum în Franța un public, alcătuit mai ales din studenți (căci avem enorm de mulți studenți, mult mai mulți decât în alte țări occidentale), care vrea să se informeze. Desigur, sînt mai multe nivele

de cerințe. Le oferim în primul rînd cărți de informare filozofică, sociologică, psihologică — în colecția *Idées* care este foarte ieftină și, în al doilea rînd, o colecție de *științe umane*, în care sînt publicate studii originale, uneori dificile, ca de pildă studiile de etnografie — prin definiție adresate unui public restrîns. Avem însă mereu surprize cu aceste cărți. Astfel, o carte de lingvistică, din colecția *Sciences humaines*, a avut un mare succes. A fost retipărită de două sau de trei ori. Tot în colecția *Idées*, cărți așa zis dificile au avut mult succes la public. Iată deci că nu cărțile facile au succes. Oamenii caută informația globală.

GALLIMARD — Am avut surprize asemănătoare cu scriitori români de limbă franceză, ca Mircea Elide și Emil Cioran. Ezitasem înainte de a-i publica, deoarece considerăm că sînt scriitori dificili, dar în cele din urmă cărțile lor au avut un succes real, și mai mare decît al anumitor cărți de imediată actualitate, pentru diverse categorii de public.

G. D. — *Există metode valabile de investigare a succesului posibil al unei cărți, înainte de a publica?*

GALLIMARD: Nu. Și practic vorbind, nici nu ne preocupăm chiar atît de mult de succesul comercial al unei cărți cînd ne hotărîm dacă s-o publicăm sau nu. Avem, evident, și colecții făcute pentru scopuri comerciale. De pildă romanele polițiste, care asigură un anumit succes. Ele ne permit să finanțăm cărți care poate sau nu se vor vinde. E un fel de sistem de compensare, necesar. De altfel, se observă adesea că tocmai acele cărți de calitate pe care a trebuit să le susținem la început din vînzarea altora sînt acelea care de-a lungul anilor ne aduc mari succese, permițîndu-ne la rîndul lor să favorizăm autori noi, tineri scriitori.

G. D. — *Cum îi găsiți, cum îi selectați și îi lansați pe noii autori?*

GALLIMARD: Lansarea nu comportă nici un secret. De găsit îi găsim citind foarte mult. Primim vreo două sau trei mii de manuscrise într-un an. Reținem două sau trei dintr-o mie, ceea ce e foarte puțin. Dar primim destule manuscrise selectate de proprii noștri autori. Acești autori ai casei ne recrutează alții noi. Multă vreme Albert Camus era acela care ne aducea cărți ale unor debutanți. Sartre ne trimite mereu, Simone de Beauvoir ne trimite și ea. *Străinul* lui Camus ne-a fost trimis de André Malraux în timpul războiului. Păstrez și acum o scrisoare a lui Malraux, scrisă pe o carte poștală interzonală, purtînd stampila cenzurii germane. Pe ea — doar cîteva cuvinte: « Iată un tînăr autor care merită atenție. Va scrie fără îndoială lucruri foarte interesante ». Și Jean Paulhan avea, prin *La Nouvelle Revue Française*, un mijloc de recrutare a multor tineri autori. La fel Sartre, prin *Les Temps Modernes*; și revista NRF recrutează astăzi mulți poeți.

G. D. — *Colecțiile dv. dovedesc o mare diversitate de preocupări. Și totuși, citind unele din cărțile pe care le editați, consultînd cataloagele pe care ni le trimiteți și buletinul critic al cărții, publicat de « Asociația pentru difuzarea gîndirii franceze », observăm o anume unitate. Cum se asigură această unitate?*

GALLIMARD: Aș spune că există un criteriu fundamental — de calitate artistică, să spunem, chiar dacă această expresie este destul de compromisă în Franța din cauza decepțiilor pe care le-a adus. Pentru noi ea înseamnă claritate a scriiturii, o claritate artistică. Desigur, nu cerem neapărat calitate artistică unui document, dar e cert că n-am publica o carte-document prost scrisă. Știți că avem o colecție de « documente » care se numește *Témoins*, în care am publicat de pildă ancheta lui Oscar Lewis despre viața portoricănilor, după succesul răsunător al primei sale cărți, despre viața mexicanilor.

G. D. — *Copii lui Sanchez.*

GALLIMARD: Exact. Sînt mai mult decît simple investigații de gazetar, Oscar Lewis nefiind numai un analist obișnuit curent, ci un scriitor.

G. D. — *Contestat de numeroși critici.*

GALLIMARD: Pe nedrept, vă asigur.

ERVAL: Aș vrea să adaug ceva la ceea ce a spus Claude Gallimard cu privire la unitate. Cred că echipa editurii noastre este alcătuită din oameni caracterizați de cel puțin o trăsătură comună: interesul pentru ceea ce e nou, căutarea a ceea ce poate fi nou. Se manifestă la noi un fel de simpatie pentru căutări, pentru experimente. Ceea ce nu înseamnă că preluăm toate experimentele, căci există și experimente foarte proaste. Dar privim cu o deosebită simpatie pe un scriitor care caută ceva, chiar dacă ceea ce a scris nu e perfect. Deoarece este mult mai greu să scrii un bun roman experimental care nu-i absolut perfect decît un roman clasic perfect.

G. D. — *Vreți să citați cîteva exemple de reușite în acest sens?*

ERVAL: Cred că reușitele se manifestă încă de la început. André Gide era un scriitor experimental în 1910. Kafka era un scriitor experimental în 1925. Faulkner făcea literatură experimentală în 1925. Toți au devenit clasici în cele din urmă. Se poate spune că pentru scriitorii buni clasicismul vine abia peste un sfert de secol.

GALLIMARD: Reușita unui experiment depinde și de măsura în care ea răspunde unei preocupări mai vaste în public, în țară sau în lume. Un exemplu care poate să vă amuze: Raymond Queneau se interesa foarte acut, acum vreo opt luni, de un manuscris primit prin poștă de la un « provo » olandez care se numește Veinegen. Am ezitat: mi-am spus că prea are de toate cartea asta, că e prost făcută. Dar n-am putut să nu recunoaștem că are un ton al ei, și că de fapt e interesantă. Așa că am publicat cartea lui Veinegen care trata despre știința de a trăi pentru uzul tinerei generații. Și apoi au avut loc evenimentele din mai-iunie: Veinegen a devenit un fel de ideolog al unei părți din grupările studențești, în asemenea măsură încît puteau fi văzute citate din Veinegen pe pereții Sorbonei. Și astăzi cartea lui continuă să fie citită. Și nu numai pentru că e o modă, dar pentru că are și unele formule artistic interesante în exprimarea ideilor. El este, de pildă, creatorul formulei « nu vrem să murim de foame, dar nici de plictiseală nu vrem să murim ». Cît despre noi, noi nu l-am publicat pentru că era la modă: l-am tipărit cu o jumătate de an înainte...

G.D. — *Aveți în vedere vreo colecție nouă?*

GALLIMARD: Pregătim o colecție științifică de buzunar. Un elev și prieten al lui Jean Rostand, un om tînăr, pe nume Ribacq va fi directorul acestei colecții pe care avem de gînd s-o numim *Recherches* și care va avea ca obiectiv ceea ce va fi nou în domeniul științei fără a face vulgarizare, dar nici studii teoretice la nivelul de înaltă specializare.

ERVAL: E un om remarcabil acest Ribacq. Fost ziarist, acum profesor, e la curent cu tot ce ține de știință. A publicat în colecția lui Jean Rostand o uriașă carte de matematică, recent tipărită.

G.D. — *Cîndva, spuneai, Malraux vi-l semnala pe Camus. Pe cine ați semnalat dvs. ca editor, azi, dintre speranțele literaturii franceze?*

ERVAL: Printre tinerii care au mai puțin de 30 de ani, Le Clézio este azi speranța cea mai sigură. Există întotdeauna generații care reprezintă, rînd pe rînd, speranța, confirmarea speranței și confirmarea confirmării. Din generația sub 30 de ani, Le Clézio este singurul care s-a impus cît de cît. Este cel mai limpede, cel mai bun stilist, spiritul cel mai original. Dar aș vrea să vă atrag atenția și asupra unui scriitor mai puțin cunoscut, care se numește Roger Borderie și care este fără îndoială o

mare speranță. Apoi, unii scriitori de patruzeci de ani, generația lui Michel Butor, a noului roman.

GALLIMARD: Sînt și mari scriitori, care nu mai sînt tineri, dar care încă n-au cunoscut celebritatea, cum e cazul lui Henri Michaux sau al lui Michel Leiris, talente considerabile. Dar, la urma urmei, la vîrsta lui Michaux (născut în 1889 — n.r.), Claudel încă nu era cunoscut în Franța: *l'Annonce faite a Marie* nu se vînduse decît în 2000 de exemplare pînă la 1940, adică în 25 de ani de la apariție. Or, Michaux astăzi, deși nu e cunoscut decît într-un mediu restrîns, este totuși un foarte mare poet. Mai sînt și alți poeți remarcabili — cum e Jabert, care nu mai e chiar tînăr. . .

ERVAL: Are 42 de ani.

GALLIMARD: Mai e apoi un poet care îmi place foarte mult și care mi-e și bun prieten: Jean Grosjean, prieten și cu André Malraux. Știți, e ceva foarte original în această prietenie. Malraux e, cum îl știți, un întreg univers uman și intelectual, o cultură de mare subtilitate, un gînditor rafinat, un mare cunoscător al artelor; — Grosjean este omul cel mai simplu cu putință. Pînă nu de mult trăia cu soția și copilul într-o casă de țară, în care n-aveau nici măcar lumină electrică. Acum locuiește în cartierul Lanterne, aproape de Versailles, alături de Malraux. Lucrează în redacție la *Nouvelle Revue Française*, face parte din comitetul nostru de lectură, începe să aibă ceea ce se cheamă « o situație ». E un om de vîrsta mea.

ERVAL: Printre tineri mai trebuie să semnalăm pe cineva: Jacques Roubaux, care este de asemenea o foarte mare speranță. A publicat un volum de poezii. Lectură desigur dificilă, o poezie cam maetmatică. Dar e unul din acei scriitori despre care se va auzi pretutindeni. Lumea întregă va afla de Jacques Roubaux, veți vedea.

GALLIMARD: Da, e și părerea lui Aragon. Printre esești merită atenție Belour. A scris un remarcabil studiu despre Michaux.

ERVAL: Îmi place foarte mult și mie. Studiul lui e tot ce s-a scris mai bun despre Michaux. Belour e un băiat tînăr, are vreo treizeci de ani, dar pare de opt-sprezece.

GALLIMARD: Pretutindeni, în toate genurile, se observă o mișcare, pretutindeni apare ceva nou. E greu să identifici perspective certe. Cînd cineva a ajuns la treizeci de ani și a scris o carte sau chiar două cărți — aceasta este o carieră. Dar uneori poate urma o decepție. În orice caz e nevoie de răbdare, trebuie să știi să aștepti. Vorbesc din punctul nostru de vedere. Un exemplu: canadianul Ducharme, de care toți am fost impresionați, n-a mai scris nimic. Am fost la el, la Montréal. E parcă întruchiparea romancierului izolat și solitar. Lucrează într-o întreprindere pentru importul portocalelor și l-am găsit descărcînd fructele dintr-un vapor. Are o mașină de scris și o motocicletă veche, mai nimic în rest. Dar trebuie să ținem seama că mai e timp. Trebuie să așteptăm. Poate va mai urma o carte. Abia atunci vom putea ști ce poate cu adevărat.

Interesul constă tocmai în existența multor asemenea izolați.

ERVAL: Aș spune mai degrabă singurateci. Știți, în Franța ne-am obișnuit cu existența multor școli literare. Școala romantică, școala realistă, cea naturalistă, suprarrealismul, apoi au venit existențialismul, noul roman. Acum nu există școală. Dacă acești băieți tineri ar face o școală Roubaux sau o școală la Clézio etc, ar deveni brusc mai bine cunoscuți. Așa însă, trebuie să așteptăm să se maturizeze ei înșiși, lipsindu-le cumva suportul colectiv. E un fapt nou în Franța. Dar se poate ca mîine să fie altfel. Dacă se întîmplă să scrie cineva un manifest, atunci poate apărea și o școală.

GALLIMARD: Am încercat să-i fac pe tinerii cei mai promițători să se întîlnească. Odată am aflat, de pildă, că Ducharme, canadianul, pleacă în Mexic. Le

Clézio era și el în Mexic. Știam că amîndoi doresc să se întâlnească. Am trimis fiecăruia din ei adresa mexicană a celuilalt. Dar sînt amîndoi într-atîta cu capul în nori, încît n-au reușit să se găsească. Își scriu o grămadă de scrisori.

ERVAL: Adevărul e că dacă azi corespondența lui Gide și Du Gard cunoaște un atît de mare succes, n-ar fi exclus ca într-un viitor oarecare să vedem publicîndu-se schimbul de scrisori dintre Ducharme și Le Clézio. Și cred că ar merita efortul.

G.D. — *Considerați că o carte de mare succes, un best-seller, poate fi un fenomen remarcabil din punct de vedere sociologic, sau credeți că best-seller-ul este un pseudofenomen, ceva care se « fabrică ».*

GALLIMARD: Nu, nu cred că se poate fabrica un best-seller. După apariție, însă, o carte poate fi transformată, « prelucrată », în best-seller de către o anumită presă. E de observat ceva destul de curios: best-seller-urile americane n-au nicio dată succes în Franța. E o regulă și, bineînțeles, există și excepția care o confirmă: *Pe aripile vîntului*, romanul Margarettei Mitchell, care a avut enorm de mulți cititori la noi. Dar, în general, nu romanele sînt cele mai frecvente best-sellers. De cele mai multe ori e vorba de o carte-document, un document de actualitate a cărui temă coincide cu un curent de opinie, cu o circumstanță, și ale cărei însușiri sînt foarte adesea exterioare calității literare. Ar fi poate de făcut un studiu sociologic despre best-seller. Uneori o asemenea carte are calități literare și best-seller nu înseamnă neapărat o carte care nu e bună. Dar rareori un best-seller e o carte bună adevărat. În orice caz, din punct de vedere editorial, cred că trebuie evitată căutarea cu orice preț a cărții best-seller, deoarece aceasta poate duce la mari greșeli. Pentru editori poate fi o experiență prea scumpă, foarte înșelătoare. Există multe exemple de eșec. Americanii au contat mult pe faptul că vor avea, și în Europa, mare succes cu volumul lui Manchester despre așassinarea lui Kennedy, dar s-au înșelat, cel puțin în ce privește piața franceză. Și *Memoriile lui Chaplin*, cumpărate cu bani grei de confrăți de-ai noștri, au constituit o decepție. Ne fuseseră oferite și nouă, dar am prevăzut că nu e ceva extraordinar. Am avut însă și cazul unui best-seller care ne-a costat foarte ieftin și care s-a vîndut extrem de bine: *Spionul care venea din frig* al lui John Le Caré. Dar a doua carte a acestui scriitor, pentru care agentul său literar american ne-a cerut uriașe drepturi de autor, nu ne-a convins. Din nou s-a dovedit că am avut dreptate: cartea nu s-a prea vîndut. Iată deci că nu se poate fabrica un best-seller.

ERVAL: Nici presa n-are cu adevărat puterea de a transforma o carte în best-seller. Poate să-i asigure un plus de succes dar nu o soartă excepțională. Best-sellers au existat și înainte de « a patra putere », care este presa: în secolul al nouăsprezecelea și chiar în veacul al optesprezecelea. Cărțile lui Sade erau best-sellers, ale lui Hugo tot best-sellers erau la fel cu ale unor autori pe care azi nu-i cunoaștem. Am văzut statistici din 1880: scriitorii despre care noi nici nu am auzit plăceau atunci enorm unui anumit public. Cred că best-seller-ul este o chestiune de gust.

GALLIMARD: Și totuși presa are un anume rol în această privință. Nu presa literară ci aceea de ecouri, presa de scandal, care amplifică elemente biografice și de existență cotidiană a scriitorilor, transformîndu-i într-un fel de vedete de cinema. Cît despre determinanta care este gustul publicului, aceasta acționează mai ales asupra unei categorii de best-sellers, cum sînt operele lui Saint-Exupéry. După părerea mea, un Henri Michaux este superior lui Saint-Exupéry. Dar autorul *Zborului de noapte* a cucerit un public și continuă să cucerească mereu alți cititori, așa încît operele lui trebuie reeditate din timp în timp, fără ca publicitatea să aibă vreun rol în aceasta.

G.D. — *Care sînt totuși relațiile între editură și presă?*

GALLIMARD: François Erval poate mai bine decât mine să vă vorbească despre aceste relații.

G.D. — *Pentru că reprezintă în același timp și editura și presa?*

GALLIMARD: Da, François Erval fiind și director, împreună cu Maurice Nadeau, al revistei *La Quinzaine littéraire*.

ERVAL: Serviciul de presă al editurii este alcătuit din câteva persoane, mai ales tinere femei, care asigură legătura cu ziaristii. Unele îi informează în legătură cu romanele franceze, altele cu cele străine, altcineva e specializat în eseu ș.a.m.d. E mai mult o datorie ce trebuie să fie îndeplinită. În rest, opiniile rămân diverse. Îi spui unui critic că romanul cutare e foarte bun, dar dacă lui nu-i place, ce poți să faci? Adesea, reacția publicului este alta decât a criticii. Se întâmplă ca uneori critica să nu se fi arătat interesată de o carte, dar publicul să-i facă o primire foarte bună. Serviciul de presă al editurilor are însă un rol foarte important la noi în Franța, în a atrage atenția ziaristilor asupra scriitorilor din alte țări. E o muncă de detaliu, dar foarte importantă.

GALLIMARD: Nu vreau să vorbesc Franța de rău, dar trebuie să vă spun că cititorii francezi sînt cam xenofobi. E foarte jenant pentru noi. Și nu putem lăsa ca cititorul să nu știe că în lumea de azi literatura este, și nu poate fi altfel, decât din ce în ce mai universală. Or, presa e foarte închisă în general față de literatura din alte țări. Multe reviste se ocupă pe spații ample și insistenț de romane franceze de experiment, ceea ce e desigur îmbucurător, dar neglijează scrieri de mare valoare ale unor scriitori străini, germani, cehoslovaci, români, unguri sau japonezi. Pentru ca să se vorbească de Michima, de pildă, care e un scriitor japonez de calitate, a trebuit să așteptăm, zece ani. Pentru ca să se vorbească de Borges, argentinianul, tot vreo zece au trebuit să treacă. Insist asupra acestui fapt deoarece cred că unul din rolurile cele mai importante ale editorului și ziaristului este să ia seama la literatura din alte țări, la o literatură forțamente universală. Or, acest rol nu este încă bine îndeplinit de editurile franceze, deși avem editori buni. Mai ales cu Editions du Seuil ne întâlnim în această preocupare de a găsi și publica cele mai bune cărți străine. De altfel, cred că un merit deosebit are *La Quinzaine littéraire* prin receptivitatea ei pentru literatura străină. E una din puținele reviste literare franceze care manifestă o asemenea deschidere la ceea ce ne oferă alte literaturi.

G. D. — *Puteți semna ceva cu totul deosebit din ceea ce veți publica în viitorul apropiat?*

GALLIMARD: Da, în cadrul colecției condusă de Georges Lambrichs, *Le Chemin*, în care au fost publicate *Le Clézio*, *Borderie*, *Mandiargues*, *Belour*, etc. Lambrichs face acum mult caz de o tînără de 25 de ani, care se numește Dominique Proig și care a scris un roman narabil, romanul unei femei care-și deapănă în gînd propria-i viață. Lambrichs e sigur că a descoperit o scriitoare la fel de valoroasă ca *Le Clézio*¹.

G. D. — *Sînteți pentru prima oară în România. Ce impresie vă face contactul cu țara noastră?*

GALLIMARD: Chiar ieri vorbeam cu François Erval și ne spuneam că este un contact puțin obișnuit. Am găsit aici o populație deschisă, directă, caldă. Poate nu noi sîntem cei care s-o putem numi meridională, dar așa este, primitoare, sociabilă, interesată de tot și de toate. O țară care pare să trăiască fără să-și pună aceleași probleme pe care le avem noi în Franța, dar de care ne-am apropiat extraordinar de mult în cele câteva zile petrecute aici. Felul în care am fost întîmpinați este excepțional față de primirea ce ni se face în alte țări.

GABRIELA DOLGU

¹ Între timp romanul a și apărut.

Valori românești în arta bizantină

Byzantine Tradition in Church Embroidery, adică *Tradiția bizantină în broderia religioasă*, este titlul celei mai importante cărți, mai bine scrisă, mai logic compusă, mai plină de informații interesându-ne îndeaproape, pe care am citit-o în ultimul timp. Autoarea ei, Pauline Johnstone, este soția unui fost director adjunct al lui British Council, adică a acelei renumite instituții englezești, care ține legătura cu toate țările străine, și pe care l-am cunoscut, cu care am colaborat chiar, cu ani în urmă, când eram secretar al Comisiei internaționale de cooperare intelectuală, a Ligii Națiunilor.

Doamna Johnstone nu este o specialistă în sensul strîmt al cuvîntului. Ca de multe ori la englezi, tot ceea ce cunoaște doamna Johnstone — și, după o lectură amănunțită, impresia mea este că ea cunoaște tot ce trebuie — și întreaga sa formație de bizantologistă a ieșit, nu din dorința de a-și face o profesie în acest sens, ci din dragoste, din interes și din pasiune pentru strălucita civilizație care a stăpînit Europa orientală, o parte din Asia și din Africa, peste 1000 de ani. Ca și în cazul lui Ruskin, Kenneth Clark și alții alți englezi ajunși la celebritate, studiul de care doresc să vorbesc aici, unic în felul lui, a ieșit din pasiunea adevărată pentru obiect, din dorința de a cunoaște și a aduce lumină, într-o problemă de cultură și de interes general uman. Unele din cunoștințele pe care le cîștigăm după lectura volumului, splendid tipărit și ilustrat, au mai fost desigur semnalate, sporadic, ici și colo, și de alți bizantologi, din ultimele decenii; un tratat în amănunt însă, în afară, pînă la un punct, de cel al lui Millet, în care să apară atîtea legături ale Bizanțului cu Europa de azi, mai ales cu cea orientală, cu regiuni din Asia de sud și cu nordul Africii, nu există, sau mai degrabă, nicăieri n-au fost puse în lumină și explicate în chip atît de logic și de clar, ca în opera de care ne ocupăm.

Această operă are în același timp o importanță deosebită pentru noi, românii, căci ea documentează evidența legăturii noastre strînse, în materie de artă, cu Bizanțul, ceea ce se uită adeseori de cercetătorii români, noi apărînd în ea printre cei mai favorizați beneficiari ai artei și culturii bizantine. Așa cum rezultă în chip logic și evident din urmărirea textului doamnei Johnstone, pentru evoluția noastră ca popor de cultură și pentru tot ce constituie problemele esențiale ale formării noastre, această legătură strînsă cu Bizanțul, n-ar egala ca importanță decît numai faptul că în originea poporului nostru se găsesc ca fondatori triburile dacice și tracie amestecate cu legiunile romane care colonizaseră Dacia. Nicăieri ca în acest volum, atît de obiectiv scris, n-am văzut cît de aproape de Bizanț sînt multe din formele de artă medievală ale țării noastre. Unele dintre cele mai strălucite opere din acea perioadă, numai aici își găsesc explicația. Și concluzia la care ajungem nu

acea perioadă, numai aici își găsesc explicația. Și concluzia la care ajungem nu este rezultatul unei înșirări de afirmații vagi și de supoziții, ci rezultă din exemplele analizate, căci în volum, amplu ilustrat, printre cele 121 de planșe, 52 sînt luate din țara noastră. Ele constituie, cu puține excepții mai prețioase din punct de vedere artistic — care se găsesc azi în muzeul Vaticanului, într-un muzeu german ori la Salonic — monumente mai de valoare decît chiar cele din Atena, din frumosul muzeu Benaki, sau din oricare altă parte a Europei orientale influențată de Bizanț. Este adevărat însă că Rusia n-a fost cuprinsă în acest tablou. Ea singură, după părerea autoarei, ar putea constitui un alt volum.

Deci, fără să ne mindrim ca alții cu opere de artă făcute de străini, numai fiindcă aceștia se găseau din întâmplare într-o țară, în care ei intraseră ca emigranți, veniți cu cultura lor, noi putem proba cu exemplare de mare artă, ieșite din mîinile strămoșilor noștri, cît de prețuită de popor era arta ce se practica în țările românești, cu toată vitregia vremurilor și dușmănia ce ne înconjură din atîtea părți. În admirabile ilustrații, cu care se termină studiul doamnei Johnstone, găsim astfel numeroase exemple de remarcabile opere de artă, ieșite din darul și din îndeleptăciunea noastră în execuția artistică, altoite pe o cultură de importanța celei bizantine.

Broderii și ornamente pentru decorarea bisericii și a palatului Imperial, ca și pentru costumele împăratului și al marilor demnitari, au existat în Constantinopol de la început, culminînd în epoca lui Justinian. Broderia însă, în sensul celei discutate în volumul ce ne preocupă, adică redînd figuri și scene alese din Vechiul și Noul Testament, lucrate într-un stil unic și particular, cu fire de aur și argint înconjurate uneori cu subțiri fire de mătase, ca să sugereze o anumită nuanță de lumină, din ceea ce ne-a rămas astăzi nu posedăm decît în secolele XIII și XIV. Se pune atunci întrebarea: sînt oare presupunerile noastre asupra vechimii acestui gen de ornament brodat nefundate, sau care este cauza că avem atît de puține exemplare azi, dinainte de secolul XIII și XIV?

Să nu uităm, este vorba de o tehnică cu totul specială, de o cusătură care nu are deloc a face cu broderia cu acul obișnuită. Răspunsul la care ajungem este că, probabil, acest gen de artă, atît de prețuit de noi astăzi, atunci constituia un fel de succedaneu mai sărac al țesăturilor de mătase și de lînă, — acela de origine mai veche și cerînd mult mai multă știință și îndemînare în execuție, ceea ce evident le mărea valoarea. O scenă ieșită dintr-o întîreșere meșteșugită a unor fire multicolore de mătase, în vederea unei compoziții perfecte din punct de vedere al desenului și al coloritului, era mai greu de realizat, decît una executată cu acul, și mai la îndemîna multora. Este pricina pentru care, cum ne explică autoarea, aceste broderii religioase mai aveau însușirea că interesau mai puțin pe străini, pentru care bizantinii organizaseră un comerț intens, erau deci aducătoare de mai puține venituri decît celelalte, alese sau țesute.

Pentru un motiv sau altul, fapt este că broderiile religioase au ajuns din Bizanț pînă la noi într-o mai mică măsură ca țesăturile și picturile manuscriselor, cărora li se acordă deci o mai mare atenție ca celorlalte. Totuși, înainte de căderea Constantinopolului, și tocmai din pricina faptului că broderiile erau mai frecvente și se găseau în mai mare număr în viața de toate zilele, executîndu-se relativ mai ușor decît cele țesute, ele au fost adoptate de către locuitorii din Balcani, și continuau și după cucerirea peninsulei balcanice de către turci, mai ales de sîrbi și de noi, noi mai independenți oarecum să facem ceea ce voiam, chiar sub turci, decît grecii și bulgarii.

Vestmintele preoțești și arhieresti la Bizanț derivau mai toate din cele romane, din secolele III și mai ales IV. Odată însă devenite vestminte de caracter religios, ele conservă forma în care se găseau, nu se mai schimbă după modele și împrejurările următoare, ca vestmintele civile, devin un fel de uniformă, la care se adaugă treptat inscripții și imagini de ierarhie ecleziastică, din ce în ce mai complicate, mai încărcate de ornamente, dar rămânând fidele în aspect general și crolală, modelelor secolelor anterioare. Este de remarcat apoi, că între Apus și Răsărit, în ce privește haina preoțească, în primele timpuri existau puține deosebiri. Cu cât trece vremea, părțile de îmbrăcăminte, la început comune societății în mijlocul căreia apar, încep să aibă o însemnătate simbolică, care le dă treptat mai multă valoare, mai ales la ortodocși. Capitolul doamnei Johnstone este deosebit de interesant pentru noi, fiindcă fiecare piesă de îmbrăcăminte ecleziastică este descrisă și explicată în semnificația ei, cu diferențele ce există între cele două biserici, de Apus și de Răsărit.

Interesantă în special este descrierea mitrei, cople la începutul ei a gătelei capului împăratului și destinată atunci exclusiv pentru patriarhi și unli ierarhi mitropoliți. După căderea Constantinopolului, împăratul creștin dispărind, mitra devine comună la toți episcopii, ca un simbol al reprezentării divine de către purtătorul ei.

Unul după altul, vestmintele cu care o personalitate ecleziastică apare în viața de toate zilele sau în diverse ocazii solemne, oficiind, sînt în diferite stoffe particulare și proprii gradului ecleziastic căruia îi sînt destinate. Cele mai prețioase sînt stoffele țesute sau pictate.

Un capitol de un interes mai rar, este acela despre « broderii și ateliere ». De aici aflăm că, pe broderiile de scene religioase, femei și mai ales bărbați, nu-i găsim printre corporațiile meșteșugărești ale Bizanțului. Este probabil că importanța lor nu era destul de mare pentru a forma singuri o corporație. Ei depindeau probabil de o corporație mai importantă, de cea a țesătorilor, de pildă, ori de cea a lucrătorilor cu aur și cu argint, sau încă de cea a croitorilor de vestminte ecleziastice.

Donatorii de vestminte și de broderii religioase au adesea obiceiul, în inscripțiile ce însoțesc donația, să o redacteze în așa fel, încît s-ar putea înțelege că el ar fi și autorul broderiei, adică ar ști să brodeze în aur și în argint. De cele mai multe ori această informație este inexactă, autorul operei nefiind deloc identici cu donatorii ei. Căzul acesta se împlinșă și cu splendida broderie ce acoperă mormîntul Mariei de Mangop, deci în prima perioadă a domniei lui Ștefan cel Mare, reprodusă la paginile 59 și 62 ale monografiei doamnei Johnstone.

Capitolul destinat tehnicii este, natural, unul din cele mai interesante pentru cercetători, dar și mai greu de lămurit, din pricina dificultății de a reda în termeni moderni pe cei întrebuiințați de autorii bizantini ce ne informează. Aceștia, aproape toți, pentru a descrie broderiile de aur la care se gîndeau, descriind o plesă acoperită de imagini, nu sînt niciodată conștienți de tehnica pe care o descriu și confundă epitetele, ceea ce evident încurcă și pe comentatorii unei broderii. În general, fața și părul personajelor, erau executate în broderie de mătase, în timp ce restul operei era în fir de aur sau de argint. Mai este de observat că adesea mai tot materialul pe care se făcea broderia dispărea sub ea, nu se mai vedea, decît în mici porțiuni. El era, cum am mai spus, de mătase, sau, mai rar, de catifea, obișnuit de culoare roșie sau albastră închisă. Coloritul roșu și albastru, în secolele următoare devine mai deschis, iar mai tîrziu în loc de a se broda și fondul pieselor în aur sau argint, fond pe care se desprindea apoi scena reprezentată, se renunță la această broderie mai greu de lucrat și mult mai costisitoare și se pune ca fond o stoffă de culoarea aurului.

Firul de aur sau cel de argint avea de multe ori în jurul lui răsucit un foarte subțire fir de mătase de o culoare care, de la oarecare distanță, nu se mai distingea, ci avea numai însărcinarea să producă privitorului o senzație luminoasă, slab colorată, care mărea intensitatea impresiei lăsată de broderie. De aici se vede cât de conștienți erau bizantinii de pregătirea unor detalii în execuție, cât de mult totul era exprimat, atât când era vorba de mozaic, cât și când este vorba de broderie, în vederea efectelor de lumină ce vor produce și impresie în privitor. Este poate locul să adaug că ornamentul, care se practică și la noi pe o destul de întinsă scară, are la bază o tehnică mult mai complexă, ce are nevoie de o educație cât se poate de desăvârșită, mult mai mult decât își închipuie autorii noștri de mozaic și de broderii, căci altfel rezultatul este cel pe care-l vedem, când unele mozaicuri au început să se deslipească după numai câțiva ani de existență.

Capitolul al IX-lea este intitulat BRODERIA ȘI ISTORIA. Aici se tratează în amănunt despre țările în care, în Orientul Europei, s-au practicat și s-au produs cele mai frumoase exemplare de broderie religioasă. Printre ele avem surpriza să vedem că țările românești sînt tratate în mod cu totul special, ceea ce are ca urmare numărul mare de ilustrații, jumătate din totalitatea celor din volum, cum am spus la începutul acestui articol, care ne privesc pe noi. Analiza broderiilor românești presupune o cunoaștere în amănunt, pe care autoarea studiului a cîștigat-o din călătorii în țara noastră. Rezultatul acestor călătorii este la baza paginilor din monografie, care privesc broderia din țările românești, imediat după căderea Constantinopolului și mai tîrziu pînă la începutul secolului al XIX-lea.

În prima parte a perioadei în care românii practică broderia și care ține pînă la Moviște, influența turcă care exista în Constantinopol, capitala Imperiului Otoman, într-o măsură atât de mare, încît caracterele bizantine ale broderiei aproape dispăruseră, nu se exercită la noi decît într-o foarte mică măsură. Abia după Moviște — și mai ales sub Vasile Lupu, broderia românească, ca și alte arte, se deschide mai vizibil influenței musulmane.

Ultimul capitol al acestei interesante cercetări este destinat explicațiilor amănunțite ale ilustrațiilor. Din nou sîntem nevoiți să recunoaștem seriozitatea cunoștințelor autoarei, spiritul ei științific în tratarea unui subiect dificil, modestia cu care își exprimă impresiile și analizele. O astfel de lucrare merită cu prisosință să fie cunoscută și tradusă în limba română.

SIMONA DRĂGHICI

The Rolling Stones

Tot uitîndu-mă în dreapta și în stînga, ajunsesem la capătul celălalt al străzii cu magazine luxoase din Londra: Regent Street. Și astfel dintr-o dată m-am pomenit în Oxford Circus unde m-am oprit descumpănită, neștiind încotro s-o apuc. La vreo doi metri depărtare, pe aceeași parte a trotuarului staționa un *bobbie* înalt, athletic, blond, în uniformă neagră și elegantă a vardiștilor englezi, încoronat cu o capelă imensă ca un clopot, ce-i ascundea pe jumătate fața rubicondă și-i oblitera maxilarele inferioare cu o bridă de celuloid negru. De chipeșul *bobbie* se apropie o fată, o străină după traista mare și aparatul de fotografiat pe care le purta. Fata scoase din traistă un carnețel și un pix și, oprindu-se lîngă polițist, i le întinse cu rugămîntea să-i dea un autograf:

— *I ain't no Rollin' Stones* / răspunse jignit apărătorul ordinei britanice, după care se înclină scurt și îi întoarse fetei spatele.

Era pe vremea cînd, innobițați, the Beatles începuseră să piardă prestigiul de care se bucuraseră în mase cu atîta zgomot vreme destul de îndelungată, dacă ținem seama de caracterul efemer al melodiilor și cîntecelor din repertoriul muzicii ușoare. Poate își pierduseră această popularitate pentru că avuseseră proasta inspirație să se fotografieze împreună cu oficialitățile și astfel să-și afirme deschis poziția în viața socială. Din urmă îi ajungea însă o altă formație, the Rolling Stones, de care amintea polițistul. Prestigiul incipient al acestei formații se datora, cred, dorinței de a vitaliza muzica « pop » prin adaptarea și prelucrarea unei largi game de cîntece populare ale negrilor din America (de altfel și numele ansamblului provine de la titlul compoziției americanului Muddy Waters, *Rolling Stones Blues*). După cum remarcă muzicologul Alan Beckett vorbind despre această formație condusă de Mick Jagger, interpret și compozitor, the Rolling Stones au pornit prin a include în repertoriul lor, pe o scară foarte amplă, muzică neagră americană aparținînd atît genului denumit *rythm-and-blues*, cît și celui spiritual (*soul music*), compoziții semnate de Muddy Waters, Chuck Berry, Ray Charles etc. Totuși influența muzicii negre n-a rămas exclusivă, deoarece ansamblul a mai admis un izvor, de data aceasta de formație engleză, grupul The Crickets, și el tributar genului *rythm-and-blues*. De fapt intenția lui Mick Jagger și a colegilor lui nu era de a reproduce aidoma maniera de interpretare specifică negrilor și cîntecelor lor, ci mai degrabă de a o sugera, de-a-i reduce potențialul la posibilitățile proprii de execuție.

Riscul unei asemenea atitudini este întotdeauna mare, mai ales atunci când pozițiile tratate astfel nu aparțin aceluiași gen. The Rolling Stones au izbutit doar atunci când au recurs la prelucrări în spirit englezesc, fără ca să mai încerce să reproducă manerismele formale ale originalelor americane.

Ceea ce însă a dus la consacrarea formației sînt cîntecele spirituale aparținînd genului *soul music*, deoarece prin natura lor aceste cîntece l-au îngăduit o mai mare libertate în improvizație, mai ales în cea vocală, și în nuanțarea interpretării atît a textului cit și a acompaniamentului muzical, realizînd un contrast dinamic între cuvinte și muzică. Dar ca orice improvizație, interpretarea acestui gen de cîntece variază în raport cu publicul, cu starea de spirit a formației într-un moment sau altul, într-un cuvînt este spontană și deci greu de analizat. Totuși cîntecele lor cele mai bune pot fi remarcate mai cu seamă printr-o fluiditate ritmică și undulatorie, impresionantă tocmai prin sobrietate, prin evitarea oricăror asperități. Printre ele cele mai prețuite rămîn *Everybody Needs Somebody To Love* («Toți au nevoie să iubească pe cineva») și *Going Home* («Mergînd acasă»). Interesant este că, prinzînd rădăcini în solul britanic, muzica lor a ajuns să se reflecte înapoi printre formațiile negre de pe continentul american, ajungînd chiar să le servească drept izvor de inspirație.

Cu timpul orientarea lor s-a modificat, îndreptîndu-se tot mai mult spre muzica «pop», de factură britanică, dar fără să înregistreze nimic din caracterul inovator pe care îl manifestase în prelucrarea muzicii negre. Formația și-a păstrat simplitatea, dar în ciuda faptului că și-a extins posibilitățile instrumentale, nu a izbutit cu adevărat (și lucrul acesta este valabil și pentru prezent) decît atunci cînd au apelat, în interpretarea lor, la influențele inițiale și au recurs la dialogul între text și muzică. Aproximarea de muzica «pop» a dat un impuls creației componistice proprii, a cărei funcțiune pare să fie intensificarea realismului muzicii: «Muzica Rolling Stones, susține același Alan Beckett, este acum foarte legată de viața londoneză. Deși muzica lor se adresează oricui, se prea poate ca intențiile lor să nu fie apreciate pe deplin decît de către acei care au experiența mediului metropolei». Această precizare este necesară, deoarece numai ținînd seama de ea, putem aprecia mai deplin de ce asemenea cîntece ca *Playing with Fire* («Jucîndu-se cu focul»), *The 19th Nervous Breakdown* («Al 19-lea atac de nervi») sau *Yesterday's Papers* («Ziarele de ieri») nu sînt osanale ridicate drogurilor sau cinismului raporturilor dintre sexe, ci înfierarea lor. Rupte de muzică și de spontaneitatea improvizației în interpretare, prin care excelează grupul, textele cîntecelor pot genera tot felul de interpretări. Iată de pildă versurile cîntecului «Ziarele de ieri»:

Cui îi trebuie ziarele de ieri
Cui îi trebuie fata de ieri
Cui îi trebuie ziarele de ieri
Nimănui pe lume¹

sau ale cîntecului intitulat *Backstreet Girl* («Fata de pe strada dosnică»):

Nu vreau să fii sus
Nu vreau să fii jos
Nu vreau să te mint
Vreau doar să fii aproape

¹ Who wants yesterday's papers/Who wants yesterday's girl/Who wants yesterday's papers/
Nobody in the world.

*Te rog vino pînă la urechea mea
Ai să poți auzi ce-am de spus
Nu vreau să fii parte din lumea mea
Doar fata mea din strada dosnică să fi . . .¹*

Unli văd în aceste versuri narcisism și aroganță, dar ele par mai degrabă un fel de parodii ale cîntecelor erotice șablonizate, o satiră a desuetelor cuplete de music-hall, ironic și intelligent punctate de acompaniamentul muzical, care de fapt le răstălmăcește în sensul dorit de interpreți. Chiar și în exprimarea lirică a disperării din cîntecul *Paint It Black* (« Vopsește-o în negru ») răzbate o ușoară ironie, care ne face să zîmbim în fața infantilismului implicat de o asemenea poză:

*Văd fetele trecînd îmbrăcate în rochii de vară
Trebuie să întorc capul pînă ce bezna mi se destramă
Văd o ușă roșie și aș vrea să fie neagră
Nici o altă culoare, le vreau pe toate negre . . .²*

Dacă repertoriul formației the Beatles, aristocrației muzicii « pop » din Anglia de azi se limitează la un erotism convențional, asezonat cu nostalgii și capricii, promovînd prin cîntecele lor o anumită facilitate în satisfacerea legăturilor erotice, the Rolling Stones, fără a ajunge la originalitatea componistică și orchestrală a celor de mai sus, evită temele prin excelență erotice ale tradiției muzicii « pop »: ironia este arma la care recurg pentru a da la iveală destrămarea spirituală, promiscuitatea raporturilor dintre sexe, ce se ascunde în spatele convenționalismului muzicii ușoare britanice. Într-un fel, mai mult prin intenții, se apropie de un alt gen de muzicieni care au apărut în deceniul al VI-lea de o parte și de cealaltă a Atlanticului. Este vorba de interpreții de song-uri, compuse de ei înșiși sau doar interpretate de ei, cu acompaniament de ghitară, care subliniază doar cuvintele. De inspirație brechtiană, și Brecht a cunoscut în ultimii ani o mare popularitate în Anglia în urma turneului lui Berliner Ensemble și ale recitalurilor date de actorii germani cu piese din repertoriul lui Kurt Weill, cîntecele lor sînt tributare și vechilor cîntece muncitorești, baladelor populare și cîntecelor imigranților din S.U.A. Ele au apărut aproape simultan în Statele Unite și în Anglia influențîndu-se reciproc și abordînd teme comune legate de critica fățișă a războiului din Vietnam, a segregăției rasiale, inegalității sociale, primejdiei ciupericii atomice, a trădării idealurilor și valorilor umane, încercînd totodată să contribuie la reafirmarea aspirațiilor care au animat întotdeauna lumea spre mai bine. La Londra am avut prilejul să ascult un recital televizat susținut de doi tineri zlariști americani care vizitaseră Vietnamul pentru a culege cîntece revoluționare și de luptă, căutînd în același timp teme pentru compoziții proprii. Simplu și firesc, acompaniindu-se la ghitară, cei doi au izbutit să transmită mai grăitor decît orice reportaj starea de spirit de pe frontul și din spatele frontului vietnamez, gîndurile soldaților din armata de eliberare precum și ceea ce se află în sufletul soldaților americani trimiși să moară pe pămînt străin. Există în cîntecul lui Peter Seeger *Where Have All The Flowers Gone ?* (« Unde s-au dus

¹ I don't want you to be high/I don't want you to be down/Don't want to tell you no lie/Just want you to be around/Please come right up to my ear/You will be able to hear what I say/Don't want you part of my world/Just you be my backstreet girl.

² I see the girls walk by dressed in their summer clothes/I have to turn my head until darkness goes/I see a red door and I want it painted black/No colours any more, I want them all turned black . . .

toate florile ») ca și în cele ale Lornei Campbell, subțirică, scundă, smeadă, cu ochii imenși de lemuriană, îmbrăcată simplu, cu o ghitară prea mare pentru ea, o căldură, o sinceritate și o seriozitate care te cuceresc, deși, poate, cuvintele lor nu sînt poezia ideală :

Acum soarele coboară

Copii jucîndu-se știu că e timpul să plece.

Sus se ivește o scînteie, un mugure se desface și se apropie

Și soarele coboară.

Acum soarele a atins pămîntul

Învelit în norul de ciupercă-al morții.

Moartea vine ca un fulger orbitor de arșiță de iad și lasă o dîră de cenușă

Și soarele a atins pămîntul.

Acum soarele a dispărut

Totul e beznă, furie, durere și spaimă

Sfîrtecate, epave oarbe omenеști bijbîle în genunchi și țipă de durere

Și soarele a dispărut.¹

Deși americani, Bob Dylan (numele și l-a luat de la cunoscutul poet englez Dylan Thomas al cărui admirator este) și Joan Baez, nu de mult reținută de poliția americană pentru că a participat la o manifestație împotriva agresiunii din Vietnam, prin turneele lor în Anglia, prin discurile și programele la televiziune au fost adoptați în întregime de către tinerii englezi, tot așa cum trio-ul Peter, Paul și Mary a devenit atît de popular în America :

... De cîte ori trebuie să privească omul în sus

Înainte de a vedea cerul ?

Cîte urechi trebuie să aibă omul

Înainte de a-i auzi pe cei care plîng ?

De cîte morți va fi nevoie pînă să afle

Că au murit prea mulți oameni ?

Răspunsul, prietene, plutește în vînt

Răspunsul plutește în vînt.²

Tot așa Cleo Laine a devenit una dintre actrițele cele mai îndrăgite ale tineretului britanic și american pentru cîntecele interpretate în dinamicul film *Freedom Road* (« Calea libertății »).

Cîntecul lor este un strigăt sfidător de luptă împotriva unei lumi care li se împotrivește amarnic, este un cîntec trist și pătimaș, lipsit de străluciri și virtuozități vocalice, dar cuceritor prin sinceritatea și gravitatea lui.

Este o altă față a frămîntărilor și trăirilor tineretului britanic.

¹ Now the sun is sinking low/Children playing know its time to go./High above a spark appears, a little blossom blooms and then draws near/ And the sun is sinking low./Now the sun has come to earth/Shrouded in the mushroom cloud of death./Death comes in a blinding flash of hellish heat and leaves a smear of ash/And the sun has come to earth. /Now the sun has disappeared/ All is darkness, anger, pain and fear/Twisted, sightless wrecks of men go groping on their knees and cry in pain/ And the sun has disappeared.

² How many times must a man look up/Before he can see the sky?/How many ears must man have/Before he can hear people cry?/How many deaths will it take till he knows/ That too many people died?/The answer my friend is blowing in the wind/The answer is blowing in the wind.

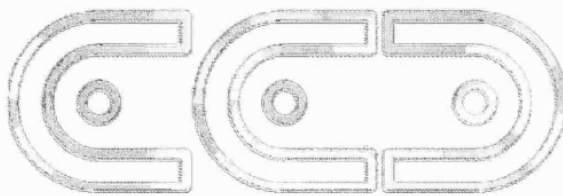
**PREZENTAREA TEHNICĂ
S. CIUBOTARU**

Secolul 20

**REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115, TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10 – TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI**

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

